

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

SPRE NOUA EUROPĂ

Războiul e în toată. Năpraznica-i furtună stă să învâluie lumea toată. Pământul se îmbracă în ruine; crește în nesfârșit marea durerilor.

Ostenită de atâta suferință, blata inimă omenească nu mai poate înăbuși întrebarea ce izbucnește, tulburătoare, din adâncurile ființei: De ce? De ce face omul această nebună crâncenă și absurdă? Și de ce Dumnezeu, bun și mare, permite atâta grozăvie, care isbește fără milă și fără alegere buni și răi deopotrivă, drept și păcătoși, criminali și copii nevinovați?!

Filosofta tace. Înțelepciunea omenească n'are răspuns. Credința singură nu ne părăsește. Candela ei ne luminează cărarea în acest târm al marilor taine de peste veac, unde se desleagă rosturile în-călcitei noastre existențe.

Credinciosul știe, că pânza vremelnicei noastre, ce poartă stigmatul căderii — totus in maligno positus est mundus — e țesută din fire de lumină și de întunec; că nimic nu este aici absolut pur, ci în toate și pretutindenea se împletește și se luptă binele cu răul; că „diavolul stă înșipt, ca un vampir, în coasta istoriei” (Maritain) și „diavolul nu doarme”. — Creștinul privește și acceptă liniștit acest război, în care și el este prins. Fiindcă știe că vechea luptă dintre Ormuzd și Ahriman nu se desfășoară la întâmplare, și nu merge spre un sfârșit nesigur. „Cade-se a ști — zice sf. Grigorie — că voința Satanei este totdeauna păcătoasă; nici odată însă nu este înjustă puterea lui”, fiindcă „relele pe care vrea el să le facă, Dumnezeu le permite în bună dreptate”. Este, deci, și el, în felul lui, unscaltă a dreptății divine și, fără să vrea, slujește planurile eterne ale Atotputernicului. „Ia și el parte la mersul lumii și, într'un anumit sens, îl stimulează. În chip deosebit el face, în felul

său, care nu-l bun, ceea ce oamenii de bine omit a face, fiindcă dorm... Pretutindeni unde timpul nu e răscumpărat cu sângele lui Hristos, stăpânul lumii acestela ocupă timpul. Dar timpul este al lui Dumnezeu; El este cel ce vrea mișcarea și înolrea*. (Maritain).

Rugul rășbolului este fără îndoială opera Satanei, clădit din păcatele celor răi și din omisiunile celor buni. Iadul hohotește, de sigur, la acest spectacol sinistru; triumful adevărat însă este al lui Dumnezeu. Pentru trecut și viitor deopotrivă.

Pentru trecut. — Rășbolul (împreună cu cel din 1914, pe care-l continuă) nu este decât sentința dreaptă ce se rostește într'un proces de patru ori secular. Civilizația născută din renaștere și reformă, lumea umanismului antropocentric, care a pus în locul lui Dumnezeu pe om, în locul frumosului utilul, în locul credinței rațiunea, în locul artei mașina, în locul carității egoismul, ordinea sau mai exact anarhia socială a capitalismului întreprinzător și hain care a idolatrizat banul, a umanizat materia și a degradat pe om, lumea aceasta de cuceriri îndrăznețe și de nedreptăți criminale — iam iudicata est! „Conștiința creștină n'are altă de făcut, decât să la act de această judecată. Cadavrul alor patru veacuri de trudă și de durere, de frumusețe, de eroism și de crime, se înmormântează de alți morți, cu discursuri, conferințe, rășboale, cu focuri de artificii ori drapele roșii. Ea simte melancolia spectacolului; totuși fața ei este înfoarsă spre viață*”). Spre viitor.

Viitorul? Cine ar îndrăzni să-i desvălue taina? Și cum ar fi cu puțință să-i bănuiești fizionomia în vârtejurile de ură și de sânge ce întunecă zarea acestor ceasuri cumplite? Două lucruri sunt însă sigure. Mai întâi, că lumea de mâne nu va fi ca cea de ieri, și nici așa cum și-o închipue o seamă de proroci cari se cred, greșit firește, stăpâni peste noroade și peste vremuri. Cert este, în schimb, că viitorul se va desfășura întocmai și fără greș după eternele planuri ale Ziditorului a toate. Primește el jertfele și suferințele de acum drept ispășire suficientă și vrea înolrea lumii noastre într'o nouă creștindătate care să refacă armonia socială și să încadreze toate în ordinea principiilor eterne; ori poate actuala rânduală e prea încărcată de noroi decât să se mai poată salva ceva din ea și Dumnezeu va permite prăbușirea totală în abisuri și mai adânci, pentruca numai după noul vremuri de încercări și dureri purificatoare să înflorească o altă civilizație creștină, — rămâne deocamdată mister. Privind lucrurile sub speca aeternitatis, nici nu-i important să ne sbatem a cunoaște direcțiile de viitor ale alviei în

*) I. MARITAIN: Du régime temporel et de la liberté. 152—153.

care se scurge istoria. Esențialul e „să fim prezenți” în momentul ei, pe care-l trăim. Prezenți ca creștini: muncind fără preget la adâncirea și răspândirea adevărului evanghelic, cu încrederea nesdruncinată că, mai curând ori mai târziu, el va aduce mântuirea nu numai pentru sufletele singuratiche — pentru ele încercările, ori cât de grele, nu sunt piedecă, ci scară de înălțare — ci și pentru societatea creștină ca atare.

Atunci, la fericita realizare a noului „eu mediu” prognosticat de Berdiaeff și dorit cu ardoare de toți cei buni, triumful lui Dumnezeu, prin și peste sălbăticele revărsări ale răului de acum, va fi evident pentru toată lumea și, retrospectiv, sensul adevărat al vâltorilor de azi va apare în mare strălucire. Dar și astăzi, în plin vuet de furtună, ochul credinciosului zărește destule lumini pentru a se convinge, că și această fază a vremii, dominată aparent de puterile întunerecului, constituie o reală îmbogățire în bine a istoriei și chiar din uneltirile răului făurește stâlpii adevărului și dreptății pentru orânduirea creștină de mâine.

Adevărat că, rod al păcatului, războiul este la rândul său o înspăimântătoare răsadniță de păcate. În același timp însă și minunată grădiniță de virtuți, care altfel n'ar fi înflorit. Să ne gândim numai la admirabila recoltă de eroism care ne ulmește din zi în zi mai mult; la spiritul de sacrificiu care a cuprins masele; la înaltul patriotism care — ținut în frânele moralei creștine — este una din cele mai nobile trăsături ale sufletului ș. a. m. d. Sabia care vâjăie peste lume alungă toropeala și somnolența detestată de Dumnezeu, și face marea despărțire între „calzi și reci” așa cum cere Apocalipsa, iar lacrimile durerii vor spăla ceața de pe mulți ochi adormiți, cari vor începe să privească cu încredere spre țaria nădejdiilor nelușelătoare.

Asta pe plan individual. Constatări la fel de încurajatoare pe plan politic și social. Roadele bune sunt chemate la viață în chip paradoxal, ca reacțiuni necesare ale răului contrar pus în acțiune.

E împede, de ex., că războiul însemnează, între altele, un adevărat torent de nedreptăți, particulare și colective. Să ne gândim numai la calvarul de un an al neamului nostru. Iată însă că, mai curând decât s'ar fi crezut, dreptatea pornește la biruință și gloria dobândită prin jertfă erotică în răsărit ne reface nu numai hotarile, dar ne spală și toate umilirile nemeritate, ne redă încrederea în noi înșine și ne arată lumii în adevărata lumină de avantgardă a crucii și a civilizației. Nu încapе îndoielă că în acest iureș de redresare nu ne vom mai opri până nu vom repara toată nedreptatea, făcând din sacrificiul nostru conștient și volos o peatră de temelie

la ordinea justiției care trebuie să domnească în lume. — Și nu stătem singurul neam în această situație.

Rămâne apoi un bun cucerit pentru ziua de mâine apriga vrește a dreptății și în alt sens: în domeniul social. Oricum s'ar desfășura evenimentele, oricare ar fi sfârșitul catastrofelor: dreptatea socială va fi unul din comandamentele fundamentale ale viitoarei orânduiri. În numele și cu puterea ei a fost prăbușită ordinea capitalismului materialist, și dorul ei oțelește brațele ce stau încordate pe cele câmpuri de bătăie. Peste acest dor și peste aceste jertfe nu se va mai putea trece.

Mal mult clar, peste acest substrat de temelie al dreptății, din tumultul urilor ce bântue se înfiripă văzând cu ochii puterea mai înaltă a fraternității, virtute pe care, de dragul libertății și egalității puse pe întâlul plan, a dat-o uitării lumea Revoluției, cu toată că numai ea ar fi putut face punte de legătură între contrarietatea inerentă celorlalte două. Pe front, din suflarea morții și a biruinții, se plămădește camaraderia; acasă, din grija permanentă pentru cel dragi, din jertfele închinare fărli, ca și din nesiguranța destinului care ne leagă pe toți, sporește sentimentul comunității. Rând pe rând se topesc urile de clasă, se astupă prăpastiile sociale. — Un nou element de temelie pentru lumea de mâine.

Un ultim paradox. — Războiul s'a născut din ură și din egoisme strâmte, din anarhica desagregare a forțelor social-culturale și din excesive sensibilități locale, dintr'o rigidă înțelegere a suveranității și dintr'o crescândă izolare a neamurilor în autarhii nefirești, din exaltarea naționalului în paguba valorilor comune și universale, din orgoliul nedrepte și din păgâne porniri de dominație. — Reacțiunea n'a întârziat și e în plin marș: ideea unității europene. Vechea problemă a „echilibrului european”, pe care și-o fixaseră ca scop tratatele de pace din 1918 și Societatea Națiunilor creată de ele, astăzi se poate considera depășită. Acum se vizează mult mai departe. În forme diferite, dar cu energie crescândă, învle visul Pan-europei, ori a unor State Unite ale Europei, care să cuprindă într'o armonie de colaborare reală și organică toate țările și popoarele micului nostru continent. — Iată încă un element, hotărâtor poate, pentru noua Europă.

Filndcă nu e vorba aci de renașterea tardivă a unei vechi nostalgii istorice. Amintirea grandiosului imperiu roman a rămas, ce-i drept, o tentație permanentă pentru veacurile următoare. Din ea s'a înfiripat Europa carolingiană, Europa papală, Europa lui Napoleon, unități politice care au realizat, în parte cel puțin, și în forme potrivite epocilor respective, același ideal. Dar tocmai dă-

nulcea îndârjită și revulsiența lui periodică arată că stăm în fața unei necesități vitale, care își caută instinctiv drum de realizare clar și utanci când doctrinele politice ale vremii îi sunt potrivnice.

Intr'adevăr, problema acestei uniri este decizătoare de destin pentru continentul nostru și popoarele lui. Depinde de ea nu numai bunăstarea materială ori mizeria generală, ci soarta civilizației europene în întregul ei.

Dacă vom perzista în vechile drumuri și alvii, știm precis și inevitabil unde mergem: la noi și noi războaie, pacea fiind de fiecare dată doar' un armistițiu mai lung ori mai scurt, exact cât e necesar pentru a pregăti noua încăerare. Progresele științei se vor îngriji, de sigur, ca să ne dea mijloace de distrugere tot mai perfecte, așa încât prăpădul să fie cu adevărat total. Tehnica propagandei va face ca la fel de totale să fie și urile dintre națiuni. Sfârșitul e clar: Europa ar înceta a mai fi vatră de cultură și și-ar săpa singură mormântul. — Pentru a-și păstra primatul cultural dobândit cu trudă de veacuri, are neapărată nevoie de pace. Iar pace fără o unire reală și colaborare sinceră a popoarelor nu-i cu putință. Trecutul și prezentul stau mărturie.

În domeniul economic, pe vechiul drum al autarhiilor și izolațiilor mergem la mizerie certă și generală. Războaiele distrug zestrea de valori ale trecutului și sleesc toată vloga de muncă și sânge a popoarelor. — Nu numai atât. Tehnica, mașinismul, împing fatal spre unități economice mari. Granițele rigide și strâmte, atâtea vămi și valute, atâtea autarhii artificiale și protecționisme savant combinate pentru a înșela cât mai adânc pe partenerul contractant, sunt pledeci atât de mari în calea dezvoltării normale a economiei europene, încât ea nu va fi în stare nici pe departe să înfrunte concurența altor spații mari unitare, mecanizate și complete, cum au Americile de ex. și va avea ca mâne Asia și Africa. — Prosperitatea Europei depinde de colaborare sistematică în exploatarea și valorificarea tuturor posibilităților și bogățiilor sale.

În urmă, din războaie și mizerie crește anarhia; urile și dușmăniile de tot felul n'ar putea avea alt rezultat decât prăbușirea totală și generală.

Dacă-i atât de necesară, trebuie să fie și posibilă această confederație europeană. Trebuie însă să i se găsească forma potrivită și energia de realizare. Ceeace nu-i imposibil; dar nici prea simplu.

Modele de copiat nu se găsesc. În trecut nu, fiindcă istoria este ireversibilă. O reeditare a imperiilor de demult ar fi astăzi o absurditate. Statele-Unite ale Americii au limbă comună și comu-

nităte istorică totală. A căuta o astfel de fuzionare a popoarelor europene, cu tradiții naționale atât de variate, care constituie valori culturale de neînlocuit în ansamblul civilizației mondiale, ar fi pură aberație. În urmă, orice încercare de hegemonie sau supremație a unui neam oarecare, care ar avea rolul de jandarm, de judecător și organizator al întregului spațiu european, ar fi o încercare sortită unei foarte apropiate prăbușiri. În alte împrejurări, mult mai favorabile fiindcă nu existau sensibilitățile naționale de astăzi, a făcut această experiență Napoleon. Sfârșitul se știe. — Noua Europă nu poate fi decât o familie de popoare libere, cu drepturi egale, cu granițe etnice juste, cari să colaboreze pașnic, din proprie voință, animate de același spirit al dreptății, al respectului reciproc și al solidarității comune.

Un vis, se pare. Realizabil totuși. Il exemplifică în mic, de atâtea vreme, în văzul tuturor, acel nucleu al Europei care se cheamă Elveția. — Și l-au realizat altă dată, parțial măcar, în forme potrivite timpului, Imperiile medievale.

Care-i taina? Carl ar fi condițiile împlinirii astăzi? Care ar putea fi cimentul de legătură, care să țină în unire atâtea nații îndușmănite, să împace atâtea interese contradictorii, să frâneze atâtea pasiuni egoiste și să împiedece izbucnirea de noi conflicte ori când posibil?

Părerile sunt împărțite. Unii își promit realizarea miracolului dela o simplă nouă orânduire a vieții economice, care ar împăca și reglementa apoi în chip automat tot restul. Alții construiesc o rețea întreagă de instituții, de justiție, de ordine, economice, cu caracter supranațional european, care să aibă asigurată o funcționare fără greș și, prin metode savant combinate de echilibru, să țină în stare de permanentă armonie întregul colos. — Nădejdi deșarte. Nu doar că instituții de acest fel n'ar fi necesare. Dar ele singure sunt insuficiente și neputincioase. Ar fi de prisos să se repete experiența cu Liga Națiunilor.

Nodul problemei este altul: Total este mult mai simplu, și totuși mult mai greu. Hotărâtoare este voința națiunilor, starea lor sufletească. Noua Europă confederată trebuie să existe în inimi, în voința hotărâtă și sinceră a popoarelor, și într-o concepție de viață comună, unitară, a lor. Nici un fel de meșteșug și nici o instituție nu ajută, dacă n'are suflet. Și dacă-i vorba de unire și unificare, temelul și cimentul de legătură indispensabil îl constituie identitatea concepției de viață. De aici depinde tot restul. „In lumina credințelor despre natura finală realității — constată Huxley — a ne

formulăm concepțiile despre bine și rău; iar în lumina concepțiilor despre bine și rău ne modelăm conduita nu numai în raporturile vieții noastre particulare, ci și în domeniul politic și economic. De parte, deci, de a fi fără importanță, credințele noastre metafizice sunt factorul determinant final al tuturor acțiunilor noastre*^{*)}. „Orice cultură, inclusiv cea economică — zice Sombart**^{*)} — este rezultatul unei anumite concepții de viață: der Ausfluss einer ganz bestimmten Weltauffassung“. — Într'adevăr, oameni sau națiuni care n'au aceleași vederi despre rostul existenței, despre dreptate și onoare, despre păcat și virtute etc., este absolut cu neputință să se înțeleagă și să coopereze.

Din fericire, popoarele Europei au un fond de comunitate spirituală foarte puternică. Sunt crescute toate în aceeași „cultură apuseană“. Aceleași tradiții de spiritualitate și civilizație constituie partea mai mare a tuturor culturilor naționale de astăzi, în care substratul comun reprezintă mai mult decât proprietatea originală deosebitoare. În temeiul acestui bun spiritual comun, Coudenhove-Kalergi nu exagerază afirmând că „Europa este o națiune fără conștiința de sine însăși“. La aceeași concluzie ajunge adâncul cunoscător al originilor civilizației noastre, Christopher Dawson: „Adevăratul fundament al culturii noastre nu este statul național, ci trecutul european comun. Adevărat, că această comuniune nu și-a găsit până astăzi forma de manifestare plausibilă, și poate nu și-o va găsi niciodată. Totuși, în cluda acestui fapt: această comuniune nu este simplă abstracție intelectuală, ci realitate vie. Diferitele culturi naționale își datorează dezvoltarea lor de astăzi exclusiv împrejurării că își au rădăcinile în această comuniune vie. „De aici concluzia pentru zilele noastre: „Dacă vrem să ne salvăm civilizația de piatră, trebuie să dezvoltăm, fără amânare, o conștiință europeană comună, făcând să trăiască în noi conștiința unității culturale și sociale a Europei. (The making of Europe).

De sigur, trezirea acestei conștiințe europene, menită a înblânzi șovinismele naționale, n'ar folosi prea mult dacă popoarele nu se vor pătrunde de spiritul genuin al tradițiilor culturale comune și de concepția de viață care le-a dat viață. Într'o conferință ținută de curând la o reuniune internațională, același Dawson spune, între altele: „Ce este, aşadar, Europa? O comunitate de popoare, părtașe ale aceleiași tradițiuni spirituale comune. Baza unității europene nu este rasa ci religia, cu toată astăzi religia

^{)} HUXLEY: *La fin et les moyens*, pg. 11.

**^{*)} SOMBART, în *Weltanschauung, Wissenschaft und Wirtschaft*, pg. 8.

nu mai este elementul dominant. Europa este un creștinism laicizat. Și tocmai aici e nenorocirea: „Laicizarea a măturat frontierele culturale întemeliate pe religie și a pus în locul lor altele rigide, externe, ale claselor și națiunilor. În cursul ultimelor două veacuri caracterul creștin al culturii europene a fost în bună parte distrus. Cultura care a rezultat — cea a liberalismului și democrației apăsene a veacului 19 — s'ar putea numi cultura post-creștină, fiindcă nu s'a ridicat pe valorile creștine, ci a divorțat de legătura organică cu credința și practica creștină”. Rădăcina acestei rătăcirii le eulagem astăzi, și salvarea nu poate fi decât întoarcerea sinceră la izvoarele limpezii dela care am plecat. Reeducarea Europei în credința care constituie comoara ei cea mai de preț, și singura temelie posibilă pentru unirea de mâine atât de necesară, este marea problemă de existență a civilizației. Pentruca să trăiască, cultura și societatea noastră are nevoie nu de simple reforme și transformări, ci de adevărată transfigurare în spirit genuin creștin.

Toți cei buni sunt datorți să contribuie la această treabă, de orice religie ar fi, principiile morale cu caracter social păstrându-se în esența lor la fel la toate confesiunile creștine. Catolicismul și catolicii au însă în chip deosebit această misiune de onoare. Le-o leagă de inimă același om de mare autoritate, care nu-l cațolește: „Catolicii au prin urmare — zice Dawson — misiunea istorică de a menține și a întări unitatea civilizației apasene împotriva forțelor destructive care cearcă s'o nimicească complet. Numai ei posedă un fond comun de principii, care sunt împletite în însăși substanța civilizației noastre, și care ne oferă baza rațională pentru o acțiune comună”.

Această acțiune trebuie pornită fără amânare și cu toată energia. „Credem — adaugă același — (în ciuda oricărui nelegiuiri și principii contrare) că izvorul oricărui ordine e de natură spirituală, și că singurul mijloc pentru restaurarea unității europene și a civilizației apasene este să recurgem la o politică nu numai energetică și prevăzătoare, ci la una care să se inspire din credință și din înțelepciunea spirituală”.

Să va înțelege oare acest strigăt de alarmă? De asta depinde destinul noii Europe.

AUG. POPA

BISERICA ȘI PROGRESUL INTELECTUAL

Sunt la noi unii oameni cu pretenții de înaltă cultură intelectuală care aduc Bisericii o mulțime de acuze care de care mai calomnioase, cu gândul vădit de a o discredita în ochii credincioșilor. Așa, între altele, o acuză că s'ar fi complăcut în întunec și că ar fi favorizat ignoranța în lungul veacurilor și, în chip deosebit în Evul mediu.

Acestor nesocotiri trebuie să le răspundem că Biserica nu numai că nu s'a complăcut niciodată și nici o clipă în întunec, și că n'a favorizat nici barem pe departe ignoranța, ci că această instituție dumnezeiască și-a dat toată osteneala, chiar și în epocile cele mai tulburi ale istoriei, să lumineze cât mai mult omenirea. Ea a fondat învățământul popular (sau primar cum i-am zice astăzi) încă dela începutul vieții sale, și a pus, în mod gratuit, în mâna fiilor poporului tăblița, stilul și cartea, cu cel puțin o mie de ani înaintea acelor care azi vreau să-și asume monopolul oricărui progres și oricărei științe. Tot Biserica a fondat și învățământul mediu sau secundar și pe cel superior sau universitar, prin care a aruncat în lume idei nouă și a asanat și îndreptat pe cele ale filosofiei antice, și a dat viață nouă literilor, artelor, științelor, etc. Biserica a privit învățământul ca o operă de îndurare sufletească.

Dacă răsfoim istoria și numai în treacăt, ne putem convinge ușor că încă din primele veacuri Biserica era preocupată de luminarea celor mici și umili ca și acelor mari. Credincioasă misiunii sale de a învăța toată făptura, Biserica a distribuit îndoită lumină a Evangheliei și a instrucției omenești. După cum remarcă Mgr-ul *Gibier*, (*L'Eglise et son oeuvre*, tom III, pag. 131) încă în veacul al II-lea și al III-lea se văd școli și biblioteci pe lângă biserică, numite *școli presbiteriale*. Între acestea, cea dintâi fondată a fost cea dela *Edessa*, de către preotul *Protogen* (Cfr. *Riboulet: Histoire de la pédagogie*, pag. 134). În veacul al IV-lea și al V-lea au fost fondate numeroase școli rurale și populare prin decrete autentice ale conciliilor. Așa, de exemplu, al IV-lea Conciliu ținut la *Toledo* (Spania) în anul 624 poruncește parohilor, la îndemnul *Sfântului Isidor*, episcopul Sevillei, unul dintre cei mai

de seamă pedagogi ai omenirii, să deschidă școli parohiale pretutindeni pe unde încă nu s'ar afla de acestea în Spania. Acelaș lucru îl porunciră și alte concilii ținute în Italia, Franța, Irlanda, etc., iar în veacul al VIII-lea, învățământul popular pare un fapt general, atât de numeroase sunt conciliile care prescriu episcopilor și parohilor să vegheze la instrucția tineretului. Conciliul ținut la *Paris*, în 824, zice: «Datorința fiecărui episcop este de a întreține școli, căci e interesul Bisericii să aibă apărători luminați. Canonicii scolastici vor fi anexați la conciliile provinciale pentru ca sforțările unuia fiecare dintre ei să poată fi controlate» (*Baluze: Capitularia regum Francorum*, tom I, 1137, citat la *Jean Guiraud: Histoire partielle, histoire vraie*, tom. I. pag. 332). Iar *Papa Eugen al II-lea* scria episcopilor că trebuiesc depuse toate sforțările pentru stabilirea profesorilor capabili de a preda *artele liberale și dogma catolică* în toate școlile episcopale și parohiale (J. Guiraud, op. cit. pag. 332). Conciliul din *Saponiera* ținut în 859 ordonă să se fondeze pretutindeni școli publice, «*ubicumque constituentur scholae publicae*» (*Concilia*, edit. Labbe, VIII, pag. 674, cit. la J. Guiraud).

Afară de școlile deschise prin episcopii și preoții săi, Biserica a mai deschis la umbra mănăstirilor încă din veacul al VI-lea o mulțime de *școli monastice*, unele *interne* pentru formarea clericală a celor ce voiau să se dedice vieții monastice, și altele *externe* adecă pentru fiii poporului și ai nobililor care voiau să trăiască în lume. Școlile monastice ca și cele episcopale, parohiale sau presbiteriale, și ca și cele de *gramatică* și de *retorică* etc., erau accesibile oricui. Prin ele s'a pus baza civilizației cu care ne mândrim noi ceice trăim în veacul al XX-lea (Vezi *K. Kurth: Les origines de la civilisation moderne*, v. I. Paris).

Atât unele cât și altele din aceste școli erau *gratuite* pentru fiii poporului. Un decret al episcopului-poet *Teodulf*, din Orleans, dat în anul 797, poruncește parohilor să deschidă școli la orașe și la sate, pretutindeni pe unde nu s'ar afla, îngrijindu-se personal de instruirea tineretului «nimica luând în schimb dela școlari» (Cfr. *Dom Ch. Poulet: Histoire de l'Eglise*, v. I. pag. 381—382). Acelaș lucru îl prescriu și alți episcopi pentru diecezele lor, iar *Papi ca Alexandru al III-lea* pentru Biserica întreagă.

Biograful *Sfântului Guillaume*, abatele mănăstirii St. Benignus din Dijon, ne spune că acest sfânt monah a deschis școli în larg și lungul Burgundiei, în care școlarii primiau locuință, hrană și învățătură gratuită. Mănăstirea din *Salzburg* a lăsat să i-se graveze la intrare, încă pe vremea lui Carol cel Mare acest vers care s'ar

fi putut scrie pe frontispiciul tuturor școlilor din Evul Mediu: «*Discere si cupias, gratis quod quaeris, habebis*» (Migne: Patrologia lat., tom. 101, pag. 757).

Veacul al X-lea a fost un veac de invazii și de anarhie, veacul cel mai trist al Evului Mediu. Studiile care luaseră un sbor așa de înflăcărat și de frumos în veacul al VIII-lea și mai ales al IX-lea, intrară într'un veac de oprire, dar asta nu înseamnă de loc că Biserica n'ar fi continuat să deschidă și întrețină școli, mici și mari, pentru toată făptura însetată după lumină. Au fost chiar episcopi ca *Riculf* din Soissons, *Dadon* din Verdun, *Eracliu* din Trevia, care s'au ocupat chiar ei personal de instruirea fiilor poporului (cfr. Jean Guiraud, op. cit. pag. 333—334).

În veacul al XI-lea grație reformei plecate din mănăstirea *Cluny* și grație mai ales acțiunii Papei *Grigorie* al VII-lea, care a redat Bisericii activitatea și puritatea sa milenară, instrucția își luă un nou sbor și o mulțime de noi școli începură să împânzească întreg Apusul și Centrul Europei. Mai mult, acest veac a avut fericirea să vadă nașterea învățământului universitar, despre care vom vorbi mai jos.

Veacurile care urmară fură tot mai bogate în deschiderea de noi școli populare. Un document rămas dela Cancelarul Universității din Paris, *Gerson*, ne arată că în Franța pe la anul 1400, aproape nu exista parohie fără școală, iar prin veacurile XVI și XVII aflăm o mulțime de parohii cu mai mult de o singură școală. În veacul al XVII-lea apar oameni mari de stat și prelați care pe lângă școlile deschise și întreținute de parohii și mănăstiri, deschid și întrețin ei pe cheltuiala lor o mulțime de alte școli populare. Așa, de exemplu, cardinalul *De Coislin*, marele duhovnic al Franței pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, a deschis și întreținut numai în dieceza de Orléans, peste 200. Și fapte asemănătoare au făcut și alți cardinali și episcopi francezi, italieni, spanioli, germani, etc. În privința aceasta am putea servi pe cetitori cu o mulțime de pilde, dacă cadrul articolului ne-ar permite.

Tot pentru promovarea învățământului popular, a fondat Biserica și o mulțime de ordine călugărești, între care ar fi de ajuns să amintim *Frații Școlilor Creștine*, *Maicele Ursuline*.

Afară de școlile populare, Biserica a fondat o mulțime de școli de curs secundar. În chip deosebit școlile episcopale, cele colegiale sau canonice și cele monastice pe lângă cursul popular sau de inițiere, mai aveau și câte un curs secundar pregătit pentru cei ce doreau să se dedice studiului sfintei Scripturi (teologiei), artelor și științelor. Acestea încă erau foarte numeroase.

Fiecare episcopie și mănăstire mai de seamă se nizuia să aibă cel puțin una.

Printre școlile monastice și episcopale, cu curs secundar, cele mai celebre, încă din veacul al XI-lea, amintim pe cele din Abbeville, Amiens, Angers, Angoulême, Arras, Saint Germain d'Auxerre, Bayeux, Le Bec, Besançon, Bordeaux, Bourges, Caen, Cambrai, Chartres, Cluny, Dijon, Lyon, Le Mans, Meaux, Metz, Montpellier, Orléans, Paris, Poitiers, Reims, Sens, Toulouse, Tours Verdun, etc. în Franța; Bobbio, Cremona, Genua, Monte Cassino, Milano, Neapole, Roma, Pavia, Torino, Florența, Veneția în Italia; Siguenza, Salamanca, Alcalá, Sevilla, Lerida, Toledo, Madrid, Valladolid, Vich etc. în Spania; Armagh în Irlanda; Oxford, Cambridge, Cantorbery, Winchester, în Anglia; Fulda, Achen, Hirschau, Köln, Paderbon, Reichenau, Praga, Viena. etc. în Cermania; Malines, Gand, Bruxelles, Nivelles, Liège, etc. în Belgia și altele multe de tot, în toate țările Europei apusene și centrale. Eu am citat mai multe din Franța, după cum e și firesc. căci *Franța a fost în Evul Mediu ca și astăzi și ca și totdeauna, creerul prin care cugeta Europa civilizată.*

În chip deosebit școlile monastice s'au distins în toată vremea prin educația aleasă și instrucția bogată pe care o dădeau tineretului. Studiile teologice, speculațiunile filosofice, și cercetările literare și științifice luară un avânt așa de puternic în aceste școli, încât Biserica a fost nevoită să grupeze pe profesorii de aceeași specialitate pe *facultăți* și facultățile să le strângă într'un tot armonios numit *universitate*, cuvânt împrumutat dela dreptul roman și care designa o corporație (cfr. Riboulet: Hist. dela pedag. pag. 170 și urm.) În fruntea universității sta *Rector magnificus*, asistat de doi *cancelari*, doi canonici. Fiecare facultate avea în fruntea sa un *decan*. Gradele pe care le conferea universitatea erau: *bacalaureatul*, *licența*, *doctoratul* și ceva mai nou *magisterul*. Universitatea cuprindea patru facultăți: *teologia*, *dreptul* (bisericesc și civil), *medicina* și *artele* (literale, științele etc.).

Prima universitate a fost cea din Paris, fondată de Papa *Inocențiu* al III-lea. Între primele universități fondate de Biserică prin papii sau episcopii săi, amintim pe cele din Toulouse (1217), Orléans (1306), Grenoble 1339), Cahors (1332), Nantes, Dôle, Besançon (1441) și încă 33 numai în Franța; apoi cele din Bolonia, Neapole, Roma, Padua etc. în Italia; Louvain și Liège în Belgia; Oxford și Cambridge în Anglia; Heidelberg, Leipzig, Praga, Köln, Erfurt, Cracovia, Viena, etc. în Germania; Salamanca, Valladolid, Siguenza în Spania; Coimbra și Lisabona în Portugalia și altele

multe de tot care i-au procurat omenirii din Evul Mediu zile glorioase, elanuri pe care noi cei de azi nu le-am atins și progrese pe care noi cei de azi nu le-am depășit. Aceste școli, în care se dădea o educație desăvârșită pentru că era bazată pe Evanghelie, au produs gânditori, filosofi, teologi și oameni de știință a căror grandoare și avânt ne uimesc. Prin aceste școli, mici și mari, au fost civilizate o mulțime de popoare barbare și s'a creat tot ce are ales și de elită cultura modernă (Vezi mai multe la: *Dentfle: Universitäten des Mittelalters*, Berlin 1885; *S. D'Irsay: Histoire des Universités françaises et étrangères*, Paris 1933).

Pe lângă fiecare Universitate, Biserica a deschis *colegii* (internate) pentru studenții sărguincioși, cu purtare morală foarte bună și lipsiți de mijloace. Cheltuelile provocate de întreținerea studenților în colegii erau acoperite în cea mai mare parte din fondurile bisericești și din danile de recunoștință ale «foștilor elevi». Mulți dintre foștii pensionari, după ce ajungeau în vîrstă la o situație materială bună, drept recunoștință față de instituție, întrețineau în colegii pe spesele lor proprii, câte 1, 2 sau 3 studenți săraci dar merituoși: «Haud ignara mali, miseris succurere disco».

Unul dintre cele mai vechi colegii a fost cel fondat la Paris de către canonicul *Robert Sorbon* (în 1225) în favorul studenților în teologie. Printre colegiile vechi rămase azi în picioare continuând să servească scopului inițial sunt: «*Le Collège du Saint Esprit*» și «*Le Collège du pape*» de pe lângă Universitatea din Louvain, fondate la începutul veacului al XV-lea, primul în favorul studenților în teologie și al doilea în favorul studenților mirenii dela facultățile de litere și științe.

N'a fost de loc neglijat nici învățămîntul feminin, deși nu s'a bucurat de egală grijă cu cel masculin, din motive ușor de înțeles de către cei ce știu ceti în istorie. Biserica s'a preocupat înainte de toate de formarea acelorora dintre care își recruta ministrii săi, dar după cum așa de nimerit observă *Jourdain* (în *Memoire sur l'éducation des femmes au moyen-âge*, citat la *Riboulet*, *Hist. de la pédagogie*, pag. 179), chiar și în epocile cele mai întunecoase ale istoriei, *instrucția femeii n'a fost neglijată de Biserică*. Dimpotrivă, Biserica s'a preocupat de educația femeii încă din primele veacuri. *Febronla*, superioara unei mănăstiri din *Nisiba*, care a trăit în veacul al III-lea, era celebră pentru profunzimea științei sale multilaterale (*Montalambert*, *Moines d'Occident*, vol. I, pag. 54). Câteva din scrisorile sf. Ieronim conțin un întreg plan de educație pentru fetițe. Sub conducerea *Sfântului Cesariu*, episcop de Arles,

două sute de călugărițe erau ocupate cu transcrierea manuscriselor. Călugărițele din mănăstirea Sfintei Radegonda copiau prin veacul al VIII-lea, manuscrisele capetelor de operă ale antichității clasice păgâne. Printre trubaduri aflăm 17 femei poete... Ce însemnau toate acestea, că Biserica s'a desinteresat de instrucția femeii? că s'a complăcut în întunec? Că a favorizat ignoranța?

Școlile pentru fete s'au înmulțit odată cu înmulțirea mănăstirilor femești. Pretutindeni pe unde se ridica o mănăstire, se deschidea și o școală. A rămas celebră școala de fete deschisă în mănăstirea benedictină din *Argenteuil*, în care se preda în veacul al XI-lea Sf. Scriptură, literile, muzica, medicina, chirurgia «pentru ca femeile să poată fi îngrijite de femei», apoi ebraica și greca, școală care ar trebui privită ca prima universitate femeiască (Vezi mai multe la J. Guiraud, op. cit.). În veacurile ce au urmat școlile pentru fete aproape concureau pe cele pentru băieți.

Cele spuse până aci ar fi suficiente pentru a spulbera grosolanele calomnii aduse Bisericii de dușmanii ei, calomnii care azi nu se mai țin decât prin părțile noastre. Totuși nu ne vom opri aci. Vom merge mai departe și vom arăta cât de mult a contribuit Biserica la progresul intelectual prin savanții pe care i-a creat. Declamărilor răutăcioase ale dușmanilor, noi vom continua să opunem realitățile istorice. Și aci ar fi suficient să luăm dicționarul *Larousse* și să cităm șirul nesfârșit de mireni, de preoți, de episcopi și de papi care prin munca lor neadormită au contribuit la progresul omenirii. Cităm numai câteva nume, mai cunoscute și la noi, care s'au distins în domeniul științelor profane:

Preotul-monah *Gerbert* († 1003) care și-a făcut studiile la Barcelona, care a devenit director de studii la Reims, apoi episcop tot acolo și în sfârșit Papă sub numele de *Silvestru* al II-lea, a compus un tratat de aritmetică și de geometrie (*Regula de abaco computi*). Tot el a inventat cifra 0 (zero) prin care a revoluționat complet studiul matematicilor. Lui i-se atribue invenția ceasornicului cu roți.

Franciscanul *Roger Bacon* († 1294) fu un geniu universal, dar s'a distins în chip deosebit în științele fizice, naturale și matematice. El a semnalat într'o scrisoare adresată Papei Clemente al IV-lea, erorile comise de astronomii alexandrieni care la invitația lui C. J. Cesar stabiliră calendarul iulian, și a reclamat reforma calendarului, reformă dusă la îndeplinire mai târziu de Papa Grigorie al XIII-lea. Tot Bacon a formulat regulele refracției și reflexiei luminii; el a descoperit atracția accizilor față de baze; a descoperit apoi magneziumul, fosforul, bismutul; a vorbit despre

rotunzimea pământului, iar în pedagogie e privit ca fondatorul metodei experimentale.

Episcopul *Nicolae Oresme*, din Lisieux fost profesor la Universitatea din Paris prin 1360, prin tratatele sale științifice și mai ales prin «*de latitudinibus formarum*» premerse în invenția coordonatelor lui Descartes.

Sf. Albert cel Mare († 1280) a fost declarat de Biserică «*doctor universalis*» pentru știința sa teologică și profană vastă și adâncă. Opera sa științifică este enormă. El a caracterizat și determinat peste patru sute de specii de animale; a scris despre evoluția anumitor organe într'o întreagă serie de animale; binisor înainte de Linné, a încercat o clasificare a plantelor. Prin cercetările sale asupra floarei a pregătit metoda lui Tournefort. Cu mult înainte de Malpighi a descris structura grăuntelui, fiziologia embrionului și a explicat legea generației la plante. A făcut apoi o mulțime de descoperiri asupra sulfului, potasiului, acidului nitric, iar explicațiile sale asupra apelor termale au fost ratificate sută la sută de știința modernă.

Sf. Toma de Aquino († 1274), elevul sfântului Albert cel Mare, e privit ca cel mai mare filosof și cel mai mare teolog al Evului Mediu. A fost un profesor fără seamăn. Filosofia sa este o minunată sfortare pentru asocierea filosofiei omenești și a celei divine. Filosofii moderni de azi îl studiază mai mult decât ori și când. Cunoștințele sale profane încă au fost foarte vaste.

Intre alți savanți creați de Biserică amintim în treacăt pe *astronomii*: Copernic, Kepler, Galileo Galilei, Leverrier, Secchi; *geologii*: Cuvier, E. de Beaumont, De Lapparent; *matematicienii*: Pascal, Descartes, Cauchy; *fizicienii*: Volta, De la Rive, Ampère, Marconi, Branly; *chimistii*: Claude Bernard, J. B. Dumas, Chevreul, Pasteur; *medicii*: Laënnec, Nélaton, Dupuytren, Cruveilhier, Récamier, Péan, Valet; *filosofii*: Bossuet, d'Hulst, Donoso Cortes, Mercier, și alții mulți de tot care prin gândirea și vieța lor profund creștină au pecetluit pentru totdeauna ceea ce declarase cândva *Thiers* în fața parlamentului francez: «*Messieurs, l'Eglise catholique n'a jamais empêché de penser que ceux qui ne sont pas faits pour penser*». Și oh iar și în zilele noastre elita savanților o formează niște pioși slujitori ai altarului, ca celebrul botanist dela Universitatea din Louvain, Păr. canonic *Grégoire*, ca matematicianul dela aceeaș universitate, Păr. *Lemaître*, ca astronomul francez, Păr. *Moreux*, ca fiziologul italian, Păr. *Gemelli* și o pleiadă de savanți mireni ca J. Maritain, Blondel, Gilson, Ghevalier, De Wulf, Van der Essen, Froidevaux, Doutrepoint, Ailleaume și alții mulți de tot, șirul căroră pare fără sfârșit.

Să nu se uite apoi faptul că toți *artiștii* mari ca pictorii: Raphael, Lesueur, Ingres, Horace Vernet, Corot, Frandrin; ca muzicienii: Mozart, Haydn, Gluck, Méhul, Rossini, Gounod; că toți *scriitorii* de seamă ca Dante, Cervantes, Shakespeare, Corneille, Chateaubriand, de Maistre, Lamartine, Ozanam, L. Venillot, Silvio Pellico, Manzoni, Fr. Coppée, R. Bazin, Bourget, Claudel și alții mulți de tot: că toți *politicienii* de seamă care au contribuit din greu la îmbunătățirea sorții materiale a omenirii ca O'Connell, de Broglie, Berryer, Malinkroth, Windhorst, Garcia Moreno, de Mun, Salazar; că toți *ostașii* de elită ca Drouot, Lamoricière, Bedeau, MacMahon, de Sonis, Foch, Lyautey, Franco, Pétain; și a. m. d., toți au fost formați de Biserică. Viteazul general francez *Lamoricière*, contemplând această imensă pleiadă de savanți și de inteligențe superioare pe care le-a produs Biserica și care scânteiază pe fiecare pagină a trecutului de 19 veacuri încoace, a exclamat plin de admirare: «*L'Eglise a pour elle la science, l'histoire, la philosophie, les arts, les grands hommes; elle a pour elle le passé, le présent et l'avenir*».

Și acum, drept încheiere, amintesc împreună cu Monseniorul Gibier că cei ce au nerușinarea să acuze Biserica că s'ar fi complăcut în întunec și că ar fi favorizat ignoranța «sau nu știu cecece spun, sau spun cecece nici ei nu cred; sau se înșală și sunt vrednici de compătimire sau mint și atunci sunt vrednici de osândă» (Op. cit. vol. III, pag. 9).

IOAN VULTUR

REUNIUNEA FEMEILOR ROMÂNE DIN BLAJ

Petru Pavel Aaron, Vlădicul postelnic cu viață de mucenic, a deschis la 1754 vestitele și întâiele institute de învățământ românești, în târgușorul de atunci al Blajului, ctitorie de naționalism, înălțată din cenușa unor amintiri, tradiții și fapte istorice streine de rosturile neamului nostru. Din apa acestor fântâni ale darurilor, cum singur și-a numit școalele piosul întemeietor, aveau să-și stămpere setea de învățătură la izvorul dătător de lumină, știință și carte zeci și sute de generații de școlari strinși aici an de an, de peste întreg cuprinsul Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Maramureșului și din teritoriul de atunci al țării Ungurești. Glasul înflăcărat al dascălilor, crescuți cei mai mulți dintre ei în cetatea de slavă eternă a Romei, le-a vestit cucernicilor ucenici tainele originii noastre latine, le-a deschis și luminat atâtea pagini din trecutul nostru istoric cufundate de bisnicia împrejurărilor vitrege în besna veacurilor de mult uitate, învățându-i pe tineri să simtă și să grăiască românește, și după terminarea anilor de studii să ducă cu ei până în căsuțele umile ale satelor vraja gloriei străbune, deșteptând astfel aspirațiile de libertate ale neamului de iobagi români din Ardealul robit celor trei clase privilegiate: Unguri, Sași și Săcui. Munca tăcută, închinată în întregime eliberării neamului din cătușele sclaviei, pe care au săvârșit-o decenii de arând în vătășii și înflăcărații dascăli blăjeni, a deșteptat conștiința națională a românismului de pretutindeni, și a pregătit pe cei de dincoace de Carpați pentru opera grea de desăvârșire a programului politic românesc început în cursul mărețelor evenimente petrecute în anii 1848—49.

Și fiindcă dela catedra acestor școale s'a pogorit peste neam harul sfânt al învățăturilor cari au renăscut aspirațiile de egala îndreptățire sub raportul libertăților publice, tot aici cei batjocoriți, obidiți și nebăgați în seamă, s'au strâns pe Câmpul Libertății, decretând pentru ei, și spre știința celorlalte națiuni ale țării, în ziua de 3/15 Maiu 1848, că se socotesc de acum înainte ca un neam neatârnat, cu drepturi asemenea cu ale claselor privilegiate, au șters iobăgia și s'au constituit în națiune liberă și independentă în stat. Dela deciziunile luate aici în această zi sfântă, deschizătoare de

noui răscruci de drumuri pentru Românii ardeleni, și până la înfăptuirea și realizarea pe toate tărâmurile vieții publice și politice a acestor desiderate, mai era un lung calvar pe care neamul nostru dintre granițele străvechii Dacii a fost osândit să-l urce cu nespus de mari jertfe. Anii revoluției amintite au fost stropiți cu sângele sfânt vărsat de sute și mii de mucenici ai neamului, preoți, învățători, alți cărturari și clăcași legați de glie, al căror deplin pomelnic poate niciodată nu se va cunoaște.

Cei ce și-au dat viața pentru neam au lăsat în urma lor familii greu încercate, copii cari trebuiau ajutați, sfătuiți, educați și sprijiniți. Biserica unită a Blajului și cea ortodoxă a Sibiului, și-au luat într-o mare măsură asupra lor aceste sarcini, adăpostind în școlile lor profesionale pe câți mai mulți din cei ai căror părinți au trecut, prin jertfa pentru neam, în împărăția liniștii de dincolo de moarte.

Alături de băieți, cari puteau primi din binefacerile bisericilor o mai largă mână de ajutor, rămăneau copilele orfane, de educația cărora până atunci, mai temeinic, cu rost și largă înțelegere nimeni nu și-a bătut capul. Gândul la soartea lor, la păzirea sufletului lor curat de ispitele și amăgitoarele deșertăciuni trupești, la mijloacele de a le câștiga și acestor copile crunt lovite de soarte o coaje de pâine și ue rost în viață, a îndemnat un mănunchiu de femei române din Brașov la 1850 să pună bazele „Reuniunii femeilor române”. De îndată ce instituția a primit aprobarea legală, a început a strânge fondurile de cari avea lipsă, prin colecte și apeluri adresate întregii suflări românești din Transilvania, Bucovina, Moldova și Țara Românească. Fără deosebire de credință religioasă — Reuniunea n'a avut la început caracter confesional — un mare număr dintre românii cărturari sau dintre cei mai cu înstărită situație materială, și-au trimis o parte din agonisala lor Reuniunii dela Brașov. Vlădicia Blajului împreună cu poporul ei credincios și-a dat cu mână largă obolul său, contribuind astfel începând dela mitropolit și până la preoții satelor la augmentarea fondului Reuniunii. Comitetul din Brașov la 1851 i-a trimis Vlădicului Șuluțiu următoarea adresă, prin care-i cere ajutorul și sfatul pentru o cât mai temeinică operă românească, săvârșită în cadrele și conform statutelor Reuniunii.

Ilustrissime Doamne Episcoape,

Patroane al Românilor Prea grațioase,

Fiindcă îndată ce ți s'au incredințat de dreapta Celui Prea-faalt sfânta misiune apostolică, ești menit de Domnul a fi refugiul și razimul tuturor întreprinderilor care ținutesc spre îmbunarea soartei.

turma încredințată neadormitei griji arhipăstorești a Ilustrității Voastre, ne-am luat și noi de aici îndemn și tărie, ca sub îndurata protecțiune a Majestății Sale Impăratului nostru și arhipăstorilor noștri, să ne constituim și noi spre înaintarea binelui națiunii noastre cei atât de doședite, folosindu-ne de dreptul Reuniunii în folosul creșterii mai solide a sexului nostru, și mai întâiu a orfelinelor martirilor căzuți în revoluțiunea trecută. Am pășit, după cum vei avea bunătatea a te informa din statutele și adresa aici cu cea mai adâncă reverință și sărutare a dreptei arhipăstorești alăturare, și astăzi ne aflăm lucrând la scopul acesta.

Primiția începutului nostru voim să fie consacrată și consfințită de dreapta arhipăstorească a Ilustrității Voastre, care ești primul între bărbați, la care ne adresăm pentru întinderea mult putinței mâni de ajutor. Bindecuvântă stăpâne filantropica noastră întreprindere, ajută-o cu ajutorul iubirii de oameni, și te va binecuvânta a zecea generațiune, și-ți va răsplăti Domnul toate oste-nelele și jertfele făcute. Ne rugăm dar cu toată îndurarea:

a) Să binevoiești a ne da un sfat părintesc ținător la ușurința de mijloace, prin cari am putea mai cu mare spor răspunde scopului acestui sfânt.

b) Neavând altă cale și alt mod mai înlesnitor pentru a mijloci o colecție generală în folosul orfelinatelor, ne va părea preaumilit a te milostivi a pune la cale și a ne mijloci prin organele ecclesiastice subordonate în numita Dieceză a Ilustrității Voastre, o colecție generală în folosul fondului Reuniunii, spre care scop fiind prea încredințate cu arhipăstoreșcul zel ce-l manifestați spre a înbuna soartea, și a înainta religioasa și mai solida creștere a națiunii române, ne luăm îndrăsneala a alătura aici, spre părintească cunoștință, adresa și provocarea Comitetului trimisă și până acuma în mai multe părți prin țările locuite de Români, către surorile noastre, precum și liste corespunzătoare colecțiilor cari vin deosebi prin delegațiuni.

Știm că poporul nostru e lipsit, știm și aceen că timpul anului acestuia e cam nefavoritor pentru colecțiuni, însă nădejdea ne paște că după stăruințele ce te vei îndura a depune, poporul creștin nu-și va sustrage dinarul său dela acest scop filantropic, fiind bine informat despre toată ticăloasa stare a orfelinelor, ba sperăm că unii domni mai avuți se vor arăta și jertfitori în privința aceasta.

Recomandând pasul nostru acest filantropic și național, încuviințat și de I. Guvern, cu data de 21 Octomvrie 1851 nr. 14252, neadormitei griji și favoruri arhipăstorești, urându-ți dela Dumnezeu

Tatăl celor fără de tată mulți ani și îndestul favoritoare sănătate spre împlinirea sfintei misiuni cu care v'au îmbrăcat Domnul Cerului, spre mărirea bisericii sale și mângăierea turmei creștinești, rămânând dar pe lângă sărutarea sfintei drepte, cerând binecuvântarea arhipăstorească și așteptând răspuns mângăitor

Al Ilustrității Voastre umilite servitoare membrii comitetului reuniunii: *Maria Nicolau, Ana R. Orghidan, Zofia Th. Clurcu*.

Brașov, 8 Februarie 1851

Vlădicul Șuluțiu răspunde la acest apel, prin următoarele rânduri adresate conducătoarelor Reuniunii dela Brașov, la 25 Oct. 1851.

„Prea Onorat Comitet, Mult prețuitelor Doamne.

Nobila întreprindere a Reuniunii femellor pentru creșterea orfanilor, nu o pot cu destule cuvinte mări.

Fotoasele cari dela maicele cele bune primește omenirea, nu se pot spune.

Pruncul încă din brațele, ba încă din pântecul maicii sale, își ia însușirile morale cele nobile.

O maică bună, o maică cu sânge și temperament moral și nobil, nu poate produce în lume fruct omenirii, decât cu temperament de o natură nobilă și morală: ca și un pom altoit de ale mari, nu poate produce porumbele.

Și precum în sânul naturii planta nobilă cultivată nu poate degenera, așa un om născut din nobilul și moralul sânge a bunilor săi părinți, în brațele unei bune educații morale, și nobile maice, nici decât nu poate degenera.

În tot omul se pune fundamentul fericirii lui, nu numai cel trupești da și cel sufletești, încă dela pieptul și din brațele maicii sale, educațiunea cea bună și moravurile sugere pruncul cu laptele maicelor sale, le învață din gura maicelor sale, ca și pulul cel mic de mierlă viersul cel dulce și melodia cea mângâietoasă o învață încă gol de pene, în căldurosul culb, din gura părinților săi.

Natura încă și Dumnezeu, de aceea au lăsat creșterea oamenilor așa îndelungată, când alte dobitoace cu degrab și își știu căuta hrana vieții — ca fiind mai mulți ani lângă maicele sale — iară nu lângă streini — acestea după flerbintea dragoste ce au vărsat-o natura în inima maicelor către fiii săi, cu altoirea năruurilor celor bune și a moralităților în tinerele inimi a fiilor săi, să-l pregătească și să-i întărească în bunătățile cele sufletești, pe acela timp pe când trebuie să se dedele și în mâna streinilor, sau pe când e slobod în lume, ca însuși să se stăpânească pe sine, ca

cum sloboade pasărea pull săi din culb, pe aripile sale să-și caute hrana sa, după ce cu multă grije i-au doicț și i-a hrănit și le-au cântat vlersul cel dulce, care și el au de al cânta mittellor săi fii și pulșori.

Așa-l Preaonorată Doamnă, natura și Dumnezeu, zic, pe malce le-au rânduit, ca un fundament tare, pe care omul are de a-și ridica toată ferticrea lui cea lumească și cea presus de lume și veșnică.

Așadară cu fierbinte rugăcluni cer ajutorul și darul Celui Preatnalt și Maicei cei Preacurate spre aceasta nobilă Reunione a femellor, și pot cu destule cuvinte mărt și lăuda nobila tedință și deprindere a Reuniunii femellor noastre, în a căreia frunte stând Domnille Voastre, ca un exemplu strălucit a vechilor prea nobilelor Romanelor noastre, nu mă îndolesc că va înflori și va produce rodurile cele mai prețuite în omenire — malce bune.

Fii dară sigură Doamnă, că Eu, un Institut nobil ca acesta n-oi lipsi niciodată după puterile mele a-l sprijini și a-l patrocina, precum atunci încă de loc cât am căpătat prețuita înștiințare, n'am lipsit a face cuvințioasele rândulell în tot Diecezul meu, spre înmulțirea Reuniunii acestela și a șoloaselor sau mijloacelor ei, cerând dela atotputernicul Dumnezeu binecuvântarea și darul cel ceresc, spre acest Institut și nobilele membrele lui.

Primește dară spre acest scop sfânt și plăcut lui Dumnezeu și oamenilor, și dela mine acești 50 fl. m. c. cari îi pot da de astădată, ca dela unul a căruia afară de inima cea preaaplecată spre înaintarea binelui comun, înundările groaznice i-au spălat și răpit mai toate puterile și facultățile cele materiale. Iertați că în multele ocupațiuni și întreprinsele călătorii am întârziat cu răspunsul pe lângă arhierasca binecuvântare rămânând*.

Clerului din Arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș, Vlădicul Șuluțiu prin cercularul nr. 67 i-a adresat apelul de mai jos, prin care roagă preoțimea și pe mirenii greco-catolici să contribuie fiecare după puterile lui, la augmentarea fondului Reuniunii dela Brașov.

„Din Gazetă (Transilvaniei) îți va fi mai de mult și mai pe larg cunoscut, cu ce sfânt scop s'au întrunit mai multe nobile persoane de sexul pulchrior, sub nume de „Reuniune”, spre deplina adevierirea celebratei totdeauna a lăudatului sex compătimire și tineriducțiune inservitor, ca adeca creșterea fetițelor Române prin revoluțiunea trecută rămase orfane, din comune colecte să o ajutorească, proprească și înainteze. După ce nobila aceasta societate și aprobarea mai înaltă o au dobândit, și spre purtarea lucrurilor

cu scumpătate scopului propus răspunzătoare au ales din gremiul său incredințate, sub nume de comitetul Reuniunii femeilor Române, pentru ajutorul creșterii fetițelor orfane, care comitet însărcinarea sa și ținerea sa în îngrijire în înțelesul statutelor Reuniunii o poartă și împlinește: ca din inima compătimitori soartei atâtor orfane sărace, Te provocăm pe Frăția Ta, ca pe cât se recunoaște de sfânt scopul, spre aceasta societate, din sexul pulchrior, s'au întrunit, atâta cu mai mare căldură să provoci și îndemni pe surorile preutese și toate femeile române, ca din parte după putință cu lapta să o razime oferind ori bani odată pentru totdeauna, ori pe fiecare an cu păstrarea dreptului de membru activ a Reuniunii, ori în naturale, ori în vesminte, ori prin ce fel de întreprindere omenoasă, spre înaintarea scopului societății importătoare.

Lista contribuțiilor la sporirea fondului Reuniunii în un exemplar, cu acea încredere și-se închide, ca cine va vrea a oferi în aceea să se însemneze oferințele, vor veni a se înmanua persoanelor de către același comitet incredințate pentru mai încolo manipulațiune*.

Banii strânși dela Clerul bisericii unite au fost trimiși comitetului Reuniunii la Brașov unde au mai sosit însemnate sume dela vlădicul Sibiului, dela bogata familie Mocioni din Banat, și dela membrii numeroasei familii de boieri Hurmuzachi, din Bucovina și Moldova. Prin inimoasa contribuție a patrioților români de a ajuta pe copilele rămase orfane în timpul revoluției, s'a alcătuit un adevărat fond al neamului, care avea să fie proprietatea întregii națiuni române.

Reuniunea și-a realizat acest scop prevăzut în statute. Conducătoarele și-au dat seama, că nu un ajutor bănesc de o clipă poate aduce fericirea cuiva în viață, și că mai mult decât banul, face educația tinerelor fete pentru viața de familie și cariera pe care și-o vor alege pentru existență. Preocupările acestea de a lărgi bazele de ajutorare ale copilelor orfane române din Ardeal, au determinat Reuniunea la 1860 să-și modifice statutele în sensul, ca după ce toate orfanele revoluției din 1848/49 vor fi ajutate, cu restul fondului disponibil să „se întemeieze școale de lucru și de învățatură“.

Gând nou și aproape revoluționar era acesta, fiindcă până acum la Românii din Transilvania nu s'a pomenit problema creșterii, educării și instruirii femeii în școala românească. „Până la această epocă — scrie Gh. Barițiu — școale românești de fete erau o adevărată raritate, puține câte voiau să învețe ceva mai

mult mergeau la școalele de alte limbi de unde ieșeau cu idei confuze și lipsite de spirit național, iar limba maternă vorbindu-o ca în batjocură, un jargon rupător de urechi, neștiind să scrie românește nici o simplă epistolă la părinți sau la vre-o mătușe. De aci apoi urmau scrierile muștrătoare anume asupra preuteselor, cari nu știau vorbi românește cu poporenele lor“.

Din cununa dătătoare de lumină peste veacuri a școalelor Blajului, lipsea la această dată cea mai modestă dar în schimb atât de mult dorită și așteptată piatră prețioasă, a unui institut pentru creșterea fetițelor. Abia la 1863 s'a putut înfăptui și acest vis al arhierilor noștri, instituția fiind ajutată și sprijinită bănește de către toți membrii bisericii, de fiecare după puțință și tragere de inimă. Reuniunea femeilor române din Brașov conform statutelor contribuia anual cu suma de 200 fl. pentru întreținerea acestei școli. Mare și sinceră bucurie a cuprins pe credincioșii bisericii noastre la aflarea acestei vești. Știau cu toții că de acum înainte copilele vor fi îngrijite și oblăduite părințește, că vor primi o educație aleasă, o creștere după poruncile legii lui Hristos, și astfel vor ajunge în viață mame vrednice și bune românce. Școala a fost frecventată în anul 1863/4 de vreo 40 de copile. Direcțiunea ei era încredințată neîntrecutului cunoscător al încâlcitelor taine ale filologiei române, lui Timoteiu Cipariu.

Gazeta Transilvaniei încreștează pe răbojul evenimentelor examenul de fine de an ținut la această școală, semnalând astfel purtarea și progresul copilelor:

„De mult se aștepta cu sete ca în Blaj să se înființeze o școală pentru fetițe, în care sexul frumos cel atât de părăsit pe la noi, să capete cultura cuvenită.

Mulțumită fundatorului Simu și mărinimoasei dotări din partea Reuniunii femeilor române [Brașov] prin stăruința veneratului ordinariat, școala menită spre scopul acesta s'a deschis în cursul anului 1863/4. Direcțiunea acestui așezământ de necesitate neapărată pentru Blaj și jurul lui, ba și pentru Români din locuri mai depărtate, este încredințată Rssimului Timoteiu Cipariu, iar instrucțiunea trei Ana Kossov și în parte dlui I. Balint profesor la a IV clasă în Norma cesaro-regească de aici. Dra Kossov are 500 fl. și cortel, iar dl Balint 100 fl.

Obiectele sunt lucru de mână, calcularea cu minte și pe tablă, limba maghiară și germană, propuse de dra Kossov — și religia, limba maternă și din istoria naturală, propuse de dl Balint.

Fetițele din această școală, ca la 40 cu numărul, în Dumineca trecută depuseră examen spre deplina mulțumire părții mult pre-

cumpănitoare din numerosul public ales ce umplea sala gimnaziului. Rssimul Cipariu la început și capet ținū cuvântări amăsurate solemnități. Dintre fetețe declamără orațiuni și versuri cu destulă îndemănare. La urmă dl Director împărți premii dintru al său, cu liberalitate rară, asemenea împărțiră premii și Rsmil C. Alutan canonic, și Șt. Manffi paroh opidan. Atât răspunsurile cu gura și în scris pe tablă, cât și lucrările făcute de mâinile fetițelor, cari lucruri erau espuse, arătau zelul cu care s'a tratat obiectele.

Fost-au însă la examenul de fetețe și auditori de aceia cari s'a mirat de mulțimea obiectelor cu cari fetețele s'au îngreuiat și încă îndată la început, chiar în cea dintâi jumătate de an. Au fost zic, și de aceia cari s'a întrebat ce poate folosi fetițelor a scrie nemțește și ungurește, a învăța gramatica germană și maghiară, înainte de a ști gramatica română? Cine vrea să învețe limbi, are să știe întâi limba mamei sale, apoi să se apuce de cele străine. Și peste tot cine are timp și îndemână de a învăța, întâi să se apuce de cele ce-i sunt mai de lipsă și numai apoi de cele ce-i sunt mai puțin necesare, sau chiar de lucș. Iar instrucțiunea în două sau trei limbi deodată, anevoie va fi cu succes.

Deci ar fi de dorit ca — fetețele — întâi și mai întâi să învețe limba lor maternă, religiunea și calcularea, și alătura cu acestea ținerea ordinii și curățeniei în casă, cultivarea și conservarea legumelor, fiertul, cusutul și alte lucruri, fără de cari femeia nu poate ținea casa.

Numai timpul ce ar mri rămânea după învățarea acestor lucruri, să se întoarcă spre învățarea broditului, chindisitului, a limbii germane, maghiare și așa mai încolo.

Rogu-Vă onorate Doamne și Domnișoare, nu Vă supărați pe mine pentru că cūtezai a da aci un program, care după judecata multora poate că nu este după spiritul timpului. Eu așa cuget: mult mai bine este pentru Doamnele și Domnișoarele noastre să știe fierbe, toarce și țese, decât altele, cari astăzi progresează ca și cum singure ar fi de lipsă — deși în faptă nu prea mult.

E foarte bine dacă cineva poate învăța și așa câștiga cele ce-i înfrumșetează viața și i-o fac plăcută, însă oricine-mi va concede, sunt lucruri cari pentru orice casă sunt de neapărată trebuință. Omul se cade să vadă întâi de acestea. Nice să cugete eineva, că astfel de lucruri i-ar detrage cătuși de puțin. Muierea lui August împăratul eră doamnă mare și fetele ei nu vor fi fost cele din urmă între domnișoare, curetnitorii lor nu erau cei din urmă dintre curtenitori, și torceau și țeseau cu toatele, pentrucă

impertentul numit avea datina de a nu purta decât vestimenta făcută de mâinile lor.

Românce bune, cu dragoste către tot ce e românesc, românce harnice și zeloase econoame, românce cultivate în inimă și spirit, mai puțin în limba sa, ne trebuie nouă, iar limbile străine le ținem numai de lucru și pentru lumea cea mai aglomerată.

Răndurile acestea, scrise probabil de Ion Micu Moldovan, profesor pe atunci la liceul blăjan, cuprind în ele principiile și metoda pe care a înțeles biserica noastră să o întrebunțeze pentru educația și instrucția copiilor cari învățau la școală. Ele vorbesc să se crească în dăruire creștină, cultivând cu dragoste și din convingere virtuțile propovăduite de evanghelie, și apoi în creștinism național, pătrunzându-se de adâncă iubire față de neamul, pământul și limba românească. Instrucția și educația în adevăratul sens al naționalismului și învățurii creștine a început în această școală odată cu deschiderea ei și a continuat an de an tot mai intens. Dovadă sunt cuvintele rostite de directorul școlii la sfârșitul anului 1868, când elevele au fost clasificate, iar „cele mai harnice premiate”.

„Este ceva înălțător de inimi — spune Timoteiu Cipariu — văzând în ce măsură publicul nostru s'a interesat totdeauna de această tânără școală, pentru tinerile fetițe din loc și împrejur, iar (mai) ales cu ocaziunea examenelor publice la finea fiecărui an școlastic, pentru ca să vadă sporul ce i-au făcut aceste tinerele în decursul acestui an, atât în cunoștințele spirituale și intelectuale, cât și în cele materiale pentru viața practică și înfrumusețarea ei.

D-voastră vă veți fi convins pe deplin, că interesul ce-l purtați către acest tânăr institut, în adevăr este meritat. Stăruințele institutorilor și diligența școlărițelor, precum și văzând din raporturile acestora, au avut rezultatul cel mai favorabil, care promite și mai mult pentru viitor, un progres necontenit, care vă să aducă această mică școală la o perfecțiune dorită de toți, cari se întrețin de buna educație a sexului femesc.

Și cine este, sau cine poate fi, Domnilor și Doamnălor, care să nu se intereseze? Au nu și ele fac partea genului omenesc? Au nu want și ele carne din carnea noastră și sângere nostru? Au surorile noastre să nu aibă pentru noi atâtă preț și valoare, cât au frații noștri și fiii noștri?

Cu toate acestea răni s'a întâmplat, educația acestui sex în neglijată, mai mult decât se poate socoti, nu numai în noi români, cari am fost înapoiși față de toate, și cari și pentru sexul

bărbătesc nici până astăzi nu avem destule mijloace de educație — ci și la alte națiuni provăzute cu toate mijloacele materiale și spirituale, încât educațiunea sexului femeiesc este într'o disproporție bătătoare la ochi în tot respectul.

Macar că, ce progres se poate spera în viața socială, dacă membrii familiilor nu se află pe acelaș grad de cultură? Când bărbatul are o educațiune de multe ori încă mai prisositoare de cum cere poziția socială în care se află — iar soția nice macar atâta câtă se cere ca să poată susține cu demnitate gradul poziției soțului său? Vedem plugari și meseriași cari au învățat și latinește și grecește, de care nu era nici o necesitate, iar soțiile lor necunoscând nici primele elemente ale alfabetului limbii sale.

Și cu toate acestea cine sunt întâii învățători ai tinerilor români (pe) cari ni-le trimite prevedința dumnezeiască în sânul familiilor, mângâierea și desfătarea vieții sociale? Nefindoit în prima linie sexul femeiesc, iar cel bărbătesc numai în linia a doua. Și de acestea s'ar putea scrie multe, foarte multe, cari însă aici nu pot să aibă loc.

De aceea ne restrângem aici mai întâi a da laudă lui Dumnezeu, care ne-a ajutat să vedem înființat macar și un institut așa de mic, precum mulțumim atât părinților cari pătrunși de sfânta datorie ce o simt către fiii lor la această școală de educațiune, pe cât și Doamnelor și Domnilor profesori, cari cu tot zelul s'au nevoit a-și implini această nobilă misiune.

Lăudate și binecuvântate de Dumnezeu și de oameni să fiți voi tinere ramuri ale societății omenești, cari v'ați pus toată nevoia pentru a vă câștiga cunoștințele cele neapărat de lipsă pentru viață. Fiți de aci înainte cu aceeași nevoia și cu toată diligența pentru a Vă complecta educația voastră, pentru ca să puteți fi cu timpul ornamentul vieții sociale, la care sunteți chemate.

Dați laudă atotputernicului Dumnezeu, că V'a dat vouă această bună ocaziune de a vă cultiva inima și mintea, ocaziune rară, care surorilor voastre celor mai multe le lipsește, deși inima lor încă e însetată, după asemenea ocaziune, ce fatalitatea le-a denegat.

Rugați-vă ca acelaș atotputernic să-și deschidă îndurările sale și pentru aceleași surori ale voastre, și să verse în inimile celor cu putere cugete bune, pentru a deschide mai multe institute de educație pentru consoatele voastre de națiune română.

Și rugăciunile voastre cele din inimi curate și inocente ca ale voastre vor fi ascultate de cel ce poate toate și a chemat pe prunci la sine și i-a binecuvântat*.

Totuși însă o educațiune temeinică se putea înfăptui la a-

ceastă școală numai atunci când copilele aveau să fie crescute în un internat pus sub directa supraveghere a bisericii, unde afară de cursurile și ceasurile de învățatură, ele să fie supravegiate, sfătuite și călăuzite pe căile virtuților, binelui, muncii, frumosului și adevărului în superiorul înțeles spiritual, de către un corp didactic bine pregătit pentru această sfântă misiune. Astfel de gânduri au frământat ani de-a rândul sufletele femeilor române din Blaj, soții de canonici, profesori, medici, advocați și alți intelectuali, care fiind ele înșile mame, și-au dat atât de bine seama de marea răspundere deoparte, și de alta de fericirea ori nenorocirea familiei și societății atunci când femeia nu este la locul ei de vrednicie sub raportul de mamă și educatoare a generațiilor viitoare. Lungile lor discuții asupra problemei educației și creșterii tinerelor copile, le-au îndemnat pe blăjene la 1890 să întemeieze „*Reuniune a Femeilor române unite*” a cărei scop a fost „*înființarea unui internat pentru fetițele greco-catolice cari frecventează școala gr.-catolică din Blaj*”. Membrele fundatoare ale Reuniunii și-au dat seama de greutățile materiale pe cari le reclama înființarea acestui institut de creștere, și de aceea au trecut în statute următoarea dispoziție: „*Reuniunea și internatul ce-l va înființa, respective susține, ea, se va pune sub patronajul Mitropoliitului român gr.-catolic din Blaj*”. Dispoziția aceasta a fost luată avându-se în vedere faptul că Vlădicul de fericită pomenire Ioan Vancea, a fost început tocmai atunci zidirea unei școale cu internat pentru fetițe, pe care a deschis-o în anul 1892, așa încât Reuniunii îi revenea misiunea de a căuta să acopere anual cheltuielile materiale ale acestui institut educativ.

Comisiunea încredințată cu alcătuirea statutelor Reuniunii s'a întrunit la 29 Ianuarie 1890 sub prezidenția profesorului Ioan Gherman, iar ședința de constituire s'a ținut la 27 Aprilie, prezidată tot de acest dascăl. Acum s'a ales întâiul comitet alcătuit din 12 membri ordinari, 6 suplenți, 4 bărbați de încredere, un secretar și o casieră. Conducerea efectivă a Reuniunii a fost încredințată prin aclamații următoarelor persoane: prezidentă Rozalia Muntean, vice-prezidentă Elena Nestor, casieră Leontina F. Negruțiu, și secretar profesorul Vasile Hóssu, fericitul episcop de mai târziu.

Reuniunea s'a alcătuit și a votat statutele cari au fost înaintate guvernului maghiar spre aprobare, pentru ca funcționarea legală a societății să nu fie împiedecată. Ministerul de interne, cu ordinul Nr. 70053 din 4 Octomvrie 1890, a aprobat statutele, așa încât Reuniunea și-a putut începe activitatea odată cu luna Noemvrie din acest an.

Manca comitetului Reuniunii, după recunoașterea ei legală, a fost închinată întâi organizării acestei societăți și mai ales înscrierii de cât mai multe membre. Datorită activității neobosite a președintei și hărniciei secretarului, rândurile celor chemate să contribuie cu sfatul și fapta lor creștinească și românească la opera mare de creștere a copiilor, s'au tot înmulțit așa, încât aproape n'a rămas nici o familie blăjană a cărei mamă ori soție să nu fi fost înăcrisă între luptătoarele pentru propășirea Reuniunii.

Una dintre problemele de căpetenie pe cari a căutat să le rezolve Reuniunea a fost în deosebi aceea de a găsi căile și mijloacele cele mai potrivite pentru a strânge cât mai însemnate fonduri bănești, pe cari apoi — conform statutelor — să le poată dărui în o cât mai largă măsură internatului de fete. Vremurile erau grele, mai ales pentru dascălii și preoțimea blăjană de atunci, cari erau nevoiți să trăiască cu întreaga familie din modestul salariu de câteva sute de coroane pe lună. Membrele Reuniunii pe lângă taxa ce o achitau fiecare societății, au hotărât în cel dintâiu an al activității să organizeze câteva concerte și tombole din veniturile cărora să poată fi augmentate fondurile pentru scopul prevăzut în statute. Următorul apel lansat de secretarul Vasile Hossu ruga publicului blăjan să-și deschidă inima, și fiecare din avutul său, oricât de modest, să jertfească un obiect pentru venitul serbării Reuniunii organizată în toamna anului 1891:

„Prea Stimată Doamnă“

Comitetul Reuniunii femeilor gr.-catolice din Blaj voind a corespunde prescripțiilor paragrafului 22 din statute, a decis în adunarea sa ordinară din 30 Iulie a. c., o sorțire sau tombolă. Spre acest scop Comitetul are lipsă de obiecte felurite, cari pe cât ar fi cu putință ar dori să le câștige fără a îngreua fondul Reuniunii.

Canoscându-vă inima nobilă și interesul viu ce-l purtați cu sublimul scop al Reuniunii noastre, îmi iau libertatea a Vă ruga, Prea Stimată Doamnă, să binevoiți a contribui cu un obiect cât de neînsemnat în favorul sorțirii proiectate și a mă încunoștința despre aceasta cel mult până la 10 a. l. c. sau, și mai ușor, prin complectarea rubricilor din lista ce urmează mai jos. Obiectele mă rog să mi-se transpună cel mult până la 10 Septembrie.

Primiți Vă rog Prea Stimată Doamnă, pe lângă mulțumirea mea anticipată, expresiunea deosebitei stime ce Vă păstrez“.

Apelul secretarului a avut un adânc răsunset. La întâia serbare de felul acesta, organizată de Reuniune, cetățenii târgușorului nostru, prin obiectele dăruite cu inima voioasă, au mărturisit

că se identifică întru toate cu preocupările și înaltele scopuri educative ale Societății.

Școala și Internatul de fete din Blaj s'au deschis larg porțile în anul 1892, chemând la această vatră luminoasă, dătătoare de pâinea învățaturii și de căldura dragostei pentru legea lui Hristos și neamul românesc, pe ficele de preoți și învățători, și chiar de țărani mai înstăriți — fără să facă deosebire confesională — cari doriau ca odraslele lor să-și câștige aici o temeinică educație și instrucție. Reuniunea femeilor române, conform dispozițiilor statutare, a hotărât la 1891 să primească în bugetul anului viitor suma de 1300 fl., din care să fie înzestrat internatul de fete cu întreg mobilierul necesar. Realizarea hotărârii n'a întârziat. Suma de mai sus la deschiderea internatului a fost vărsată mitropoliei, deși Reuniunea nu dispunea de fonduri, așa încât a fost nevoită să împrumute suma de 507 fl. 29 cr. pe cari i-a achitat apoi pe rând la rate înmăre. Această danie este pecetluirea legăturii sufletești dintre Reuniunea femeilor române gr. catolice din Blaj și școala de fetețe, legătură ce-și va împleti firele an de an tot mai puternic, apropiind tot mai strâns pe copile de sufletul Reuniunii, și pe membrele ei de soarta viitoarelor absolvente ale acestei instituții.

Și fiindcă Reuniunea era săracă, conducătorii ei puși la stat temeinic au aflat cu cale să organizeze și concerte, serate literare și petreceri de vară, din ale căror venituri să poată plăti datoria contractată pentru înzestrarea internatului cu mobilier, și de altă parte să-și mărească fondul de rezervă, ca din el să poată întinde alte multe ajutoare acestor copile lipsite. În anul 1892 comitetul punând la dispoziția Consistorului blăjan suma de 1200 fl. și-a spovedit gândul, arătând că acești bani sunt „pentru procurarea mobilierului de lipsă la internatul de fetețe. În chipul acestei reuniuni noastre este fericită a fi contribuit la realizarea celei din urmă dorințe a neuitatului său patron, la deschiderea internatului de fetețe, care spre a noastră comună bucurie a început să funcționeze sub auspiciu atât de frumoase*.

Reuniunea a participat, dela data înființării ei, la toate manifestațiunile cu caracter național, pornite sau înfăptuite de Blajul românesc. În vara anului 1892 urma să aibă loc, aici, adunarea generală a Astrei. Despărțământul blăjan a găsit de bine să dea acestui eveniment proporții și nuanțe cât mai vădit naționaliste. Între alte puncte ale programului, figura și organizarea unei expoziții, care avea „să cuprindă obiecte din toate ramurile industriei și activității românești din Transilvania” ... bucurându-se astfel de

ajutorul românimei întregi"... Cu organizarea expoziției a fost încredințată Reuniunea, care a și primit cu drag această grea și delicată însărcinare, carea avea să formeze „o adevărată glorie pentru Reuniunea noastră”.

Statul unguresc, care veghia cu ochi de Argus și controla cu severitate excesivă toate manifestările de orice caracter și oricât de modeste ale Românilor din Transilvania, a pus o serie de opreliști și restricții, interzicând ca „toate expozițiile de caracter general, până după 1895, respective aranjarea lor, se face pendinte dela învoirea ministrilor de industrie, agricultură și eventual și a celui de finanțe”. Astfel glăsuind legea, Astra și Reuniunea n'au mai avut posibilitatea și răgazul de timp necesar, să facă toate intervențiile și demersurile pe lângă ministerele respective, așa că expoziția atât de mult dorită de Români ardeleni nu s'a putut realiza. A rămas însă de atunci înrădăcinată în tradiția Astei ca la toate adunările ei generale cari aveau loc la Blaj, Reuniunea să fie încredințată cu organizarea expozițiilor. Și tradiția s'a păstrat, spre cinstea Astei și vrednicia Reuniunii, până în zilele noastre.

Activitatea Reuniunii pe tărâmul educativ, cultural și național, deși dezvoltată în împrejurări și cu mijloace atât de modeste, a dus vestea muncii și devotamentului membrilor ei până departe peste granițele Ardealului, în capitala regatului unguresc. Teologii români gr. catolici, cari studiau în Seminarul central din Budapesta, s'au hotărât să contribuie și ei în o cât de mică măsură macar la ridicarea prestigiului Reuniunii, prin traducerea celebrei cărți Sf. Monica, mama Sf. Augustin, pe care au oferit-o la 1892 în manuscris societății noastre spre publicare. Clericii români scriu la această dată următoarele rânduri adresate Reuniunii:

„Teologii români, alumni ai Seminarului central din Budapesta, răpiți de iubirea bisericii și neamului lor, și însuflețiți de pornirile mai nouă pe tărâmul cultural-religios, început în toate părțile românești, mai ales în Blaj, între cari se numără cu tot dreptul și Reuniunea femeilor gr. catolice din Blaj și jur, conduși de dorul de a fi cât mai iute folositori poporului lor, încă în toamna anului trecut au hotărât să-și sacrifice și timpul de studii pentru binele comun”. Au tradus opera „Mama Sf. Augustin”, pe care o oferă Reuniunii pentru tipărire, nădăjduind că va fi bine primită între Români” pentru că judecând după avântul ce l-a luat Reuniunile femeilor române întru atâtea internate, judecând după însuflețirea cu care femeia română a îmbrățișat cu tot sufletul său de mamă și română, cauzele cele mai ponderoase ale neamului și bisericii cauza limbii și credinții noastre străbune, judecând în urmă după

semnele de protestare ce le-au arătat femeile române contra fa-talelor „kisedovduri” anticreștine și antinaționale, după expresi-urile de recunoștință adresate prelaților noștri pentru apărarea drepturilor mamei asupra fiilor săi — cartea aceasta e foarte ni-merită și de interes actual”. Venitul pe care avea să-l realizeze Reuniunea prin tipărirea și vânzarea acestei lucrări avea să fie destinat în favorul noului internat de fete din Blaj”.

Comitetul Reuniunii a primit cu bucurie adresa de mai sus, împreună cu manuscrisul traducerii. În una din ședințele comite-tului s'a desbătut chestiunea tipării acestei cărți. După informa-țiile primite dela tipografia din Blaj, s'a văzut că cheltuielile pe cart le reclama tipărirea erau mult prea mari față de avutul so-cietății, mai ales că Reuniunea mai avea de plătit și cealaltă da-torie contractată pentru înzestrarea internatului de fete cu mobi-lerul trebuințos. În fața acestei situații, comitetul cu mult regret s'a văzut nevoit să comunice teologilor din Budapesta că nu le poate satisface sincera lor dorință, și că amână realizarea acestui gând pentru mai târziu când poate vremurile vor fi mai bune.

Reuniunea și-a ramificat activitatea și pe tărâmul social. Membrele ei au căutat să închege tot mai strânse legături sufle-tești între ele și celelalte mame femei din acest orașel, indiferent de știința de carte ori de clasa socială din care făceau parte. Co-mitetul a găsit cu cale, că cele mai potrivite ocazii pentru apro-pierea sufletească a mamelor deoparte, de altă parte pentru in-struirea și cultivarea sentimentelor fiecăruia, sunt așa numitele serate literare. La anul 1893 comitetul societății „dorind să împă-mântenească și aici la noi o preafrumoasă datină ce se practică pe aiurea, de a se ține adecă așa zisele serate literare, prin cari să se provoace publicului nostru ocaziunea de a putea gusta câ-teva momente de distragere spirituală, nu numai plăcută ci tot odată și instructivă” a hotărît să le țină mai ales în timpul de iarnă. Seratele, deși erau alcătuite la început numai din câte o conferință, totuși au fost cercetate și primite cu multă simpatie de către locuitorii orașelului nostru, cari au știut să dovedească prin prezența lor „că publicul blăjan să știe însufleși pentru lucruri din firea lor mai serioase”. Subiectele tratate înaintea ascultăto-rilor au fost alese din variatele domenii ale științei, literaturii, artei și mai ales din trecutul și istoria națională a poporului și bi-sericii noastre. În acest an le-a vorbit blăjenilor: Augustin Bunea, Emil Viciu, Iuliu Bardoși, Ioan Nicoară, Ambrosiu Cheșan și Gavril Precup. Seratele — cărora mai târziu li s'au adaus alături de conferințe un bogat program artistic — muzical — organizate de

Reuniunea, erau și tot atâtea prilejuri de adâncire și de înțelegere a marilor probleme care sbucimau sufletul Românilor din Transilvania în ultimele decenii ale veacului XIX. Cei cari participau la ele ieșeau de aici din ce în ce mai solidari, mai întăriți sufletește, mai gata de jertfă și mai încrezători în puterile de viitor ale neamului românesc.

Alături de serate și de petrecerile de vară la cari publicul participa „cu traistă și masă comună” — cum glăsuiesc hârtiile — Reuniunea la 1893—1894 a hotărât să organizeze un bal — cel dintâi al acestei societăți — la care au fost invitați atât blăjenii cât și intelectuali din satele din jur. O însemnare din acest an arată îngrijorarea membrilor comitetului produsă de gândul că balul nu va reuși, deoarece în Blaj — spune hârtia — „numai un bal este carele se bucură de un nume oareșicum istoric, și care are darul de a vrăji încoace publicul din afară, balul așa zis al studenților”. Teama comitetului s'a dovedit fără de temei, fiindcă balul a reușit peste așteptări aducând un frumos venit material societății. Câștigul moral a fost tot atât de însemnat, căci prin această întrunire veselă s'a făcut un pas mai departe în opera de încheiere a păturii intelectuale din Ardeal, în un mănunchiu din ce în ce mai puternic, pe care tot mai cu multă greutate aveau să-l poartă înol dușmanii neamului.

Reuniunea avea nevoie de sprijin nu numai în Blaj, ci și în alte părți, acolo unde se găseau oameni de seamă cari să fie în stare să o ajute cu statul plin de povește, sau cu ceva din avutul lor material. Pe aceștia a hotărât comitetul să-i proclame de membri de onoare ai Reuniunii fiind ei: „bărbați români distinși... cari au destule titluri de a merita să fie proclamați de membri de onoare”. Reuniunea a avut în vedere mai ales vredniciile pe care aceștia și le-au câștigat „față de creșterea tinerimii noastre în general, și a fetițelor în deosebi, precum și meritele speciale ce și le-au câștigat unii dintre ei pentru Reuniunea noastră.

(Va urma)

ȘT. MANCIULEA

MEDITAȚII

FAȚA DE LUMINĂ A CREȘTINISMULUI

3. Panteism.

Bucuria singurătății mi-se pare că isvorește dintr'un contact mai intim cu divinitatea. Contemplarea frumuseților naturii și a armoniei universale îți descopere pe Dumnezeu la tot pasul, nu pe El personal în înțeles panteist, ci puterea, înțelepciunea și desăvârșirea Lui, arătate minții și inimei noastre în lucrurile create. Așa cum s. Pavel scria la începuturile creștinismului, în epistola către Romani: „Cele nevăzute ale lui Dumnezeu, se fac cunoscute prin lucrurile create dela începutul lumii“. Luând contactul mistic, pe temeiul punții lucrată de rațiune între om și Dumnezeu, cu Ființa supremă, nu mai ești singur, ci într'o tovărășie care nu se poate exprima decât în lacrimi, în adorare, în cântece de psaltire.

Dacă în singurătate ai rămânea mereu numai cu tine însuși, adâncimile nepătrunse din noi ne-ar înspăimânta dela o vreme, și nu ne-am putea suporta. Dar gândul că Dumnezeu există, că El e acum prezent, că e lângă noi, ne împrăștie teama de noi înșine, cei neînțeleși, și cu tot misterul din noi ne punem sub protecția Ziditorului. El știe cum suntem, El știe pentru ce ne-a creat așa cum suntem. Și convingerea aceasta e piatra din capul unghiului a meditației filosofice sau religioase, Fără ea mintea noastră ar cădea în nebunie, examinându-ne pe noi înșine, cum spune Coșbuc:

Nu cerceta aceste legi

Căci ești nebun când le'nțelegi.

Dar sub aripile ocrotitoare ale existenței și omniprezenței divine, te poți lăsa oricât de adânc în fântână, fără frică de a te îneca.

Așa simt în ceasurile cari nu mai sunt ceasuri, nu mai fac timpul, când stau pe terasa căsuței de adăpost a prietenului meu, vânătorului.

Dar trebuie să mărturisesc numaidecât că eu nu-l văd pe însuși Dumnezeu nici în lumină, nici în culoare, nici în aroma florilor, nici în cântecul paserilor, nici în ploale, nici în vânt, cum îl văd, sau cum se fac a-L vedea, panteiștii vechi și noi, fie că sunt filosofi,

fie că sunt poeți. Nu-l văd nici în căprioară, nici în cerb, nici în găngania îmbrăcată în strălucirea reginei de Saba.

Și revelația în creștinism, și simțul meu intim, și rațiunea, în spun să nu-l confund pe Dumnezeu cu lumea, cu tot ce există în Univers. Lumea, cu toate ale ei, e numai lucrul mânilor lui Dumnezeu, creațiunea Lui. În ea nu-L vedem pe El însuși, ci numai puterile, însușirile, perfecțiunile Lui.

În primul rând, rațiunea mă oprește să alunec în panteism, să divinizez lucrurile și viața creată.

Nime, văzând o artistică țesătură sau cusătură românească, nu va cuteza să spună că țesătura e însași femeia sau fata care a lucrat-o. Nime nu va rătăci să declare că oala este însuși olarul. Că „Luceafărul“, e în realitate însuși Eminescu, ori că scaunul pe care mă odihnesc aci pe terasă, e însuși meșterul care l-a făcut.

Toate acestea se pot afirma, și se afirmă, numai în mod metafisic, nu real, întrucât din creațiile omului, — materiale și spirituale — se pot trage concluzii la înzestrarea, la talentul creatorului, la puterile lui.

Panteismul e formă primitivă de religie. Religia omului care raționează numai până la vârful nasului. A vedea pe însuși Dumnezeu în soare, în lună, în stele, în vânt, în toate forțele și legile naturii, însemnează a te opri la fenomenul inexplicabil și a-l tălmăci văzând în efect însași cauza. Așa se poate satisface un postulat fundamental al rațiunii primitive, și chiar al sufletului, dar nu se poate ajunge la adevăr.

Adevărul inițial nu e fenomenală, legea naturală, ci ceea ce stă la spatele ei și a determinat-o...

M'am mirat mereu, când, în sfârșit, a dat Dumnezeu să aibă preocupări de credință și gânditorii și poeții români, pentru ce alunecă aproape toți în panteism? Toată lumea acestor inovatori în gândirea și arta românească, se întâlnesc cu Dumnezeu pe șesurile sau în munții României, merg cu El la pas, îl văd în mugurii cari se deschid, în bobocul de floare, ca și în turmele de oi, ori în țăranul care seamănă.

E numai o modă, o imitație? E o alunecare în cea mai primitivă formă a credinței, în panteism, sau nu e decât vesmânt poetic? E lipsa efortului spiritual de a trece dela efect la cauză, dela zidire la ziditor? E „neputința celulei“ si'n pătura cultă, și care e viguroasă în țărâtime?

Dacă nu e decât poetic și limbaj poetic, nu am nimic de obiecționat. Dacă e credință religioasă, e erezie și e condamnată. Dacă e numai o modă, un curent literar, el e potrivit țării și sensibilității românești, care nu se complace în haosul panteismului.

Ori cum ar fi, e o concepție potrivnică și rațiunii și adevărului revelat. Dumnezeu nu este nici floare, nici lujer, nici murmur de pădure sau de ape, și nu poate fi. Oala nu poate fi în mod real însuși olarul.

Dacă gândesc la marea claritate cu care în Scriptură se face deosebirea între Creiator și creatură, în revelația Testamentului Vechiu, și a celui Nou, eu nu pot să nu descopăr degetul lui Dumnezeu în continua și categorica condamnare a idolatriei, într-o vreme și în vremuri când toate popoarele lumii confundau zidirea cu Ziditorul, și abia câteva minți superioare excepționale, ajunsese să intrevadă existența unui singur Dumnezeu...

Aici pe terasa însoțită, în mijlocul mării de verdeață a tăturii tinere, recitesc uneori cartea lui Iov și psalmii cari vorbesc de Creator și creatură. Pretutindena distanță între autor și creație se pune incommensurabilă. Ființa Supremă a creiat tot ce există și i-a pus legi imutabile. Focul, grîndina, neaua, vânturile sunt slujitori Lui, executorii legilor date lor. Din măreția creație autorul sacru, și mai exact inspiratorul Lui, Duhul Sfânt însuși, vede slava lui Dumnezeu și o preamărește, și pune, conjură toate lucrurile și ființele lumii, să-L laude și să se veselească pentru „mare mărirea Lui“.

Nu o ființă Supremă schimbată, indentificată cu toate legile firii și în manifestarea lor în materie; nu una risipită în întreg universal, ci o Ființă separată de lume, o Persoană, un Isus, o personalitate spirituală aparte, nemărgenită în toate puterile și însușirile, fără început și fără sfârșit.

Cum noi nu ne putem indentifica personalitatea noastră individuală în mod real nici cu lumea, nici cu opera Spiritului sau a mânilor noastre — care tot din spirit creiator purcede — așa nu se confundă Dumnezeu cu lumea. Ci după cum, din valoarea și perfecțiunea operei de artă a omului, tragem concluzii la puterile, la talentul ori geniul autorului, care este un om aparte, o personalitate neconfundată cu omenirea — tot asemenea din valoarea și măreția creațiunii lumii concludem la însușirile și puterile Ființei Supreme, a autorului lumii și al vieții.

Adevărul acesta în revelația lui Isus Hristos s'a desăvârșit pentru credința noastră prin Misterul Preasfintei Treimi: Un singur Dumnezeu în trei Persoane. „Trei sunt cari mărturisesc în cer: Tatăl, Fiul și Spiritul Sfânt, și aceștia trei una sunt“ (Ioan Evangelistul).

Alunecăm cu ușurință în panteism pentru că ne înfricoșează adevărul unui Dumnezeu — personalitate? E prea cutropitor pen-

tu rațiunea noastră să admită existența personală a unei Ființe independente de lume, care există cum existăm și noi separați de lume și le deaproapele nostru? Să-ți închipui, să crezi că editorul și Cel ce ține întreg cosmosul cu legile lui, e o Persoană, și că Ea, cum se vede din creație, e nemărgenit de înțeleaptă, de atotputernică, ne anihilează complet pe noi în comparație cu Ea, și de aceea nu cutezăm să ne gândim la o existență personală a lui Dumnezeu? Din acest motiv ne ascundem în toate unghetele spiritului nostru? De aceea căutăm ori ce altă interpretare a lumii și vieții, numai adevărul descoperit de revelație nu? Să fie imboldul fatal al superbiei, sau numai spaima instinctivă a spiritului mărgenit în fața Spiritului nemărgenit? Sau nu-i decât imposibilitatea ființii mărgenite de a-și reprezenta Ființa nemărgenită?

Un lucru e adevărat, fruct al experienței zilnice: rațiunea însași ne impune să recunoaștem existența Ziditorului, dar noi nu avem puteri suficiente spre a ni-L reprezenta... „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut“ spune: Ioan Evanghelistul. Nici cu ochii trupului, nici cu ai inteligenței.

Și, poate, neputința aceasta face rațiunea noastră să devieze: ea având imboldul de a pătrunde toate și de a înțelege. Dar cu mintea noastră ori ce am face „vedem acum numai ca printr'o oglindă“. Și de aceea muritorul trebuie să fie recunoscător în cel mai înalt grad lui Dumnezeu, pentru că adevărul despre El ni l-a descoperit El însuși, pentru a nu rătăci....

Nicăieri omul nu e mai aproape de Dumnezeu decât în mijlocul naturii, între lucrările mâinilor sale. Dar nicăieri nu alunecă așa de ușor în panteism.

Ajungându-mi gândul, cum mă bucur de viață aici pe terasa însorită, din nou la poezii și gânditorii de azi, ma'm întrebat dacă nu cumva ei trăesc cufundați cu totul în mijlocul naturii, uitând lumea, uitându-se pe ei înșiși! Dar, luându-i pe rând, am constatat că unii sunt cufundați în cafenele, alții în slujbe citadine, și mulți n'au nici o plăcere să se coboare în mijlocul naturii. Atunci, cum se explică alunecarea lor în panteism?

Mi-am spus că poate a dat Dumnezeu ca vr'o câți-va români, superior înzestrați, să trăiască o viață intens religioasă; chiar apucând pe un drum rătăcit, ar fi un semn de preocupare, de zbu-cium religios, din care poate porni o viață nouă românească. Dar aducându-mi aminte de informații asupra vieții lor, n'am putut afla decât cel mai greu indiferentism față de viața duhului în credință. Nici o practică religioasă nu se știe să săvârșească.

Poate de aceea misticismul lor panteist nu impresionează pe

... sistemul lor, versul lor, nu câștigă aderență. Nici un suflu de regenerare spirituală pe urmele creației lor...

Frumuseța îmbracă natura din jurul meu, dar eu nu-L văd pe Dumnezeu în ea, nu-l pulverizez în frunze, în floare, în luge-rul fraged. Simt că El e aproape prin legile naturii pe cari El le-a creiat și le ține, dar infinit de departe prin ființa sa reală, — în înțelesul distanței dela creatură la Creiatorul nemărgenit.

Dar adevărul că El e persoană, adevăr trecut în gând ome-nesc, mă înfricoșază, însă, în aceeași vreme mă umple și de o a-dâncă bucurie prin revelația lui Isus că Cel atotputernic e tatăl nostru și noi suntem fiii Lui; că El iubește lumea înainte de a-L fi iubit noi pe El, pentru că nici un autor nu-și urgisește opera proprie.

Depart, aproape, unde va fi Scaunul Puterii Sale? Scriptura, Duhul Sfânt, spune că Cerurile nu-L pot încapa. Ori unde ar fi, omul simte că e pretutindenea de față, cu știința, cu puterea, cu labirea. Și adevărul acesta creștin e cea mai mare tărie și bucurie a omului în lume: Cel Nemărginit e Tatăl nostru. Cu El, lângă un asemenea Părinte, nu te mai poți teme de nimic, nici chiar de tine însuși, de adâncurile amețitoare și prăpăstioase ale propriei existențe. Și cu El, nu mai ești nici odată singur.

Frumuseța, minunea, e permanentă în jurul meu și în mine însumi. Ce minune mai mare poate fi decât a sta de vorbă cu tine însuși și cu Dumnezeu? Cum e cu puțință să te cobori în tine însuși și să te cercetezi? Să-ți descoperi fețe ascunse, necu-noscute? Din ce izvor de viață țighește un gând nou, care nu ți-a mai trecut niciodată prin minte? Cum se zămășlește o înduioșare nouă? Cum crește și sporește propria noastră spiritualitate? Și de unde și pentru ce bucurie caldă la fiecare idee nouă, ce iz-bucnește în minte ca o stea din zmărcurile infinitului?...

Zadarnic crede paznicul de vânătoare Vasile că eu n'am nimic de lucru, ci pierd vremea aici pe terasă. Am foarte mult de lucru! Și nu în grabă voi lua pușca în spate să mă afund în pă-dure. Cu toate că aud mereu chemări.

Dar de-ocamdată simțurile mele sunt încântate de ceace le înconjoară aici. Și din farmecul ce le pătrunde sufletul prinde aripi, gândul zboară, inima tresaltă.

O, binecuvântată împărăție a lui Dumnezeu ce stăpânește în legile firii! Pe tine nu te tulbură nici răutatea, nici pizma, nici mândria! Crește fir de iarbă lângă fir de iarbă, floare lângă floare, stejar lângă stejar și nu se buimăcesc că unul e mai înalt și mai voinic ca altul, că una e mai frumoasă decât vecina sa. Nu se

clevetesc ci toate respiră bucuria de a trăi și de a se scâldea în aceeași lumină a soarelui.

Dacă omul ar ținea legea lui morală, cum o ține natura pe cea a materiei, s'ar coborî pe pământ și a doua împărăție a lui Dumnezeu, aceea din viața omului, din raporturile lui cu deapropoale, adeca pentru care ne rugăm în Tatăl Nostru: „vie împărăția ta precum în cer așa și pe pământ“.

O împărăție superioară, cerească, pe care am putea-o coborî și pe pământ, dacă am face în toată vremea voia lui Dumnezeu pe pământ cum se face în cer.

4. Anatomie

Milenii îndelungate, — cine le poate ști sau număra? — omul și-a cunoscut prea puțin chiar propriul său trup. Organismul lui funcționa, ca și a celorlalte viețuitoare, după legi neîntrevăzute de nime, într'o anatomie stabilită de Cineva la începutul vieții pe pământ. Din natura încunjurătoare omul a tras concluzia existenței Ziditorului mai îngrabă decât din mecanismul organismului său. Omul a văzut întâi lumea, și numai pe urmă pe el însuși. Întâi s'a înfiorat de makrokosmos și apoi de mikrokosmos. Deși cea din urmă era mai aproape de noi, sub raportul observației era mai departe, mai dificilă.

Fenomenul cel mai ciudat, cel mai neexplicabil, — absurd chiar după gândul meu — este că omul începând să cunoască fie legile naturii și ale materiei, fie pe acele ale organismului său — dela cel mai simplu până la cel mai complicat — s'a crezut nu descoperitorul lor, ci oarecum — luând în considerare superbia ce l-a cuprins, autorul lor. Sau dacă nu autorul lor în realitate, a îndumnezeit înseși aceste legi, nemai simțind nevoia admiterii existenței Creatorului, ci încercând să explice existența prin legi suspendate în văzduh, fără început și fără sfârșit, decurgând din înseși proprietățile materiei. În ori ce caz omul a început să pună antiteza credință-știință, numai de când a început să afle legile naturii.

O astfel de atitudine nu este completamente lipsită de rațiune? Nu e absurdă? Insușirile materiei moarte, sau ale materiei vii, cari stau la bazele legilor fizice, chimice, — mecanice, optice, acustice, electrice, radioactive, — sau ale legilor anatomice, fiziologice, nu puteau fi cu totul altele decât acele care sunt, cu cari ne întâlnim noi, și pe unele le-am descoperit până acum? Dacă însușirile materiei dau legile ei, pe acestea însușiri cine le-a dat, cine le-a croit așa și nu altfel? Existența Marelui

Necunoscut, a Marei Voințe, nu se elimină prin cunoașterea legilor după cari funcționează natura sau organismul nostru, ci dimpotrivă apare și mai perfectă, mai desăvârșită.

O moară de apă, o moară de vânt, e un mecanism primitiv, dar cu toate că cineva cunoaște forța apei în cădere, sau energia vântului pe cari le utilizează, nime nu va fi așa de mărginit să creadă, ori să declare, că moara s'a făcut dela sine. Un meșter a trebuit să aibă, și anume pe unul care să știe utiliza apa sau vântul, să știe compune mecanismul simplu al morii. Și, desigur, ne gândim la o mai mare știință a meșterului când intrăm într'o mare și complicată moară modernă, unul care a cunoscut cum să aplice cu mult mai numeroase legi mecanice. El e un inventator, un constructor, un artist care lucrează cu mai multe legi existente ale materiei.

Nici unul nici altul nu le crează cu legi inventate de ei, ci cu legi existente. Și dacă acestea nu sunt decât organizarea însușirilor materiei, Marele Meșter rămâne același la spatele însușirilor, cum a rămas la spatele legilor.

Raționamentul acesta simplu nu intra în capul unui prieten al meu medic, în fața căruia îmi arătam admirația pentru cele două binefaceri ce le avem în viață, puse podoabă de Ziditorul ființei noastre: văzul și auzul. El îmi ascultă cu'n zâmbet ironic ditirambii, apoi îmi zise:

— Nu-î nevoie să cauți nici un ziditor; anatomia ochiului și a urechii explică totul. Dumnezeu — dacă va fi existând — nu are nici un amestec aici.

Și începu să-mi facă anatomia celor două organe. În linii mari o cunoșteam și eu de mult. Dar prietenul îmi descrie amănunțit întregul lor organism, ajungând să cunosc astfel detalii minunate. Îmi vorbi chiar cu înflăcărare de perfecțiunea acestor organisme nespuse de fine, de sensibile, pentru a-și putea ajunge scopul, acela de a produce văzul și auzul.

— Toate acestea sunt cunoștințe datorite științei moderne. Cei vechi cunoșteau puțin din alcătuirea lor. Numai anatomia ne-a deschis porțile cunoașterii propriului nostru Trup.

— E într'adevăr de admirat știința modernă, zic eu. Nu-mi pot închipui cum a reușit să facă un organism atât de desăvârșit!

Prietenul mă privi surprins.

— Ce vorbă-i asta? Nu știința a făcut însuși organismul; Știința a ajuns la cunoașterea lui.

— Dar cine l-a făcut?

— Natura, desigur! Evoluția vieții ființelor primitive până la ochiul omului e o evoluție de milioane de ani.

Dacă-i așa, nu ne deosebim prea mult în păreri. Numai cât eu numesc natura aceasta Dumnezeu.

— Dimpotrivă, ne deosebim fundamental, îmi răspuse el. Noi putem lucra cu legile naturii independent de voința cuiva. Noi putem tăia un nerv, și să facem ochiul orb, și Dumnezeu nu poate interveni aici. Sau vindecăm ochiul bolnav, tot cu aplicarea legilor naturii, fără intervenția lui Dumnezeu, lăsat în seama căruia ochiul ar orbi.

— Și legile acestea pe care spui că știința e stăpână, oamenii de știință le-au inventat? Nu au existat înaintea științei?

— Desigur că-au existat; anatomia n'a făcut decât să le cunoască pe ele și proprietățile lor.

— Și autorul lor? Cineva a trebuit să le creze.

— Natura, evident; sunt legi ale materiei vii, întemeiate pe înseși proprietățile materiei vii, în multiplă ei alcătuire.

— Dar, după tine, Natura aceasta trebuie să aibă rațiune, să fie infinit de înțeleaptă, ba chiar atot puternică. Cum îți imaginezi o astfel de Natură care a dat materiei legi întemeiate pe însușirile materiei?

— Nu mi-o închipuiești nici cum, și nici nu am nevoie să mi-o închipuiești. Pentru mine e deajuns că ea există, și că la nici o întâmplare nu poate fi aceea Ființă supremă de care vorbești tu, numai din motivul că nu ai o educație științifică.

Am încercat să-i dau o pildă banală. Țineam în mână pălăria mea, și am început să-i dau diferite forme: când li tăiam fundul de-acurmezisul, când li cufundam în întregime, când li ridicam bordurile, când le lăsam în jos.

— Dar ce ai cu pălăria? mă întrebă doctorul.

— Admiți că e un lucru creiat de pălărier, din materie preexistentă, aplicând însușirile, legile acelei materii?

— Ce mai întrebare! Evident că admit.

— Și totuși, iată eu li pot da diferite forme, deosebit de aceea în care a turnat-o pălărierul. Și aceasta, numai cu voința mea!

— Ei, și?

— Nu înțelegi unde bat? Nu înțelegi necesitatea existenței unei voințe în univers, care a dat nu numai forma lucrurilor, ci și însușirile, legile lor? Pentru că fără ea toate lucrurile ar putea fi altfel de cum sunt, cu toate însușirile lor, după cum eu pot da ori ce formă doresc pălăriei mele? Dacă există legile anatomiei, pe cari recunoști că nu știința le-a creiat, trebuie să existe și Cel ce le-a dat în însușirile lor, pentru a ajunge ca forma ce o cu-

noașteți ori ; să voiască cineva să le țină în această formă, și să nu facă cu ele ceea ce fac eu cu elasticitatea părării mele. Altfel în fie care clipă ați descoperi alte însușiri și alte legi materiale, și știința noastră știu că ar munci zadarnic.

— Nu intru în speculațiuni filosofice. Logica se apropie puțin de matematică, dar metafisica nu e știință. Eu sunt un om de știință, și mă mir pentru ce nu se mulțumește omul cu explicarea pe care i-o dă știința asupra lumii și vieții? Pentru ce e nevoie să dăm drumul fantaziei, sau să ne lăsăm tiranizați de natura rațiunii noastre, care caută pretutindenea cauza primă? Chiar dacă există, n'o cunoaștem și nu am putea-o cunoaște niciodată. E o zdroabă zadarnică.

— Desigur că omul nu de bună voe își sfarmă capul cu transcendența — i-am răspuns eu. Il mână pe acest drum însuși instinctul spiritualității sale. Nu numai raționamentul inteligenței, ci și neliniștea sufletului, care caută necesar un punct de repaos. Și mi se pare că această tendință, cu realizarea ei, este axa întregii vieți spirituale a omului. Va trebui să recunoști și tu că altfel vei trăi în individual, social, colectiv dacă ești convins că lumea nu e goală, sau plină numai de legi și proprietăți oarbe, ci e stăpânită de o ființă supremă. În fața legilor oarbe ale naturii omul nu simte încă o responsabilitate; le admiră, ori se teme de ele, le utilizează pe care le poate, dar responsabil nu se simte în fața lor. Însă instinctul nostru vital spiritual ne duce să căutăm ființa înaintea căreia să ne simțim responsabili. Altfel rămâne neînțeleasă și absurdă legea etică din noi, și nu se poate închipui nici o viață spirituală în individ sau în colectivitate. Sau mai concis, viața omenească superioară ar fi imposibilă fără credința în existența Ființei Supreme, dela care au pornit toate legile și proprietățile lucrurilor și ale ființelor.

N'a mai stărunit nici el nici eu pe acest drum. Ci el a început să-mi explice cum același organ al vederii percepe diferitele culori. Imi părea totuși, în parte, plictisit, în parte trist, după dialogul schimbat între noi. Și când, după explicările lui, i-am pus întrebarea :

— Bine, frate, vibrațiile ! Organul vederii prinde vibrațiile ! Dar să-mi spui cine e acela care vede alb, și verde, și roșu și toate culorile ? Cine e acela care se bucură de ele, dacă nu există decât materia și legile ei ?

Când i-am pus întrebarea asta, s'a ridicat și m'a părăsit, întinzându-mi mâna fără nici un cuvânt

De lecția de anatomie ce mi-o făcuse de mult prietenul meu

doctorul mi-am adus aminte într-o zi, când ședeam pe terasa în-sorită a căsuții prietenului meu, vânătorului. Mă delectam în culorile văzduhului când îmi ridicaiu ochii spre cerul senin, și în culorile tufelor tăeturii, ale florilor ce-și înălțaseră capetele peste iarba grasă din goliști. Și simțeam adânc că minunea văzduhului nu are nimic a face cu anatomia ochiului. Procesul vederii va fi el cel descoperit de știință; mecanismul lui cu cât e mai complicat și mai minunat, cu atât ne arată mai evident pe Meșterul priceput care l-a creiat. Dar însuși faptul, actul vederii, conștiința luminii, a culorilor, bucuria și admirația mea în fața lor, nu mi le poate explica nici un mecanism, nici o anatomie. *Eu sunt acela care văd, care mă bucur, care admir, nu ochiul meu.* Conștiința mea spirituală, nu organismul meu material, care nu e decât o minunată fereastră a sufletului meu, prin care privesc în lume...

Analiza spectrală a luminii solare, desface culoarea albă în componentele sale fizice, dar nuanța culorilor, culoarea însăși, ar fi inexistente fără spiritul meu care să iea cunoștință de ele.

Și tot așa și cu gustul, cu auzul și cu celelalte simțuri. Ingeniositatea cu care sunt alcătuite toate, fiecare pentru un scop bine determinat, ca și toate organele trupului nostru, cu atâta precizie a finalității întocmite, e mikrokosmosul din care nu putem să nu pipăim mâna Ziditorului. Totuși e lume mică, mărginită: odată știința va afla toate tainele alcătuirii ei. Dar ea nu e decât învălișul minunat al spiritului, care, dacă, în raport cu Dumnezeu, e tot o lume mică, pentru noi reprezintă o nemărginire, în înțelesul că niciodată nu o vom putea descoase și înțelege în întregime în viața cea trecătoare. Și acest mikrokosmos spiritual e la spatele tuturor simțurilor, ca și a întregii vieți conștiente. Cine va putea explica vr'odată cum vedem, cum auzim, cum simțim: adică în ce chip impresiile din afară, intrate prin simțuri, se prefac în culoare, în sunet, în senzații diferite în conștiința noastră? Procesul de trecere din material în imaterial, în cunoștința noastră, în de-testare, în bucurie, cine-l va putea tâlcui vre-odată?

Anatomia nu desvăluie misterul, ci va pune înainte organizarea materiei după canoanele finalității, dându-ne o cunoștință care impune și mai strâns admiterea necesară a Ființei Supreme. După cum Arhitectul Universal apare mai desăvârșit în fața astronomului care cunoaște legile universului, sistemul astrelor, al constelațiilor, rotirea lor, decât în fața omului neștiutor, care vede în bolta cerească un lucru solid și în stelele ce împodobesc simple decorații de argint, sau luminile aprinse ale ceriului, — așa ar trebui să apară și mai evidentă și desăvârșită existența Zidito-

rului trupului nostru înaintea celor ce-i cunosc legile, decât celui ce nu cunoaște nici vârtejul circulației sângelui.

Și totuși, sunt mai mulți astronomi credincioși decât medicul. Mai mulți fizicieni decât anatoomiști, sau chiar psihologi.

Cine n'a auzit pe un medic spunând cu emfază că el știe cum se zămislește copilul, cum se desvoaltă dintr'o celulă și trece prin toate formele ființelor inferioare, până ajunge la aceea de om? Și că, prin urmare, evoluția speciilor viețuitoare, explică întreg misterul, nemai fiind nevoie de Ziditor, de Creiator?

El nu-și dau seama că rămân numai la suprafața înțelegerii; că dacă într'adevăr întreagă viața de pe pământ s'a dezvoltat în neenumăratele ei forme dintr'o singură celulă, înțelepciunea și atotputernicia Creiatorului apar și mai mărețe, punând într'un sămbure toate posibilitățile de dezvoltare ale vieții? Pentru că dacă admirăm pe meșterul care a compus întâiul orologiu, cu toate roțile, cu întreg mecanismul său, desigur l-am admira și mai mult dacă l-ar fi conceput așa, ca dintr'o singură roțiță să se poată dezvolta întreg mecanismul.

Ce idioți mi se par toți aceia cari, de câteori citesc că s'a mai aflat un craniu care face legătura între om și maimuță, strigă satisfăcuți: vedeți că nu este Dumnezeu? Dar unei minți limpezi existența lui s'ar impune chiar dacă dintr'un singur sămbure ar fi răsărit întreaga viață cunoscută de noi!

Puțini dintre cei ce străbat cu ochianele observatoarelor universul, cari au prins legile lui în calcule matematice, cari văd formarea lumilor în nebuloasele fără hotar, puțini au fost așa de mărgeniți, încât se creadă că au descoperit minunea creării lumii materiale, ci numai legile după cari se nasc și mor. Majoritatea lor — și anume cei mai mari dintre ei — au descoperit pe Marele Arhitect, și încă într'o splendoare neajunsă, neatinsă de viziunile celor mai mari teologi. Și totuși ei au rămas oameni de știință, și așa îi prețuiește și lumea.

Descoperirea unei noi planete, a unui nou sistem solar, nu-l pune pe nime să strige cu satisfacție: Nu este Dumnezeu, ca atunci când se descoperă un nou schelet de om ca derivându-se din maimuță.

Paleontologia e o știință a fantasiei, în cele mai multe cazuri, pe când astronomia e o știință exactă, fiică a rațiunii. Și totuși aceasta din urmă îl conduce pe om mai adeseori la Existența deasupra rațiunii noastre, decât paleontologia. Care să fie motivul? Astronomia lucrează matematic, și verifică multe din cunoștințele la cari ajunge. „Origina omului“, încă nu e prin nimic verificată

decât prin teorii și presupuneri. Dar chiar când ea s'ar putea verifica, până nu va putea explica origina întâiei celule vii, n'a explicat nimic, și nu are nici un drept să exileze pe Dumnezeu din lume.

Evident, nu poate fi nici o explicație spunându-se că viața a putut fi sămănată pe pământ din alte planete, cum încearcă unii. Problema, întrebarea fundamentală a originii vieții, rămâne aceeași; pe altă planetă cine a sămănat-o? Ori dacă s'a ivit din concursul legilor chimice, legile acestea de unde sunt? Cine le-a dat?...

Iată cu ce-mi trec ceasurile pe terasa însorită! Cu ce îmi umplu vremea în care paznicului de vânătoare i se pare că trebuie să mă urâsc, zăcăbind acolo pe scaunul cu spătează. Și ceasurile mi-s toate pline; o clipă nu rămân singur, o clipă nu rămân fără de lucru. Și-mi pare că nici n'ași isprăvi, nici nu m'aș sătura, dacă o vecinicie aș fi frământat de problemele vieții.

Odată, în fragedă tinerețe, mă spăimântam de ele, deși îmi plăcea să le apropii și să le adâncesc. Dar atunci încă nu aveam conștiința sigură a existenței Ființei Supreme care e lângă mine acum, care umple totul, deci nu e cuprinsă de nimic; o Ființă, și un Părinte. Acum nu mai sunt în lume numai eu și legile ei, ca atunci. Acum lumea e plină de omniprezența Celui Preaînalt, și nu mă mai tem de nimic, ci proslăvesc harfa miraculoasă a simțurilor care cântă, puterea intelectului, adâncurile simțirii, visiunile în abis ale instinctului, lumea cea mică din mine însumi, și nemărginirea de înafară.

5. Reabilitare

Ce prietene bune și neprețuite ne sunt toate simțurile! Ce ferestre desăvârșite pentru noi cei legați de materie! Nu sunt podoabe, ci funcțiuni ale cunoașterii și ale vieții noastre. Pentru ce comori ale lumii și-ar da omul văzul ori auzul, mirosul sau chiar pipăitul? Cine sunt marii desmoșteniți ai vieții, dacă nu aceia cari se nasc fără unul din aceste simțuri, sau pierd pe unul din ele?

Și totuși un fel greșit de interpretare a creștinismului a reușit să ni le arate ca dușmane. Se afirmă că ispitele vieții intră prin ele, că ele sunt porțile lor. Intuimate de o astfel de bănuială, simțurile nu mai pot da întreaga bucurie a vieții, și de aceea multă lume se înstrăinează de creștinism ca de un spectru rece și întunecos. Dacă mă paște mereu temerea că prin ochi pot greși, nu mă voi mai putea bucura de frumusețea lucrurilor, a armoniei, a culorilor, de lumină și de întreagă împărătească podoabă a naturii. Nu voi mai cuteza să admir o faptură frumoasă. Și dacă melodia mă farmecă, ea-mi poate deștepta dorința. Și mai ales simțul

pipăitului e cel mai urgisit de creștinism, — spun mulți într'o tâlcuire greșită a creștinismului.

Aș dori să reabilitez simțurile omului, să înlătur bănuiala grea ce apasă asupra lor, că duc la transgresiunea legii morale, la păcat. Cunosc și eu Scriptura și interpretarea autentică, tradițională, ce i-o dă Biserica.

Dar nici nu ar fi vorba de reabilitarea simțurilor cât, mai ales, de risipirea unei erori de interpretare a Evangheliei.

Să luăm simțul gustului, a plăcerii de a mânca și a bea, care, se spune, e pricina lăcomiei și a beției, a abuzului în mâncare și băntură.

Nu mai incape nici o îndoială că simțul gustului își are, ca toate celelalte, finalitatea lui. Scopul lui este ca omul să simtă o plăcere în mâncare și băntură, pentru a asigura hrănirea trupului, viața, existența lui. Pofta de mâncare isvorăște din necesitățile organice existenționale, neatârătoare de voința noastră. Să tot voești să nu-ți fie foame, ea totuși vine, și când întârzi să o satisfaci, te mușcă rău. Hrănirea trupului s'ar îndeplini în mod necesar și fără simțul gustului. Dar ce act inferior, mechanic, ce operație tristă ar fi mâncarea, dacă ea nu ar fi aromată, luminată de simțul gustului care o însoțește cu plăcerea, cu simțământul de satisfacție! Dacă ar fi numai o necesitate organică și nu și o plăcere, omul nu s'ar frământa cu atâta neliniște, și nu ar lupta cu atâta vitejie pentru traiul de toate zilele. Plăcerea pe care ne-o dă gustul, ridică hrănirea noastră de toate zilele la rangul unui ospăț, a unei nunți a trupului, a organismului nostru material, care fiind nevoit în mod necesar să-și câștige hrana, are și bucurie, nu numai osteneală și durere.

E o lege a vieții sădită cu mult tâlc nu numai în om, ci în toate ființele viețuitoare: asigurarea existenței însăși.

Un fapt e de toată lumea cunoscut: dintre toate viețuitoarele, numai omul poate mânca și poate bea peste măsură, peste saț. Toate celelalte viețuitoare sunt conduse numai de instinct în satisfacerea tuturor necesităților trupesti. Ele n'au voință. Ele nu pot trece peste instinct, care arată fără greș marginile între cari sunt de satisfăcut nevoile organismului.

Omul singur, prin voință și rațiune, se poate ridica împotriva instinctelor organice, și le poate depăși, le poate conrupe. Se poate mânca până la îmbolnăvire, se poate îmbăta cu bună știință și voință. Se poate cădea în păcatul lăcomiei.

Scripturile nu pot condamna, și nu condamnă, însuși instinctul

hrănirii organismului trupesc, nici truda și lupta pentru câștigarea hranei necesare, nici plăcerea actului în sine, procurată de simțul gustului. Toate acestea sunt sădite în noi de însuși Ziditorul, pentru asigurarea vieții. Când Mântuitorul spune: „Nu vă îngrijireți ce veți mânca, sau ce veți bea, sau cu ce vă veți îmbrăca, și căutați înainte de toate împărăția cerurilor, și toate celelalte vi se vor adăoga vouă. Că știe Tatăl vostru cel ceresc că de toate acestea aveți trebuință”, — când propăvăduiește așa, nu condamnă mâncarea și băutura, ci pe aceia cari pentru ele, din cauza lor, trec peste legea morală, uită „împărăția lui Dumnezeu”, și așează mâncarea și băutura mai presus de toate. Cari se lasă nu mânați, ci robiți de patima mâncării și a băuturii bune, adică trec peste marginile pe care le arată instinctul ca fiind necesare pentru susținerea vieții organice.

Preocuparea de mâncare și băutoră nu trebuie căutată, susținută, împintenată; atât, cât e necesară pentru existență, vine dela sine, din nevoile organismului, din instinct. Și nici trecerea în rafinările hranei, care face pe unii să se imbuibe, iar pe alții îi lasă să nu aibă nici pâinea zilnică.

Sensul adânc al cuvintelor Mântuitorului e că omul trebuie să fie preocupat în primul rând de nevoile sale spirituale, cari deseori, și cele mai multe, nu se nasc dela sine, ci trebuiesc deșteptate, crescute, încurajate, iar omul care-și umple viața numai cu nevoile organismului material, sau e cu totul orbit de ele, nu mai are vreme să se îndeletnicească și cu cele spirituale.

În excesele de mâncare și băutoră, în păcatul lăcomiei, nici nu cad de altfel prea mulți oameni. Încă în beție mai mulți decât în mâncare. Majoritatea covârșitoare a oamenilor rămân la marginile instinctului. În păcatul lăcomiei nici nu cade, în mod normal, decât cel ce nu are un spirit sănătos, în care legea morală nu mai cântă. Pentru că legea morală, conștiința, ni-e dată nouă, pentru a împiedeca rațiunea și voința să treacă peste marginile arătate de instinct.

Spun însă destui: totuși creștinismul nu se bucură de plăcerea trupului nostru de a se hrăni. Nu a pus el legile postului, ale ajunului, prin care trupul e chinuit? Nu ne-a dat el pustnici și anahoreți, schelete vii? Nu a statornicit păcat pentru cel ce nu ține posturile și ajunurile?

Postul și ajunul nu sunt impuneri și renunțări exclusiv creștine. Toate religiile mai superioare le cunosc, indicând astfel că e o experiență generală omenească puțința de a crește forțele spirituale prin ținerea în frâu a celor materiale. Strămoșii noștri

au cunoscut această experiență când au proclamat că „*plenus venter non studet libenter*“. E un adevăr fiziologic, că hrana prea abundentă dă prea mult de lucru organismului, îl îngreunează și-l moleşte și în elementul care contribuie la gândire, la preocupările spirituale, care este creierul nostru. Experiența a putut-o face ori cine.

Din această lege fiziologică a trebuit să pornească legea postului și ajunului în toate religiile. Ea a putut fi la început o simplă măsură medicală, de igienă. Iar după ce s'a observat că gândul e mai sprinten, sentimentul mai treaz, avântul spiritual mai ușor, când organismul nu e îngreunat de mâncare, s'a venit și cu preceptul moral al postului și ajunului.

În creștinism, porunca e mai blândă ca în alte religii, de pildă în mohamedism. Postul prescris de Biserică e recunoscut azi și de știință ca o măsură igienică: hrănirea mai deasă cu legume și mai rară cu carne. Iar zilele de ajun sunt abia cinci-șase în tot decursul anului.

Creștinismul, deci, nu e un dușman al hrănirii trupului, nici a plăcerii ce o simte organismul prin gust în cursul mâncării. Din faptul că s'au găsit creștini singuratici, cari au trecut marginile poruncite ale postului și ajunului, se poate trage o singură concluzie: că sunt indivizi cari, din voință proprie, fac mai mult decât le cere legea. Pustnicii, anohoreții au trăit în trupuri slabe și scheletice uneori, nu din porunca Evangheliei, ci din hotărârea lor, din felul lor individual în care au înțeles „lepădarea de lume“.

Nu e ușor să-i condamne, totuși, nici pe aceștia chiar unii necredincioși. Pentru că mulți din pustnicii cari au trăit cu pâine și cu apă, ori cu rădăcini, au ajuns centenari, au întrecut în vârstă pe „cei imbuibați de dulceturi“. Iar alții, prin privațiuni trupești benevole, au ajuns la mari înălțimi spirituale. Ei nu lasă nici o pată în istoria Bisericii, cum cred unii, ci o pildă de biruire a trupului prin duh, fără să ucidă însă trupul, ci să-l aibă numai în frâu, și fără să întunece rațiunea spiritului, — doară devieri cari se găsesc adesea în postul și ajunul din alte religii.

Vina ce li-s'ar putea aduce acestor zeloși peste prescripțiile legii postului și ajunului, ar fi că ei au încetat a fi mădulare vii ale societății omenești, isbindu-se de ea, nemai contribuind la prosperarea ei; că în fond au fost niște egoiști, cari nu s'au văzut decât pe ei înșiși: nevoia lor de perfecțiune așa cum au crezut s'o ajungă.

E folositor să nu uităm, pentru a nu condamna pe altul, că fiecare om e autonom, că-și poate întocmi viața după cum crede că-i mai bine pentru el, și că, în definitiv, cei ce se smulg „din

lume" și trăiesc numai pentru desăvârșirea lor, sunt prea puțini pentru a turbura societatea normală, așa că nu are nici o justificare codamnarea lor.

Mai ales nu poate avea când admitem principiul că fiecare om are dreptul la o viață spirituală superioară, și că sunt indivizi cari, în traiul comun, nu se pot ridica la o astfel de superioritate. Unii sunt mai puternic tentați decât alții de ceea ce este rău și păcat, în ceea ce se cuprinde „pofța trupului, pofța ochilor“.

Și își impun privațiuni benevole pentru a se putea scutura mai ușor de ispită. Și nu numai în mâncare și băutură, ci mai ales în ceea ce se înțelege mai precis sub „poftele“ de mai sus...

Așa mă întorc la simțul care pare mai condamnat de Evanghelle, după interpretarea necredincioșilor: la instinctul sexual, cu toate manifestările lui.

Este evident că acest instinct nu poate fi condamnat decât de o religie care are ca ideal stângerea vieții omenești pe pământ. De o concepție de viață pesimistă, care socotește lumea creiată, în special neamul omenesc, ca pe cea mai rea, mai plină de durere, mai absurdă dintre cele ce ar fi fost posibil de creiat. Dar revelația divină, și în Legea Veche și în Legea Nouă, nu duce la o astfel de concepție de viață. În cartea Facerii, după fiecare serie de creațiuni, se spune: „Și a văzut Dumnezeu că este bine“, ceea ce a făcut. Iar protopărinților le poruncește: „Creșteți și vă înmulțiți și stăpâniți pământul“.

În cosmogonia revelată nimic din ce este creiat nu e opera unui demiurg al răului, a diavolului; totul a ieșit din mâna Ziditorului unic. Coroana zidirilor, omul, a fost alcătuit chiar „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu“. Și acestui om i-a poruncit El: „creșteți și vă înmulțiți“, pentru a se perpetua omul nemuritor, omul fericit.

Dela început lumea nu a fost pentru om „valea lacrimilor“, ci raiul fericirii, așa cum a ieșit omul din mâinile Creatorului. Răul a venit în lume nu printr'o creațiune a Duhului rău, ci prin ispitirea voinței libere a omului prin duhul negației, prin greșala săvârșită de om.

Chiar după greșală, omul nu a fost părăsit de Ziditorul său, nu a fost lăsat să cadă într'un pesimism perpetuu, ci lăsându-l să se lupte cu legile firii pentru a le stăpâni, i-a făgăduit dela început un Mântuitor, care-i va da posibilitatea să se ridice din nou la starea suptanaturală a nemuririi și fericirii în care a fost creiat.

O astfel de concepție asupra lumii și vieții, nu putea și nu poate

să urască viața, perpetuarea ei în lume, deci nici instinctul sexual sădit în om pentru continuarea speciei.

În Legea nouă căsătoria prin care se asigură perpetuarea speciei a fost ridicată la rang de Taină. Încă în Cartea Facerii se arată fundamentală însemnătatea a căsătoriei: „Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mamă-sa și se va alipi de femeia sa și va fi amândoi un trup. Și ceea ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă”.

Sentință confirmată de Mântuitorul: „Cel ce-și lasă femeia sa și ieă pe alta, preacurvește, și cel ce o duce pe cea lăsată, preacurvește”.

Instinctul perpetuării speciei omenеști nu numai că nu e condamnat de revelația divină, ci este îngrijit și supravegheat de aproape: se creiază anume pentru el, pentru o sănătoasă funcționare, instituția căsătoriei, — traiul unui singur bărbat cu o femeie — care în Legea nouă e înșirată între cele Șapte Taine, adică între instituțiile lăuate de Hristos ca depozitare ale darului sfințitor.

Instinctul continuării speciei nu putea fi condamnat în revelația divină, al cărei autor e și autorul creației, și care își continuă creația prin sădirea aceluia instinct, nu numai în om, ci în toate viețuitoarele. Nu putea și nu poate fi urgisit și condamnat când prin el se nasc tot alți „fii ai lui Dumnezeu”, răscumpărați de Hristos, și meniți să aibă viață veșnică, prin spiritul nemuritor ce-l sădește Dumnezeu, în fiecare trup nou.

După revelația divină, viața omului în lume nu e dată să fie suprimată, ci crescută și sporită. Greutățile vieții, suferința, durerea, moartea, nu sunt motive de pesimism și despădăjde neagră, ci prilej de luptă și de desăvârșire, pentru viața veșnică.

Cum ar putea condamna creștinismul instinctul conservării, când Creiatorul, care e și revelatorul, l-a împodobit ca pe nici un alt instinct al nostru? Simțul gustului, care însoțește instinctul, necesitatea fizică de a ne hrăni organismul, pentru a-i asigura existența individuală e sărac, abea un cerșitor, pe lângă pompa strălucită care însoțește și-l glorifică, și toate simțurile sunt puse să-și dea contribuția la împlinirea finalității sale: văzul, auzul, mirosul, pipăitul...

Frumuseța delicată a tinereții, investițiunea în lumină, frăgezime și culoare a trupului de față sau flăcău, n'are alt rost decât deșteptarea atracției dintre sexe, acoperită, învăluită în sentimentul iubirii. Pentru munca de toate zilele, pentru câștigarea existenței noi nu avem nevoie de un trup frumos, ci numai de unul sănătos

Frumuseța, delicateța, frăgezimea trupului e adeseori chiar o piedecă în muncă, în lupta pentru existență. Și totuși tinereța îmbracă pe om într-o frumuseță pe care el însuși nu și-ar putea-o da în vecii vecilor. Il îmbracă în vestmânt de mire sau de mireasă, cum nici un meșter nu poate.

Ochii capătă profunzimi adânci și străluciri mari; auzul prinde cântece imateriale; un vin aromat și tare, imaterial, mustește în toate simțurile; omul pare a se depăși pe sine însuși, îi cresc aripi puternice cari îl saltă în înaltul cerului; par'că nu mai simte miresmele din jurul lui, aroma feței sau părului iubitei, ci însăși mireasma vieții de care se îmbată. El se simte un fel de zău în pragul creației, deși nu-și dă seama ce anume va crea.. El nu simte decât poemul contopirii în ființa iubită.. El e dus către finalitatea instinctului perpetuării speciei de un alai de nuntă în care-i cântă în suflet toate simțurile lui, proslăvindu-l pe el și pe ea ca și când amândoi ar fi singuri în lume și împărații lumii.

Poate urf sau condamna instinctul sexual, îmbrăcat în amețitoare blăniță a iubirii, Cel ce însuși a sădit în om acest alai împărătesc de nuntă? Poate revelația divină, care cunoaște adevărul suprem, să-l condamne? Poate să-l urgisească creștinismul?

Necredinciosul, sau pesimistul, ar putea el însuși să învinue pe Ziditor că a iscodit întreg procesul iubirii și al perpetuării speciei numai pentru a-l vrăji pe omul tânăr și a-l duce la îndeplinirea unei finalități fără rost, legat la ochii, nedându-și seama că se lasă părtaș la continuarea unei vieți fără rost, plină de durere și suferințe, cu moarte la căpătâi. Că El e un mare vrăjitor care a stropit cu frumuseți și cu armonii tinereța tuturor făpturilor vii, pentru a le sili să dea continuare unei vieți zadarnice și pline de chinuri. Că altfel, nevrăjită, ființa viețuitoare, disperată de zădărnicia vieții, nu ar mai cuteza să o perpetueze, și Ziditorul o înșală cu alaiul strălucit al nunții, să se supună scopurilor lui.

Imi pare că am și cetit undeva asemenea considerații în jurul farmecului tinereții și al iubirii. Dar, desigur, ele nu au putut isvorii din mintea și inima unui creștin credincios.

Pentru că în concepția creștină alaiul împărătesc al componentelor iubirii nu e o înșelare, o vrajă deșartă, ci o înălțare și o răsplată a Domnului pentru concursul ce ființa vie îl dă continuării vieții în lume. O înălțare a lui până la întrezărirea bucuriei fără nume a creației..

În binecuvântarea pe care Biserica o dă nunții creștine se spune limpede:.. Să te veselești cu muiera ta, păzind marginile legii, că Dumnezeu așa bineavoiț.. „Și.. bărbatul așa să-și iubească pe femeia sa ca și pe trupul său“.

Deci nici un instinct natural sădit în trupul omului de mâna Ziditorului nu este rău, nu poate fi rău, nu poate fi păcat. Fiecare își are scopul lui. Și cel mai înalt scop îl are chiar boldul care îl duce pe om la colaborarea cu Dumnezeu în continuarea vieții omenești. Boldul natural imaterializat prin iubire în sentiment.

Când ajunge creștinismul, revelația divină, în conflict cu acest instinct, când i-se pune împotriva în așa măsură că, unii observatori superficiali, ajung la concluzia că Evanghelia îl dușmănește?

Simplu de tot: când nu mai păzește marginile legii.

Dar e posibil ca acest instinct să depășească marginile legii? Și anume, ale cărei legi? Viețuitoarele celelalte, afară de om, rămân aici, ca și la imboldul nutririi, în cadrele instinctului firesc. Nu abuzează de el, cum, în regulă generală, nu abuzează nici de hrană. Omul însă, prin rațiune și voință, ființă autonomă, poate abuza și de instinctul sexual; după cum poate mânca peste saț, sau bea până la îmbătare. Instinctul din urmă se trezește în om mai târziu, la anii pubertății; necesitatea hrănirii se manifestează îndată după naștere. Prima necesitate a vieții este ca ceea ce e viu să trăiască, și numai în al doilea loc urmează necesitatea propagării vieții. De aceea necesitatea hranei e asigurată prin imbold sau instinct mai puternic decât necesitatea reproducției. Hrănirea organismului s'ar face în mod necesar și fără a fi însoțită de gust, de plăcerea simțurilor, după cum procesul ei se continuă în organele respective fără să mai simțim vr'o plăcere, ba chiar fără de secundarea lui de conștiința noastră. Instinctul sexual, neimplicând o necesitate de gravitatea celui al nutriției, nu se exercită în mod necesar, până acolo că unii oameni pot, prin voința lor, să nu-l utilizeze viața întreagă, pecând fără nutriție nime nu poate trăi. Nefiind necesar în mod absolut, el e împreunat cu mai multă, mai intensă, și mai variată plăcere, e îmbrăcat și transformat în sentiment, pentru a-l determina să activeze.

Iar în aceasta mai variată și mai intensă plăcere rezidă întreaga ispită a lui de a „trece marginile legii“ cu mult mai ușor decât instinctul foamei și al setei. Sub „marginile legii“ se înțelege pe de-o parte folosirea instinctului în vederea procreerii, pe de altă parte chiar în vederea unor necesități organice: „desfătându-te cu femeea ta, păzind marginile legii“. Iar S. Pavel recomandă celor căsătoriți să nu rămână vreme prea multă despărțiți, pentru a nu cădea în ispită. Și mai învață că în căsătorie bărbatul nu estăpănul trupului său, ci femeia, și, la rândul ei, ea nu e stăpâna trupului său, ci bărbatul.

Acestea toate între „marginile legii“, fără abuz, fără excese,

atât cât e necesar „pentru a nu cădea în ispită”, a gândului, a imaginației, a dorințelor, — pentru a elimina orice lubricitate, ca și perversiune, din relațiile dintre bărbat și muere.

Deci conflictul dintre creștinism cu legea lui morală, și instinctul perpetuării speciei, se produce numai când cel din urmă deviază dela legea firească, fie prin exces, prin lăcomia simțurilor, fie prin perversitate, la care se ajunge adeseori chiar în urma exceselor.

Morala creștină are mai mult de lucru cu acest instinct decât cu altele, fiindcă el e mai împodobit și ispitele lui sunt mai mari decât ale altor instincte. El e mai zburdalnic, mai poetic, mai insinuant, mai creiator de fantazie, mai ademenitor. Și în al doilea rând, pentru că el se poate corumpe, poate devia mai ușor dela legea naturală lui; el se poate consuma nu numai în fapte, în act, ci și în voință. „Ați auzit că s'a spus celor de demult: să nu curvești. Eu încă vă zic vouă că ori cine dorește pe femeia altuia, a preacurvit cu ea întru inima sa”, spune Autorul legii morale.

Dar atitudinea moralei creștine față de instinctul sexual, cu manifestările lui, nu e unică. Maxima: „principiis obsta”, — împotrivește-te răului încă la început, în orice, poate ajunge un exces, o patimă, nu e numai una creștină ci general omenească. În materia dată a te împotrivi gândurilor impuse, imaginațiilor, dorințelor, e și o doctrină a igienei științifice.

„Alaiul nupțial” care însoțește acest instinct, se infiripează încă înainte de a ajunge omul la maturitatea necesară procreerii. Cel puțin începe a se năzări, ca năluci din cortegiu, cari prin nouitatea lor, absoarbe, robește adeseori atențiunea adolescentului. Igiena ca și morala pretind să nu se lase tânărul captivat de aceste apariții, cari se numesc „impure” numai întrucât apar înainte de termen, nu au un obiect, și pot duce la pervertirea simțului natural, al instinctului. „Impure” pot fi numite, în acest înțeles, toate gândurile, imaginile, dorințele, cari nu-s îmbrăcate în sentimentul iubirii adevărate, ci numai în acela al dorinței, al plăcerii. În iubirea adevărată instinctul, cu manifestările lui, e topit în sentiment, așa că cel îndrăgostit nu e urmărit de gânduri și imaginații lascive, ca cel ce-i mânat numai de instinct și de căutarea plăcerii.

Morala creștină e în bună tovărășie cu știința, cu educația, care toate urmăresc un singur scop: să lerească, să apere tinerețea de ispitele instinctului gol, până la vârsta când vine iubirea, care inobilează instinctul și-i face ispitele inofensive, topindu-le în siagura dorință de a fi doi un trup și un suflet. Dorință care, ea însăși, e topită în sentiment.

Nu voiu stăruia asupra primejdiilor instinctului sexual rău condus, lăsat să zburde în voia lui, peste marginile legii. E știut de toată lumea că aceste devieri și excese nu-l fac fericit pe tânăr, că îl degradează în ochii proprii. Lozinca nebună, pusă sub ochii tinerimii: corpul tău este un instrument al plăcerii tale, corpul tău îți aparține, folosește-te de el, n'a putut eși decât dintr'un cap descreerat și o inimă perversă. Nu noi ne-am dat corpul, nici nu l-am înzestrat noi cu instincte, ci Acela care a pus scop, finalitate, în toate. Cum să ne aparțină? Cum să fim noi stăpânii lui absoluți? Pentru însăși fericirea noastră, suntem obligați să păstrăm „marginile legii”. Altfel abuzul cu instinctele se răsbună chiar împotriva noastră.

Deci creștinismul nu condamnă nici instinctul sexual cu simțurile lui, cu iubirea, ci-l ocrotește între marginile legii, venind în ajutorul rațiunii și al voinței noastre. Ceeace face și oricare educație sănătoasă și știință medicală adevărată.

Asupra faptului că unii creștini, și nu numai creștini, renunță pentru viața întreagă dela folosirea acestui instinct, ne-am făcut spovedania într'alt loc. Slobozi sunt s-o facă, fiindcă și fără ei neamul omenesc nu-i în primejdie să se stingă de pe pământ. Slobozi sunt s-o facă, deoarece neutilizarea lui nu aduce primejdia propriei existențe, cum ar fi refuzul definitiv al nutririi.

Dar să rămână verguri cei cari simt în ei chemarea aceasta dela Domnul, prin harul căruia pot să-și și țină hotărârea. Nu mă pot împăca cu ceice, fără să aibă chemarea, întră în cinuri monahale și întreg creștinismul lor se ridică numai la lupta împotriva acestui instinct, și se cred mari creștini și slujitori ai lui Hristos, dacă izbutesc să-și țină în frâu legea trupului. În viață sunt neasemănat mai superioare alte fapte creștinești. Mai mult face cel ce hrănește pe cel flămând, îmbracă pe cel gol, decât cel ce se chină pe sine în abstenență. Însăși abstenența lui nu reușește să fie curată, dacă nu are pentru aceasta o chemare specială, un har deosebit. Dar nu mai revin asupra celor spuse la altă însemnare. Spun numai că în aprecierea creștină cred a avea mai mari merite un părinte de familie care crește câțiva copii, în mijlocul muncii și luptei zilnice, decât călugărul care ziua întreagă se roagă, sau se torturează, cu mijloacele ashezei, pentru a depărta dela sine „ispitele cărnii”. În definitiv cel ce trăește o viață întreagă numai pentru sine, chiar în asheză, este un egoist, în comparare cu creștinul care muncește cinstit și greu pentru susținerea unei familii,

Nu mai incăpe nici o îndoială că toată lumea recunoaște, și a recunoscut de mult, superioritatea vieții creștine care nu urmează

numai poruncile, ci ține drept poruncă și sfaturile evanghelice pentru desăvârșirea vieții. Sărăcia de bună voie, fecioria deapănarea, și ascultarea necondiționată de mai mari — cele trei voturi pe care le fac cei ce intră în monahism — sunt sfaturile evanghelice menite să înfrunte mai sigur cele trei ispite: pofta ochilor, pofta trupului și trufia vieții. Istoria bisericească ne este martoră ce rol mare au avut în vestirea Evangheliei, la creștini și la păgâni, la creșterea științelor și artelor creștine, la operele caritative și de asistență socială, călugării și călugărițele. „Cine are femei, spune s. Pavel, poartă grijă cum să placă femeii, cine nu are, poartă grijă cum să-i placă lui Dumnezeu“.

Istoria bisericească cunoaște culmele desăvârșirii creștinești, ale sfințeniei, la care au ajuns unii din bărbații și femeile celor trei voturi. Nu mai incapse îndoială că chiar cei chemați au avut să lupte cu „poftea ochilor, pofta trupului și trufia vieții“. Biografiile minunate, cari sunt viețile sfinților, ne arată la tot pasul luptele ce le-au purtat pentru desăvârșire.

Dar un fapt rămâne: ei având chemarea cu un har special, nu și-au consumat întreaga activitate numai la lupta împotriva răului din ei, ci le-a rămas timp și pentru fapte altruiste, pentru ajutorarea deaproapelui în felurite chipuri, pentru vestirea Evangheliei, pentru științele teologice și profane.

Pe când dela cei intrați în cinuri fără chemare, fie bărbați, fie femei, afară de lupta lor împotriva relelor proprii nu le-a rămas nimic. Acțiunea lor, dacă se vedește undeva, e numai în ei înșiși, și chiar acest rezultat e destul de problematic. Numai așa se explică viața necălugărească pe care o duc atâția și atâtea în mănăstiri, și care adeseori au fost focare de scandal pentru care a fost defăimat întreg creștinismul.

Chemarea e un element hotărâtor pentru orice carieră. Dar nicăiri nu e însăși piatra de temelie, cum e cazul în călugărie sau chiar în preoție. Revelația divină ne și arată că în slujba specială a Domnului nu pot fi decât „cei chemați ca Aaran“, și însuși Mântuitorul spune: „Nu voi m'ați ales pe mine, ci eu v'am ales pe voi“.

Cei intruși fără chemare, fie în călugărie, fie în preoție, constituie „sarea rea, stricată, care strică și bucatele ce se sărează, cu ea“, fac creștinismului neasămănat mai mult rău, decât bine. Despre cei chemați la slujba Sa, în special, a spus Mântuitorul: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor ca, văzând ei faptele voastre cele bune, să preamărească pe Tatăl vostru cel din ceruri“.

De unde urmează că există, și e posibilă, o perfecțiune creștină, dar că nu poate fi atinsă decât dacă omul înțelege „să se lăpede de sine să își iea crucea sa și să vină după mine“.

Cei cari din fire sunt mai puțin ispitiți de „pofța ochilor, pofța trupului și trufia vieții“, cei ce simt o chemare specială.

Iar ceilalți toți e de-ajuns să țină, „poruncile“ comune pentru a se mântui. Nu trebuie să se sperie de simțuri, de instinctele firești: nu sunt, nu vin, nu constituie un păcat, ci elemente de viață, date de Creiator, și folosindu-se și bucurându-se de ele „între marginile legii“, pot fi fericiți și în lumea asta, și în vecinicie.

ION AGÂRBICEANU

FILOSOFIA TOMISTĂ LA ROMÂNI

„Unus est magister noster: Christus, et post Christum divinus ejus doctor, D. Thomas” (Ven. Ioan de Isus-Maria).

Gândirea filosofică românească, deși relativ, tinăra, totuși, după cum am avut prilejul să constatăm în studiile anterioare, *) are în sine o virtualitate esențială, care o face să simtă din fioul și sbuciumul marilor concepții. Acest element, să-i zicem specificator, o silește să frângă zăgazarile strâmte ale unei singure concepții și să-și deschidă perspective largi, în care să-și aibă locul, dacă nu chiar toate, cel puțin o bună parte din concepțiile filosofice trecute și actuale. Filosofia românească este o filosofie deschisă, poarta ei n'a fost nici când și nici nu este zăvorâtă: toți cât au vrut au putut intra în domeniul ei, ori de unde ar fi venit și ori pe unde ar fi dorit să străbată în lăuntru. Într'un sens, filosofia românească s'ar putea numi organism, cu toate că știm că în organism diferitele sisteme și aparate, deși distincte ca structură și ca funcțiune, colaborează în chip armonios, la binele întregului, pe când aci numirea de organism i-s'ar cuveni numai pentru că acest conglomerat de doctrine, în sine adeseori diametral opuse, au, ca tendință finală, cunoașterea, chiar și atunci când îi neagă posibilitatea. Un organism, fie de natură fizică, fie ideologică, poate fi deschis în două moduri: din lăuntru înafară, sau dinafară înlăuntru. Filosofia românească este deschisă în felul al doilea.

Puzderia de concepții — mari sau mici, solide ori șubrede, naționaliste ori sentimentalistice, idealiste ori materialiste, — toate au năvălit spre frageda gândire românească, hărțuind-o spre toate răspântiile, expunându-o tuturor vânturilor. Din această cauză n'a avut răgazul necesar ca să poată ajunge la cunoaștința de sine, să reflecteze asupra ființei sale proprii, să se analizeze, să se măsoare cu sine și cu ceea ce nu este ea. O privire generală asupra ei, îți dă impresia unei magazii în care sunt aruncate tot felul de

*) „Cultura Creștină”, No. 12, 1940; No. 1—3, 1941.

umelte, mașinării, vechi și noi, de preț ori inutile — aur și zgură. Dealtfel, această desolantă impresie o produce aproape întreagă filosofia modernă.

Filosofiei românești, întocmai ca celei moderne, îi lipsește ceea ce este mai esențial: sufletul, o desvoltare din lăuntru în afară, o respirație profundă, o perspectivă vastă în toate direcțiile: în lungime, lățime, înălțime și adâncime — quadridimensională.

De unde până mai eri, era osândită la ocna tenebroasă a materialismului, astăzi plutește pe malurile translucide ale idealismului; nici una nici alta nefiind în stare să-i facă transfuzia de sânge viu, de aer ozonat, de care avea absolută lipsă. Materialismul a închis rațiunea între dimensiunile sale sensibile; idealismul a înălțat-o în sine: atât una cât și alta, i-au tăiat aripile, însuflețirea, avântul și dorul de libertate.

Ca mai mare parte a filosofiei românești este zăvorâtă în cele două închisori amintite, și de aci, „dintru adâncuri” strigă după soare, lumină, aer, după *libertate*, fiindcă ea înseamnă viață; strigă după lumea de afară, după *realitatea externă*, din care să se înălțată. Aceste chemări, aceste dorințe de evadare au și fost ascultate, cel puțin de unii dintre filosofil români, cari au înțeles că munca rațiunii nu valorează nimic fără contactul ei cu lumea externă și că aceste două realități (pg. 3) numai unite, printr'un misterios proces spiritual, dau naștere cunoașterii cu adevărat filosofice. Cunoașterea nu este analiza unei realități omogene — decât atunci când, prin reflexie — intelectul se întoarce dela lumea externă, în sine, spre a se studia — ea este sinteza spirituală, a două realități eterogene, dintre subiect — intelect și obiect — lumea externă.

Această concepție filosofică, este singura care eliberează intelectul, atât din ocna materialismului, cât și din aceea a idealismului, — concepție care potențează avântul spiritului spre scrutarea lumii din afară și a celei din lăuntru — concepție care deschide perspective nestângenite decât de însăși natura rațiunii, dar care totuși — în această concepție — e în stare să depășească cele văzute, ridicându-se cu aripi proprii, până la Cel nevăzut; această filosofie care se centrează în *ființă*, în *ceea ce este* și, care crede, că și în cel mai elementar act de cunoaștere trebuie să se găsească *ceva* care să fie gândit, dacă nu vrea să bată apa în piua, zic, această filosofie este *Tomismul*.

Despre el a mai fost vorbă în paginile acestei reviste. Atunci am arătat raportul dintre gândirea românească și tomism, aducând ca dovadă acele mărturii filosofice românești cari însemnează o apropiere între cele două concepții. N'am arătat în concret, care

este atitudinea sau poziția hotărâtă, formală, a unuia sau a altuia dintre gândirii români, față de cugetarea tomistă. Pentru a încheia aceste cercetări fugare, ne rămâne să vedem în concret, care dintre gânditorii români și anume, ce atitudine au luat față de filosofia creștină, adică față de Tomism.

*

Așa de greu se poate înțelege, de ce gânditorii români, cărora — spre onoarea lor fie zis — nu le scapă nici o mișcare culturală, filosofică, religioasă sau socială, fie oricât de puțin însemnată, rămân refractari puternicului ecou provocat de gândirea tomistă în toate părțile lumii. Doar ea este astăzi cu multă pasiune discutată, nu numai în apus, ci și în răsărit; acceptată cu entuziasm, ori respinsă, cu dovezi, mai mult sau mai puțin plausible. La noi a fost debătută concepția fenomenologică a lui Husserl, bisexualitatea lui Weininger, filosofia eclectică a lui Kierkegaard, pragmatismul religios al lui W. James, încercarea de împăcare a intuiționismului cu religia — E. Le Roy, etc., fără să amintim marile concepții: bergsonismul, spinozismul, hegelianismul etc. Singura care n'a fost aproape de loc discutată, a fost concepție creștină a Tomismului De ce ?

Totuși sunt câțiva români cari și-au exprimat convingerile sau simplele păreri, cu privire la Tomism; nici unul însă nu a atăcat problema direct, făcându-o obiect de studiu special; ci au atins-o numai tangențial, în legătură cu alte probleme debătute. După cât știm, până acuma și-au exprimat punctul de vedere, cu privire la Tomism, următorii : d. N. Roșu, în : „Dialectica Naționalismului” (Cult. Naț. 1936; Jean Aberman : „Curentul antiintelectualist francez” (pg. 321—324), D-sa însă abia amintește cu numele pe cei ce au luat atitudine opusă intuiționismului bergsonian, idealismului lui Le Roy și Lachelier; nu insistă asupra înseși structurii tomismului; d. I. Didilescu : „Priviri asupra filosofiei franceze contemporane” (extras din Ist. fil. mod. vol. IV. 1940); d. C. Nalca : „Schită pentru istoria lui cum e cu puțință ceva nou” (tip. Bucovina 1940); d. D. D. Roșca, în Rev. „Viața Românească”, 1924 Febr., 1926 Nr. 11, 12 și 1927 No. 1, sub titlul : „Scrisori din Paris”, (o restaurație filosofică în Franța); Păr Prof. Valeriu Iordăchescu, în introducere la trad. în românește a lucrării d. Maritain : Réflexions sur l'Intelligence. — ; d. Ioan Lăncrăjan : „Încercări de reabilitare a gândirii creștine medievale”, 1936, și, în sfârșit, d. P. P. Ionescu : „Antologia umană și cunoașterea” (Fund. Reg.). Tot ce s'a scris în românește despre tomism,

se cuprinde în lucrările de mai sus, dintre cari, repetăm, nici una nu-și face din filosofia creștină obiect de studiu exclusiv.

Cum se reoglindește concepția tomistă în studiile scriitorilor români? Care este poziția acestor scriitori față de mișcarea filosofică creștină?

Afară de cele două atitudini diametral opuse — pro ori contra — acceptarea ori respingerea netă, preamărirea ori detragerea — mai există una, care ar vrea să aibe ceva din amândouă: nu se atasează celei dintâi, ca să poată rămâne — la nevoie — cu cea de a doua, nu e însă nici cu a doua, ci vrea să meargă pe două drumuri contrare și totuși s'ajungă la scop.

Unii dintre scriitorii citați sunt hotărât contra tomismului; alții sînt tot atât de hotărât pentru el; în urmă sunt aceia cari sînt și pro și contra. Deocamdată nu discutăm cât este de justificată atitudinea unuia sau a altuia; remarcăm numai această distincțiune atât de plăcută scolasticilor din toate timpurile. Există, prin urmare, trei tabere (nu de concentrare) în care așezăm pe scriitorii amintiți, pentru poziția lor față de tomism. În ordine cronologică: 1. *adversarii*; 2. *prietenii* și 3. *nepăsătorii*. De ce urmăm această ordine? Fiindcă, lămurind netemeinicia motivelor, care determină pe vrășmași să se așeze în această clasă, arătăm totodată cauza pentru care prietenii să simt legați sufletește de ea. — Ce privește pe cei indiferenți — oamenii cu două păreri — rămâne ca să se lămurească singuri.

A) Adversarii români ai Tomismului

În Apus, Tomismul este curentul filosofic față de care lumea a început de mult să se intereseze; nu numai gânditorii izolați, specialiștii, ci până și lumea oficială, școala, Universitatea, Academia și societățile culturale. De unde, mai înainte era considerat ca sistem mai mult religios decât filosofic sau rațional, astăzi, după ce i-s'au pus în lumină neprețuțitele comori raționale, din partea unor adânc cunoscători ai gândirii moderne și ai celei medievale, lumea își dă seama, că nu se poate trece tocmai atât de ușor peste aportul real pe care l-a adus Sfântul Toma, gândirii filosofice contemporane. Odată cu această mișcare, gânditorii de pe șantierele adverse, au început să-și strângă rândurile, să-și revizuiască temeliiile, să-și întărească schelele, să-și astupe eventualele fisuri și în urmă, să-și pună la încercare rezistența principiilor. După cum era firesc, ceice se vedeau vizați în însăși structura concepției lor, prin Tomism, nu-l puteau aproba; cei ce nu erau

prea departe de el, s'au apropiat mai tare; până și cei ce-i juraseră completă ignorare, nu și-au ținut jurământul. Tomismul a forțat ușile Universităților laice și chiar fără aprobarea corifeilor filosofiei sterilizate de germeii creștini, el s'a instalat și aci; iar ei au fost siliți să recunoască un fapt: existența și durabilitatea concepției aristotelico-tomiste. Acum ea și-a făcut loc în cursuri, conferințe, congrese, publicații, până și în cele mai multe teze de doctorat la Sorbona.

Credem că acest lucru trebuia să-l știe și d. D. D. Roșca, atunci când și-a publicat „Scrisorile din Paris”, asupra unei noi restaurații filosofice în Franța, doar se găsea în mijlocul curentului D-sa se ocupă cu această restaurație în trei scrisori; dintre ele, două au ca subiect Tomismul, iar a treia este un fel de pamflet, puțin reușit, la adresa dlui Maritain — sufletul mișcării — după cum spune d-sa.

Tonul general al expunerii este lipsit de seninătate și echilibrul cu care trebuie să se trateze astfel de probleme, și tocmai din această pricină obiectivitatea și reflexia cumpănită, nu se prea întâlnesc în ea. Dealtfel de ce ne-am mira prea tare? d. Roșca nu putea să fie decât cum era în acea vreme: tinerețea își respectă legile ei, chiar și dacă tânărul e și filosof.

A doua notă generală a scrisorilor d. Roșca este aceea, că d-sa nu găsește absolut nimic bun în Tomism; ori, se știe că până și cei mai calificați și înverșunați adversari ai lui — un Descartes sau Kant spre ex. — în afară de unele teze cari li-se păreau inacceptabile — ca limbă barbară, formalism excesiv, distincțiuni prea multe și prea subtile etc. — au găsit în Tomism, părți cari vor rezista timpurilor. Așa spre ex. Kant laudă logica și etica; Descartes folosește, să zicem așa, în treacăt (și în șoaptă ca să nu se alarmeze raționaliștii) din *Summa* sfântului Toma, întreg tratatul despre cunoașterea angelică, pentru a explica mecanismul cunoașterii omenești. D. Roșca, după cum am spus, nu găsește în el nimic bun; de aceea, consecvent cu sine, nici nu poate să-l judece decât după cum merită.

Sunt multe, chiar foarte multe, învinuirile pe cari le aduce d-sa Tomismului; nu le am putea expune pe toate numai dacă am transcrie cele trei scrisori în întregime, ceea ce nu putem face. Ne vom mărgini să le scoatem pe cele mai mari — multe și aceste, *capetele de acuzare*, la care de altfel cu ușurință se pot reduce toate celelalte.

(Rugăm pe cititori să le urmărească cu specială atențiune, fiindcă astfel se vor convinge cu ușurință de temeinicia lor științifică).

1. D. Roșca debutează prin comparația dintre sfântul Toma și Luther, spunând că amândoi sunt creatori de „ordine”. Dar câtă deosebire între unul și altul. A unuia (s. Toma) „e mai simplă, mai clară, mai accesibilă majorității spiritelor omenești, mai comoadă, mai sigură. Deci, adoptată în chip natural de această majoritate, căcă dă satisfacții măgulitoare lenii intelectuale”. — În comparație cu aceasta cât de superioară este aceea a lui Luiher: „mai complexă, mai puțin accesibilă majorității” (pg. 250).

Nu știm dacă d. Roșca cetise în acea vreme două pagini: una din sfântul Toma și alta din opera lui Luther; căci dacă ar fi făcut-o, desigur că și-ar fi formulat altfel această obiecție, ori, cine știe? poate că n'ar mai fi formulat-o de loc. Fiindcă nu trebuie să fi enciclopediat ca să știi ce este o ordine; cum a înțeles-o sfântul Toma, și ce fel de „ordine” a creat Luther. Mai departe, care dintre cei doi „dă satisfacții măgulitoare lenii intelectuale”, în această privință, ca să nu se supere d. Roșca, lăsăm să-i răspundă Luther însuși: „La raison, c'est le plus grande p... du diable; de sa nature et manière, d'être, elle est une p... nuisible; c'est une prostituée. la p... en titre du diable, une p... mangée par la gale et la lèpre, elle et sa sagesse... Jett-lui de l'ordure au visage, pour la rendre laide. Elle est et doit être noyée dans le baptême... Elle mériterait, l'abominable, qu'on la reléguât dans le plus sale lieu de la maison, aux cabinets”¹⁾. Astfel prețuște Luther cel mai sublim dar pe care l-a acordat Creatorul, creaturii, — specificul ființei omenești. Următoarele cuvinte vor evidenția încă și mai bine efortul intens pe care-l pretinde Luther, rațiunii și, prin contrast, lenea pe care o favorizează sfântul Toma. Să-l ascultăm: „Tu dois abandonner ta raison, ne rien savoir d'elle, l'anéantir complètement, si non tu n'entreras jamais au ciel”²⁾. „Chez les croyants, elle doit être tuée et enterrée”³⁾. De prisos să mai insistăm; discuțiile n'au rost când cel apărut se declară vinovat: Luther mărturisește o neîmpăcată ură față de rațiune; dorința lui nu este cultivarea, ci înmormântarea ei. — Ce concepție are sfântul Toma despre rațiune, o mărturisesc operele sale de înaltă și subtilă metafizică, opere, care nu știm dacă vor putea fi cândva depășite. Credem că și d. Roșca cunoaște aceste păreri ale lui Luther despre rațiune și activitatea ei, fiindcă suntem

¹⁾ Erl., 16, 142 à 148 (1546). Cf. Denifle—Paquier, III, 227—228, la Martin. Trois Réformateurs, pg. 47.

²⁾ Id. ibid. pg. 47, nota b.

³⁾ Weim. XLVII, 328, 23—25, (1537—1540), ibid. pg. 48.

siguri că a cettit în acest sens cel puțin cartea căreia li face critica: „Trois Réformateurs”; ori, aceste cuvinte ale lui Luther sunt citate tocmai acolo. Că de ce — cu toate aceste — d-sa susține contrarul, noi nu putem ști; știm însă, că Luther e sincer: nu vrea să i-se atribue, din partea nimănui, calități pe care nu le-a avut niciodată.

2. „Inercarea tomistă care vrea să creeze o „ordine” cu valori împrumutate unui trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat, deci cu valori străine spiritului vremii, e o întreprindere și puerilă și primejdioasă. Puerilă, fiindcă nu e posibilă, și primejdioasă din cauza tulburărilor — sterile aceste — pe care le-ar produce” (pg. 251). Așa sună a doua acuză a d. Roșca.

Orice om care-și respectă rațiunea și nu este înclinat să-i favorizeze lenea, s'ar putea întreba: Cam ce *valori* pot fi acele cari sunt „străine spiritului vremii; și cari valori sunt celelalte cari nu sunt străine spiritului vremii? Valorile creatoare de ordine, în mod necesar trebuie să nu fie străine spiritului vremii, trebuie să fie actuale? Noi credem că adevăratele valori, pentru a putea fi deosebite de cele false, trebuie să fie încercate, trebuie să fi trecut prin proba focului, trebuie se li se aștepte roadele, în ordinea socială creată de ele și de aceea în chip necesar, nu pot fi decât străine spiritului vremii. Cine ar susține — afară poate de d. Roșca — că vechimea unei valori, însemnează și scăderea ei? În concret: ordinea creată de principiile sfântului Toma și ordinea creată de valorile ce aparțin spiritului vremii — să zicem vremii lui Luther, — sunt cărți deschise. Tolle et lege!

Concluzia d. Roșca cu privire la această întreprindere „și puerilă și primejdioasă”, e amuzantă. Merită s'o repetăm: „Puerilă, căci nu e posibilă, și primejdioasă din cauza tulburărilor... pe care le-ar produce”. Noi am spune altfel, întreprinderea aceasta (a tomismului) nu e primejdioasă, fiindcă e puerilă și nu e posibilă — ori ceeace nu este și nici nu e cu puțință măcar, cum ar putea fi primejdios? Cu alte cuvinte: o mișcare imposibilă poate produce tulburări primejdioase, — în logica d. Roșca. Adevărul este următorul: Inercarea tomistă nu e puerilă, fiindcă pune la grea încercare rezistența cerebrală a celor mai distinși gânditori și nici nu e primejdioasă, decât pentru ceice n'au suficientă rezistență; afară de aceasta ea poate fi primejdioasă pentru că e posibilă, dar nu pentru tulburările sterile pe cari le-ar produce. Această jumătate de veac n'a dat câștig de cauză argumentației d. Roșca; ea a arătat că tomismul e și cu puțință și creator de ordine, cel puțin în lumea ideilor, dacă nu și în ordinea practică.

3. „Tomismul, foarte consecvent, cere o abdicare radicală totală; ne învață să ne schimbăm felul de a gândi — Tomismul vrea să fie o restaurație filosofică. „Și aci se ascunde donchișchotismul lui“. (pg. 252) „Neotomiștii afirmă peremptoriu caducitatea a tot ceea ce știința și filosofia occidentală a creșt de la Luther și Descartes încoace. Neotomismul ne învață să tragem dungă groasă peste aceste achiziții câștigate cu multă și ingenioasă trudă de popoarele apusului“. (pg. 252).

Câte cuvinte atâtea neadevăruri. Dacă d. Roșca și-ar fi luat în serios osteneala de antitomist, ar fi căutat să vadă cam ce susțin acești urgisiți barbari, numiți tomiști; în care caz n'ar fi dat lumii prilejul să constate că nu este tocmai bine informat asupra obiectului discuției. Pentru a-l lămuri, atât pe d-sa, cât și pe cei ce ar mai susține astfel de prăpăstii, dăm răspunsul unuia dintre șampioni tomismului.

„Tomismul nu cere o abdicare totală, o schimbare a felului de a gândi, „*in actu exercito*“. Din contră. „Tomismul pretinde a usa de rațiune pentru a distinge adevărul de falsitate, el nu vrea să distrugă, ci să purifice cugetarea modernă și să integreze tot ansamblul descoperit, de pe vremea stăntului Toma¹⁾“. La alegațiunea că tomismul cere să se tragă dungă groasă... Maritain, și cu el toți tomiștii, răspund: minciună! „Noi nu respingem tot ceea ce ei au adăos materialmente cugetării de trei veacuri. Ar fi nebunie curată și ofensă a ceea ce reprezintă ca divin în orice efort spre adevăr. — Noi respingem spiritul filosofiei moderne, principiile sale specifice, orientarea de ansamblu, termenul final spre care tinde²⁾“. „Filosofia modernă este plină de bogății, încât ar fi absurd să fie neglijate“. ³⁾ „Nouii adevăruri parțiale, adevăruri fundamentale regăsite, este potrivit ca filosofia scolastică să asimileze totul, să rectifice totul, să echilibreze totul⁴⁾“. Nu e refractară nici științelor, după cum pretinde d. Roșca: „În ce privește știința modernă. Filosofia ființei fondată pe experiență, dornică de a se continua cu faptele stabilite de științele pozitive, nu numai că primește toate aceste fapte, ci ea este singura filosofie în stare a le face să intre într'un corp doctrinal și de a înfăptui într'o zi unirea metafizicei cu științele⁵⁾“. Așa încât și în această privință tomiștii învață altceva decât ce spune d. Roșca.

¹⁾ JAQUES MARITAIN: *Le Docteur Angélique*, pg. XI.

²⁾ „ „ „ *Antimoderne*, pg. 100.

³⁾ *ibid.* 101.

⁴⁾ *ibid.* pg. 105.

⁵⁾ *ibid.* pg. 103.

4. Aceasta acuză este cea mai gravă, este o întrebare, la care cel mai strălucit răspuns îi dă timpul, acest factor, la aparență imponderabil, însă hotărâtor, atât pentru însăși filosofia tomistă; întrucât o favorizează, cât și pentru adversarii ei, întrucât tot în el, îi caută și ar dori să-i găsească mormântul. „Adevărat e oare că s. Toma a reușit să coordoneze peripatetismul cu creștinismul într-o sinteză organică? Este tomismul o asimilare logică a aristotelismului și în același timp o desăvârșire a lui? Cu greu afirmativ. Care-i problema centrală? Este problema raportului dintre rațiune și credință. Dar aceasta e de domeniul teologiei... (pg. 254) și nici decum al filosofiei. Ceeace constituie țesătura caracteristică a unei filosofii este soluția pe care o propune problemei cunoașterii”: — „Soluția s. Toma este teologică... oare teoria cunoașterii formată de Aristot și s. Toma sunt la fel?. Dacă da — precum este — atunci, întrucât ea formează sufletul sistemului — tomismul și-a asimilat aristotelismul; în ce privește credința (ca izvor de cunoaștere) ea nu formează teorii de cunoaștere; adevărurile propuse de ea, unele sunt naturale, altele sunt misterele supranaturale, deci peste rațiune...” (254). Dar cu toate acestea. „Contrazicerile pe cari le ascunde (tomismul) n’ar fi întârziat prea mult să-și facă cale. Coordonarea pe care o făcuse între două lumi cu totul deosebite și între două principii contradictorii, era artificială, forțată. Alianța cu Aristot a fost hibridă. Aristot a fost interpretat pe dos” (pg. 255).

A formula astfel de obiecții în mod serios, o poate face cineva numai în fața unei lumi care habar n’are nici de Aristotel și nici de sfântul Toma. D. Roșca totuși le-a formulat, dându-și seamă că la noi, atât unul cât și altul sunt dintre cei mai iluștri anonimi. Care-i sunt obiecțiile? A reușit s. Toma să asimileze aristotelismul, să-l coordoneze? Doar problema centrală — după d-sa — este raportul dintre rațiune și credință, care aparține teologiei. Și totuși, spune mai departe, că problema centrală este soluția pe care o propune problemei cunoașterii. În tomism, problema centrală nu este raportul dintre rațiune și credință, ci cealaltă, problema cunoașterii, pe care a rezolvat-o s. Toma — după cum recunoaște de altfel și d. Roșca — la fel cu Aristotel. Dacă e așa, nu înțelegem de ce mai pune d-sa problema coordonării aristotelismului, de către s. Toma, și mai cu seamă, unde zac acele „contraziceri pe care le ascunde Tomismul?” Rămâne, deasemenea o taină concluzia pe care o scoate d-sa din aceste premise contradictorii. „Coordonarea pe care o făcuse între două lumi cu totul deosebite... era artificială, forțată... alianța hibridă, interpretare pe dos...”

Noi știm că realitatea este cu totul alta; poate și d-sa voia să spună altceva. Ce?

După s. Toma există două izvoare ale cunoașterii: rațiunea și credința, natura și Revelația. Aristotel, păgân fiind, nu cunoștea din ele decât pe cel dintâi. S. Toma mai bine decât oricine din lume, distinge clar, precis, fără echivoc, cele două domenii: rațiunea cu câmpul său de activitate — lumea vizibilă și credința, cu lumea sa supranaturală, despre care a făcut comunicări însuși Dumnezeu. Rațiunea și credința sunt în mod *formal distincte*, una nu se confundă cu alta: alte principii, alte mijloace, alte finalități, alte motive de accepciune. Poate din cauza acestei tranșante distincțiuni d. Roșca a crezut că ele sunt contradictorii, cu toate că altceva este distincțiunea și altceva contradicția. Intre adevărul rațiunii aristotelice și adevărul credinței revelate, cine-i de vină dacă s. Toma n'a găsit contradicție și a găsit-o numai d. Roșca? Și tocmai deaceia n'a fost imposibilă asimilarea, fiindcă adevărul supranatural nu este și n'a fost vreodată adevăr *contra naturii*; el a fost și este totdeauna desăvârșirea celui natural. Cât privește *hibridismul alianței* cu Aristotel și interpretarea lui „pe dos”, sunt afirmații gratuite. Și mai amuzantă ni se pare următoarea constatare a d-lui Roșca: separarea domeniului (credinței?) de acel al științei *adusă de Luther (?)* și liberându-le pe amândouă a împins mersul lumii într-o direcție absolut „netomistă”.

Ne face să credem că d. Roșca a glumit, doar d-sa bine știe că acest din urmă n'a separat și n'a eliberat nimic afară de multele și aprinsele sale patimi.

5. Concluzia d. Roșca: „Tomismul bocește dispariția unei lumi întâmplată acum 500 de ani” (pg. 405). „O întoarcere la s. Toma nu-i cu puțință: este expresia sistematică a unei lumi care-și ajunsese deja punctul culminant de dezvoltare și care ca toate lucrurile omenești...” „Importanța lui (a Tomismului) zace în „pelghegorizare” (255). — Ori, d. Roșca, bine știe că tomismul n'are ce bocii, fiindcă n'a murit nimeni; sistemul s. Toma nu este o lume dispărută, ci o lume mereu și veșnic actuală, atât de vie, atât de viguroasă încât e suficientă simpla ei prezență pentruca să stoarcă entuziasm, ori ură — sau cel puțin enervare — aceasta, din urmă în sufletele mediocrităților neputincioase. Întoarcerea la evul mediu ar dori-o dușmanii tomismului. „Ce n'est pas d'un thomisme médiéval, c'est d'un thomisme perdurable et *actuel* que nous parlons” 1). O *întoarcerea* la s. Toma e de prisos, fiindcă el este pururea printre noi;

1) J. Maritain: *Le Docteur Angélique* pg. VII.

filosofia lui nu începe și nici nu sfârșește cu el; e mai veche și mai nouă decât dânsul; nu este un accident istoric: este universală și universalistă în timp, spațiu și gândire. „Este cugetarea universală și durabilă, elaborată întâi de rațiunea naturală; a umanității. Prin însăși universalitatea sa depășește infinit în trecut ca și în viitor, îngustimea momentului prezent; ea nu se opune sistemelor moderne ca trecutul, actualității, ci ca eviternul, momentului”¹⁾. Este sinteza gândirii omenești drepte, de totdeauna și de pretutindeni. „Căci tomismul nu vrea să zică doctrina cutărui om care se numea Toma de Aquino; ci doctrină neamului omenesc elaborată în curs de veacuri și aprofundată, sistematizată, precizată; în fine, coordonată cu datele credinței, prin inteligența genială a marelui filosof medieval”²⁾. Noi însă știm că se poate boici, nu numai absența definitivă a cuiva, ci și prezența permanentă constituie uneori motiv de bocire; și, dacă tomiști n'au motiv să bocească o absență care nu există, ni se pare că antitomiștii au toate motivele să bocească această prezență evidentă și tot mai cuceritoare.

Cât privește „pelphegorizarea” tomismului — (cuvântul e al lui Maritain, întrebuințat însă în alt sens și cu altă ortografie). Maritain îi zice *belphegorizare*, misticei sensibilității, că ce sens îi acordă d-l Roșca, o știe singur d-sa.

Dar fiindcă am ajuns la Maritain, să rămânem aci, fiindcă aci își încheie și d. Roșca „Scrisorile din Paris”. În lupta sa cu sistemul tomist, d. Roșca abia și-a ascuțit armele, s'a inițiat în meșteșugul războiului: loviturile date însă, erau toate în gol, ori cel puțin în contra unei fantome a veacului al XIII. Acum se schimbă situația; aci nu se găsește numai un sistem, ci un om în carne și oase, care merită loviturile, fiindcă în ceva chip intrupează sistemul, adevărată vinovăția (după d. Roșca).

Din opera lui Maritain d. Roșca cunoaște — în acea vreme, bineînțeles — o singură lucrare: „Trois Réformateurs”, deși în această vreme puteau fi cunoscute și alte lucrări de ale lui Maritain. Să vedem ce crede d-sa despre Maritain. — Lumea bună nici nu „știe” despre existența lui. Opera lui are o „valoare estetică”, valoarea filosofică a ceea ce a produs până acum fiind foarte redusă” (pg. 409). — Să nu uităm ca d. Roșca scrie aceste în 1924, 1926 și 1927; ori operele lui Maritain cele mai reprezentative sunt cu mult anterioare acestor date. Dar n'are a face. — Continuăm.

¹⁾ H. WORONIECHI: *Catholicité du Thomisme* (Revue Thom. Oct.-Dec. 1921)

²⁾ *Ibid.*

E violent în raționamente „care tocmai din această cauză schioabăză uneori”. „Maritain n'a avut niciodată pretenția să fie modest”. „Trois Réformateurs”, operă tare, scrisă cu accent, exactă în amănunte, extrem de falsă luată în întregime — trist de violentă, îngustă ca spirit și simplistă în judecată”. (pg. 262). Totuși capitolul referitor la filosofia lui Rousseau „este remarcabil ca concis și claritate”. „Noroc că ambiția d-lui Maritain nu e totdeauna egalată de forțele d-sale dialectice” (262). Inșă ceea ce îl doare mai tare pe d. Roșca este potretul pe care-l face d. Maritain, lui Luther. De ce a fost nevoie să-i se prezinte personalitatea lui Luther; nu era suficient sistemul? Inșă răspunsul îl găsește tot d. Roșca — doctrina lui Luther este o revărsare, o tălăzuire a personalității sale. În încheiere: „dacă d. Maritain e un mare poet liric, el este un slab filosof, pentru că d-sa este sclavul unui singur unghiu de vedere”. Nu știe Maritain ieși din sine însuși „ar face bine să fie numai poet, să lase filosofia pe seama altora...” (pg. 268).

Acesta este portretul pe care știe să-l desemneze d. Roșca, pentru Maritain. Nu știu dacă azi, d. Roșca ar avea curajul să-l desemneze. Credem că se rușinează astăzi de această caricatură caricaturală, de altfel explicabilă, la un ucenic ce era d-sa atunci. Toate aceste tresături strâmbe și stângace, dovedesc: 1. Că d-sa nu cunoștea în acea vreme nici pe cel criticat și nici opera sa. 2. Că încă de pe atunci a început să germineze în sufletul d-sale, scepticismul. Fiindcă o spune deschis, că „nu crede în odată adevărat, ci în cel ce devine”, mărturisire pe care d-sa și-o menține până în ziua de azi. D-sa și după cinsprezece ani, spune același lucru.

D. Maritain inșă este departe de acest fel de a gândi; pentru d-sa adevărul există, iar pentru adevăr orice jertfă nu este prea mare. În fața lui, trebuie să tacă ambiția, interesul personal sau colectiv, dar mai cu seamă minciuna: el nu cunoaște târguială, compromis, nici, împăcare. Iată de ce este pățimaș d. Maritain și de ce este lipsit de patimă d. Roșca. D. Maritain este un mare filosof tocmai din motivul care în ochii d. Roșca, îl fac un „slab filosof”, acela „că este sclavul unui singur unghiu de vedere”. Ce am zice dacă cineva ar fi sclavul tuturor unghiurilor de vedere, cari, între sine nu pot fi decât contradictorii? Ar spune despre acesta d. Roșca că este un mare filosof? D. Maritain a renunțat de mult la această filosofie — fără recomandăția d. Roșca — lăsân-

¹⁾ J. Maritain: *Le Docteur Angélique*, pg. XI.

²⁾ *ibid.* pg. XVIII.

du-o acelorora cari vreau să fie mari filosofi, adoptând *orice* unghiuri de vedere, sau *toate* unghiurile de vedere, filosofie care e și pe placul d. Roșca.

Ce spune despre Maritain lumea filosofilor? O știe astăzi d. Roșca. *D-rul* Ant. Cojazzi în prefață la „Introducerea în fil”. — reprodus și de „La Rivista delle idee et dei fatti”, zice că Maritain este: „*Il capo riconosciuto del rinnovamento... Il filosofo eminente...*”

Invinuirile pe cari le ridică d. Roșca față de Tomism în general și față de d. Maritain, în special, nu sunt nici noi și nici temeinice. Sunt identice cu cele ale tuturor antitomiștilor din toate timpurile și locurile; ceea ce are d. Roșca nou, este tonul și postura d-sale de sfătuitor și îndrumător tinerel. O parte din aceste acuzații au fost respinse încă de s. Toma; cât privește răspunsul la celelalte, dacă d. Roșca ar fi dorit să-l cunoască, le-ar fi putut găsi în lucrările celui criticat. Dar d-sa n'a dorit să le cunoască și din această necunoaștere s'au născut „Scrisorile din Paris”. În ce privește temeinicia lor, dacă antitomiștii sunt sinceri în ceea ce susțin, ar trebui să atace în adâncime acest sistem, nu numai la suprafață. Există în el contradicții, e o împerechere șubredă sau hibridă — vrem să știm unde să găsim toate aceste, în Tomism ori în altă parte...? S'ar putea ca împerecherea șubredă să se găsească sp. ex. în critică.

Dar în această greșală n'a căzut numai d. Roșca, ci toți aceia cari s'au declarat contra tomismului, chiar și cei mai viteji dintre ei.

Între aceștia suntem siliți să-l numărăm, dealtfel cu regret, și pe d-l I. *Didilescu*. Am spus că ne pare rău că trebuie să-l socotim printre antitomiști, fiindcă d-sa — spre deosebire de alții — a dovedit o exemplară obiectivitate în expunerea filosofiei tomiste, făcută în: „*Priviri asupra filozofiei franceze contemporane*”. În cea mai mare parte consacrată neotomismului, rezumă fidel, aproape toate operele lui Maritain, una a lui Garrigou-Lagrange și o lucrare asupra sfântului Toma a P. Sertillanges. Despre Jacques Maritain se exprimă în felul următor: „cel mai popular și cel mai fecund dintre filozofii neotomiști, a scris în aproape toate problemele cari se pun filozofiei de astăzi. Spirit viguros dar subtil, el pune în scrierile sale un stil colorat și energic de polemist și ardoarea caracteristică neofitului” (pg. 97).

Regretăm că mai mult bine nu găsim în studiul d-sale. Fiindcă îndată ce încheie expunerea doctrinei tomiste, în articolul final,

„Un nou ev-mediu?“, calmul îl părăsește și, natural, totodată seninătatea și obiectivitatea.

La început abia își poate stăpâni bucuria față de stările „nenorocite“ în care a ajuns biserica din Franța după revoluție. Spre a dovedi realitatea acestor stări, citează mereu pe Weill, cunoscut pentru „simpatia“ lui față de catolicism.

De aci încolo nu mai găsim decât cunoscutele păcate ale tomismului: „pornirea lui de a înmormânta filosofia modernă“ (pg. 125). „Nu mai e vorba de a analiza obiectiv spiritul culturii moderne, ci de a renunța la el, și de a readapta pe acela al evului mediu“ (132), neoscolasticii, idealizează, deformând o epocă, în același timp însă făcând abstracție de ceea ce cultura modernă are în ea sănătos și superior, o deformează la fel, până la transformarea ei într-o „hidoasă caricatură“ (pg. 134). Sistemul tomist nu mai poate fi reluat, fiindcă: „Sunt anumite schimbări care rezidă în spirit și care fac imposibilă reluarea unui sistem în spiritul epocii care l-a creat“ (pg. 137). Descartes, „el a descoperit spiritul omenesc“. — „A cere revenirea la o formă inferioară de explicație — cum o fac neoscolasticii — e o atitudine filosofică, în cazul cel mai bun romantică. Este tot atât de nefundată teoretic, pe cât e de imposibilă în fapt“ (139).

La aceste dificultăți tomisții au răspuns cu mult înainte de ce ar fi fost formulate de d. Didilescu. Ce spun ei? „Noi nu pretendem a închide trecutul în prezent, ci a menține în prezent, actualitatea eternului“, ¹⁾ fiindcă „adevărul nu trece, el nu curge cu istoria; pentrucă: spiritul nu curge, sunt stabilități, nu inerții, ci spiritualitate și viață, valori netemporale; achizițiuni eterne; timpul e în veșnicie ca o piesă de aur strânsă într-o palmă; inteligența este deasupra timpului“ ²⁾. Că ar fi nefundată teoretic, rămâne să fie dovedită; cât privește imposibilitatea practică, avem dovada realității; ea ne spune, că din moment ce există, e cel puțin posibilă „în fapt“; iar argumentarea contra evidenței „e o atitudine filosofică, în cazul cel mai bun, romantică“.

Are însă d. Didilescu o observație strict originală, pe care n'am întâlnit-o încă până aci la nici un adversar al tomismului: „Neotomismul — transformă catolicismul dintr'o religie într'o filosofie“ (94), de aceea credem că merită să ne oprim la dânsa, puțin.

E adevărat, că neotomismul este o filosofie, adică o activitate sistematică a rațiunii naturale, lucru pe care-l recunoaște și d. Didilescu. Catolicismul este religia, singura religie prin definiție,

¹⁾ J. Maritain: *Le Docteur Angélique*, pg. XI.

²⁾ *ibid* pg. XVIII.

adică, o comoară de adevăruri supranaturale *quoad essentiam et quoad modum* care totuși se găsește în acord cu spusele rațiunii pur naturale: e un tot de adevăruri răzîmînd în cuvîntul minții falibile, omenești și în cuvîntul Rațiunii divine infalibile. Acum — după cum spune și d. Roșca, în scrisorile d-sale din Paris, — chiar dacă nu sunt toți catolicii neotomiști, cel puțin toți neotomiștii sunt catolici — zic, cum crede d. Didilescu, că au putut să se atingă acești catolici de cea mai sfîntă comoară a sufletului lor, de Revelația divină, transformîndu-o într-o activitate o rațiunii naturale, adecă într-o filosofie? Popii n'au avut de spus nimic? au preferat înțelepciunea oamenilor, înțelepciunii lui Dumnezeu; ei, cari au afurisit orice stîlcire a cuvîntului dumnezeesc. Cine ar putea crede? D. Didilescu ar fi spus un mai mic neadevăr, dacă ar fi spus-o întors: Catolicismul a transformat tomismul dintr-o filosofie într-o religie; dar și în aceasta ar fi fost o bună doză de neadevăr, fiindcă neotomiștii sunt oameni cari nu glumesc, mai cu seamă cînd e vorbă de religie. Știți ce zic ei? „*Nolite tangere! Catholicismul este o religie și universală și universalistă, adevărata religie. Tomismul este o filosofie și o teologie. „Catholic”, aplicat la altceva decît această religie; „tomist” aplicat la altceva decît această filosofie, nu sunt decît designări materiale, raportându-se nu la ceea ce derivă în mod esențial din catolicism sau din tomism, ci la activitatea exercitată de fapt de către „subiect” catolic sau „tomist”*”). Și mai categoric încă: „Adeseori se deplînge că catolicismul a devenit tomist. La aceasta răspundem: Greșală! *Contrarul este adevărat. Nu catolicismul este tomist, ci tomismul este acela care este catolic, este catolic pentru că este universalist, deci cine zice universalist, zice Catholic*”¹⁾.

Incheiem cu d. Didilescu: „Cînd lumea își va găsi liniștea, el (tomismul) va dispărea refuzat de aparatul critic al omului nou” (139). Nici un tomist nu crede altfel. Ei încă susțin că atunci cînd lumea își va fi găsit liniștea, el, tomismul ne mai avînd ce căuta într-o lume fără sbucium, fără probleme, fără agitație, fără ciocniri ideologice și ... fără viață pămîntească, va dispărea, lăsînd loc eternei — de această dată *nu cunoașteri, ci vizium beatifice*, în Patria cerească. Pînă atunci mai avînd încă multe de lămurit, prezența lui în lume este necesară, cel puțin pentru cei ce vor să gîndească corect.

¹⁾ J. Măritain, op. cit. pg. XIV.

²⁾ H. Woroniecki : *Catholicité du Thomisme* (Revue Thomiste, Oct.—Dec. 1921).

Un alt reprezentant al antitomismului românesc pare a fi și d. Petre P. Ionescu, în lucrarea: „*Ontologia umană și cunoașterea*”. Aci nu ne interesează ce urmărește d-sa cu această lucrare și nici reușita întreprinderii. După cât pare, d-sa ar voi să formuleze o nouă teorie a cunoașterii, întrucât cele existente i-se pare toate insuficiente. Natural, întrecând, se oprește și la cea tomistă, care, după d-sa, nu e cu nimic mai mult decât celelalte; ori, poate că nici atâtă. Ce spune d-sa? „Thomas d'Aquino formulase cu multă vigoare cele două definiții (1) care sunt mai mult decât definiții ale adevărului: Adecuarea lucrului la intelect, adecuarea ideii la intelect. Dar formularea tomistă, extrem de lapidară și imposibil de depășit, ni se pare, nu conține decât condițiile formale ale adevărului”.

„Ce însemnează „adequatio rei et intellectus?” Lucrul, adică obiectul, adică realul trebuie să corespundă cu intelectul, adică, mai precis, cu ideea „mea” despre obiect. Aceea ce afirm eu trebuie să fie în realitate. Dar tocmai aceasta e întrebarea, cum știu că afirmarea este adecvată? Definiția tomistă, sau implică verificare și atunci e falsă, pentru că nu adecvarea interesează, ci valabilitatea ei, sau nu o implică, și atunci e tot falsă pentru că înălțură tocmai esențialul în mecanica adevărului” (pg. 114).

Am redat pasagiul întreg pentru ca cetitorii să aibe prilejul să constate chipul cum explică d. Ionescu formularea tomistă a adevărului și contradicțiile pe cari, pretinde d-sa, că le include. Nu ne oprim la premisa dreaptă și nici la concluzia bizară pe care d-sa o scoate din ea. Ne ar răpi spațiu prea mult. Mai mult decât definiții ale adevărului — formulare lapidară și imposibil de depășit care nu conține decât condițiile formale ale adevărului... totuși... false.

Trecem la esențialul chestiunii, fiindcă merită să ne oprim la ea, pentru a ne lămuri reciproc, de dragul adevărului, a cărui definiție este tocmai discutată.

Mai întâi ni se pare inexactă tălmăcirea definiției tomiste, fiindcă definiția nu spune că, realul *trebuie* să corespundă cu intelectul, ci că *este* potrivit, adecvat, corespunzător intelectului — *veritas est adaequatio rei et intellectus*. În locul *al doilea*, realul nu „trebuie să corespundă cu intelectul, adică mai precis *ouă* ideea „mea” despre obiect” — cum spune d. Ionescu, ci cu *Judecata* mea despre obiect, fiindcă după scolastici, ideile nu sunt nici adevărate nici false, „judecata singură poate fi adevărată ori falsă, pentru că singură ea afirmă ori neagă ceva...”¹⁾). Definiția este

¹⁾ J. DE TONQUEDEC: „*La Notion de Verité dans la Philosophie Nouvelle* pg. 64.

facută numai pentru ea singură. Explicarea corectă ar fi, prin urmare; realul corespunde cu judecata mea despre el. Explicarea d-lui Ionescu: „realul trebuie să corespundă cu intelectul adecă cu ideea „mea” despre obiect, însemnează, că avem de o parte realul, de altă parte intelectul, adecă ideea, care în *adevăr*, trebuie să se potrivească; ori, ele sunt deja logodite în actul judecății care generează adevărul, nu mai sunt două, ci una. Înșăși adecvarea dintre intelect, (idee) și lucru, este judecata: dacă are loc această potrivire se numește adevăr; dacă nu, și totuși se face, este eroare. „Ceeace afirm eu trebuie să fie în realitate”, spune d. Ionescu. Toată chestiunea este de a ști: intelectul se convinge despre ceeace este în realitate, după ce s'a exprimat într'un fel sau altul, după ce a exprimat adevărul; ori judecata care cuprinde adevărul este înșăși expresia acestei adecvații deja intuite? Fiindcă în prima ipoteză — aceea pe care o preferă d. Ionescu — dacă intelectul caută să se convingă despre realitatea adecvației, după ce s'a exprimat cu privire la realitate, neavând alt mijloc de a se convinge înafară de sine, el nu poate avea niciodată certitudinea adevărătății; în cazul acesta intelectul se rosteste înainte de ce ar fi fost convins de potrivirea lui cu realitatea. În ipoteza a doua — cea adevărată — *intelectul, dând exprese adevărului, exprimă adecvația exactă, săvârșite deja, cu lucrul, adevărul nefiind în ultima analiză decât expresiunea acestei adecvații.*

(Va urma).

I. MICLEA

FRANCMASONERIA ȘI SECTELE RELIGIOASE

În cartea recent apărută *Conspirația Logelor* de Toma Petrescu, se arată rolul nefast, pe care l-a avut francmasoneria la propagarea sectelor în România. Cartea prezintă mult interes și sub acest raport, deși ea poate fi complectată cu multe alte date. Teza însă rămâne: *propagarea sectelor a fost favorizată la noi de iudaism și de masonerie.*

Referindu-mă la cele scrise de mine asupra sectelor religioase, în această revistă (Cultura Creștină 1915 nr. 17, 18 și 19—20; 1922 nr. 7—8, 9—10 și 11—12), dacă nu mă înșel, am spus-o și aceea, că în America sectele sunt favorizate de *Evrei*, și așa ajung la poporul nostru din Țară. O știam dela preotul I. Podea, fost protopop ort. în America, autorul unei broșuri în materie.

În anul 1929 cineva mi-a adus un dosar, lăsându-l în posesia mea, dar cu obligamentul ca cel puțin 2 ani să nu vorbesc de el. Acest dosar conținea piese din cari se evidentia cu certitudine, că matadorii sectarilor toți sunt *masoni*. Și atunci, o concluzie: formidabila întindere a sectarismului la noi — cum se va vedea mai la vale — arată, în ce măsură eram stăpâniți de iudeomasonerie! ? Asta să o lăsăm sub semnul întrebării, până mai la urmă.

Deocamdată un lucru e cert: regimurile liberale, și toleranța peste marginile legalității, de care s'a bucurat propaganda sectară la noi, este de fapt o dovadă, că eram în măsura extremă stăpâniți de duhul iudeo-mason al liberalismului, venalismului și al tuturor păcatelor, dela Ministere până la ultimul post de jandarmi!

În anul 1907 s'a putut ceti în ziare, că d-l J. H. Rushbrooke, secretarul general al Alianței mondiale baptiste, vizitând România, s'a plâns în gazetele engleze, că la noi bapțiștii ar fi atât de cumplit persecutați, încât soarta lor s'ar asemăna cu aceea a creștinilor din Rusia, având să provoace un protest al lumii întregi.

Dacă d-l Rushbrooke a vorbit în bună credință — ceea ce trebuie să presupunem — atunci el a fost indus în eroare, într'un chip absolut neomenos, de către subalternii săi dela noi. Căci nime nu are cunoștință, să se fi produs, în timpul acela, acte de

persecuție față de religia baptistă, ca și față de secte peste tot. S'au comis față de bapțiști în anii din urmă chiar neglijențe, cum vom arăta mai la vale.

Noi, cari de 30 ani ne ocupăm de propaganda sectară a poporului românesc, noi am putea spune multe, ce pun în adevărata ei lumină succesele acestei propagande. Dar asta o lăsăm acum. Vom menționa numai, că dacă înainte de războiul bapțișmul se înflăcăra la câteva comune românești din Arad-Hălmaș, iar în Vechiul Regat abia prin mahalalele câtorva orașe se încerca propagarea lui, după războiul, mai ales dela prima venire a d-lui Rushbrooke în România la anul 1921, *acest cult a luat la noi o desvoltare, cum nu a luat în nici o țară din lume.*

Afirmarea aceasta o vom dovedi cu însăși datele statistice publicate, an de an, de dl Rushbrooke. Iată *situația din România în câțiva ani consecutivi.*

	1926	1929	1930	1935	1936
Biserici	224	274	289	325	400
Pastori-misionari	135	152	185	345	359
Predicatori	335	370	382	350	370
Membrii	26.314	36.928	38.222	58.480	62.203
Elevi ai școlii de Dumineca	9.204	13.622	12.274	16.200	17.800

Văzând aceste date comparative, poate cineva în bună credință să se plângă, cumcă bapțișmul e persecutat în România? Dacă în zece ani numărul bisericilor aproape s'a dublat, iar numărul adeptilor a crescut cu 150%, e asta un indiciu, că în România le-ar merge rău bapțiștilor? Progresul la toate pozițiile e izbitor, chiar în ultimii doi ani, singurii la cari s'ar putea referi orice plângere pentru lipsa de libertate, dat fiind regimul excepțional de care au trebuit să sufere toate manifestările de liberă convingere. Convingerea religioasă nu a avut nimic de suferit, cel puțin la bapțiști nu.

Observăm că datele de mai sus, și cele ce urmează, le scoatem din edițiile oficiale ale Alianței N. B. în redactarea d-lui Rushbrooke, și anume cele referitoare la 1926 din „Directory 1926”, celelalte din „Summary of Statistics” ce se editează an de an la Londra. Prin urmare, cel dintâiu, care le cunoaște, e însuși dl Rushbrooke.

Dar numai atunci ne vom putea face idee, cât de îndrăzneată e afirmația, că bapțișmul ar fi persecutat în România, și cât de alarmantă e pentru noi situația, dacă *vom compara datele de mai sus, referitoare la țara noastră, cu date ce arată situația din alte țări, unele cu mult mai mari decât țara noastră.* Vom lua ca

exemple: Iugoslavia, Cehoslovacia, Polonia, Germania, Franța și Bulgaria. *Iată situația pe 1936 din aceste țări, comparată cu cea din România:*

	Biserici	Pastori- misionari	Predicatori	Membri	Elevi ai șc. de Dumin.
România	400	359	370	62.203	15.800
Iugoslavia	26	11	18	1.870	889
Cehoslovacia	29	29	50	2.989	1.350
Polonia	116	99	64	13.348	4.944
Bulgaria	17	14	5	784	863
Germania	265	304	1.271	69.150	31.008
Franța	18	22	8	1.863	917

Se poate pune întrebarea: cum e posibil, că atunci când în Iugoslavia, Bulgaria, țări tot așa de ortodoxe (în Iugoslavia 50 la sută ort.) ca și România, să fie abia 26, resp. 17 biserici baptiste, când la noi 400? Ca în Cehoslovacia, *cea mai liberală țară, în ce privește libertatea cultului*, să fie abia 2.989 baptiști, când la noi sunt 62.000? *Că în Germania, unde precum arată „Summary”, baptismlul filințează de 100 ani, pecund la noi abia din 1921, să fie mai puține biserici baptiste, cu mai puțini pastori, decât la noi, cu aproape acelaș număr de credincioși, deși Germania are o populație de 60 milioane, majoritatea protestanți, între cari mai ușor se poate propaga baptismlul, și în o sută de ani desigur s'a muncit destul?...*

Toate acestea arată toleranța României față de noile religii, nu persecuții la Rusia, cum ne insultau ceice nu păreau a aprecia această toleranță. Imdată după războiu, când baptismlul încă nu avea situația reglementată, — ici-colo a fost interzisă propaganda lui; dar a fost destul să vie în 1921 d-l Rushbrooke prezentându-se în fața d-lui Ministru al Cultelor, imediat a obținut decret de toleranță. Atâta le-a trebuit. Mijloacele materiale nu le lipseau. Legea Cultelor din 1928 prevede modalitatea după care se face recunoașterea de noi culte. Au făcut uz de ea. Decât că în tot locul se iveau plângeri, că propaganda nu se face în limitele legale. Ca să pună capăt multelor neajunsuri, Ministrul Cultelor, prin deciziunea No. 114.119 | 17.889 | 933 d. 26 Sept. 1933 a reglementat din nou funcționarea sectelor, prevăzând registre locale și pe județe, cu evidența membrilor, funcționarea predicatorilor, exclusiv în baza unei autorizații eliberate de Ministerul Cultelor. Poftim și întrebați la prefecturile de județ cum se prezentau cu registrele sectarilor, atât acolo cât și la primării? Cercetați, câți dintre predicatori aveau autorizație în regulă?... Chiar și bisericile și-le au făcut fără autorizațiile serviciilor tehnice; recla-

mași fiind, jandarmii i-au oprit cât-va timp, apoi și-au văzut de alte lucruri, căci nu avem poliție numai pentru sectari.

Așa se prezintă faimoasa persecuție în România.

Pună la punct chestiunea regimului sectelor din România, — să revenim la întrebarea: cum se poate că în țări pătrunse în măsură și mai mare de spiritul iudeo-fracmason, ca fosta Ceho-Slovacie și Franța, cu o populație cu mult mai mare decât România, să aibă un procent atât de redus de sectari? Răspunsul nu poate fi altul, decât că: acele țări sunt *catolice*! Acolo nu era nevoie de rigorile aplicate în țările ortodoxe (Bulgaria, Jugoslavia) ca să se împiedece sectarismul!

Lecțiile pe cari ni le-au dat durerile anilor din urmă să ne fie de învățătură, dacă nu ne-au folosit dovezile de mai demult. Deși aveam destule. La anul 1913 deputatul maghiar Almay Olivér publica în ziarul evreesc „Aradi Közlöny” (24 Dec. 1913) un articol intitulat „Rezolvarea chestiunii române prin baptism”. În acest articol autorul, referindu-se la tratativele dintre Tisza și partidul național român — tratative ce, firește, nu au dus la scopul dorit — spunea că nu e nevoie să se trateze cu deputații români, căci conducerea poporului e în mâinile preoților. De sub conducerea acestora trebuie scos poporul prin baptism și problema e rezolvată! De fapt, pe măsură ce pătrundea baptismul la poporul românesc, i-se deschideau școli ungurești și se înstrăina!

De altă parte, este dovedit că propaganda sectară era în serviciul revoluției sociale.

Și cu toate acestea, care e leacul? Nu jandarmul, nu ciomagul, ci — în primul rând — *educația religioasă a poporului!*

NICOLAE BRÂNZEU

A DOUA VENIRE A MÂNTUITORULUI

III. PĂREREA NOASTRĂ DESRE ACESTE DOUĂ SISTEME, DIN PUNCT DE VEDERE: 1. DOGMATIC; 2. EXEGETIC

Pentru înțelegerea clară a lucrurilor să ne reamintim cari sunt diferitele elemente ale celor două sisteme.

a) *Sistemul milenarist*: 1. Învierea dreptilor și schimbarea unora dintre cei vii; 2. Judecata universală; Împărăția păcii; 4. A doua înviere; 5. Judecata din urmă, finală; 6. Viața veșnică.

b) *Sistemul antimilenarist*: 1. Învierea morților; 2. Judecata din urmă; 3. Viața veșnică.

Acum urmează ca examinând documentele bisericii să vedem dacă în decursul veacurilor biserica s'a pronunțat ori nu, asupra acestei chestiuni; căci dacă biserica a condamnat una din aceste două păreri, noi nu mai avem libertatea de a urma decât ceea ce propune învățătoarea infalibilă; dimpotrivă dacă ideea ce ne preocupă în studiul de față e liber discutată, vom arăta cari din sistemele amintite convin mai bine cu definițiile dogmatice ale conciliilor ecumenice și cu textele sfintei Scripturi; ce trebuie să știe și să țină teologul din punct de vedere *dogmatic* și *exegetic*.

1. Din punct de vedere dogmatic

Tratarea sub aspectul dogmatic e de o importanță capitală; dogmatica doar e cea care dă viață, produce lumină în întunec, călăuzește la încrucișări de drumuri, arată calea nedumeritului călător. Cât despre cele din urmă ale omului, definițiile Magisterului ne spun că e *învățătură de credință*, că la a doua venire a Mântuitorului toți oamenii vor învia și vor fi judecați. Așa:

a) *Simbolul Apostolilor*: „... și iarăși va să vină să judece viii și morții ... cred ... în învierea morților”¹⁾.

b) *Simbolul Atanastian*: „și iarăși va să vină să judece viii și morții; la venirea căruia toți oamenii trebuie să învieze”²⁾.

¹⁾ „... inde venturus est iudicare vivos et mortuos... credo... carnis resurrectionem” (D. B. 2).

²⁾ „... inde venturus est iudicare vivos et mortuos; ad cuius adventum omnes homines resurgere habent” (DB. 40).

c) *Conciliul din Niceea I (325)*: „*va veni să judece viii și morșii*”¹⁾.

d) *Conciliul din Constantinopol I (381)*: „*și iarăși va să vină cu mărire să judece viii și morșii*; a căruia împărăție nu va avea sfârșit. Așteptăm învierea morșilor și viața veacului viitor”²⁾.

e) *Conciliul Toletan XI (675)*: „*mărturisim că va fi adevărata învlere a tuturor morșilor, și așteptăm la sfârșitul veacurilor pe judecătorul tuturor viilor și al morșilor. Căci va veni cu sfinții îngeri și cu oamenii să facă judecată... În această credință credem cu tărie și în învierea morșilor și așteptăm și bucuriile veacului ce va să fie. Un lucru însă să cerem și să ne rugăm, ca după ce se va sfârși judecata, și Fiul va da împărăția lui Dumnezeu Tatăl (I Cor. 15, 24), să ne facă părtași ai împărăției Sale*”³⁾.

f) *Conciliul din Lateran (649)*: „*Dacă cineva — de cecece Dumnezeu să ierească — n'ar mărturisi că Cuvântul iarăși va să vină cu mărire să judece viii și morșii, să fie anatemă*”⁴⁾.

g) *Benedict XII în „Benedictus Deus” (29 Ian. 1336)*: „*în ziua judecării toți oamenii se vor prezenta cu trupurile lor înaintea tribunalului lui Hristos*”⁵⁾.

h) *Conciliul Tridentin*: „*... și iarăși va să vină cu mărire să judece viii și morșii, a căruia împărăție nu va avea sfârșit, și aștept învierea morșilor, și viața veacului ce va să fie*”⁶⁾.

Acestea sunt documentele mai de seamă ale bisericii, din cari reese ca *dogme de credință*:

a) învierea morșilor; b) judecata viilor și a morșilor; e) viața veșnică.

¹⁾ „*venturus iudicare vivos et mortuos*” (DB. 54).

²⁾ „*iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos; cuius regni non erit finis. Exspectamus resurrectionem mortuorum et vitam futuri (venturi saeculi)*” (DB. 86).

³⁾ „*Confitemur veram fieri resurrectionem carnis omnium mortuorum; exspectatur in finem saeculorum iudex omnium vivorum et mortuorum. Inde cum sanctis Angelis et hominibus veniet ad faciendum iudicium. In qua fide et resurrectionem mortuorum veraciter credimus et futuri saeculi gaudia expectamus. Hoc tantum orandum nobis est et petendum, ut cum peracto finitoque iudicio tradiderit Filius regnum Deo et Patri (I Cor. 15, 24), participes nos efficiat regni sui*” (DB. 287).

⁴⁾ „*Si quis non confitetur... Verbum venturum iterum cum gloria... iudicare vivos et mortuos, condemnatus sit*” (DB. 255).

⁵⁾ „*in die iudicii omnes homines ante tribunal Christi, cum suis corporibus comparebunt*” (DB. 531).

⁶⁾ „*et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis... et exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi*” (DB. 994).

Despre doctrina milenară sau antimilenară nici un cuvânt nu se află; biserica, prin urmare, a definit *faptul* ca atare; că acele definiții convin mai bine cu unul sau altul din cele două sisteme, e datoria teologului de a cerceta. Și pentru ca cercetarea să fie cât mai de folos, să facem o comparație între doctrina milenară și antimilenară între cari, din punct de vedere dogmatic, nu este nici o opoziție, pentru că ceea ce se afirmă în sistemul antimilenarist convine cu sistemul milenarist. Așa, sistemul antimilenarist ne spune că:

1. Trebuie să așteptăm *învierea tuturor morșilor*, dar acelaș lucru ne învață și sistemul milenarist.

2. Trebuie să așteptăm *judecata din urmă*, dar tot așa trebuie să așteptăm și după sistemul milenarist.

3. Trebuie să așteptăm *viața veșnică*, dar aceeași viață e de așteptat și după sistemul milenarist, și într'adevăr în acest punct ambele sisteme sunt de perfect acord.

Primele două puncte ale sistemului antimilenarist în cari se afirmă credința, echivalează celor cinci puncte ale sistemului milenarist, în care nu numai că credința rămâne neatinsă, ci din contră cu explicațiile pe cari le dă e mai logică și mai rațională.

A) Învierea morșilor

a) Primul punct din sistemul antimilenarist (sf. Augustin) e *învierea morșilor*. Asta e lucru de *credință*. Dar e de credință că învierea se va săvârși într'un moment? Câțiva autori, ca Pesch, Franzelin, îndrăsnesc să afirme, pentru autoritatea lui Suarez pe care-l citează: „Trebuie s'o spunem, că învierea dreptilor nu se va săvârși până la ziua judecării, când toți oamenii vor învia; din care motiv nu va fi mare distanță între învierea dreptilor și a nedreptilor. Acest lucru e sigur și intrucât e contrar milenarismului îl consider a fi *de credință*”¹⁾. În continuare Pesch adaugă tot din opera lui Suarez: „Toți teologii și scriitorii de mai târziu, cari au scris contra ereziilor, au numărat între ele și milenarismul”²⁾. Dar acești autori nu procedează cinstit și obiectiv; căci adevărat e că Suarez zice: „*existimo esse de fide*”, „*theologi inter haereses*

¹⁾ „Dicendum est tamen, resurrectionem iustorum non esse futuram usque ad diem iudicii, et illa die omnes homines resurrecturos: quare non intercedet magna mora inter res. iustorum et iniquorum. Haec assertio est certa, et quatenus repugnat citato errori, *existimo esse de fide*”. De Vita Christi, disp. 50, sec. 8, n. 4.

²⁾ „Omnes theologi et posteriores scriptores, qui contra haereses scripserunt, inter haereses hanc sententiam numerant”. Pesch, Praelectiones Dogmaticae, IX, pag. 350.

*hanc sententiam numerant*²⁾, dar în acelaș loc tot Suarez expune că motivul nu e *distanța* timpului între cele două învieri, ci *plăcerile corporale* atribuite sfinților: „*Verum est potius eam damnare, propterea quod beatitudinem in voluptatibus corporeis constituat, quam propter lapsum circa tempus resurrectionis*”³⁾. Motivul, prin urmare, al condamnării sunt *greșelile milenare*, și nu *distanța de timp*; asta cu atât mai vărtos că însuși Suarez admite ordinea timpului între învierea nedreptilor și a celorlalți⁴⁾.

Mai departe, dacă lui Suarez nu-i convine învierea în sensul sistemului milenarist, se datorește influenței sf. Toma de Aquino, care numește *eretici* pe autorii primei învieri. Dar, sf. Toma n'a interpretat bine pe sf. Augustin, după cum va apare din comparația următoarelor texte:

Sf. Toma ¹⁾	Sf. Augustin ⁴⁾
<p>„dicendum, quod occasione illorum verborum (Apoc. XX, 4), ut Augustinus narrat l. XX de Civ. Dei (c. 7), quidam <i>haeretici</i> posuerunt primam resurrectionem futuram esse mortuorum, ut cum Christo mille annis in terra regnent; unde vocati sunt <i>chilistae</i>, quasi <i>millenarii</i>.”</p>	<p>„Qui propter haec huius libri verba primam resurrectionem futuram suspicati sunt corporalem, inter caetera maxime numero mille annorum permoti sunt... Quae opinio esset utcumque tolerabilis și aliquae deliciae spirituales in illo sabbato adfuturæ sanctis per Domini praesentia crederentur. Nam etiam nos hoc opinati fuimus aliquando. Sed cum ea qui tunc resurrexerint, dicant immoderatissimis carnalibus epulis vacaturos, in quibus cibus sit tantus ac potus, ut non solum nullam modestiam teneant, sed modus quoque incredulitatis excedant; nullo modo ista possunt nisi a carnalibus credi. Hi autem qui spirituales sunt, istos ista credentes <i>πλάστai</i> appellant... quos... nos possumus <i>Milliarios</i> nuncupare”.</p>

Observații: 1. Augustin, după sf. Toma: a) numește *eretici* pe autorii primei învieri și a împărăției de o mie de ani; b) din acest motiv îi botează cu numele de *chilistați* sau *milenari*.

¹⁾ Suarez, De vita Christi, disp. 50, sec. 8, n. 4.

²⁾ „non intercedet magna mora inter resurrectionem justorum et iniquorum, loc. cit., Billot, op. cit. pag. 144: „Sed sin minus eodem ipsissimo instanti, at saltem eodem tempore”.

³⁾ 4 dist. 2. 1, 2. 3 col. 1 ad. 4.

⁴⁾ De civitate Dei, 20, 7.

2. Augustin, după textul său: a) părerea despre întâia înviere și împărăție e *tolerabilă* (milenaarismul spiritual); b) părerea despre plăcerile atribuite sfinților e *intolerabilă*, „nullo modo ista possunt nisi a carnalibus credi“.

Concluzie: pentru sf. Augustin sunt două poziții: a) milenaarismul spiritual, — doctrina Părinților milenariști — care e de tolerat; b) milenaarismul carnal — greșelile milenare — care nu se poate tolera. Sf. Toma nu amintește nimic despre aceste din urmă ci le cam amestecă producând confuzie în textul doctorului Augustin; de aceea lucrurile atribuite de către sf. Augustin susținătorilor greșelilor milenare, sf. Toma le pune fără nici o deosebire în cărca tuturor milenariștilor, numindu-i pe toți „Chiliaști“, pe când Augustin îi numește așa numai pe cei legați de plăcerile trupești. Însfârșit Augustin nu întrebuițează cuvântul *eretic*. Așa că autoritatea sf. Toma, în această chestiune, nu valorează aproape nimic.

Altele, pe cari teologii le aduc împotriva celor două invieri și cari fac impresia că favorizează părerea despre o singură înviere — a sistemului antimilenarist, — sunt următoarele;

1. Învierea morților, după credința catolică, va avea loc la judecata din urmă, sau în ziua judecării așa că nu poate fi vorba de două invieri ¹⁾.

2. Sf. Pavel în I Cor. 15, 51. scrie că învierea tuturor morților se va efectua la sunetul trâmbiței; așa Billot ²⁾, apoi Hurter care tratând despre învierea dreptilor din I Tes. 4, 15, afirmă că deodată cu aceasta va fi și învierea păcătoșilor după cum reese din I Cor. 15, 25: „într'un moment... morții (fără excepție) vor învia“ ³⁾.

Răspund: 1. E adevărat că învățătura bisericii ne vorbește despre înviere în ziua judecării: dar ziua aceea va fi compusă din 24 ore? Nici decum, ziua judecării e ziua pentru că Domnului, iar „o zi înaintea Domnului este ca o mie de ani, și o mie de ani ca o zi“ (II Petr. 3, 8) și „o mie de ani înaintea ochilor tăi, ca ziua de ieri care a trecut“ Ps. 83, 4.

2. După mărturisirea tuturor exegeților, sf. Pavel în acele locuri e preocupat numai de învierea dreptilor. Apoi în ambele epistole, morților înviați se asociază viii schimbați, glorificați (I Cor. 15, 52), ca toți împreună să întâmpine pe Hristos în văzduh (I Tes. 4, 17).

¹⁾ S. Bonaventura, Centiloq. P. 4, sect. 2.

²⁾ Cf. Quaestiones de Novissimis, Romae, 1902, pag. 144.

³⁾ Hurter, op. cit., pag. 668.

B) Judecata din urmă

b) Al doilea punct al sistemului antimilenarist e *Judecata din urmă*. E un lucru de *credință*. Dar e de *credință* că acea judecată se va săvârși într'un moment? Nici de cum. Din acest motiv sistemul Părinților milenariști explică săvârșirea acelei judecăți în trei stadii:

1. *Judecata universală*, cu care *incepe* judecata din urmă;
2. *Împărăția păcii*, prin care *continuu* judecata din urmă;
3. *Judecata finală*, cu care se *termină* judecata din urmă și carea îi urmează viața veșnică.

Acum, că judecata universală împreună cu împărăția păcii și cu judecata finală formează o singură judecată cu caracter judicial, Părinții milenariști argumentează cu II Tim. 4, 1:

„Juru-te drept aceea înaintea lui Dumnezeu și a Domnului Isus Hristos, carele va să judece viii și morșii la arătarea Sa și întru împărăția Sa” (sf. Zeno).

Hristos prin urmare va judeca nu numai în mod transitoriu, la arătarea Sa, ci în mod stabil, întru împărăția Sa¹⁾. O astfel de explicație mai ușor se conciliază cu doctrina bisericii exprimată de către conciliile ecumenice: „și larășul va să vină să judece viii și morșii”, și anume viii la judecata universală, iar morșii la judecata finală.

Argumentele teologilor contra acestui fel de judecată sunt înregistrate de Hurter, cam în felul acesta:²⁾

1. Scriptura și biserica nu ne vorbesc decât despre două venituri ale Mântuitorului și de aceea noi nu mai avem de așteptat decât o singură venire.

2. Hristos va judeca la acea venire, și nu mai târziu, atât pe vii cât și pe morșii.

3. De unde Hristos va veni să judece viii și morșii, iar nu să domnească.

4. Judecata asta așa se va face, încât dreptii nu vor fi judecați într'un timp divers de al păcătoșilor, ci toți deodată vor fi judecați (Mat. 25, 32 urm.).

Răspund: 1. Concedem bucuros că Scriptura și biserica vorbesc numai de două venituri; dar nimeni n'a susținut și n'a apărut mai aprig o astfel de învățătură ca sf. Iustin și Irineu, cari deși sunt pentru două judecăți, totuși scriu despre două venituri dintre cari una e viltoare.

¹⁾ Așa EYZAGUIRE, Apoc. pag. 565: „Si Iesus Judicaturus est per regnum eius, opus est ut regnet super illos quos Judicabit”.

²⁾ Theologia Dogmatica specialis III, pag. 676 urm.

2. Subscriem cu ambele mâni; dar cuvântul „venire” nu se ia numai pentru acțiunea de a se transfera din cer pe pământ ci și pentru rămânerea pe planeta noastră. Căci precum întâia venire a Mântuitorului nu înseamnă numai întruparea Cuvântului său numai nașterea Sa, ci înseamnă tot timpul rămânerii Sale pe pământ, până la înălțare, tot așa și a doua venire trebuie să indice timpul cât Isus va rămâne pe pământ¹⁾.

3. Cornelius a Lapide scrie: „La Evrei a Judeca înseamnă a governa, a domina”²⁾. Și fiindcă Apostolii erau Evrei și Evreilor și predicau, desigur cuvântul „să judece” nu înseamnă altceva decât „să guverneze”³⁾. Cum de altfel judecătorii cari au urmat lui Iosue se numeau judecători deși nu judecau încontinuu ci guvernau.

4. Părinții milenariști nu fac niciodată distincție între judecata dreptilor și a păcătoșilor ci numai între judecata celor nedrepți, ori judecata universală și judecata finală care este a tuturor dreptilor și nedrepților; de aceea admitem că judecata despre care vorbește sf. Mateiu în cap. 25, 33, va fi atât a unora cât și a altora deodată. Acest loc e unul dintre puținele în cari se descrie judecata finală, a bunilor și a răilor, pe care sf. Ioan în Apocalips 20, 11, o pune după împărăția de o mie de ani.

Prin urmare Hristos va mai veni numai odată, dar va judeca de două ori la aceeași venire. Acest adevăr iarăși e în mai bună concordanță cu doctrina bisericii, pentru faptul că la judecata din urmă toți oamenii fără excepție vor fi judecați; însă pe de altă parte, știm și e sigur că unii sfinți vor fi judecători împreună cu Hristos⁴⁾. Acum, dacă judecata s'ar săvârși într'un singur moment cum se vor concilia aceste două adevăruri? Foarte greu după sistemul sf. Augustin, și foarte ușor după sistemul Părinților milenariști, după care unii sfinți vor judeca cu Hristos la judecata universală și în timpul împărăției păcii, și apoi vor fi judecați la judecata finală, despre care aminteste sf. Mateiu 25, 31, și Apoc. 20, 11, când singur Hristos va fi judecătorul bunilor și al răilor.

De altfel însăși formula dogmatică, „să judece viii și morții”,

¹⁾ Eyzaguirre, op. cit. pag. 763.

²⁾ Comment. in Js. 51, 5.

³⁾ Aceasta se confirmă din II Tim. 4, 1: „Juru-te drept aceea înaintea lui Dumnezeu și a Domnului Isus Hristos, carele va să judece viii și morții la arătarea sa și întru împărăția sa”.

⁴⁾ „Au nu știți, că sfinții vor să judece lumea”, I Cor. 6, 2; aci e vorba de adevărată putere judecătorească — (sf. Toma, Suppl. q. 89, a. 2).

nu poate fi interpretată după cum se cuvine să fie interpretate documentele Dogmatice decât în sistemul milenarist; Hristos cu sfinții săi va judeca pe cei vii la judecata universală și în împărăția păcii; apoi singur va judeca pe cei morți, la judecata finală.

2. Din punct de vedere exegetic

După principiile exegetice ale lui Leo XIII din enciclica „*Providentissimus Deus*”, cuvintele sfintei Scripturi trebuie interpretate în sensul literal, afară de cazul când ar fi vre-un motiv pentru interpretarea spirituală; acum, în sfânta Scriptură sunt o mulțime de texte care, luate în sensul obviu, sunt de perfect acord cu doctrina Părinților milenariști, nefiind nici un motiv pentru cari astfel de texte să fie explicate în sens alegoric.

Intr'adevăr Părinții milenariști scriu despre învierea dreptilor și schimbarea câtorva dintre cei vii, în parusia Domnului, sau mai pe scurt despre întâia înviere.

A) Învierea morților

1. În Apoc. 20, 4—6 se zice: „...și cei ce nu s'au închinat fiarei, nici chipului ei... au viețuit și au împărățit cu Hristos o mie de ani... Aceasta este învierea cea dintâi”. Fericit și sfânt e cel ce are parte întru învierea cea dintâi. În grecește, în textul original *inviere* înseamnă *ἀνάστασις*, cuvânt pe care sf. Scriptură nu-l întrebuințează niciodată în sens spiritual — înviere spirituală — ci totdeauna pentru învierea corporală.

Și de fapt, încă în timpul sf. Pavel câțiva eretici, ca Imeneu și Filet, susțineau „că învierea s'a făcut” (II Tim. 2, 18). Iar sf. Pavel că să exprime rătăcirea lor întrebuințează tot cuvântul *ἀνάστασις*. Asta o menționăm pentru faptul următor: Billot, când tratează despre învierea din Apocalips, susținea că aceasta atâta înseamnă cât *mărtirea sfinților* și pentru un oarecare decor se exprimă cu cuvintele de învierea întâi¹⁾; când însă tratează despre învierea din sf. Pavel (II Tim. 2, 18), ca să-și poată susține părerea, spune că interpretarea celor doi eretici că învierea s'ar fi făcut deja prin justificare e o interpretare perversă: „*Contra quam perversam interpretationem, in symbolo apostolorum habetur: Credo carnis resurrectionem, vitam aeternam, amen*”²⁾).

Vedem dar, că *anastasis* atât pentru Pavel cât și pentru Billot e înviere corporală și de fapt sf. Pavel totdeauna când scrie

¹⁾ Op. cit. pag. 141.

²⁾ Op. cit. pag. 135.

despre învierea dreptilor întrebuițează cuvântul *anastasis*. Mai clar însă și mai explicit e sf. Ioan; după mărturisirea tuturor exegeților în Evanghelia sa cap. 5, 28 e vorba de învierea oamenilor: „... vine ceasul, întru care toți cei ce sunt în mormânturi vor auzi glasul lui, și vor ieși cei ce au făcut bine întru *învierea vieții*, iară cei ce au făcut rele întru *învierea osândirii*”. Ioan are acelaș cuvânt ca și în Apocalips pentru a designa învierea: *anastasis*; deasemenea în cap. 6, 39: „... să-l *învierez* în ziua cea de apoi”; 11, 29: „*învia-va* fratele tău”, iar Marta înțelesese că de învierea corporală e vorba: „știu că va învia la înviere, în ziua cea de apoi”.

Că cele spuse de noi sunt adevărate se mai poate dovedi și cu autoritatea P. Zorell S. I. ¹⁾, care redă toate semnificațiile cuvântului *anastasis*: a) învierea lui Hristos; b) învierea morților, atât a singuraticilor cât și a tuturor la sfârșitul lumii ²⁾. Cât despre *anastasis* din Apoc. 20, 5, reproduce interpretarea teologului Pesch ³⁾: „*întăia înviere e viața sufletelor sfinte în cer*”. Dar în chestiuni teologice, nimeni nu se poate abstrage dela semnificația proprie și adevărată a cuvintelor și mai ales dacă e vorbă de exegeză. De altfel explicația lui Pesch diferă de a sf. Augustin pentru care *întăia înviere e justificarea sufletului*. Prin urmare *anastasis* din Apoc. 20, 5 înseamnă înviere corporală, după cum ne învață și sf. Iustin, Irineu, Tertulian, Ambrosiu ș. a.

2. Cei morți întru Hristos vor învia *întăiu*. După aceea noi cei vii cari vom fi rămași, împreună cu dâșii ne vom răpi în nori, ca să-l întâmpinăm pe Domnul în văzduh” (I Tes. 4, 16, 17).

¹⁾ Novi Testamenti, „Lexicon Graecum” Parisia, 1911, pag. 45.

²⁾ Mt. 22, 23; Mc. 12, 18; Lc. 20, 27; I Cor. 15, 12, 21; etc.

³⁾ Sf. Toma, urmând pe sf. Augustin astfel explică textul de mai sus: „Dicendum est ergo, quod aliqui invenientur vivi in tempore illo, quo Christus veniet ad iudicium; sed in illo momento temporis morientur et statim resurgent. Et ideo propter modicam interpretationem reputantur viventes”. In Omnes S. Pauli Apostoli epistolas commentario, vol. II; I ad Thess. 14, pag. 161. Dar această părere în urma studiilor critice nu se mai poate susține, după cum observă. Mons. G. Sacco: „Se per es. S. Agostino avesse conosciuto la lezione greca di I Cor. 15, 51 è lecito credere che avrebbe senza altro ammesso per i giusti dell'ultima generazione „ex hac mortalitate ad immortalitatem sine media morte transituros” come egli stesso cultoriamente si esprime, perché ammetteva che non può intendersi altrimenti la dottrina dell'Ap. I Thess. 4, 13 e saqq. Ese l'autorità d'Agostino non avesse alla sua volta influito sui teologi dell'M. E., S. Tommaso compreso, non vi sarebbero teologi anche oggi che credano necessaria la morte anche per cotesti giusti”. Cfr. La Koinè del N. T. e la trasmissione del sacro testo, Roma 1928, pag. XXX, nota 2; și „E necessario leggere in greco il Nuovo Testamento” pag. 8, nota 1.

Aci sunt două idei: a) învierea morților; b) schimbarea celor vii.

Acum: a) după doctrina milenară, la venirea Domnului dintre morți, cei drepți vor învia, iar dintre cei vii unii vor fi răpiți ca să formeze suita Mântuitorului. Cam acesta ar fi sensul textului citat.

Totuși Păr. Prat îl explică în așa fel încât are altă semnificație. Căci „vor învia întâiu” și „după aceea ne vom răpi” înseamnă ordinea succesiunii, adică întâi vor învia drepții și apoi se vor răpi cei vii. Deci sf. Pavel face comparație între cuvintele „întâi” și „după aceea”.

Dar cuvântul grecesc „proton”: întâiu, nu e cuvânt comparativ, ci ordinal, aducând cu sine seria lucrurilor de acelaș gen ori de aceeași specie; de aci, fiindcă se zice că unii vor învia întâiu, urmează că alții vor învia mai târziu, cu atât mai mult că în scriptură și tradițiune e vorba de învierea întâiu care va fi urmată de învierea generală sau a doua.

b) Cât despre schimbarea unora dintre cei vii, bărbații competenți afirmă că o seamă dintre drepții celei din urmă generațiuni — la a doua venire — nu vor muri, ci se vor schimba și apoi vor forma cortegiul Mântuitorului ¹⁾. Despre această schimbare pe lângă textul citat, vezi; I Cor. 15, 5 2; Lc. 17, 34 = Mt. 24, 40: „unul se va lua și altul se va lăsa”.

3. I Cor. 15, 51—52: „nu toți vom adormi, însă toți ne vom schimba”.

Privitor la sensul acestui text sunt mai multe păreri; și în special se discută dacă la arătarea Domnului vor muri toți ori nu. Estius ²⁾, Cornelius a Lapide ³⁾, Drach ⁴⁾, Bernardus a Piconio ⁵⁾, Mechineau ⁶⁾, Sales ⁷⁾, sunt de părerea că toți cari vor fi în viață la venirea lui Iesus, vor muri.

Alții în schimb susțin că sf. Pavel atât aci, cât și la I Tes. 4, 17, învață că drepții cari vor trăi la venirea Domnului nu vor gusta moarte, ci vor trece deodată la nemurire; așa Delattre ⁸⁾,

¹⁾ In Omnes Divi Pauli epistolas Comment., tom. II, anno 1858—59, ad Thesa., pag. 581.

²⁾ Comment. in Ep. S. Pauli, I Cor. 15, 51.

³⁾ Epitres de S. Paul, Parisiis, 1875, pag. 226—227.

⁴⁾ In Ep. B. Pauli Apostoli... Parisiis, 1871, vol. IV, pag. 354.

⁵⁾ La Parusia nelle Epistole di San Paolo, in Civiltà Cattolica, 1919, vol. I, pag. 205; vol. II, pag. 429.

⁶⁾ Il Nuovo Testamento commentato, Torino S. E. I. 1925, vol. II, pag. 182, 415, 366.

⁷⁾ Le second événement de Jésus-Christ et la dernière génération humaine. Louvain, 1861.

Corluy¹⁾, Rambaud²⁾, Padovani Antonius³⁾, Fillion⁴⁾ Fouard⁵⁾, Cornelly⁶⁾, Nascimbene⁷⁾, Knabenbauer⁸⁾, Ogara Florentinus⁹⁾, Cenlemans¹⁰⁾, Murillo¹¹⁾, Lattey¹²⁾, Prat¹³⁾, Van Im Schoot¹⁴⁾, Voste¹⁵⁾, Colon¹⁶⁾, și H. Colunga¹⁷⁾. Toți aceștia, privitor la schimbarea dreptilor la arătarea Domnului, sunt de perfect acord cu Părinții Ilenariști.

Referitor la înviere însă, unii cred că textul de mai sus e un argument puternic pentru a dovedi simultaneitatea învierii tuturor morților¹⁸⁾, pentru cuvintele: „Intru o clipă, în clipeala ochiului... și morții se vor scula nestricați”. Totuși, adevărul e că sf. Pavel, e preocupat numai de învierea dreptilor; căci din context apare că Apostolul vrea să îndrumeze speranța creștinilor la învierea glorioasă. Și într'adevăr păcătoșii, după judecata lui Pavel nu pot fi socotii printre cei *nestricați*; în v. 52, 53 zice că „morții se vor scula nestricați”... căci se cade trupului acestuia stricăcios să-se îmbrace întru nestricăciune⁴⁾; decât, cu ceva mai înainte apostolul scrie „că nu vor putea carnea și sângele să moștenească împărăția lui Dumnezeu, nici stricăciunea pe nestricăciune nu va moșteni”. Dacă, prin urmare, cei condamnați nu vor moșteni *nestricăciunea*, între cei cari vor învia nestricați nu va fi nici un condamnat, tocmai pentru că aci e vorba numai de învierea dreptilor. În felul acesta credem că am redat sensul genuin al Sf. Pavel,

¹⁾ Specilegium Dogmatico Biblicum, Gandavii, 1884, tom. I pag. 466.

²⁾ Les Epîtres de S. Paul, Paris, 1886, tom. I pag. 466.

³⁾ In Epist. ad Theos. et Timoth. Parisii 1894, pag. 43.

⁴⁾ La Sainte Bible commenté, Paris, 1904, tom. VIII, I ad Cor. 15, 5 pag. 207.

⁵⁾ Saint Paul, Paris, 1906, pag. 1934—314.

⁶⁾ Prior Epistola ad Corinthios, Parisiis 1903, pag. 506—11.

⁷⁾ Il problema escatologico in San Paolo, in „La Scuola Cattolica” 1919, vol. 17, pag. 293; vol. 18 pag. 38; pag. 431.

⁸⁾ Comment. in ep. ad Theos., Parisiis, 1913, pag. 94.

⁹⁾ Los justos de la ultima generacion moriran, o no moriran? in „Estud. Eccles.” 4, 1925 pag. 154—177.

¹⁰⁾ Comment. in Ep. S. Pauli, I ad Cor. 15, 51, 1926, pag. 206.

¹¹⁾ Paulus et Pauli scripta, Romae, 1926, tom. I pag. 412.

¹²⁾ Justi in fine mundi non morientur, in „Verb. Domini” 6, 1926, pag. 309.

¹³⁾ La Theologie de Saint Paul, I pag. 128; II, pag. 443.

¹⁴⁾ De mysterio quod Paulus docet in I Cor. 15, 51—53, in „Coll. Gandav” 1922, pag. 171.

¹⁵⁾ In „Studia Paulina” Romae, 1928, pag. 61.

¹⁶⁾ „Paul (Saint)” in D T C. t. XI, (II) col. 2403—4.

¹⁷⁾ Un misterio revelado par San Pablo y la historia de una tesis teologica, in „Ciencia Tomista” Nr. 178—9, t. 79, fasc. 3, 4, pag. 161—194.

¹⁸⁾ Billot, op. cit. pag. 144.

că adecă la sunetul trâmbiții: a) dreptii vor învia; și b) dreptii cei vii se vor schimba, desigur nu toți ci numai cei mai perfecți.

4. *1 Cor. 16, 23—24*: „fiștecarele întru a sa rânduială; începătura Hristos, după aceea cei ce sunt ai lui Hristos întru venirea lui; apoi sfârșitul“. După doctrina părinților milenariștii, sf. Pavel vorbește aci despre două învieri; mai mult, se găsesc aci toate elementele sistemului milenarist¹⁾.

B) Judecata din urmă

Părinții milenariști în calitate de comentatori ai sfintei Scripturi disting între judecata universală sau a viilor și între judecata din urmă sau a morților; care deosebire am văzut-o în documentele bisericii și o vom găsi-o și în textele sfintei Scripturi: „*El vor da seama celui ce este gata să judece pe cei vii și pe cei morți*“ *1 Petr. 4, 5*. Acum, sunt mai multe texte în cărțile sfinte, al căror înțeles apare cu mult mai clar în sistemul milenarist, fie că amintesc în acelaș loc despre două judecăți distincte, fie că unele se referă numai la judecata viilor, altele în schimb numai la a morților. Așa :

a) *Despre judecata viilor*: „Și precum era în zilele cele mai înainte de potop, mâncau și beau, se însurau și se măritau până în ziua, în care a intrat Noe în corabie, și nu au știut până când a venit potopul și a luat pe toți: așa va fi și venirea Fiului omului. Atunci doi vor fi în câmp: unul se va lua și altul se va lăsa. Două măcinând la moară: una se va lua și alta se va lăsa“ *Mt. 24, 38—41*. E vorba, prin urmare de oamenii cari vor fi distruși la venirea Fiului omului, prin judecata universală, tot așa cum au fost pedepsiți cu potopul (cfr. *II. Petr. 3, 3*). Într'un mod foarte dramatic, această judecată e descrisă de profetul Daniil în cap. 7, sub aspectul *politic și social*, caracteristica principală a acestei judecăți, spre deosebire de judecata finală care privește pe singuraticii morți;

b) *Continuarea judecății: împărăția păcii*. Împărăția păcii va avea loc între judecata universală și judecata finală: e, așa dară, o împărăție *ultioars*. Argumentele cari confirmă acest adevăr sunt nenumărate. Într'adevăr, privitor la conceptul împărăției păcii, în acelaș fel expus de sfinții Părinți, după sf. Augustin, comentatorii au inventat o sumedenie de teorii, după cum se poate constata din comentarul în *Apoc. al lui Cornelius a Lapide și din Hetzenauer*²⁾.

¹⁾ Cf. ALEXANDER TODEA, op. cit. pag. 168—170.

²⁾ Exegesis Apoc, Romae 1914, pag. 377.

În împărăția păcii, satana va fi legat să nu mai seducă popoarele (Apoc. 20, 2); va urma *pacea socială*, despre care vorbesc profeții (Is. 2); toate acestea se vor întâmpla, când poporul evreesc se va converti (Rom. 9, 11). Decât, până acum, nici una din ele nu s'a împlinit, așa că sunt de așteptat. Că poporul evreesc nu s'a convertit, o știm fără s'o dovedim. Rămâne să vedem celelalte părți :

Diavolul nu e legat

„Lumea toată întru cel rău este pusă” I Ioan. 5, 19; „Fiți trezi, priveghiati, pentru că potrivnicul nostru, diavolul, umblă ca un leu răcnind, căutând pe cine să înghiță” I Petr. 5, 8; „și ne-a împiedecat satana” I Tes. 2, 18; „pentru că nu avem a lupta împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva căpeteniilor, și a domniilor, și împotriva stăpâniilor întunerecului veacului acestuia, împotriva duhurilor răutății celor de supt ceriu” Efes. 6, 12. Referitor la acest text, sf. Ieronim scrie: „communis omnium Doctorum est opinio quod aer iste plenus sit contrariis fortitudinibus”.

Apoi, biserica în rugăciunile ei se roagă, să fim liberați de cursele diavolului. Așa Latini din ordinul Papei Leo XIII la sfârșitul liturghiei rotesc următoarea rugăciune :

„Sfinte Mihaile Arhanghele, apără-ne în luptă; ocrotește-ne împotriva vicleniei și curselor deavolului. Cu smerenie ne rugăm ca Dumnezeu să-i poruncească lui; iar tu, Voievodul oștirii cerești, prin puterea dumnezească cufundă în iad pe Satana și pe celelalte dhuri răutăcioase, cari umblă rătăcind prin lume spre pierzarea sufletelor”.

Deci, pe când biserica zice : diavolul *umblă* prin lume, sf. Augustin susține : diavolul e legat ; o astfel de sentință pentru noi e paradoxală și se împotrivește praxeii bisericești ¹⁾.

Pacea socială a lipsit și lipsește

Acest adevăr se constată din misiunea Mântuitorului și a bisericii. Căci în profeți se promite o pace perfectă și externă... O astfel de pace așteptau Evreii, învățăceii Domnului și Apostolii.

¹⁾ cf. HETZENAUER, op. cit. pag. 385—387. În legătură cu sectele, chestiunea a fost tratată de către păr. can. Dr. Nicolae Brînzeu, în broșura „A doua venire a D. N. Isus Hristos”, Lugoj, 1926, a cărui părere despre *chiliasm* nu o primim decât în cazul că prin *chiliasm* înțelege ceea ce noi am numit *gospel milenare* (cf. Cultura Crăștină. Nr. 1—3. 1941, pag. 102—4). De altfel, toate problemele acestea în mod practic le vom trata într'un studiu aparte: „Apostolatul preotului în mijlocul sectarilor”.

Hristos însă a declarat că n'a venit să aducă pace pe pământ, ceea ce înseamnă că n'a adus pacea externă despre care vorbește Scriptura, ci numai pacea internă, adică împăcarea oamenilor cu Dumnezeu. Pacea externă va urma și ea, după judecata universală, când cei răi vor fi distruși, scandalele vor fi scoase din lume de către îngeri (Mat. 13, 41); Hristos însă la întâia venire n'a venit să judece pe nimeni, după cum însuși a declarat lui Nicodim (Io. 3, 17). Mai departe, misiunea bisericii e continuarea misiunii lui Hristos; iar Hristos n'a promis pace bisericii ci suferințe și persecuții: „Vă trimt pe voi ca pe niște miei în mijlocul lupilor (Lc. 10, 3 = Mt. 10, 16). Apoi, biserica acum e luptătoare (Apoc. 6, 2) și astfel nu poate să fie pace în timp de războiu, dar după ce va triumfa asupra dușmanilor — lumea și deavolul — va începe pacea promisă (Apoc. 11, 15; 20, 1). Iar că satana va fi legat și astfel biserica se va bucura de o pace absolută, o mărturisesc toți bibliciiști de seamă”.

c) *Terminarea judecării din urmă: Judecata finală.* (Cf. Cultura Creștină, Nr. 1—3, 1941, pag. 102). După ce vor trece toate acestea, va veni și ceea ce așteptăm cu toții, vederea față la față a lui Dumnezeu, *cerul Tatălui ceresc, lăcașurile pregătite de Mântuitorul „ubi vacabimus et videbimus, videbimus et amabimus, amabimus et laudabimus”*. Până atunci, să zicem adeseori cu Giovanni Papini:

„De acuma... nu ne mai rămâne decât nădejdea întoarcerii tale. De nu vî să-i trezești pe adormiții cuibăriți în mocirla stătută a iadului nostru, e semn că osânda-ți pare prea scurtă și ușoară, față cu trădarea noastră; că nu vrei să schimbi orânduirea legilor tale. Ci facă-se voia ta, precum în cer așa și pe pământ, de-acum și pururea și'n vecii vecilor, amin.

Dar noi, cei din urmă, te așteptăm. Te vom aștepta zi de zi, în ciuda netrebniciii și-a neputinței noastre. Toată iubirea pe care vom fi în stare s'o stoarcem din inimile noastre pustiite, închină-ți-o-vom ție. Ție, cel Răstignit. Ție care fost-ai chinuit pentru iubirea ce ne-ai purtat. Ție, care acum ne chinui cu toată strășnicia cotropitoareii tale iubiri”¹⁾.

(Slășit).

ALEXANDRU TODEA

¹⁾ C. A. LAPIDE, Apoc. 20, 9, t. XXI, pag. 358; Knabenbauer, în Apoc. 20 14.

²⁾ Viața lui Isus, trad. de Al. Marcu, ed. II, 1941, pag. 559.

CHINURILE NAȘTERII CELEI DE A DOUA

— SAU: SPOVEDANIA UNUI CONVERTIT —

Câteva lămuriri în prealabil

Chinurile mele pentru nașterea de a doua oară, nu sunt altceva decât îndelungatele frământări lăuntrice, petrecute în intimitatea sufletului meu, în lunga perioadă de la prima întâlnire cu adevărul și până la complecta lui îmbrățișare.

Le-am dat titlul de mai sus, plecând dela cuvântul Domnului din Evanghelia sf. Ioan (Cap. 3) spus lui Nicodim, care venise noaptea la Dânsul, fiind și el în prada unor astfel de chinuri.

Venise pentru ca să stea el însuși cu Acela, pe care conștiința lui dreaptă îl vedea că e Mesia, ca să-l studieze mai deaproape, să constate și să se încredințeze, și apoi să-și întărească convingerea lui cea bună.

Cu toate că era dintre cei mai mari cărturari și știa Legea și Prorocii, și vedea foarte bine că Isus este cel zugrăvit de proroci, îndoielile veneau nu de la el, ci de la lume. De la lumea ce îl înconjoara, cu care avea relații, de la colegii lui, fariseii și cărturarii vremii, cari nu vedeau de loc în Isus pe Mesia, ci pe un biet vagabond, pe un înșelător sau pe un nebun. Și din cauza aceasta își pune și el fel de fel de întrebări, se luptă cu sine însuși și cu judecata oamenilor, și vede că nu ajunge la nici un capăt. Dar grija de a-și mântui sufletul și de a urma adevărul îl pune pe drumuri, îl neliniștește, îl roade mereu ca un vierme, îl face, în fine, să se umilească, să vie noaptea la Isus. Desigur, pentru el un drum penibil. Dar chinurile convertirii sale viitoare l-au târât în miezul nopții în fața Celui ce era însuși Adevărul și Viața.

Iar Isus, care știa lupta lui sufletească, necazurile și chinurile ce avea să le îndure convertindu-se la Adevărul integral, îi zise: „Adevăr, adevăr îți zic, de nu se va naște cineva de sus, nu va putea vedea împărăția lui Dumnezeu”. Ori, nașterea aceasta de sus, de care vorbea în asemănare Isus, este în adevăr Botezul. Dar cum înaintea nașterii femeia are dureri și chinuri, tot așa înaintea botezului sau, mai potrivit zis, a unei convertirii la adevăr un om matur, și încă într-o situație ca a lui Nicodem, are parte de

grele frământări sufletești, pe cari însă el trebuie, în interesul binelui său sufletească, să le suporte, să le îndure și așa convertindu-se să se boteze. Iar pentru că Isus zice: *de sus*, înseamnă că fără harul de sus cu greu se poate cineva converti.

Suflete sbuciumat în căutarea adevărului, când stai să-ți iei eroica hotărâre de-a te converti, consideră atât binele ce ți-l poate aduce convertirea, cât și supărările ce ți le-ar provoca, fie de ordin moral, fie și de ordin material ca: batjocuri, epitete josnice, umiliri etc., despărțire de părinți, de rude, de amici, instreinare, deposedare de avere, desmoștenire, etc., etc. Pentru a putea lua o fermă hotărâre, le vei pune pe toate acestea în balanța inimii tale și le vei cântări, deoparte adevărul și sufletul tău, iar pe altă parte chinurile și necazurile trecătoare, și vei vedea că dacă tu ești om al lumii acesteia mai mult decât al lui Dumnezeu, balanța inimii tale va trage mai mult la potolirea chinurilor ce te vor înspăimânta; iar dacă tu ești mai mult al lui Dumnezeu, balanța adevărului și a sufletului va fi cea mai grea. Prin aceasta tu te vei decide să urmezi adevărul cu prețul ori căror jertfe. Vei accepta lupta, întâi cu tine însuși, care nu va înceta până ce nu te vei birui și nu te vei converti cu ajutorul harului ceresc; apoi cu lumea, pe care o vei suporta mai ușor. Chinuiți de nedumeriri, ca Nicodem, mulți au umblat, au cercetat și s'au umilit, și, în cele din urmă, aflând adevărul și îmbrățișându-l cu toată căldura, au fost recompensați de Dumnezeu cu pace și satisfacție deplină.

Trecut și eu prin acestea suferințe, ca atâția alții înainte de mine, e-am așternut pe hârtie, îndemnat de dorința de a folosi măcar cu o rază de speranță, de lumină, sau de mângâiere, celor ce se vor mai angaja în astfel de lupte cu ei înșiși, pentru a se întoarce în sinul adevăratei mame Bisericii Universale.

Cititorul e rugat să nu urmărească în această mică lucrare nici stil îngrijit, nici artă, nici limbă iscusită, nici cuvinte înalte, ci să constate pur și simplu drumul anevoios și colțuros, pe care a trebuit să-l străbat până ce am consimțit să mă dau cu totul învins în brațele calde și duioase ale adevărului. — Căci atunci, când te lupți contra adevărului, ca să nu te copleșească, ești mult mai fericit când te dai bătut, decât dacă ai rămânea mereu neînving. Când Iacob se întorcea din Mesopotamia, spune sf. Scriptură, că o noapte întreagă s'a luptat cu un om și nu s'a lăsat învins până de către ziuă. Atunci i-se și descoperi cu cine s'a luptat. Era Dumnezeu. Fericit a fost Iacob că s'a lăsat învins de Dumnezeu. Fericit este copilul, care se lasă învins de voința mamei sale, fericit este școlarul care se lasă biruit de învățătura

profesorului său. Fericit este cel amăgit și înstreinat pe drumurile rătăcirii, când află adevăratul și bunul drum ce duce la mântuire, și pornește pe el.

Dela data trecerei mele la Biserica Catolică, au trecut deja 5 ani. De atunci am putut auzi fel și fel de versiuni, de prejudecăți tendențioase, greșite. Unii presupun că am trecut din cauza unor nemulțumiri sau supărări personale ce le-ași fi avut cu unii din superiorii mei; alții bănuiesc că eu nu mi-ași fi dat seama destul de bine, ce fac. Alții, că am fost ademenit cu bani, cu favoruri; iar alții spun că n'am fost decât un ușuratic, un indiferent, fără de credință vie; că am căutat să-mi fac loc, chiar cu prețul sufletului meu, acolo, unde mi-se oferea un trai mai bun. Și altele asemenea acestora.

Eu îndemn, din partea mea, cu toată buna voință, și pe unii și pe alții, să citească spovedania ce le-o fac, luând de martor, pe Dumnezeu în care cred, și de care mă tem, având a da răspuns în ziua judecării, și adaug, că nu din supărarea și nemulțumirile ce le-ași fi avut dela superiorii sau dela subalternii mei, am făcut acest act suprem, care angajază însuși sufletul, ci din convingere, după cum oricine va putea constata. N'am căutat nici viața comodă, căci dacă o căutam pe aceasta, intram în altă însărcinare, nu în cel mai aspru din ordinele călugărești române, unde nici vorbă nu e de a poseda, nici bani, nici titluri, nici renume. Adevăratul și singurul motiv al conversiunii mele a fost și este grija mântuirii sufletului meu!

Iar dacă în timpul convertirii mele s'au ivit și unele supărări cu foștii mei superiori ori tovarăși, eu nu le luam în considerație, decât ca semne ale voinței lui Dumnezeu, că trebuie să mă grăbesc a îndeplini ceea ce de mult eram obligat să îndeplinesc. Acesta este adevărul.

În definitiv, pot încheia, că după cele ce am văzut, auzit, studiat și constatat, prin mine însumi, condus de lumina Harului Sfânt, dacă aș fi amânat încă mult timp trecerea mea, pentru motive pur omenești, n'aș fi fost înaintea lui Dumnezeu decât un laș. Am chibzuit timp îndelungat, o recunosc; 10 ani mi-au trebuit pentru ca opera de convertire s'o pot îndeplini prin focul luptelor din conștiința mea, dar această îndelungată luptă s'a sfârșit așa cum a vrut Dumnezeu: am îmbrățișat adevărul, m'am întors la matcă, la una, sfântă, catolică și apostolică Biserică a lui Hristos.

Deci convertirea mea este rodul unei îndelungate crize sufletești, provocate de stări și împrejurări din Biserica ortodoxă, și de îndoieli teologice, a căror lămurire deplină și definitivă nu am izbutit să o află, decât numai în Biserica clădită pe stânca lui Petru.

Rândurile, ce urmează, vor desvălui abia o parte din frământările, prin cari am trecut. Urmez însă porunca conștiinței mele, când descoper, pentru lămurirea tuturor celor de bună credință, adevăratele motive ale trecerii mele la sfânta Unire. Sunt convins în adâncul inimii mele, că prin aceasta fac un lucru plăcut lui Dumnezeu și folositor multor suflete.

Prima idee despre Catolicism

Am auzit pentru prima dată cuvântul *Catolic* în școala primară din comuna mea natală, Călugăreni, din județul Neamț, pe care am urmat-o între anii 1905—1910.

În casa părinților mei, ca și în limbajul poporului din regiunea Neamțului, aceste două cuvinte: *Catolic* și *Ortodox*, erau socotite cuvinte străine, neuzitate, și în mare parte nepricepute de popor. Cuvântul prin care țaranul moldovean își mărturisește credința și religia sa nu este „ortodox” ci: *creștin*, — creștinătate... Sunt creștin... un biet creștin,... măi creștine!...

Despre ortodoxie sau pravoslavie nu s'a auzit, în limbajul moldovenesc, decât foarte târziu. Așa știm, că aceste determinative alăturate la sfântul nume de *creștin*, au fost introduse în afară de conștiința poporului, numai de călugării străini de neamul nostru, începând de prin veacul XV încoace. — Aceștia au schimbat epitetetele cum au voit. Poporul însă a păstrat până astăzi în uzul comun numirea credinței lui de creștin.

De aci reese și faptul, destul de curios de altfel, că în timp ce creștin mă simțeam a fi de la frageda vârstă de trei anișori, ortodox nu m'am cunoscut a fi până la vârsta de 10 ani, în școala primară.

E drept că vedeam, și mai înainte de această dată, că pe unele calendare de perete stă scris cu litere mari *Calendar Ortodox*. Dar pentru a pricepe eram nevoit să mă întreb cu nedumerire, nu de puține ori: ce-o fi însemnând cuvântul acesta „*Ortodox*”? — Mama mea, femele fără carte, n'a știut să mi-l explice, nici cuvântul *pravoslavnic*. Creștin și creștină, erau cuvintele ei sfinte, la care ținea ca la ochii din cap. Iar tata mai adăuga pe lângă acestea și *legea românească*, ușor de înțeles. Așa că am cunoscut însemnătatea termenului *Ortodox* cam în același timp când am auzit vorbind și de termenul *Catolic*.

Aceasta a fost în cursul anului 1909. Eram în clasa IV primară. Aveam învățători pe doi din cei mai eminenti dascăli și luminători ai păturei rurale moldovenești din acele timpuri, ale căror

nume pline de stimă merită să le dau aici, ca fiind primii mei călăuzitori spre bine, spre adevăr și spre Dumnezeu: d. Leon Mrejeriu și d. Mihai Rotaru, ambii inștitutori, astăzi pensionari în Piatra Neamț.

Imi amintesc destul de bine, lecțiile pline de miez și de pătrundere spirituală ale d-lui Rotaru, care mi-a fost învățator timp de un an. După rânduelile școlare de atunci, dsa preda și religia. Am prins dela dânsul bine și cu mult interes explicațiile dogmelor principale ale religiei, explicarea simbolului credinței și, mai cu seamă, explicarea sfintelor Taine. Sufletul meu se lipea așa de mult de cunoștințele acestea sfinte, că de multe ori îmi părea că văd în persoana dlui Rotaru pe un apostol sfânt, sau pe însuși Mântuitorul Isus, dând sfaturi și explicații ucenicilor... Era imposibil să nu mă intereseze, în sufletul meu dornic de cerescul bine, tot ce auzeam referitor la credința mea creștină. Rumezam în gândul meu, foarte intens, toate argumentele, și îndată ce mintea mea descoperea ceva că ar fi spus cu patimă și nu din duhul adevărului, îl deosebiam și nu mă asociaz. Inșă așa ceva nu mi-s'a dat să aud nici odată din gura plină de cuviință a învățatorului meu celui iubit...

Odată înșă lecția a venit despre Sfânta Cuminecătură. În explicarea lecției, care fu foarte amplă, d. Rotaru a adus vorba despre pâinea euharistică, și mai ales despre materia din care se pregătește.

— „La noi creștinii de răsărit, zicea d-sa, pâinea se face din făină și apă, ca orice pâine, și e dospită; înșă la creștinii catolici, această pâine e azimă nedospită... Aceasta e o deosebire între noi și Catolici. Ei zic că a lor întrebuițare e mai bună; noi zicem că a noastră... Numai unul Dumnezeu poate ști care are mai mare dreptate. Au fost odată certe mari între unii și alții, pentru felul pâinei. Certe regretabile și zadarnice. Căci Dumnezeu, în bunătatea sa cea mare, primește în Liturghiile ce i-se slujesc și pâinea unora și azima altora... Cam așa a grăit d. Rotaru. Concluzia dlui învățator, asupra deosebirii în privința pâinei euharistice dintre noi și catolici, fu cât se poate de imparțială. Totuși eu am rămas în banca unde stăteam, ca nemișcat, într'o lungă nedumerire... Vrasăzică sunt deosebiri între creștini și creștini; unii zic așa, alții altfel?!... Aceia cari zic altfel se numesc așa dar *Catolici!*... Acest ei și noi, nu-mi producea mare bucurie. Dar neștiind mai mult, mă tot întrebam, ce fel de oameni și ce fel de practice vor fi având acești catolici, buni sau răi?... Căci eu pe atunci numai în aceste două categorii știam să clasez pe oameni...

În altă zi, la o lecție de geografie, d. Rotaru a adus vorba iarăși despre catolicism. Geografia și descrierea popoarelor și a

țării, era tocmai materia ce-mi plăcea în chip deosebit. Cât de mult mă bucurasem în inima mea de școlar, când ni-se explicase într'o zi că italienii ne sunt frați buni, și că Franța pentru noi e supranumită *sora mai mare a României!*... Priveam cu dor pe hartă la îndepărtata Spanie și la mica Portugalie, la și mai mica Belgie, pe care le gratificam cu supranumirea de „*țări surori*”, iar pe locuitorii lor „*frații noștri!*”... Nu mi-i închipuiam nici de cât despărțiți de credința și de religia noastră. Știam, că sunt creștini, și aceasta îmi era de ajuns, ca să fiu prea mulțumit, că frații mei toți sunt ucenici ai lui Hristos. Dar învățătorul meu, în acea zi, îmi descoperi un lucru nou: simpaticele țări surori, toate sunt de religie creștină *catolică!*...

Eram acum foarte nedumerit: „Cum? — Și ce fel de creștini suntem noi? Suntem oare și noi catolici?” „Nu, noi suntem ortodocși!” — fu răspunsul. „Și ce popoare mai sunt ca noi, ortodocși?” „Greci, Ruși, Sârbi și Bulgari!”, mi se răspunse iarăși. Aceasta a fost deajuns ca să rămân multă vreme pe gânduri. Mai întâi cuvântul *ortodox* nu-mi suna deloc agreabil ca fonetică. Și apoi cu cine ești frate în credință?... Cu rușii, ale căror chipuri într'o gravură din manualul de geografie îi arătau destul de respingători. Cu bulgarii, a căror țară mi-o imaginam o mare câmpie de *bulgări!*... Nu eram mulțumit de loc. Mă întorceam iarăși cu mintea spre țările surori, și de dragul lor simpatizam cuvântul *catolic*. Dar totuși cu multă rezervă... Cine știe ce-o fi însemnând acest cuvânt!... În aceeași zi făcui cunoștință și cu numirea de *protestant*, care nu-mi făcu nici o plăcere. Mă întrebam mereu, de ce nu se mulțumesc oamenii cu numirea de *creștin*. Ce frumoasă e această numire. Pentru ce se mai adaugă *ortodox*, *catolic* sau *protestant*?

Mi-a venit foarte greu să-mi schimb afecțiunile ce le nutream față de Franța și Italia, cele două surori mai mari ale României, și să încep de aci încolo a le socoti mai la distanță de sufletul meu de român. — Am regretat multă vreme și aceea, că aceste țări nu sunt și ele ortodoxe... Sau că România nu e și ea catolică... Ca să putem fi de aceeași credință.

Tot în manualul de geografie a clasei a patra am admirat niște gravuri, cari arătau oarecari biserici uriașe, probabil catedrala din Colonia și cea din Strasburg. În comparație cu mica bisericuță de lemn din Poiana Teiului, unde mergeam Dumineca la biserică cu părinții mei, aceste biserici erau neobișnuit de mari și frumoase. Știam deci că aceste catedrale enorme erau catolice, și adesea îmi făceam judecata așa: Dacă astfel de biserici au cato-

licii desigur că ei sunt oameni foarte credincioși și foarte dărnic fafă de biserică.

Cu ocazia unei inspecții școlare, făcută d. Mrejeru în calitate de revizor școlar, am auzit întâi de *Papa*. Era o lecție de istorie: despre Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei, și despre luptele lui contra turcilor. El spunea: „După strălucita învingere a lui Ștefan în contra turcilor, în lupta ce a avut-o la Podul Inait, unde a fost smerită falnica semilună în fața Sfintei Cruci a creștinilor, însuși Papa de la Roma, capul creștinătății, a trimis felicitări Domnului Moldovei, numindu-l pe Ștefan *Atletul lui Hristos*!” Aceste fraze scurte, spuse de d-sa, au trezit în noi școlarii mândria românească, deoarece vedeam în Ștefan pe eroul cel mai de seamă al românilor. Eu, ca de obicei, am rămas să meditez bine cele auzite... Papa de la Roma, din Italia catolică, de bună seamă e și el catolic. Ce mare personaj trebuie să fie acest om, dacă i-se dă așa de de mare importanță!...

De Roma auzisem la o vârstă, când n'aveam nici o noțiune de geografie. Prinsesem cuvântul dintr'o rugăciune a mamei, pe care o șoptea seara și dimineața în fața icoanelor, *visul Maicii Domnului*, în care figurează următorul pasagiu: *Am văzut pe Petru în Roma și pe Pavel în Damasc...* De aici știam că Petru a fost în Roma... Din cărțile de școală am învățat mai târziu să iubesc Roma, ca fiind mama noastră, mama întregii ginte latine. Acolo am găsit poezia lui Vasile Alexandri „*Sentinelă Română*”, din care mi-au rămas neuitate următoarele două versuri:

Maica Roma cea bătrână
Mi-a pus arma asta'n mână.

Intr'o zi de iarnă, tot în anul acela, am văzut poposind în ograda părinților mei un fabricant de vase de pământ: oale, strachini și ulcioare, cu două care încărcate. Era un ungar din Ardeal, din regiunea Tg.-Mureșului. Asemenea „fabricanți” ne vizitau adesea, trecând prin vechea vamă a Prisăcanilor, nu departe de Călugăreni, și desfăcându-și marfa la românii de pe valea Bistriței, de obârșie ardeleni emigrați de acolo din cauza prigonirilor calvinești din sec. XVII. Chiar strămoșii mei după tată, atât cei paterni cât și cei materni, erau veniți din județul Ciuc, de pe la anul 1750 și fondaseră sătișorul în care m'am născut. Ungurul acesta era venit la noi împreună cu femeia și cu alți doi tovarăși. Ei vorbeau o românească stricată, și între ei vorbeau pe ungurește. Aceștia au fost primii catolici ce i-am văzut. N'aveam nimic de admirat în ei, afară de onestitatea cu care își vindeau produsul muncii lor. Erau

Îmbrăcați în haine țărănești groase și aveau în ținuta lor ceva greoiu și străin.

Ei mi-au lăsat însă o impresie detestabilă, căci i-am văzut mâncând lapte și brânză Vinerea. În mentalitatea țaranului moldovean, călcarea postului de Vineri și Miercuri, ca și a celor patru posturi de peste an, este socotită ca o crimă în contra legii lui Dumnezeu. Copiii încă de mici sunt supuși la acest regim și nu sunt deslegați decât în caz de mare boală sau primejdie.

Deși primii catolici nu mi-au lăsat o prea bună impresie, totuși Franța și Italia, țările latine, continuam a le iubi, fără să-mi pot explica, pentru ce.

Mai târziu, în clasa V-a, înțelegând tot mai mult deosebirea, care este între catolicism și ortodoxie, am fost din ce în ce mai mult afectat de faptul, că biserica românească nu este legată prin nimic de Papa și de Roma. Mi-se explicase în schimb, că ea are legături de credință numai cu Biserica Rușilor și a Grecilor, dar că aceste legături, departe de a ne favoriza soarta, au fost foarte fatale pentru neamul nostru de coboritori din Roma.

Inzădar am căutat eu atunci să pot înțelege, din ce cauză au ajuns lucrurile în așa fază, nimeni nu m'a putut lumina. Totuși am avut destulă pricepere ca să pot înțelege, că aici trebuie să existe un capitol trist și dureros al istoriei noastre, un mare nenoroc pentru poporul român, așa de nobil prin naștere și eroism, căci a trebuit să se despartă de frații săi de sânge, Francezi, Italiani, Spanioli, tocmai în ceea ce e mai de căpetenie în viața omenescă, în credință.

Numai pentru Grecia veche găseam oarecari afecțiuni. Citisem cândva din Odobescu: Niobe și Latona, ceva despre Argonauți și, pare-mi-se, ceva și despre războiul dela Troia. Aceste afecțiuni îmi fură mărite, când ceva mai târziu am citit istoria lui Alexandru Macedon. Pentru credința lor, pe Greci am început să-i apreciez abia când am citit Viețile Sfinților, și când am auzit de faptele eroice ale unor mari sfinți din Răsărit. Cu acestea m'am mângâiat întru câtva de pierderea adevăraților frați. Mi-i închipuiam pe grecii de astăzi cu aceleași mari însușiri ca și pe cei din vechime.

Cum am devenit ortodox fanatic ?

Cu astfel de păreri despre religii, nu prea rele de altfel, am intrat în anul 1913 ca novice în Mănăstirea Neamț, voind să devin călugăr. Eram în vârstă abea de 15 ani. Mă atrăgea viața călugărească pentru scopul ei înalt, pentru practicarea virtuților

creștine, dar totodată doream să învăț și să mă cultiv. Aici aveam să învăț mai întâi carte călugărească, religia, catehismul ortodox, cântările bisericesti și pe lângă acestea și ceva contabilitate și cunoștințe de gospodărie, așa cum se predau ele în vremea aceea în școala Mănăstirii Neamț. Aici, în mod fatal, trebuia să mă afirm cu timpul tot mai ortodox și, deci, tot mai departe de Roma și de frații latini din Apus. Cu această ocazie am putut auzi și învăța lucruri mari, și câteodată chiar grozave, despre deosebirile dintre ortodocși și catolici, lucruri inventate în mare parte de către oameni străini de neamul nostru, și răspândite în mănăstirile și poporul nostru, spre marea noastră pagubă națională. Aici am auzit pentru prima dată, că credincioșii catolici sunt periculoși, înșelători și perversi în toată ființa lor. Nimic nu e într'înșii sfânt și drept, înșeală lumea cu minciuni și cu bani și atrag pe cei naivi la credința lor. „Slujbele lor sunt false, măcar că invocă și ei numele lui Dumnezeu și al Maicei Domnului; toate la ei sunt spurcate, și ortodoxul nu trebuie să asiste la slujbele lor, nu trebuie să se atingă de tainele lor, cari, de fapt, nici nu sunt taine adevărate, ci blasfemii și urgie dumnezeiască“. Am auzit, apoi, lucruri din ce în ce mai grave despre ceice îi socoteam în mintea mea mai înainte *frați*, despre Italiani și Francezi. Iar despre Papa auzii cu groază, că nu numai că nu este capul creștinătății pe pământ ci că el ar fi însuși *antihrist*: fiara cea cu șapte capete din Apocalips, grozăvia grozăviilor, tot ce poate fi mai rău și mai crud... Noroc, că Bunul Dumnezeu ne-a despărțit pe noi ortodocșii la timp de el. Noroc că Sfântul Marcu al Efesului l-a biruit pe Papa, în sinodul din Florența, când voise iar să ne amăgească cu momelele sale. Acestea, și alte multe asemenea acestora auzeam. Mi-se strângea inima în mine de așa cunoștințe grozave, ce mi-se infundau în cap, peste puterile și voința mea. M'am lăsat convins, deși cu mare părere de rău. Ce era să fac? Nimeni nu venea să-mi spună contrarul acestor oribile rătăcirii. Mai pe urmă am început să mă fericesc, aducându-mi aminte ce idei rătăcite aveam în școala primară despre așa numiții „frați de sânge“ ai noștri din Apus. Mulțumescu-ți, Doamne, că m'ai scos din așa primejdie sufletească!... Aici am învățat, că adevărații noștri frați sunt în deosebi Rușii, slavii pravoslavnici și Grecii, fie chiar și cei din Fanar; aceștia sunt binefăcătorii neamului nostru și a sufletului nostru de creștini și de români.

În același timp îmi răsunau încă bine în memorie lecțiile sănătoase din școala primară ale d-lui Mrejeriu și ale d-lui Rotaru despre epoca fanarioților, despre răpirea Basarabiei și despre lă-

comia și pofta de cutropire a Rușilor, și încercam să le impac cu nouile cunoștințe ce căpătasem la Neamțu, dar nu izbuteam. Nu mai știam ce să cred... Doream foarte să știu, cari sunt cei ce vorbesc mai adevărat: călugării aceștia, sau învățătorii mei din școala primară?...

Când am încercat să cer explicații, mi-s'a atras de către călugări atenția, că nu tot ce se învață în școala lumească este temeinic și de crezare, ci mai de multe ori amestecat cu înșelăciune.

Incurcătura și măhnirea creșteau în sufletul meu din ce în ce.

Vasăzică însuși d. Mrejeru și d. Rotaru, dascălii mei atât de iubiți, pe cari li socoteam cei mai dreپți dintre oamenii, câți i-am cunoscut, mi-au falsificat adevărul, sau mi l-au ascuns, ca să-l descoper abea acum!... Amară descoperire, și totuși nu mă puteam dumeri... Nu-l aveam eu pe acești oameni drept icoana adevărului, icoana lui Isus Hristos, imparțiali și demni de toată crezarea?... Și totuși, ce motive i-ar face pe severii și judicioșii călugări să-mi schimbe atât de mult părerile? Încercam să discern cu mintea și nu puteam.

O ceață grea, ca umbra unui nor plumburiu de toamnă, se lăsa din ce în ce mai mult pe sufletul meu senin, de tânăr încercător al vieții călugărești. Totuși aveam o singură speranță, și anume: Când voi fi mare, am să cercetez toate documentele istoriei, și trebuie să aflu ceva mai clar despre începuturile acestui teribil blestem.

Deatunci încolo, vrând nevrând, m'am nizuit din toate puterile sufletului meu să topesc în inima mea de nevinovat copil colosul de răceală, pe care li simțeam față de popoarele de aceeaș credință cu noi. În mănăstirea Neamț erau în vremea aceea vre-o 4—5 călugări basarabeni; li auzeam vorbind rusește de Kiev și Moscova, de pravoslavnicia țarului și a întregii familii imperiale, și începeam și eu să văd în Ruși și pravoslavnici pe adevărații creștini, pe călugării ideali după idealul călugăresc, pe care mi-l puteam forma în vremea aceea. Am început să mă impac cu ideea, că odată voi merge și eu la marea mănăstire *Pecersca*, și voi vedea cu ochii mei proprii minunățiile credinței lor. Tot așa voi merge într'o zi la *Muntele Athos*, și voi vedea acel rai pământesc, țara călugărilor, grădina Maicii Domnului, în care călugării ortodocși hălăduesc în fericire, ca în sânul lui Avram.

Între timp, în mănăstire am primit cunoștințe religioase tot mai ample, dar descoperirea unor deosebiri tot mai adânci între ortodoxie și catolicism mă exaspera, fără să știu pentru ce. Aș fi

voit să nu mai aud despre ele. Inșă severii și zeloșii călugări se nevoiau să scoată din mine un *bun ortodox*. „Catolicii fac așa, catolicii fac pe din colo, catolicii fac numai rău, și contra poruncilor dumnezeești. Catolicii au stricat credința cea bună. Papa se împotrivește lui Dumnezeu...” etc.... etc...!

Imi venea uneori să exclam: „Doamne, dar cum li mai rabzi pe acești catolici, cum nu verși peste ei foc din cer, să piară o dată?...” Altă dată mă cuprindea câte o râvnă mare de apostolat: „O dacă i-ar aduce Dumnezeu la credința noastră, ce bine ar fi! Dar, după câte aud, ei sunt foarte răi și nu este speranță de întoarcere”...

Acestea erau deocamdată micile mele gânduri de unirea bisericilor, după un an de catehizare în religia ortodoxă, în mănăstirea Neamț...

În anul următor, la școala călugărească din mănăstirea Neamțului, printre alți profesori de catehism, am avut pe Părintele *Danil Clobataru*, pe atunci tânăr ieromonah, plin de zel și de entuziasm, pentru desmormirea elementului călugăresc și îndreptarea lui mai spre lumină. Sfinția sa ne vorbea foarte mult în ora de catehism. Părerile sfinției Sale, cu toate că erau scoase tot din acelaș mare îndemn de proslăvire a ortodocsiei, erau oarecum mai înțelepte, mai priincioase conștiinței mele. Dintre toți profesorii călugări, dânsul singur mi-a câștigat mai mult simpatia. Îl ascultam totdeauna cu mare atenție; îi sorbeam cuvânt cu cuvânt frazele, și-l urmăream cu mintea în toate chestiunile mari ale credinței. Dânsul se asemena mai mult în sinceritate și în lealitate cu dascălii mei neuitați dela școala primară. O încredere mare mă atrăgea către dânsul, doream să-i fiu ucenic, să-i ascult cu multă devoțiune toate îndemnulile spre bine.

Dela Sfinția sa am câștigat și acel misticism al vieții lăuntrice călugărești, spiritul rugăciunilor și al mortificărilor. Punea înaintea ochilor noștri exemple vii, ne cutremura cu tablouri din judecata viitoare, când toți nepăsătorii de astăzi vor fi trași la răspundere de înfricoșatul judecător, pentru că n'au urmat binelui și adevărului în viață...

Vei încerca tu atunci, creștine șovăelnic, să te îndrepti, să te aperi și să invoci circumstanțe atenuante; și poate vei zice: „Doamne, cum aș putea eu să-ți cunosc voia Ta și legea Ta dia atâtea biserici deosebite câte există în lume?”

La acestea însă Dreptul judecător îți va răspunde:

„Tu, care te-ai pretins în lume om învățat; tu care ai descoperit pentru comoditatea ta pe pământ atâtea unelte și mașini

de călătorit pe apă și pe uscat, ba chiar și prin aer; ai descoperit telefonul și telegraful, prin care vorbești la mari depărtări, ai descoperit atomul și microbii, acele ființe așa de mici: Biserica mea cea adevărată, mare cât un munte și prezentă în ochii tuturor, n'ai putut-o vedea?... Astfel de cuvinte cutremurătoare de suflet nu puteau avea decât darul de a mă lega cu toată puterea de „sfânta ortodoxie”, credința pentru care mă credeam dator a și muri de va fi nevoie.

Intr'o duminică, mi-se pare *Duminica Ortodoxiei*, prima Duminică din Postul Mare, am ascultat din gura aceluiași tânăr și înflăcărat ieromonah la predică aceste cuvinte: „Deaceea, o, scumpă și prea duioasă ortodoxie, o, mamă, tu care ne-ai crescut ca pe niște fii, cum nu te vom iubi, cum nu te vom apăra?”.

Toată comunitatea călugărească părea mișcată și însuflețită de așa cuvinte. Mai ales, că cel ce le spunea era socotit printre primii călugări intelectuali ai mănăstirei, având să ajungă mai târziu și starețul lor.

Mă întreb astăzi, ce l-a putut fascina pe Păr. Daniil în acel timp: frumusețea ortodoxiei desbinată, sau a eternei ortodoxii catolice, sprijinite nu pe ură ci pe dragoste?... Oricum ar fi fost, în inima mea își făcuse deja loc privilegiat ortodoxia desbinată.

Afară de mănăstire, în ascultările dela câmp, unde nu arareori mă aflam împreună cu monahii Neamțului, dintre cari unii cutreeraseră Ierusalimul, alții Sfântul Munte, iar alții Rusia, auzeam dela dânsii tot felul de istorii miraculoase, lipsite însă de controlul unei critici serioase și obiective ¹⁾

¹⁾ De obicei miracolul e singurul criteriu, după care se conving călugării ortodocși cu mai puțină carte, cum erau cei ce trăiau pe atunci în mănăstire. Minunile erau exploatate în deosebi, și minunățiile de orice gen. Critica obiectivă și oricât de dreaptă, se socotea de necredință. Câte odată mergeau până acolo cu părerile unii călugări, că ajungeau să țină de adevărată părerea unei babe surde, că morții din cimitir vorbesc, gem, se plâng; că unii își cer degrab să fie degropați, ori poate că au înviat în sicriole lor... Imi aduc aminte, că n'am voit să cred asemenea povești spuse de un călugăr ca o noutate a zilei și am fost fixat imediat de incredul. A doua noapte iar se svoni, că în cimitir s'au auzit gemete și vorbe la eșirea monahilor dela utrenie. Intrigați, vre-o doi din ei, au intrat ziua în cimitir să vadă cum stau mormintele, și de n'or mai auzi și ei acele șoapte de dincolo. Și cum mormintele erau acoperite de bălării, de urzici și de captalani mari cât onul, ferind la o parte bălăriile acelea, au dat peste o scroafă cu 8 purcei, ce fătase acolo numai de curând. Abia acum au văzut ei cine era cel ce gemea la morminte... Apoi tot astfel trebuia să crezi și o mulțime de păreri ca acestea: în cutare biserică s'a clătinat o candelă în timpul slujbei; în ziua de cutare sărbătoare, la cutare biserică, s'au tras clopotele singure, etc., etc.

Un astfel de de fapt miraculos, comentat ca o dovadă dumnezească pe lângă ortodoxia desbinată, era *lumina* miraculoasă dela mormântul Domnului din Ierusalim. Iată faptul: În fiecare an la Paștile ortodoxe, un foc miraculos coboară din cer pe peatra mormântală din Biserica sf. Mormânt din Ierusalim în clipa când Isus înviase din morți. Patriarhul grec primește acest foc, și din el se aprind toate luminile.

Această minune în adevăr mă puneă pe gânduri. Am cerut părinților din mănăstire cărți și lucrări de autori mai erudiți, cari să fi tratat în mod serios despre această mare minune și mi-s'a dat „Itinerarul de călătorie la locurile sfinte“ al nu știu cărui ieromonah dintr-o mănăstire moldovenescă, nu cu mult mai cunoscător de carte decât mine și decât ceilalți călugări, cari credeau versiunile miraculoase de felul acesta fără nici o critică. Altă lucrare nu s'a aflat în toată mănăstirea și mă miram cum se face, că învățații cei mari, teologii, Sfinții Părinți ai bisericei, nu amintesc acest fenomen nemalauzit; care, de altfel, ar fi putut să le servească și lor un argument strălucit pentru convingerea atâtor ceptici ai vremurilor, pentru întoarcerea la credința ortodoxă a atâtor eterodoxi.

Această faimoasă lumină, ori care ar fi proveniența ei, ține pe mulți ortodocși într'o fanatică și vagă fascinație. E principalul mit al ortodoxiei. Ortodocșii cei mai mulți cred și astăzi, că acolo se petrece în adevăr o dumnezească minune.

Vin apoi la rând legendele cu botezul cu lapte al românilor uniți; dispariția sfântului mir din recipient îndată ce pășești cu el frontiera țării în Austro-Ungaria catolică; stricarea și neconservarea apei sfinte de la Iordan săvârșită de preot catolic, și multe altele. Cele mai multe sunt iscodite de călugării greci și, de la aceștia, prinse și conservate cu sfințenie naivă în mănăstirile noastre, de călugări români.

Cea mai mare vină ce se aduce catolicismului este că a stricat sfințele posturi. Catolicii mănâncă brânză și lapte Miercurea și Vinerea chiar și în Postul mare... Aceasta e o mare fărâdelege. Mărturisesc, că la aceasta mă cam asociaz și eu cu aceeași severitate, spre a-i condamna, fără a mă gândi la cazurile nenumărate de slăbiciuni, de boale, de lipsă, sau de muncă istovitoare. Nu înțelegem, de ce biserica catolică vrea să trateze pe credincioșii ei mai blând, iar biserica ortodoxă cu mult mai aspru. Acum aș putea da următorul răspuns: Adevărata mamă totdeauna își tratează odraslele cu milă, iar nu cu asprime peste măsură. Departe de mintea mea, de a găsi, că posturile ortodoxe nu sunt bune, și

că nu sunt o adevărată jertfire de sine și mortificare creștină. Fe-rească Dumnezeu! Posturile sunt bune, și mari daruri primesc dela Dumnezeu cei ce le observă. Inșă biserica are puterea sa de a lega și deslega, și ea prin această putere desleagă, acolo unde crede că e nevoe. A crede că nu are acest drept, este a cădea în erezie. Acestea le gândesc acum, inșă atunci, în mănăstirea Neamțu, eram mai de grabă de părerea, că „rău credincioșii catolici” au stricat în adevăr legea lui Dumnezeu. Deaci începusem a vedea în catolici numai laxism — nici o virtute, nici o jertfă. Acestea erau acuzațiile tuturor călugărilor, cari se păreau a fi extrem de postitori și nevoitori.

Cu timpul inșă m'am convins, că severitatea excesivă în judecată nu e tot așa în practică. Cel puțin nu la toți. Am văzut însumi, la persoane monastice cu autoritate, mâncare de carne în sfântul post al Adormirii Maicii Domnului, care se socotește rupt din postul mare. Am văzut, nu odată, și m'am tulburat. Cum se poate una ca asta? Tocmai cei mari ai noștri să strice legea? Să se asemene cu catolicii?

M'am dus și m'am răcorit în spovadă la un duhovnicesc părinte din mănăstire.

„Liniștește-te, frate Vasile”, îmi zicea bietul părinte, întrucâtva și el indignat. — „Pentru că vezi, frăția ta, călugării, și chiar starețul însuși, nu sunt decât tot oameni; și cele omenești gândesc și fac, fără să-și dea seama. Te-ai scandalizat pe dreptate; dar vezi să nu-ți impuținezi credința pentru aceasta. Vei vedea poate și alte greșeli, dar să nu te lași biruit de diavolul; urmează-ți înainte chemarea. Dumnezeu câte vede și iartă!..”

Aceste abateri dela severa lege a postului ortodox, pe cari le vedeam în jurul meu și ici și colo, mă tot nelinișteau.

Într'un an, în săptămâna întâi a Postului mare, ieșind dela utrenle noaptea, am surprins într'un coridor următoarea conversație: — „Untdelemnul e de trei ori mai scump decât grăsimea de porc. Cu ce vrei, frate, să postesc? Fără multe scrupule m'am repezit eri în târg și mi-am cumpărat 5 kgr. de slănină. Să mă ierte Dumnezeu”. Erau doi călugări proprietari, cari aveau căsuțele și gospodăriile lor dinafară de incinta mănăstirei.

Vedeam atâtea contraziceri și atâtea nepotriviri, încât nu știam ce să mai cred. Noroc că mă afundam zilnic cu capul în cărțile cu viețile sfinților, în paterice și în proloage, și acolo, în lumea sfinților, mai aflam puținică odihnă și liniște sufletului meu. Mă întrebam adesea, de ce călugării cei de mult au putut fi sfinți, iar noi acești de astăzi nu mai putem? Nu numai atâta, dar după cât văd, mergem repede spre povârniși!

Astăzi am aflat, cu ajutorul lui Dumnezeu, cheia acestei enigme; E lipsa harului. Biserica ortodoxă se lipsește din zi în zi de Harul mântuitor. Schisma a uscat-o de toată umezeala Harului ceresc. Imi cauza multă neliniște sufletească și modul de viață călugăresc, pe care îl experiam zilnic în jurul meu. Conversațiile fraților: la diferite ascultări erau prea banale, prea de tot comune. Și nici un semn bun de îndreptare, nici o măsură. În ceea ce privește viața sufletească a fratelui viitor monah, aproape nimeni nu se ocupă de el. Dacă vrea, se poate duce la biserică; dacă nu, nu se mai duce. Dacă vrea, se spovăduște și el, ca ori ce mirean, odată la an; dacă nu vrea, nu se mai spovăduște. De împărtășit tot așa. Dacă vrea, postește, într'o zi, dacă nu, nu postește niciodată; cine poate să-i impună? Nu sunt mulți aceia, ce fac fapte de adevărați monahi.

Există în Mănăstirea Neamțu un număr mic de monahi, cari cu toate greutățile, ridiculizările și piedicile de tot felul din partea altora, se încapăținează să fie adevărați călugări. — Pe aceștia îi iubeam foarte mult, încercam să-i imitez în nevoițe și în mortificări și mă bucuram văzând, că ei se aseamănă întrucât-va cu călugării cei de demult, din vremea sfinților. Pe acești călugări niciodată nu i-am auzit judecând pe catolici, și nici pe vreun frate de al lor. Desigur, că tocmai aceasta era și nota lor de cuvioșie.

O altă curiozitate pentru mintea mea de novice monah fu aceea, de a nu fi găsit nicăiri în viețile sfinților învățătura, că trebuie să urăști pe catolici, pe Papa și pe latini. Dincontra, în viețile sfinților am aflat atâția mari sfinți și părinți ai bisericii, cari au fost latini. Iar, astăzi? Papa pentru noi nu este nici măcar un părinte, necum sfânt. Pentru ce? Veșnica întrebare fără de răspuns!

Mai târziu am aflat oarecare explicație în cartea numită *Pldallon*, care este o colecție a canoanelor celor șapte sinoade ecumenice și a multor sfinți părinți. La aceste canoane s'a adaus mai târziu o tâlcuire de desubt, compusă tendențios din partea unor scriitori greci, fanatici susținători ai schismei, tâlcuire, pe care ortodocșii o cred. Aici în adevăr am aflat ceva despre catolici și despre Papa; dar atât de pătimăș, încât îți sare în ochi dela distanță minciuna și ipocrizia. Pe atunci le-am crezut pe jumătate. Ce era să fac? Nu aveam la îndemână scrieri, care să mărturisească altfel.

Iată un exemplu tipic din cele multe, așa zise argumente, sau *tâlcuire a sfințelor canoane*, scrise cu litere mărunte de desubtul canonului, care sunt vădit îndreptate contra catolicilor: „Acum când nimic asupra noastră nu poate turbarea papismului, ce mai

trebuie economie?... (Era vorba de economie de observat la primirea catolicilor cari trec la ortodoxie)... „Că numim eretici pe latini și cum că în adevăr ei sunt eretici, nici o trebuință nu este acum să arătăm vre-o dovadă, că însuși aceasta, că avem atâta ură și atâta întoarcere, iată atâtea veacuri despre dânșii, este o arătată dovadă, căci îi urim ca pe niște eretici!...”

Epitetul de *papism* și de *papistăși* iarăși e servit catolicilor, mai în toate împrejurările, cu vădită patimă și cu dușmănie. Și ce înseamnă *papistăși*? Un credincios, care ascultă de Papa, care e în comunicare cu sf. Părinte, urmașul Verhovnicului Petru... Dacă asta e *papistăși*, nu este înjositor. Și când te gândești, că *papistăși* au fost toți sfinții din calendarul ortodox, cari s'au sfințit înainte de desbinarea lui Kerulariei!... Căci în adevăr sf. Vasile a comunicat cu Papa, a fost *papistăși*; sfântul Atanasie nu numai că a comunicat, dar a și alergat după ajutor la Papa și a stat vreme de câțiva ani lângă Papa; a fost *papistăși*. Iar sfântul Ioan Gură de Aur la Papa Inochentie I apelează, ca să-i facă dreptate în prigoana ridicată asupra lui de Eudoxia și de Teofil. A fost *papistăși*. — Toți acești mari sfinți, precum și alții nenumărați, pe care li prăznuște atât biserica occidentală cât și biserica răsăriteană, au fost cu supușenie față de Papa, au comunicat cu el, au fost prin urmare *papiști* sau *papistăși*... Se poate să mai aibă frică cineva de un așa epitet?... Tot ce a fost până la schisma lui Kerularie, a fost *papistăși*, iar de atunci încolo, cei ce nu mai sunt *papistăși*, sunt *schismatici*...

Când am cetit pe *Stimon Tesalonicianul*, a cărui faimă trece în gurile grecilor de sfânt, am aflat în el alte exemple triviale, pe care mă și scârbesc să le citez. Totuși iată ce scrie acest pseudo-sfânt al nouilor greci despre catolici:

... „Și nunțile lor le fac larăși fără de lege, căci tatăl se împreună cu mama și feciorul lui cu fiica și frații cu surorile... Hitonțiile le fac într'un chip nu după cum au rânduit părinții și apostolii, pentru că el au dat a se face aceasta prin punerea mâinilor, iar nu prin ungere, precum fac *papistășii* după legea veche. Și liturghia o fac acești *papistăși* cu totul schimbată și afară de rândulă. Întâi, că o fac cu azimă ca iudovii... Apoi nici dimpreună nu slujesc liturghia *papistășii*, nici dintr'același păhar și aceeași pâine cuminecă pe mirean, precum face biserica noastră, ci cu alt obicei...

Dar nu numai unele ca acestea, care nu se cuvin creștinilor, fac. Mai toți fac neastâmpărate curții, nebăgând în seamă aceasta nicidecum, chiar călugării, preoții și mireni... Acestea le zicem, nu

că dintr'al noștri oarecari nu cad în curule; căci știm, că unii cad, dar cu poezie îi îndreptăm, pentru că la papistași curvula mai nu este privită ca păcat și până întratâta sunt ei, încât nici poprire la preoțe nu le face lor curvula; căci mulți din cei preoțiți dintr'înșii au posednice și fectori din curvie pe față și intră în case de curvle și curvesc fără sfială... fără să fie oprii de preoțe, și mlrenii lor pe alocurea la posednice și fără rușne curvesc, nesocotind că aceasta ar fi necurăție și păcat. A se atinge de dobitoacele cele necurate și spurcate și mai vârtos de mortăcluni, nu e bine. Papistașilor însă le lipsește cu totul aceasta socoteală, căci și de scârna lor se ating și pișat gustă, precum mulți au văzut... Dumnezeușcul Apostol Iuda zice: «Urând și veșmântul cel spurcat de pe trup», iar aceștia spurcăclunea cea din trup nu numai n'o urdsc, dar nici se scârbesc de ea... Și în care vase fac de măncarea lor, în aceleași își spală hainele cele spurcate și tăvălile... Aceștia aduc la buzele lor și la gura lor scârnaviile cele din murdăria lor din care se spurcă (Vai, Vai!)»...

A voit Simion din Tesalonic prin astfel de acuze grosolane și mincinoase să-i deie gata pe „papistași”... Dacă s'ar fi rămas numai cu erudiția acestui bărbat, și Dumnezeu dreptății n'ar fi luminat mai mult mintea „papistașilor”, cari se pot mândri cu cele mai mari somități în ale științelor moralei și a ordinii celei mai civilizate, ai crede că Simeon tratează despre niște sălbatici de prin Patagonia, ... niște canibali, sau niște maniaci de cea mai joasă speță... Cu astfel de argumente te poți oare liniști, tu suflete creștin, te poți convinge, te poți zidi sufletește? Și mă întreb dacă nu cumva mai există și astăzi mulți monahi de-ai noștri în mănăstiri, care să primească de sfinte aceste abjecțiuni?... Să susții în fața dreptății lui Dumnezeu și în fața unui nour de sfinți părinți ai vremurilor dinaintea schismei, a căror scrieri le conservăm cu atâta sfințenie, acuze atât de grosolane în contra catolicilor așa de păcătoși, iar pe tine să te întitulezi dreptcredincios „ortodox”? Eu unul începusem a mă îngrozi... Ori cine are mintea limpede, poate judeca, că astfel de acuzații aduse catolicilor nu pot sta, mai ales astăzi, când vedem, că tocmai din apus, din lumea catolică, sufla spre noi spiritul de înălțare sufletească, de curăție a moravurilor omenești, tocmai deacolo primim adevărata cultură și civilizație creștină. Acuzațiile lui Simeon Tesalonicul s'ar potrivi mai degrabă lumii ortodoxe grecești, și mai cu seamă fanarioșilor, de a căror caracter și moralitate ne-am convins înșine.

Ce să mai vorbim?... Sfânta Scriptură zice: „Din roadele lor îți vești cunoaște”. Dacă e nevoie să dăm crezare acestui cuvânt

dumnezeesc, apoi nicăiri el nu poate fi aplicat mai luminat ca aici. Ori cine a mers între catolici, și a petrecut o bucată de vreme între ei, nu s'a întors decât cu laude și admirație despre viața lor cinstită și demnă; însă nu știu dacă același va putea spune tot astfel, dacă ar merge să-și petreacă un an doi și între ortodocșii zădea, mai ales între greci... De nu m'ar fi ajutat bunul Dumnezeu să apreciez însumi aceste lucruri la fața locului, atât în apusul catolic cât și în răsăritul grecesc, astăzi aș fi rămas poate un fanatic sectar. Aș fi dat crezare poate tuturor scrierilor de felul de mai sus, ba mai mult ca sigur, le-aș fi propovăduit poate și ca pe niște lucruri foarte adevărate.

Așa era în veacul al XV-lea, pe vremea lui Simeon Tesalonicianul, felul de propagandă împotriva catolicilor. În veacul nostru, un asemenea mod de argumentare desigur n'ar mai putea prinde, căci numai naivii analfabeți ar mai putea crede asemenea baliverne. Grecii noștri de astăzi au prins de veste acest lucru. Ei nu mai argumentează astăzi ca Simeon Tesalonicianul, sau ca autorul tâlcuirii Pidalionului, ci au schimbat șurubul. Ei se servesc astăzi de metoda protestantă a negării. Neagă primatul Papei, dinaintea de schismă, neagă viețuirea la Roma a sfântului Petru. Ei se contrazic cu tradiția lor.

Am ținut să detailez aceste probleme de ordin sufletesc în privința convingerilor doctrinare, nu ca să contrazic și să polemizez, ci numai pentru ca cetitorul să poată înțelege mai bine diversele faze ale evoluției stărilor mele sufletești în drumul convertirii, ce avea să vină mai târziu, și pentruca să ia notă despre slabele argumentări ale schismei, în fața argumentelor celor adevărate ale catolicismului, pe cari va trebui să le întâlnesc mai târziu, și în fața cărora, dacă voi vrea să rămân sincer cu mine însumi, va trebui să capitulez.

Deocamdată e bine de notat că argumentele grecilor, de a rămânea în schismă, sunt cu totul slabe, neîndestulătoare și ne-logice. Motive de erezie contra catolicismului nu există, ori câte noduri în papură s'ar căuta. Nici un sinod ecumenic, din cele șapte recunoscute universale de însăși biserica ortodoxă, n'a adus atingere primăției papale; nici unul nu arată, că latinii ar fi eretici... Ori, Kerularie, în 1054, n'a ținut nici un sinod ecumenic în momentul ruperei sale dela Catolicitate. El nici nu putea să convoace un astfel de sinod, pentru că nu era a lui puterea de a-l convoca, nu era el șeful bisericii universale, ci Papa, ca întotdeauna. Oare din timpul lui și până astăzi, mai adunatu-s'a undeva vre-un sinod ecumenic, în care să se fi declarat eretic catolicismul

creștin, profesat de Papa?... Nu! Atunci cu ce-ți justifici tu, creștin ortodox, întrăinarea și ura ta față de latini și acuza de eretici, ce le-o arunci?... Aceasta nu numai că nu-ți poate servi de argument, dar te și învinovățește în fața lui Dumnezeu de rea voință, de nesupunere și, mai ales, de ură fără dreptate contra fraților tăi.

Se înțelege, că dacă poți să înfunzi capul unor bieți oameni simpli cu oarecari prejudecăți batjocoritoare, cu crime inimaginabile, cu imundități și grosolănii scârboase, îi poți împinge până la fanatism. Îi poți face să pună mâna pe furci și pe topoare, să spargă capul celui dintâi catolic întâlnit... La așa ceva deviază acțiunea pe urma unor astfel de învățături...

Și atunci vin și se împlinesc la ei, la catolici, nu la ortodocși, cuvintele Domnului din Evanghelie: „Și va veni vremea când tot cel ce vă va ucide să i-se pară că aduce slujbă lui Dumnezeu...” Și iarăși: „Din roadele lor îi veți cunoaște pe ei”.

Cine știe până unde aș fi ajuns și eu cu fanatismul în luptă contra catolicismului și al adevărului, dacă nu trimetea Dumnezeu în anul 1915 la mănăstirea Neamțu niște fețe bisericești catolice. Vederea lor singură m'a dezarmat. Așteptam să văd monstri, când colo, ei apărură în fața mea drept îngeri...

Erau trei călugări. Unul din ei era îmbrăcat în sutană și scapular alb, paremi-se dominican; iar ceilalți erau franciscani, căci îmi amintesc, că purtau brăe albe de șnur și metanii lungi de chilimbar la brăe. Au intrat la Părintele stareț, au stat multșor. Unul din ei vorbea binișor românește. După câteva ore au ieșit întovărășiți de stareț și de doi membri din administrația mănăstirei, ca să viziteze biserica și argintăria. Păreau așa de voioși, așa de prietenoși și așa de amabili, că-mi părea, că nici nu ma văzusem astfel de oameni buni. Părintele stareț îi trata cu vorbe foarte amicale. Voiam să descopăr în trăsăturile feței lor, sub ce semne anume își ascund răutatea lor, crimele, cruzimele și imoralitatea lor?! Mă așteptam să-i văd închiși la față, posaci, acri, perfizi... Dar dimpotrivă, am citit din fața și întreagă purtarea lor, că sunt oameni foarte cuminți și venerabili.

„Nu par a fi tocmai așa de răi catolicii aceștia”, încercai să fac o mică remarcă unui călugăr, „dar nu știu cum or fi alții”. — „Să nu te încrezi niciodată, frate, numai în exteriorul lor; cine le poate ști inima și scopul pentru care au venit ei în mănăstirea Neamțu?” — „Și ce rău ar putea ei să ne facă, părinte?” îl întreabai intrigat. La acesta însă nu primii nici un răspuns, decât un vag semn că nu are poftă de vorbă mai multă.

Tot în vara aceea a sosit la Mănăstirea Neamțu și Păr. *Vasile*.

Lucaciu din Transilvania. Dela începutul războiului mondial, Păr. Lucaciu fu silit să părăsească Ardealul și să se refugieze în țară. Auzisem vorba, că e *unif*, adică jumătate catolic, jumătate ortodox, cum îi ziceau călugării din Neamțu. A stat în mănăstirea Neamțu vreme de aproape 2 luni, în timpul sezonului de vară. — Avea dese întâlniri cu boerii ieșeni și bucureșteni, ce se aflau în vilegiatură în localitate. Era nu tocmai înalt, dar voinic, și vorbea tare și indesar. Umbla în civil, cu haine albe și cu pălărie de pae pe cap. Venea adeseori la biserică, asista la oficii, și mai ales la liturghie. Stătea într'o strană rezervată lui.

În afară de biserică Păr. Lucaciu se arăta foarte amabil cu călugării. Ieșea de obicei la primblare cu doi frați seminariști, pe cari noi îi cunoșteam sub numele de frații *Chiril* și *Busuloc*, primii dintre frații mănăstirii Neamțu dirijați de Părintele Daniil Ciubotaru spre studii. Acești frați erau însărcinați de stareț, să-țină tovărășie, spre a nu se afla prea strein și singur, când starețul și cei din administrație erau prea ocupați cu interesele mănăstirii. Aflasem, că Părintele Lucaciu era foarte bine văzut în ochii Mitropolitului Moldovei, și însuși Mitropolitul recomandase călugărilor din Neamț o deosebită atenție oaspelui venit din partea fraților ardeleni. După aceste vizite de persoane catolice la Mănăstirea Neamț, am început a-mi forma despre catolici convingerea, că nu sunt tocmai așa răi precum se spune. În afară de acestea, îmi mai aduceam aminte din când în când, că Regele Carol I, primul rege al României, adormit în Domnul abea în 1914, ca și regele Ferdinand, deși au fost de religiuinea catolică, au fost însă regi buni și foarte iubiți de popor. Regi căroră Dumnezeu le-a trimis Haruri mari în timpul domniei lor și, deși nu erau ortodocși, toată lumea și toți preoții se rugau în biserici pentru sănătatea și mântuirea lor. După moartea Regelui Carol I, nu s'a făcut oare și în Sfânta mănăstire Neamțu o mare panahidă pentru odihna sufletului său, și călugării i-au cântat în cor *Veșnica pomenire?*... Toate aceste lucruri au început să clatine tot mai mult în sufletul meu convingerea despre răutatea, ereticismul și perfidia catolicilor, și să mă apropie tot mai mult de gândul unirii.

Ca soldat în armata română

Terminându-mi noviciatul în mănăstirea Neamțu, am fost îmbrăcat ca frate călugăr, așa cum e obiceiul în mănăstirile ortodoxe, dar voturi n'am pus căci, după o lege din 1907, tinerii novici trebuie să facă mai întâi serviciul militar, și numai după terminarea acestui serviciu, pot să fie primiți în călugărie și la voturi călu-

gărești. Aceasta era o mare încercare pentru mine, care voiam să devin călugăr cu orice preț — și cât mai curând. Temându-mă să nu mor înainte de a mă călugări, m'am obligat de bună voie cu voturi călugărești private, pe care multă vreme nimeni nu mi le-a știut. Nici chiar duhovnicul la care mă spovăduiam. Despre aceasta n'ar merita să scriu, dacă n'ar avea și acest lucru oarecare amestec cu frământările mele sufletești.

Războiul m'a aflat în București, făcându-mi pregătiri să plec la sfântul Munte Athos. Nu mi-am ajuns scopul, căci am fost sechestrat de bulgari și internat mai pe urmă în lagărele de prizonieri din jurul orașului Sliven. A trebuit să petrec trei ani în Bulgaria, prin lagăre și colonii de muncă, desbrăcat cu forța de haina monahicească, însă încărcat cu multe haruri despre care ar merita să scriu un volum a parte, arătând cât de mult ajută omului credința în Dumnezeu.

În 1919, relator sănătos în țară, am fost recrutat în armata română pentru marina militară. Convingerea mea în privința credinței era acum devotamentul aproape fanatic pentru ortodoxism. Nu aș fi trecut la altă religie pentru nimic în lume. Dacă mi-ar fi spus atunci vreun oracol, că mai târziu am să devin catolic, m'ași fi socotit pe deantregul un nenorocit. Aș fi cerut lui Dumnezeu să-mi scurteze zilele, ca să nu ajung până la actul acela.

În tot timpul serviciului militar mi-am păstrat cu încăpăținare credința și făgăduința de a deveni monah. Mergeam Dumineca la biserică în oraș. Când ne aflam cu vasul nostru militar în Constanța, mergeam mai cu seamă la catedrala orașului, care e foarte aproape de port.

Mă spovăduiam de 4—5 ori pe an, însă nu mă împărtășeam aproape niciodată. Amânam pe când voiu putea face o mai bună pregătire. Mă gândeam la reîntoarcerea în mănăstire, care lucru trebuia să se întâmple imediat după terminarea serviciului militar. Mi-aduc aminte, că un preot din Constanța a încercat să mă convingă să mă împărtășesc, dar eu am refuzat, zicând că vreau să-mi rezerv bucuria aceasta pentru ziua reîntoarcerii în mănăstire.

Serviciul militar a durat trei ani. De multe ori am fost nevoiți să rămânem cu vasul nostru militar în micul port dela gurile Dunărei, Sulina. Aici, în Sulina, era, și o bisericuță catolică. Am asistat de multe ori, din curiozitate, la sf. slujbe ce se făceau acolo de către un preot cu ochelari, grăsuț la față. Ceeace mă minuna mai mult era orga cu melodiile ei nostalgice. Ritualul desfășurat de preot cu mișcări repezi și mașinale, nu-mi convenea. Predica, însă îmi plăcea, și simțeam din cuvintele ei, că preotul era

pătruns de ceea ce spunea, și pentru aceasta îl apreciam; îndatăce însă își începea slujba lui cu mișcări repezite, din nou mi-se trezea repugnanța... A trebuit să treacă multă vreme, și să asist de multeori la oficiul missei romane, ca să înțeleg spiritul propriu de evlavie al acestei liturghii, care diferă cu totul de spiritul lent și molatic al ritualului bizantin. — Notez că mergeam la liturghia catolică din simplă curiozitate.

Oricât am citit în literatura patristică a mănăstirei Neamțu, și oricât am frunzărit prin oarecare lucrări de istorie, în legătură cu diferitele fapte politice și religioase, nu am putut afla o lucrare, care să trateze pe larg și imparțial istoria desbinării bisericilor de de apus și de răsărit. Iar eu boleam par'că în suflet de lipsa unor informații temeinice în această chestiune, care mă frământa ziua și noaptea. Imi închipuiam, că oamenii cu carte și cu o cultură mai superioară, cunosc această problemă și o văd clar în mintea lor, darse feresc să mi-o spună. Eu însumi n'o puteam vedea, pentru că n'aveam cultura trebuincioasă. M'am hotărât, deci, să-mi câștig însumi cultură, și drept urmare, m'am înscris ca elev particular, deși eram bătrânior, la liceul „Mircea cel Bătrân” din Constanța. Deși aveam și îndatoririle de oștean, m'am pus cu toată seriozitatea pe lucru și pe carte. A mers bine. În timpul celor trei ani de militărie am eșit și cu trei clase de liceu. În manualul de istorie din clasa doua de liceu am aflat, pentru prima dată, despre desbinarea bisericilor următoarele: *„La anul 1054 biserica de răsărit s'a despărțit de cea de apus. Cauza a fost pofta după supremație a papilor, cari volau să domineze și peste biserica orientală... Din cauza aceasta patriarhul Constantinopolului a protestat și cearta a fost gata, cei doi capi ai bisericel și-au aruncat unul asupra altuia anatemele și s'au despărțit. Despărțindu-se capii, s'au despărțit și credincioșii, și de atunci nu s'au mai putut uni”*. Atâta însă era prea puțin pentru mine. Dar speram că în cursul superior al liceului voi cunoaște mai mult.

În afară de lecțiile mele, am citit în timpul acela foarte multă literatură laică. Citeam tot felul de cărți. În unele din ele aflam multe lucruri edificatoare despre moralitatea clerului catolic. Cu timpul s'a redeșteptat afecțiunea și admirația din copilărie pentru Franța și Italia. Franța în special mă atrăgea. Aș fi dorit s'o cunosc și în realitate. Dar mi se părea peste mijloacele mele acest lucru. Știam, că doar numai fiii de boer se pot bucura de favoare. Cine putea să-mi finanțeze mie atâția bani, pentru ca să pot petrece câțva timp în țările catolice și civilizate ale apusului?

Și totuși, Dumnezeu în nemărginita Sa iubire, hotări să mi-se

împlinescă această dorință, peste așteptările mele. — Cât de bun a fost El cu mine!...

În toamna anului 1922 m'am eliberat din armată și, conform făgăduințelor mele către Dumnezeu, m'am întors în Mănăstirea Neamțu, unde acum mă aștepta, ca stareț al meu, Arhimandritul Daniil Ciubotaru.

Ajunsesese stareț prin voința lui Dumnezeu și prin virtuțile sale deosebite, pe cari i-le cunoșteam.

Făcuse într'un timp relativ scurt, ceea ce alți stareți nu făcuseră în zeci de ani. Cele mai mari lucruri, ce i-se atribue, sunt: recăștigarea moșiilor mănăstirei avute în Basarabia, printr'un norocos proces cu statul; apoi: reînființarea tipografiei, și pe urmă, înființarea seminarului monahal. Cu vre-o 2—3 ani înainte de venirea Prea Cuvioșiei Sale la conducerea mănăstirei, realizarea acestor lucruri păreau utopii. Dumnezeu însă lucrează împreună cu omul credincios; îi ajută să facă lucruri mari, pentru că gândul îi este curat.

Mă simțeam atras de duhul lui evlavios și iubitor de lumină. Aveam toată încrederea într'însul, și toată convingerea, că în adevăr mă va putea duce la mântuire. De unde îmi venea mie această încredere, nu-mi dădeam seama; Dumnezeu însă toate le întoarnă după ascunsele și eternele sale planuri. Am intrat de data aceasta în adevăratul noviciat. Trebuia să stau cel puțin un an în încercare, după regulile monahale dela Neamțu¹⁾.

Arhim. TEODOSIE BONTEANU

¹⁾ Printr'o sfântă și tainică rânduială a Proniei cerești, Preacuv. Daniil Ciubotaru se află acum între aceiași fii români uniți ai Sf. Vasile cel Mare, între cari tocmai își așternuse pe hârtie Preacuv. Teodosie „Chinurile nașterii sale celei de a doua”. — Căile Domnului căl nepătrunse, și sunt minunate în ochii noștri. (N. R.)

STĂRI DIN SĂCUIME

Prin arbitrajul de anul trecut (1940), dela Viena Ținutul Săcuzat a apucat sub stăpânire ungurească, intrerupându-se, astfel, brusc, opera națională și creștină a Bisericii noastre în acele părți. Pentru binele înfăptuit n'a așteptat mulțumite dela nimeni. Cel mult ar fi dorit înțelegere și ajutor în străduințele sale de după războiul mondial. A întâmpinat însă neîncredere și stânjenală chiar și din partea puterii ce s'ar fi convenit s'o susțină cu toată tăria și jertfelnicia. Ba i-s'au adus și învinuiri ce frizau insulta și bârfeala. Firește că Sibiul ortodox, ca Martie din post, nu se putea să rămână dintr'o treabă ca aceasta. Dovadă articolul: „Problema săcuiească sub raport confesional” după ticluirea iconomului-stavrofor Dr. Gh. Ciuhandu, apărut în nr. 7—8 al „Revistei Teologice” din 1938.

Lovitura primită credem că i-a cumițit pe toți câți gândesc și simțesc românește, și ziua de mâine e bine să ne așteptăm de patimă. Pentru acum și pentru viitor, în ochii oricărui Român de bună credință, și cât de cât în cunoștință de cauză, Biserica unită cu Roma trebuie să fie pentru Săcuime, ca și pentru toată suflarea românească, ceea ce a fost și este: factor viu de trezire și cultivare a simțului național. În decurs de aproape două secole și jumătate, ea și-a făcut toată datoria față de interesele atât politice cât și culturale ale neamului. Trecutul Blajului și a Bisericii unite este carte deschisă, cu pagini de glorie pentru ea, și caută s'o respecte oricine le cetește cu bună credință.

Sunt însă unii cari, căutând pete în soare și neputând găsi așa ceva, dau câte o raită — prin închipuire măcar — prin Săcuime, iau câteva informații, culeg câteva date din ceea ce alții au scris, deformează câteva situații și pe urmă, răstălmăcind toate, sau aproape toate, cu zâmbetul satisfacției pe buze, cred că au pus stăpânire pe adevăr și au pus degetul pe punctul vulnerabil. Ca să limpezim o situație pe care a încercat s'o prezinte tulbure păr. Ciuhandu, și ca să nu mai facă pe viitor și alții ca dânsul, fără a fi preîntâmpinați, facem aici câteva încreștări în cauză.

Articolul amintit este împărțit în trei părți, ocupându-se de Săcuime dela primele începuturi și până în zilele noastre, vrând să

scoată în evidență ceea ce și-a propus prin titlul ce i-l-a dat, și anume: că Biserica unită a compromis totul, iar ceea ce a mai rămas ar fi un merit al Bisericii ortodoxe. Remarcăm dela început că e foarte greu să se îndrepte tot ce e strâmb în el, deoarece articolul are atâtea idei răslețe și pagini incoherente ca ansamblu de expunere și redactare, încât desigur un cetitor care — cum fac cei mai mulți — nu l-a citit decât odată, foarte cu greu și-ar putea reaminti ceea ce a citit.

Nu ne interesează în cazul de față chestia originii Săcuilor și legăturile sau dependența lor de alte popoare. Constatăm însă că cele deduse din conținutul unui act din Alfalău (azi Joseiu), reprodus și de șematismul iubilare din Blaj din anul 1900, nu sunt de loc reazăm bun, pentru concluziile din articolul amintit. Presupunerea că schimbul dintre populația românească ortodoxă și cea săcuiască ar fi avut caracter de continuitate și permanență, unii venind alții trecând, și că Românii, românismul și deci Biserica ortodoxă de odinioară, și-ar fi găsit întărire în aceste părți prin faptul că mereu s'ar fi alimentat cu oameni noi veniți de peste munți, în măsura pe care i-o dă articolul, trebuie considerată ca fiind din domeniul închipuirii. Populația odată mutată într-o comună săcuiască foarte puțin contact nemijlocit, și cu atât mai puțin permanent, a putut avea cu lumea pe care a lăsat-o dincolo de munți, mai ales că era și o graniță care le despărțea. Preacucernicul Ciuhandu să fie poftit pe când granițele despărțitoare dintre frați dispăruseră, și să fie constatat câtă populație se infiltra în acele părți în felul în care și închipuiește Sf. Sa. — Era deja și o oarecare perspectivă istorică dela unire încoace!

Se întreabă pomenitul pâr. stravrofor: „Care erau stările bisericesti ale Românilor din Săcuime după pornirea uniației?” Și cearcă să le lămurească mergând „mai dinadins pe firul expunerii geografice statistice, decât istorice”. — Și pentru a ajunge la concluzia pe care, foarte probabil o avea gata de mai înainte, „spicuiește” din dr. A. Bunea: Șematism pe anul 1900; Balogh Pál: A népfajok Magyarországon; se provoacă pe ici pe colo la studiile d-lor prof. Sabin Opreanu: Săcuizarea Românilor prin religie, și G. Popa-Lisseanu: Sicules et Roumains, proces de dénationalization și, înainte de toate, cu șematismul amintit în mână clasifică, adună, împarte, face operații destul de complicate, iar ca rezultat al tuturor socotelilor, scoate una dintre concluzii: Intre numărul populației conșcrisă sub Inocențiu Micu Klein și cel de peste 200 de ani, adeca cel din anul iubilare, este o deosebire. Localitățile „uniete”, fie ele parohii sau filiale, sunt deficitare. „Deficitul are

două forme de exprimare: că „la 1900 nu mai exista nici cea mai mică rămășiță de sulete uniete din ceea ce fusese rezultatul propagăndei lui Inochentie Klein în ținutul săcuiesc; — sau că au rămas, până la 1900, d'abia niște *infimități disparente, menite ple-rit*!“. Iar pierirea aceasta, ea însăși, avea două forme de înfățișare: „uniții“ reveniau în cursul timpului la religia ortodoxă, ori se maghiarizau.

Constatăm că datele există în șematismul iubitor, precum și aceea că autorul articolului le-a scos, redat, adunat și împărțit exact așa precum și Blajul le-a tipărit pe hârtie în toată realitatea lor. Numai că autorul face o mare confuzie punând alături de datele din conscrierea făcută de Klein și reamintite în micul istoric care urmează după fiecare parohie din șematism, datele conscrierii făcută la 1900. Aici sunt datele după confesiuni, acolo însă lipsesc. Una verifică situația unirii la acea dată, iar cealaltă este o rezultantă a unei conscrieri în care a fost introdusă, ca situație dela 1900, toată populația dintr'o parohie sau alta după confesiuni. Păcat deci de munca cheltuită pentru astfel de construcții și mai pe urmă concluzii hibride. În rătăcire nu pot fi duși decât aceia, cari se lasă duși.

Cităm mai departe din articol: „Cât privește revenirea la ortodoxie, cititorul cu atenție va remarca... la ce infimități s'a redus populația unietă de odinioară“. Și tot acolo mai jos face gravă muștrare Blajului, între altele, pentru a fi recunoscut *situația de fapt* de a avea în Săcuime comune „bilingve“. Prin nu știu ce legătură de idei, vine cu „explicația“ următoare, pe care o reproducem întocmai: „Biserica uniată, ardeleană — și de ori unde s'ar afla ea pe fața pământului — este un factor de prozelitism înainte de toate și mai mult decât orice altceva. De aceea ea se furișează unde numai poate ca să facă prozeliți. Aceasta i-a fost misiunea în Ardeal dela începuturile sale și s'a achitat perfect de misiunea asta, al cărei rod este maghiarizarea românilor din Săcuime“.

Acest fel de a argumente e tipic ciuhandist, și credem că legătură de cauzalitate între afirmațiile acestor două pasagii, afară de autor, care la cine știe ce s'a putut gândi, altcineva greu ar putea găsi. Blajul nu a ajuns pe nici un fel de povârniș, ci a constatat pur și simplu o situație dureroasă, dar faptică, pe care au constatat-o și autoritățile românești ale statului, și am constatat-o și noi misionarii neamului pe acele plaiuri.

Vorbește apoi autorul de *părerile* unora și altora, citând texte scurte din „Népfajok Magyarországon“ de exemplu, cari texte numai prin răsălmăcire pot dovedi lucrurile afirmate în articol. De

exemplu cele scrise de Balogh Pál: „In județul Treiscaune elementul românesc e greco-oriental, numai ici-colo se dă de urma românilor greco-catolici maghiarizați“ înseamnă — și dacă autorul articolului ar fi făcut o mică verificare la fața locului s'ar fi convins ușor și el — că Românii cari trăiesc *in masse* cât de cât compacte au rămas ortodocși, precum alții au rămas uniți, dar Români ca limbă, obiceiuri și port, până în ziua de azi, cum ar fi de exemplu locuitorii din comunele cu populație ortodoxă: Brețcu, Covasna și altele din Treiscaune, și sunt cei din comunele unite: Voșlobeni, Varviz, Corbu, Tulgheș și altele din județul Ciuc. Maghiarizarea nu s'a făcut din cauză că unirea i-ar fi dus la rătăcire, deoarece așa precum avem comune unite maghiarizate, avem și comune ortodoxe cu desăvârșire maghiarizate ca limbă, obiceiuri etc. Prea-Cucernicul să se fie deplasat, de exemplu, la Cernatul de jos, și să se fie convins. Maghiarizarea nu s'a făcut decât acolo unde populația românească ortodoxă, sau unită, a fost în mare minoritate. Faptul acesta, de altfel, îl vom dovedi prin ceea ce vom spune mai la vale, provocându-ne chiar la constatări făcute de cel care scrie aceste rânduri, și de alții cari au cercetat la fața locului.

Din mormanul unor pasagii foarte confuze și puțin coerente, este imposibil să scoți precis felul în care autorul articolului își urmează firul ideilor. Nici nu vom încerca. Scoatem de acolo doar cazul comunei *Bodogaia*. De altfel e scos și acesta din o lucrare a d-lui G. Popa-Lisseanu. Păr. C., citând și Sf. Sa, spune: „Comuna Bodogaia ... avea două parohii, una ortodoxă și alta greco-catolică... două biserici ca două orfane... ultimul preot murind în 1919, nimeni n'a mai îndeplinit locul vacant numind alt preot, care să locuiască în comună... dela această dată toți credincioșii infideli s'au convertit la confesiunea reformată“.

În amintita comună deci au fost două parohii și biserici românești. Intrucât atât credincioșii uneia, cât și a alteia, au trecut la reformați, ne întrebăm, și întrebăm și pe autor, câtă vină are biserica unită și câtă cea ortodoxă, când nici una nici alta nu a trimis, sau nu a putut trimite, preot acolo? Dacă s'ar fi gândit mai bine la ceea ce poate revela acest caz, credem că nu ar fi lăsat să se dea sub tipar acest pasagiu din acest articol tendențios. G. Popa-Lisseanu amintește de situația din Bodogaia, însă nici pe departe pentru scopuri și motive pe cari le are și i-le dă reproducătorul.

Din tot ce se spune despre cauza maghiarizării din Săcuinse, un singur lucru este adevărat, și anume: e adevărat că în decursul veacurilor populația românească a scăzut în comunele cu

diaspore greco-catolice sau ortodoxe. Nu din vina și lipsa Bisericii însă, ci din cauza unui proces natural de asimilare prin care, minoritatea conlocuitoare, mai ales când e disparentă, este absorbită de majoritate. Astfel de cazuri, în alte forme, sunt și la noi și sunt și în alte țări din lume. Oamenii își pierd limba și simțul național prin puterea de viață a străzii. Mai ales a străzii! — Să fie venit autorul articolului pe când se puteau controla ușor faptele, și să fie văzut cum copiii părinților funcționari, trimiși în Săcuime, în majoritate ortodocși, și încă din vechiul Regat, vorbeau de minune ungurește cu alți copii din localitate peste tot unde se întâlneau. Faptul că zece vorbesc o limbă, impune celui singur de a se da după ei. Mai ales în copilărie. Pune-l pe acesta în situația de a fi țăran, de a fi sărac, de a avea și a nu avea popă, după ce în a doua generație a uitat românește ca și copilul dintre cei zece; însoară-l cu o săcuiancă, pentru că așa-i cer interesele vitale; dă-i patru sau cinci copii pe care vecinul să-i nănașească; încruscește-l, încumetrește-l, du-l la cununie și îngroapă-l cu preotul pe care nici el nu mai știe unde să-l găsească; ține-i mortul în casă vreo două săptămâni, până vine popa din a șasea comună; pe urmă începe un prohod pe care majoritatea din sat nu l-a mai auzit și râde pe'nfundate de el; ține-i capul în mult întuneric și beznă, cum a fost pe vremuri, și să vedem ce se alege de el?

Alți autori și cercetători serioși au avut în vedere toate acestea, precum și alte multe cauze, care au determinat maghiarizarea, și în loc să arunce răspunderea în sarcina Bisericii unite, s'au mulțumit a constata fapte determinate de forța împrejurărilor.

Iată ce trebuie să spunem noi: Biserica unită cu Roma a fost singura care, în vremuri de vitregie, s'a interesat de aceste ol răslețite și a adus atâtea jertfe cunoscute și necunoscute pentru a le menține. Onoare ei pentru tot ceea ce a făcut. Și spunem mai departe: dacă ea nu era ca să le țină în jurul altarelor, din aceste suflete, ca și din cele din Bodogaia, azi nimica n'ar mai fi.

Au fost, și poate mai sunt și azi, „bodogaisme“. Din cauza lor însă cele două Biserici naționale n'ar trebui să aibă mult a-și reproșa. Justificare să fie pentru amândouă faptul că vremurile urgiei ne-au legat limba și mâinile nu numai în aceasta, ci și în multe privințe, și nu e mirare că atunci când unul sau altul dintre ai noștri, transformat prin împrejurările mai sus spuse, și-a pus în gând să plece, nu am mai avut putere morală, și atât mai puțin fizică, de a-l opri.

Săcuimea, a fost și va rămâne locul multor încercări și jertfe a acelora — despre cari ortodoxia habar nu are, pentru că nu le

cunoaște și nu le-a suferit — cari, în decurs de sute de ani, pe vărfuri de dealuri, în bisericuțe roase de dintele vremii, și în case de bârne, au adus cele mai curate și mai prețioase jertfe pe altarul neamului. Nimeni decât buul Dumnezeu nu știe suferințele și ne-cazurile îndurate. O elementară obligație ne impune — de orice confesiune am fi — să ne închinăm în fața memoriei lor.

Vorbește apoi Prea Cucernicul, pe bază de informații scoase din gazete, despre preoți cari nu știau bine românește. Noi, cari am trăit ani de zile și am umblat în multe locuri pe acolo, nu cunoșteam astfel de cazuri. Admitem că vreo preoteasă din părțile locului să nu fi știut românește. Credem însă, și va crede și autorul, că cei din generația veche, cari aici s'au născut și aici au crescut cu copiii din stradă, băeți din popor, mai ales după ce numai la Blaj au început să învețe românește deodată cu studiile teologice, venind acasă, tot acolo de unde au plecat, să fi uitat pronunția corectă, ceea ce nu ne pare a fi ceva extraordinar.

Autorul articolului n'avea decât să-și ia undeva parohie în Săcuime, să stea pe acolo câțiva ani, și pe urmă să vorbească. Că nu ar fi fost la înălțime din punctul de vedere al limbei câțiva dintre frații noștri? Dar s'ar putea ca neamul și Biserica să le facă mustrare atunci, când ei, în timpurile maghiare, s'au jertfit pământ să fie preoți și să păstorească în mijlocul atâtor calamități? — S'ar comite nepricepute strigătoare la cer!

Constată acelaș, mai departe, că maghiarizarea a continuat și sub stăpânirea română, și amintește comuna *Clușani* în care, 24 de familii, pe timpuri, ar fi trecut la religia rom. cat. și constată, pe bază de informații, că mai sunt acolo 198 suflete greco-catolice fără biserică, sau măcar o capelă.

Intrebăm însă: cine a purtat vina acelei situații? Interes primordial avea acolo și statul. Iar populația săracă numai prin ajutorul lui s'ar fi putut gândi la clădirea unei biserici.

Vine apoi cazul din *Micfalău*. Foarte interesant caz. Și mai ales foarte interesantă interpretare. Singură ar ajunge pentru a dovedi sinceritatea și buna credință a autorului articolului de care ne ocupăm.

Cităm cele spuse: „Acolo s'a ținut, de pe urma unor demersuri ale d-lui G. Popa Lisseanu, o anchetă ministerială la 16 Oct. 1929. Cu acel prilej s'a constatat, în 42 cazuri concrete, citate de dl G. P. Lisseanu, o întreagă serie de părinți (tați și mame născuți din părinți ortodocși) cari într'o singură generație se săcuizaseră, iar urmașii lor astăzi sunt săcui rom. cat.“ Și apoi adaugă;

„Dovadă cum își pierde rezistența și Biserica ortodoxă de pe urma metehnelor Bisericii uniete”.

Facă-și aprecierile cetitorul cu bun simț. A spune că biserica ortodoxă, cum e în cazul de față, și-a pierdut credincioșii tot din cauza uniților, înseamnă a-ți bate joc de adevăr și de marele public dela care aștepti să te citească și să te creadă!

Cazul din Ghiduț tot din ziare îl cunoaște. Câte propoziții, aproape tot atâtea neadevăruri. Situația adevărată era aceea, că Ghiduțenii ei singuri au încercat să facă ceea ce au făcut și ortodocșii din Micfalău, despre cari pomenirăm. Natural în ediția din Ghiduț cazul ia aspectul unei crime. Nu notarii sau preoții i-au trecut în tabăra străină ci, pe baze de motive, cum au fost și cele mai sus expuse, ei singuri au vrut să treacă. Au fost lăsați fără preot? Cum era însă posibil să aibă preot în timpurile de urgie, când ei erau atât de pușini la număr, atât de săraci și atât de departe de ori ce centru, și deci de preot românesc? (Să se vadă situația geografică).

Dar Blajul a avut grije și de ei. Le-a trimis preot îndată ce s'a putut, și s'au dovedit greco-catolici români cu toții. Ghiduțul, despre care atât de mult s'a scris și s'a vorbit, promitea mai mult decât oricare altă așezare din acele părți. Lucru pe care informatorii gazetari au uitat(?) să-l constate. Și după ei și păr. iconom stavrofor.

Trecutul apropiat, din mila lui Dumnezeu, ne-a îmbiat prilej prielnic să dregem mult din ceea ce era stricat, și să recăstigăm simțitor din ceea ce veacuri vrășmașe ne răpiseră. Biserica Română Unită, din partea sa, a și făcut tot ce omenește era cu putință. În loc să fie fost însă ajutată precum se convenia în această operă de salvare, refacere, întărire și înflorire creștină și română în acele părți înstrăinate, a fost mereu stânjenită tocmai de factorii ce trebuiau să-i fie mâna dreaptă. În schimb au fost susținuți cei cari au făcut isprava de care mai bine este ca nici pomenire să nu se mai facă. Să fie, oare, viitorul apropiat, călăuzit de mai multă judecată sănătoasă și echitate? — Nădăduim că da.

EUGEN ARIEȘANU

POMENIREA DREPTULUI

Patrusprezece veacuri e un răstimp strașnic de îndelungat pentru istoria bietului pribeag grăbit, care-i omul pe pământ. Valul vremii mătură neamuri, între timp, și duce pe cale neltoarsă dinastii și împărății, păstrându-le doar pomenirea în puține rânduri de manuale didactice, ori pe pagini de te miri ce lucrare de specialist, care se cetește apoi pe sine însuși. Incolo: vâlul uitării se așterne, întunecat și greu, ca bulgării mormântului, peste atâtea măririi și puteri lumești, trecătoare, oricât praf ar fi răscolit, și oricât sgomot ar fi făcut, în sborul lor orgolios și efemer. Icoana acestor străluciri ce se destramă ca visurile, ne-o imbie, deatâtea ori, și bolta cerească, sub chipul fermecătoarelor stele căzătoare, cari sclipeșc pușintel vederii noastre, ca să între din nou în noaptea din care au răsărit.

Nu asta e soarta celor pe cari strădalnica lor împreunălucrare cu harul de sus li face vrednici de cinstea de a fi trecuți în ceata dreptilor Bisericii lui Hristos. Pomenirea acestora e veșnică, și numai cu laudă se poate face, spre mărirea lui Dumnezeu și zidirea sufletească a binecredincioșilor creștini, și a oricărui muritor în stare să se închine în fața măreției morale, și să prindă îndemnurile ce pleacă dela ea.

Papa *Gregoriu cel Mare* face parte din pleiada acestor uriași ai credinței și ai voinței făurite, luminate și oțelite, în atelierele Sf. Spirit. Cele patrusprezece veacuri ce s'au scurs dela venirea lui pe lume în Cetatea Veșnică, departe de a-i fi spălătăcit figura au îmbogățit mereu lucirile aureolei sale cu atât mai luminoase, cu cât mai neagră e bezna în care i-a fost rânduit să se mistuiască în slujba Domnului și a sufletelor.

Cel ce era să fie Sf. Gregoriu cel Mare, s'a născut pe la 540, „de senatoribus primis”, cum încrestează Sf. Gregoriu de Tours. Familia din care se trăgea dănsul dăduse Bisericii lui Hristos doi locțiitori ai Domnului: pe papii Felix III și pe Agapit amândoi copii de preoți căsătoriți. Vlăstar unic al căminului părințesc, Gregoriu ar fi putut trăi pe picior mare. Mai ales că era și bogat, și ajunsese de tânăr la înalta slujbă de *praef-*

fectus urbis, râvnită și pismuită de toți poftitorii de putere și mărire. Pe el însă nu l-a răpit deșertăciunea celor trecătoare. „Ab adolescentia devotus Deo”, cum îl cunoștea toată lumea, și cum era de fapt, dânsul s'a lăsat vrăjit de frumuseța vieții celei mai pre sus de fire. Urmând pilda alor trei mătușe cari se călugăriseră de tinere, a lăpădat și el dela sine toată grija cea lumească, s'a retras pe Clivus Scauri din Roma și, casa moștenită dela părinți, a prelăcut-o în mănăstire, pe care a închinat-o sfântului Andreiu. Pe întinsele sale moși din Sicilia a făcut la fel, ridicând și înzestrând nu mai puțin de șase așezări monahicești.

De fericirea trăirii în aspra sihăstrie de pe colina lui Scaurus n'a avut parte decât scurtă vreme. Dar ce bogată în roduri duhovnicești a fost și această scurtă petrecere în atmosferă de culmi așetice! O întreagă viață de lumănată, nelămurită și neobosită apostolie, rămănea să facă dovada. Într'aceea Papa Pelagiu II, în mijlocul văltoarei războiului cu Lombardii, se gândește să folosească în slujba Bisericii acest nobil vlăstar de autentică romanitate, altfel de cum plănuse el însuși: îl sfințește diacon și-l trimite apocrisiar (=nunțiu apostolic) pe lângă curtea împărătească din Constantinopol. Porunca fiind poruncă, smeritul între monahi — cel dintâiu monah apocrisiar — se supune și pleacă unde-l mână ascultarea. Și unde-i de crezut că fostul prefect al Romei celei vechi nu era un necunoscut.

Rar se mai făcuse o atât de nimerită alegere a omului potrivit la locul potrivit. Cetatea împărătească de pe malurile Bosforului trăia zile de glorie. Trimisul Romei papale află în scaunul lui Constantin cel Mare pe împăratul Tiberiu II, care se bucura de toată strălucirea domniei lui Iustinian, dar fără să aibă ambițiile cesaropapiste ale aceluia. Patriarh era Eutichie, creatura lui Iustinian și unealta lui în săborul din 553, când au fost osândite faimoasele „Trei capitale”, apoi jucăria aceluiaș, care n'a pregetat să-l arunce pe calea surghiunului. Grigore nu știa grecește. Clerul bizantin nu știa latinește. Și nici nu-și bătea capul cu limba Romei celei vechi care, politicește, dimpreună cu întreaga Italie, făcea parte integrantă din imperiul bizantin și era dată pe mâna unui oștean împărătesc — exarhul — ce-și avea reședința în Ravenna. Două veacuri a dăinuit această stare de lucruri (554—754), până să-i pună Pipin capăt și să treacă Papii Stefan II puterile și drepturile exarhului ce va rămănea de aci încolo simplă amintire istorică. Până atunci însă mai era mult. Iar Grigore trebuia să aibă atingere cu bisericani și puternici lumești cari priviau totul prin prisma actualității și nu întrelăsau să-i stoarcă toate privi-

legiile. Chiar și cu nesocotirea dreptului câștigat și a conștiinței, în adormirea căreia, de altfel, bizantinii, au fost meșteri neîntrecuți, în toate vremile. Patriarhul țărigrădean Ion Ajunătorul, urmașul lui Eutihie, n'o să se abată nici el de pe un drum bătătorit de atâția dintre al lui.

Strălucirile lumesti dela Constantinopol nu-l fascinează. Mă-nunchiul de călugări pe cari i-a adus cu sine aci din Roma, dimpreună cu starețul lor și al său, Maximian, i-au ajutat să rămână mereu în aceeaș ambianță de asheză și de înaltă spiritualitate, care-i fusese atât de dragă în chinovia din Cetatea Veșnică. El nu pierde vremea înzădar. Adâncește Scripturile; se roagă; se nevoiește pe calea desăvârșirii, și își face pe deplin și slujba de apocrisiar. Incepe să scrie comentarul cărții lui Iov; leagă prietinie cu Sf. Leandru, episcopul Sevillei, ce se afla și el acolo; discută probleme teologice cu patriarhul Eutihie; se sfătuie frățește cu urmașul acestuia, cu Ion Ajunătorul, care, mai târziu, o să-l amărăscă atât de mult cu folosirea orgoliosului titlu de „patriarh ecumenic”, — nefandum elationis vocabulum, cum îl timbrase și Pelagiu II; se știe ținea în stimă și la curtea noului basileus Maurițiu; are trecere la soția acestuia, la Constantina; dă sfaturi Theoktistei, sora împăratului; pertractează, din încredințarea papii, cu episcopii Istriei, încercând să-i înduplece să înceteze cu schisma lor. Nu-i scapă nimic din ce-i privește slujba și Biserica. Și știe să-și rupă timp și pentru a scrie cutărui patrician, ca generalul Narses, cutărei patriciene ca Rusticiana, luminându-i, în înndoelile lor, mângăindu-i în amărăciunile lor. Omul acesta vlăguit, veșnic bolnăvicios cu trupul, e un apostol neînfrânt; e totul tuturora. Acum ca diacon. Și cu atât mai vărtos după aceea, ca urmaș al Sf. Petre.

La care treaptă a fost ridicat în vara anului 590, amăsurat dorinței obștești a preoțimei și a lumii credincioase din Roma. Asta însă s'a făcut împotriva voinței sale. Neprefăcut, și cu inima în palmă când trebuia, monahul-diacon, care știa că pentru a fi înscăunat, după alegere, era neapărat de lipsă și învoiala împăratului din Constantinopol, s'a îndreptat spre toți cari îi puteau fi de folos într'asta, rugându-i să împiedece cumva pe autocratul țărigrădean dela semnarea decretului (*tussio*), la care el se gândia cu groază simțită, nu afectată. A scris în acest sens patriarhului Ion Ajunătorul, soreri basileusului, Theoktistei, fostului episcop al Antiochiei, lui Atanasie, care tocmai se afla în Constantinopol. Și altora. Chiar și lui Maurițiu, șezătorul în scaunul lui Constantin cel Mare. La Roma însă se veghia asupra a tot ce zice și ce face nou

alesul tuturor. Prefectul Cetății Veșnice — Praefectus urbis Romae — a pus mâna pe scrisoarea trimisă împăratului, care, la rândul său, și dealminteri, îl cunoștea și-l stima pe Grigore cu mult mai mult, decât să-i implinească o asemenea cerere. Hărțile vremii încrestează atâta: „Data praeceptione iussit eum institui“. Incercarea lui Grigore de a scăpa cu fuga a fost zădărnicită la timp; a fost înfășcat și dus cu puterea la basilica Sf. Petru, unde a fost consacrat în 3 Septembrie 590. „Imi aduc aminte, plângând, și privesc suspinând limanul pe care l-am pierdut, și privesc suspinând pământul pe care turbarea viforelor nu mă lasă să-mi pun piciorul“. Imprejurările între cari urcă dânsul la cârma corabiei lui Petru sunt, de fapt, dintre cele mai desolante ce se pot închipui: În Roma însași băntuie ciuma; în împrejurimi pândesc Lombazii să se năpăstuiască asupra ei, și în acelaș timp garnizoana romană se răsvrătește pentru că nu și-a primit leafa. „Nu vedem decât jale peste tot — scrie dânsul în 593, cu gândul la Italia — și n'auzim decât bocete din toate părțile. Orașele sunt pustiite, întăriturile risipite, câmpiile depopulate, țara prefăcută în deșert. Nici un om pe țarină, aproape nici un locuitor prin târguri, și într'aceea nici o zi de răgaz în care, puținii oameni ce au mai rămas, să nu fie năpăstuiți... Unii sunt duși în robie, alții decapitați, masacrați“. Tot așa de sfâșietor e și tabloul Romei zugrăvit de acelaș Părinte obștesc îndurerat: „Ea, care odinioară era stăpâna lumii, vedem ce-a ajuns, așa zdrobită cum e de nemărginitele și nenumăratele dureri ce a îndurat, de amarul locuitorilor săi, de amenințările dușmanilor; ruine peste ruine... Unde-i Senatul? Unde-i Poporul? Din tot fastul demnităților lumești nu s'a ales decât praf... Și noi, mâna de oameni ce-am mai rămas, zi de zi suntem cu sabia deasupra capului și ne irămăntă încercări fără de număr... Nu mai e nici Senat și nici Popor ci, pentru cei cari mai tânjesc de azi pe mâne, numai suferințe și suspine ce se înmulțesc zilnic. Roma e pustiită și în flăcări, ... clădirile ei noi le vedem cum se prăbușesc singure“. — Ce mirare că i-se părea aproape de tot sfârșitul lumii?

Cu toate acestea Papa Grigore I nu-i un privitor abătut și descurajat. Oricât de puțină ar fi vremea ce crede că-i mai stă la îndemână, și cu toată sănătatea lui șubredă, el înțelege să folosească bine fiecare clipită pe care-i stăpân. Ieromonahul-Papă, îndată ce are răspunderea supremă în Biserică, vântură din slujba de arhidiacon roman, de care se știa că-i nevrednic, un anumit Laurențiu, și ia măsuri aspre ca diaconii să-și vază de rugăciuni, de predicat și de slujit săracilor, nu de cultivarea ... glasului. Intoc-

mește un catastih despre toți nevoiașii din Roma, și chiar și din orașe maritime îndepărtate, cu trecerea pe răboj a ajutoarelor ce sunt a li-se da. Pentru serviciul său din casă nu mai primește mîreni, ci clerici ori călugări fiindcă — după cum era convins dînsul — episcopul trebuie să aibă mărturie și în ce-i privește viața particulară, și caută să le fie spre pildă. Oprește să se mai ia ceva pentru hirotoniri, ori pentru înmormântarea în biserici. Se îngrijește ca „patrimoniul Sf. Petru” să fie administrat cu pricepere, echitate și bun simț creștin, Unuia dintre cei încredințați cu administrare de moșii de-acestea îi leagă de inimă să se poarte de așa cu lumea cu care va veni în atingere, încât să-l aibă drag pentru fineța manierelor sale, nu să-i bage în groază cu bădărnăia sa: „Precor, pro humilitate te diligant, non pro superbia te perhorrescant”.

Grija lui merge până la amănunte. Ispravnicului din Sicilia îi dă să înțeleagă că vacile sterile și boii mai bătrâni trebuiesc vînduți; turmele de patrupede cari nu-și plătesc nici capul, mai bine lipsă, pentrucă plata păstorilor se urcă la mai mult decît venitul turmelor. Patru sute de mînze pentru prăsilă sunt chiar de ajuns. — Și să aibă grijă de cântare să fie drepte, căci nu vrea să murdărească visteria Bisericii cu câștig urt (= Nos sacculum Ecclesiae ex lucris turpibus nolumus inquinari). Lucrătorilor pe moșiile patrimoniale (Papa le zice: rustici nostri) să li-se deie neapărat cât li-se cuvine. Cuvîntul său pretinde să fie îndeplinit întocmai: Audisti quod volo, vide quid agas: Ai auzit care mi-e voința; bagă de seama la ce ai să faci. — Limpede, categoric, scurt și la înțeles.

Papa avea lipsă de bani. De mulți bani. Nu pentru sine, ci pentru alții. El s'a socotit, și a fost aievea, numai chivernisitor al bunurilor celor săraci: Dispensator in rebus pauperum. Mîna lui e larg deschisă tuturor celor ce au nevoie de ceva milă. Pe-un stareț îl probozește părințește că s'a silit să ceară ajutor pe seama mănăstirii; altuia îi dă bani pentru acoperirea cheltuielilor cu sfințirea bisericii. Destinează sume însemnate pentru răscumpărarea sclavilor din mînile Lombarzilor; face rost, dintr'al său, de pături de pat pentru călugărițele din Roma (în număr de trei mii); plătește leafa ostașilor împărătești și tributul cuceritorilor; în sarcina lui sunt spesele cu bisericile și cu hrănirea populației sărmene din Roma, și tot mîna lui de Părinte ajută, discret, cu bani și bucate, femeii din protipendadă, ajunse la ananghie, ca acea „domna” Pateria, „domna” Palatina, „domna” Viviana (acestea două văduve), despre carl scrie conductor-ului moșilor patrimoniale din Campagna. Vin,

oi, găini, ulei, hăinuțe pentru copii, cărți, bani — Papa Grigore dăruiește de toate. Intr'aceea se îngrijește și de bărne din Bruttium pentru reparaturile necesare la basilicile S. Petru și S. Pavel.

În mijlocul tuturor acestor preocupări, și a multor altora, își rupe vreme și pentru a vesti turmei cuvântătoare adevărul mântuirii. Dintr'un răstimp de doi ani și ceva ne-au rămas dela el patruzeci de omilii asupra sf. Evanghelii. Cele mai multe le-a rostit el însuși. Unele însă le-a dictat, rămânând să fie cetite popoului de altcineva, căci boala de care suferia îl făcea uneori total afon. Caracteristica tuturor cuvântărilor sale este: limba populară și învățătura practică, ilustrată cu pilde frapante. „Binele nu-i nimic — zice el într'una din cuvântările sale — dacă nu-i întovărășit de smerenie... O vorbă ca o sută, fraților: smerenia este rădăcina binelui. Așintiți-vă privirea nu asupra celor pe cari îi întreceți voi, ci asupra celor cari vă întrec ei pe voi, pentru că luând drept pildă pe cei mai buni, să vă puteți întrece tot mereu pe voi înși-vă“.

Dela omul acesta care-i numai zel luminat, nervi și voință, pe lângă toată povara unui trup în permanență suferind, ne-au rămas, în scris, și alte dovezi grăitoare ale gândurilor — totdeauna apostolice — ce-l frământau. Așa e vestita lucrare *Liber regulae pastoralis*, dedicată episcopului Ioan al Ravennei. Și scrisă și pentru alții. Aci dă el expresie venerației sale profunde față de slujba cărmuirii sufletelor, în care vede arta supremă: *Ars est artium regimen animarum*. Îi inspiră oroare cei cari se vără la vlădicie așa fel că mai de grabă se poate zice c'au înhățat-o, decât că ar fi primit-o. Nu-i plac episcopii cari așa-s de „prudenți“, încât tac chitic, când ar fi să vorbească bărbătește, deschis și pe față: *Loqui libere recta*. Dar nu-i plac nici hotnogii cu mitră. Vlădica să birue vițiile, nu pe frați: *Vitiis potius quam fratribus dominetur*. Și chiar dacă va trebui să lovească vreodată în vreunul, pentru a-l îndrepta, în inima sa să-l socoată mai bun decât pe sine. Iar de va și fi făcând episcopul vre-un bine, să n'aștepte temenele pentru asta, de oarece „e un dușman al Răscumpărătorului tot cel ce, săvârșind ceva bine, dorește să fie iubit în Biserică în locul Răscumpărătorului însuși: e vinovată de gândul preacurviei toată sluga care vrea să placă în ochii miresei căreia îi duce darurile mirelui“. Trei lucruri limpezește dânsul în această operă epocală: calitățile pe cari trebuie să le aibă cel ce intră la preoție, ajungând, eventual, până la treapta arhieriei: *Ad culmen quisque regiminis qualiter veniat*; virtuțile și faptele ce trebuie să-i împodobască viața: *Ad hoc rite perveniens qualiter vivat*; rânduelile de

cari trebuie să se țină în vestirea cuvântului și în cărmuirea sufletelor: Bene vivens qualiter doceat.

Primirea ce s'a făcut acestei lucrări, îndată ce a fost încheiată, a fost dintre cele mai călduroase. Licinianus, episcopul Carthaginei, deși era unul dintre cei ce s'ar fi putut crede în drept să se simtă jigniți de anumite puneri la punct ale Papii, nu stă la îndoială să facă mărturisirea: Tui sumus, tua legere delectamur.

Cu aceeaș dragoste au fost îmbrățișate și celelalte produse morale-ashetice ale Sf. Grigore cel Mare: *Morallum libri*, sau *Expositio in librum Job*, — un veritabil repertoriu de cazuistică și de ascetică luminată — și celebrele lui *Dialoguri*, cari au făcut desfătarea cea mai gustată a Evului Mediu și au prilejit o literatură uriașă.

Păstor al păstorilor Bisericii lui Hristos, ar greși cine ar crede că solitudinea lui s'ar mărgini la Roma și la Italia acelor vremuri de freamăt și de neastâmpăr, și că s'ar mulțumi cu rânduețile autoritare impuse de conștiința datorinței numai între granițele patriarhatului Roman. El știe că Sf. Scaun Apostolic „*omnium Ecclesiarum caput est*”, și de aceea, în tot ce zice și face, purcede ca atare. Bizantinii pusese ră mâna pe ținutul Carthaginei, și pe o parte din Spania, încă de pe vremea lui Iustinian (552) și își aveau aci — în partea ce le aparținea din Peninsula iberică — un *judex* bizantin, pe nume Comitiolus, care, crezându-se mare și tare, și câștigând și simpatia câtorva vlădici cozi de topor, a înghebat un simulacru de săbor și a depus pe episcopul de Malaga, Ianuarius, căruia i-a și găsit îndată urmaș pe care n'a întârziat să-l numiască la locul vacant. Numai cât vlădicul sburătărit n'a stat cu mâinile în sân, tăcând mulcom. S'a plâns la Roma, unde a găsit ascultare. Papa a trimis în acea provincie bizantină, în persoana unui anumit Ioan, un *defensor* roman, care să nu discute cu săborul samavolnic, ci să judece în virtutea puterilor cu cari îl înzestrase Papa. Tot pe atunci Grigore I îl trimite pe acelaș în insula Cabrera, aproape de Majorca, să disciplineze o mănăstire ce-și făcea de cap. Asta fără să se ceară învoirea episcopului eparhiot. Face totul ca să desăvârșiască opera de catolicizare a imperiului visigot, mai ales după ce regele Reccared îmbrățișează crezul roman. Ia măsuri să stărpească boala simoniei de care era molipsit clerul franc, în sânul căruia era la ordinea zilei să urce, nechemăți, treptele ierarhice, în galop, „*praecipiti saltu*”. Cât la îndemnul, cât la porunca Papii, se țin sinoade bisericesti și adunări naționale, cari s'aducă hotăriri mântuitoare. Irlanda îndepărtată nu-i scapă nici ea din vedere. Și nici țara lui Albion. Preotul Candidus capătă bani și instrucții să

cumpere tineri englezi de 17—18 ani, cari să fie dați mănăstirilor, nu pentru a li robi, ci pentru a fi învățați carte, crescuți și formați în Roma pentru slujba altarului și apostolie printre ai lor. *Non angli, sed angeli*, trebuiau să fie mai apoi toți aceștia. Cum s'au și dovedit îndată ce sfântul ieromonah Augustin, ascultând de Grigore, locuitorul lui Hristos, luptând cu greutate și înspăimântătoare, a înfipt steagul dreptei credințe romane acolo, unde vulturii romani nu fuseseră în stare să se mențină. Cesar avusese, cu toate acestea, nevoie de șase legiuni ca să răsbată acolo. Lui Grigore I i-a fost deajuns o trupă de 40 călugări.

Răsăritul creștin i-a pricinuit și el Sf. Grigore cel Mare multă bătaie de cap. Și mai multă amărăciune, decât bucurie întru Domnul. La suirea sa în scaunul vârhovnicului Petre, a purces și Grigore I ca înaintașii săi: a trimis „scrisoarea sinodică” celor patru patriarhi răsăriteni: lui Ioan al Constantinoplei, lui Eulogiu al Alexandriei, lui Grigore al Antiochiei și lui Ioan al Ierusalimului. Om al păcii, respectă faimosul *ordo sedlum* al lui Iustinian, stors sărbătorului din Chalcedon, deși Sf. Leo cel Mare îl repudiasse cu toată energia și indignarea. Ține și el un reprezentant al său pe lângă basileusul din Cetatea lui Constantin, care se socotia în drept să supravegheze ortodoxia din patriarhatele Răsăritului și putea oricând să se amestece în treburile Bisericii și să le incurce. Vlădicii — marionete dela curte ar fi fost gata oricând să-i justifice procedeele. — Slugărnicia găsește repede „argumente” în favorul stăpânului.

Ar fi vrut să fie în bună pace mai ales cu patriarhii răsăriteni. De aceea, când nu-i neapărată nevoie, nu se amestecă în treburile ce-i pot atinge cumva, chiar și dacă-i rugat s'o facă. Așa, bună oară, pe egumenul mănăstirii Neas, care-i destăinuie neplăcerile sale cu Amos al Ierusalimului și-i cere intervenția, îl îndeamnă la răbdare, și-i aduce aminte că neînțelegeri ca acelea între vlădici și călugări au fost totdeauna: *Semper esse iurgia consueverunt*. Când însă e vorba de cauze grave, nu stă la îndoială să spună cuvântul hotărîtor. Așa, când doi preoți au fost osândiți sinodal în Constantinopol pentru chestii de credință, și aceia au apelat la Roma, vicarul Domnului, *facto concilio*, a anulat sentința constantinopolitană și a reabilitat pe cei doi condamnați, fără ca cineva să fie contestat acest drept al Papii. Ceeace arată limpede că primatul Sf. Scaun Roman nu era un simplu primat de onoare, ci era un primat de jurisdicție în toată puterea cuvântului, și în fața căruia a înțeles și însuși patriarhul Constantinopolului că trebuie să se plece.

Aceeaș linie dreaptă a urmat-o Papa și în alte cazuri jurisdicționale. Prilejurile n'au lipsit. *Illyricul*¹⁾, de exemplu, s'a îmbiat, între altele, cu unul ce a stăruit vâlvă mare, dar a reliefat și personalitatea de granit a celui ce, la timp potrivit, a știut să spună și împăratului Maurițiu și fiului său: *Dominis meis tacere non possum...* Pentru a înțelege bine faptele și însemnătatea lor, trebuie să se țină seamă că totul se petrece în peninsula balcanică. Aceasta, afară de Thracia, atârna de Roma, nu de Constantinopol. Papa avea aci doi locțiitori: unul era episcopul de Thessalonica, celalalt, începând de pe vremea Papii Vigiliu și a împăratului Iustinian, era episcopul Iustiniane Prime. Devenind vacant, în 591, scaunul episcopesc de aci, a fost ales episcop, din partea conciliului provincial, și cu învoirea basileusului, un oarecare Ioan, pe care și Papa îl întărește, îi dă *pallium* și-l preconizează vicar al Sf. Scaun. Până aci toate bune și frumoase. Dar în scurtă vreme ajunge la scârbă mare. Care lucru s'a întâmplat așa că, episcopul Adrian al Thebei din Thessalia, a depus doi diaconi nevrednici. Aceia s'au plâns la împărăție. Împăratul, bun-bucuros să s'amestece în treburile bisericești, i-a recomandat „grijei” episcopului din Larissa, care a înțeles sensul recomandării împărătești, i-a scos basma curată și a scos din scaun pe Adrian. Apelul la Ioan al Iustiniane Prime a fost zădarnic. Acesta l-a osândit și el, ca cel din Larissa. Atunci Adrian a apucat drumul Romei, unde

¹⁾ Cinstit și obiectiv, cum i-se cade oricărui istoric adevărat să fie, *Dimitrie Onciul* (în studiul: *Papa Formosus*) scrie referitor la *Illyric*:

„În provinciile dunărene ale imperiului roman, dela Constantin încoace, biserica creștină, cu limbă latină, se găsește în stare de înflorire, până la așezarea Slavilor pe la începutul secolului VII. Episcopii din aceste părți scriau latinește, aici evanghelia lui Hristos se predica latinește, căci populațiunea era romanică. Dioceșa *Daciel* (compusă din provinciile: *Dacia ripensis*, *Dacia mediterranea*, *Dardania* cu *Moesia superior*, *Praevalitana* și o parte din *Macedonia*), ca și dioceșa *Macedoniei* (*Macedonia*, *Thesalia*, *Epir*, *Achaia*, *Creta*) ambele formând prefectura *Illyricum*, era sub jurisdicțiunea scaunului patriarhal al Romei. Patriarhul de Constantinopol nu avea în Europa decât *Thracia*, cu *Moesia inferioară* și *Scythia* (*Dobrogea*). În *Illyricum*, patriarhul Romei avea ca vicar al său pe arhiepiscopul de *Thesalonic*, constatat în această calitate, fără întrerupere, din secolul IV până în secolul VI. Când împăratul Iustinian înflințează, în locul său natal (*Tauresium*) în *Dacia Aureliană*, arhiepiscopatul Primei Justiniane (535), el supune acestui episcopat latin și subordonat Romei, provinciile: *Dacia mediterranea*, *Dacia ripensis*, *Mysia secunda*, partea *Pannoniei* pe la *Sirmium*, împreună cu câteva puncte din nordul Dunării, cuprinse în fortificațiunile dunărene (*Novella XI*). Vicariatul patriarhal al Romei în *Illyricum* trece apoi la episcopatul Primei Justiniane, care exercită această

a lămurit cum stau lucrurile. Grigore I, convins că dreptatea și adevărul erau de partea lui Adrian, l-a reabilitat, l-a scos de sub jurisdicția Larissei și a desavuat pe locțiitorul său din Iustiniana Prima. Mai mult: l-a osândit pe acesta din urmă. Sentința Papii e aspră și mult grăitoare: „Hotărârile luate în urma judecării tale fiind șterse și declarate nule, cu autoritatea Sf. Petre, vârhovnicul apostolilor, decidem ca tu să fi, vreme de trei zile, lipsit de sfânta împărtășanie, ca să primești dela atotputernicul nostru Dumnezeu tortare pentru un așa mare abuz de putere, ținând pocăință aspră și vărsând lacrimi“. Totodată dispune că de aci încolo, dacă pomenitul Adrian va mai fi învinuit de greșeli în credință, în morală, ori în chestii de bani, întru cât ar fi vorba de abateri mai mărinunte, acelea vor fi judecate de apocrisiarul din Constantinopol, iar dacă ar fi în joc interese mai mari, se va raporta Sf. Scaun, pentruca judecata s'o rostiască acesta, și nu altcineva: *Nostrae audientiae sententia*. — Să nu se uite că Grigore I lovește atât de strașnic doi episcopi cari purceseseră, cum se știe, la îndrumarea împăratului constantinopolitan!

funcționează până la desființarea arhiepiscopatului în secolul al VII-lea. Așa continuă să prospereze Biserica romană în provinciile dunărene ale imperiului până la începutul secolului VII, când invaziunea Slavilor face să dispară arhiepiscopatul Primei Justiniane, cu celelalte episcopate latine lui subordonate din părțile ocupate de păgâni.

În urmă, creștinii din aceste părți atârnă iarăși de arhiepiscopatul de Thessalonic, care continuă a fi sub jurisdicțiunea Romei. Pe timpul luptelor iconoclaste (726—842), Illyricul byzantin se deslăcu de Roma, după ce împăratul Leon III Isaurul îl puse (733) sub jurisdicțiunea patriarhatului Constantinopolitan. Dar această măsură nu avea sancțiune canonică și n'a fost recunoscută de Papa. Întru cât ea a putut să aibă atunci vreo urmare și pentru țările dunărene ocupate de slavi și Bulgari, dependente de arhiepiscopatul de Thessalonic ca părți ale vechiului Illyricum, nu putem ști în lipsă de mărturie istorice. Însă este cert că Roma n'a renunțat la dreptul său de jurisdicțiune în aceste părți. Încă în anul 860, Papa Nicolae I orânduiește pe arhiepiscopul de Thessalonic — „*more veteri*“ — ca vicar al scaunului din Roma în provinciile Illyricului: „Epir, Macedonia, Thessalia, Achaia, Dacia ripensis, Dacia mediterranea, Moesia, Dardania, Praevallitana“. Patru ani în urmă se face creștinarea Bulgarilor (864), care a hotărât apoi și soarta bisericii noastre.

Este bine înțeles că Românii din nordul Dunării, la care mângăierea evangheliei venise dela frații lor din miazăzi, au rămas în oarecari legături bisericești cu aceștia și, prin dânsii, cu Biserica romană. Aceste legături vor fi continuate, întru cât ele mai puteau fi întreținute, și după desființarea episcopatelor romane din Illyricul latin prin invaziunea Slavilor și Bulgarilor, părți dependente apoi de arhiepiscopatul de Thessalonic subordonat Romei.

Nu Papa Grigore cel Mare este însă omul care să se oprească locului din considerente lumești, când era să apere dreptatea și adevărul, deși, în alte împrejurări, merge cu delicateța față de unii până la indelicatete față de sine însuși. „Când văd că nu se țin canoanele ... Dumnezeu îmi va spune ce trebuie să fac contra celor ce le disprețuesc“, scrie el lui Ioan Ajunătorul, când acesta zăbovește să-i trimită niște dosare, cerute cu insistență. Laș, că patriarhul țarigrădean avea de ce să le dosească. Și de fapt, după studierea acestor gesta fatale, a izbucnit o furtună multiseculară. S'a constatat anume că Ion Ajunătorul se întitulează consecvent *patriarh ecumenic*. Decât că asta era prea-prea. „Cuvântul acesta scelerat“ vatamă și săboarele și porunca lui Hristos: „Cunctis Evangelium scientibus liquet — scrie Grigore împăratului — quod voce dominica (Io. 21, 17; Luca 22, 31; Mt. 16, 18) sancto et omnium apostolorum Petro principi apostolo totius Ecclesiae cura commissa est.. Ecce claves regni caelestis accepit, potestas ei ligandi ac solvendi tribuitur, cura ei totius Ecclesiae et principatus committitur“... În cauza Illyricului scrisese nu mai puțin de 21 epistole spre a-și apăra un drept sfânt moștenit. Atentatele împotriva aceluia drept nu l-au mâhnit și indignat însă ca usurparea acestui titlu ridicol — *appellatio frivoli nominis* — cu care, după cum era convins, Papa, numai un precursor al lui Antihrist se poate împăna.

Să nu ne mirăm: Grigore cel Mare cunoștea prea bine fudalia bizantină și veleitățile bisericănilor din Noua Romă, ca să-și dea seama unde tind cu titlul acesta pretensiv și orgolios. Drept protest, el începe a se numi, cum o făcuse înalte de a fi Papă: *Servus servorum Dei*. — Și așa semnează, până în ziua de azi, Papii dela Roma, în toate actele lor de însemnătate mai mare.

Vieța sf. Grigore cel Mare e o vieță de epopee. Și din orice unghi u o privești, e măreață în desfășurarea ei de română demnitate.

Zilele din urmă ale acestui luminar, care și așa, ținut la pat, cum a fost mereu, s'au scurs bogate în realizări și înserate de o pace, adevărat, cumpărată de Papa dela Lombard, dar în sfârșit tot pace era. Spre sfârșitul vieții sale, când se uscase ca un mort în groapă — vorba sa — a văzut și prăbușirea jalnică a nevolnicului de Maurițiu, locul căruia l-a ocupat, pe tronul și în inima bizantinilor schimbăcioși ca luna, bruta militară Phocas. Conștient de răspunderea ce apasă pe umerii săi în calitate de Păstor Suprem al turmei Domnului, și de cât rău poate să-i facă un basileus bizantin trecut cu vederea, recomandă și bunevoiața a acestuia Biserica sf. Petre „*quae nunc usque gravibus insidiis laboravit*“.

A fost înmormântat în aceeași zi de 12 Martie 604, în care a murit. Un epital ticluit de cineva care, pe lângă toată bunăvoința, n'a atins măsura clasică, îl nemuria într'un cuvânt care e magnific în toată simplitatea sa:

*Hisque Del consul factus laetare triumphis
Nam mercedem operum jam sine fine tenes.*

Din mormântul dela intrarea în basilica Sf. Petru, unde a fost așezat, în acordurile duioase și grave ale troparelor cântate pe melodiile muzicii bisericești reformate de dânsul, cum reformase și liturghierul de până la el, a fost mutat, peste două veacuri, de urmașul său Grigore IV, în interiorul basilicei, unde așteaptă fericiți înviere. — Numai atunci se va vedea ce uriaș al gândrii, al simțirii și al acțiunii creștine a fost acest sfânt cărmuitor de conștiințe, mângâietor și sftenic devotat a nenumărate suflete de-a lungul veacurilor — și mai ales în Evul Mediu — și cărmaciul al corabiei lui Hristos, căruia și când pleacă din lume, i-se perindă pe dinaintea ochilor sufletești întreagă Biserica Domnului, dela Constantinopol până la Sevilla, și dela Alexandria până la Cantorbery și la cele două Dacii ale străbunilor noștri străromâni, binele cărora i-a stat în toată vremea la inima lui de Părinte îngrijorat de toți și de toate și care, și cu puțin înainte de a înceta să mai bată, îndeplinește o faptă de milostenie: dăruiește o haină de iarnă episcopului din Chiusi, despre care aflase că-i sărac foarte.

Trei cuvinte i-au fost dragi în chip deosebit, cum notează biograful său. Toate trei reoglindesc sufletul apostolic, de croială romană, al Papii Grigore I. Cel dintâiu: *rectitudo*, vrea să zică loialitatea cea mai desăvârșită față de singuratici și față de așezăminte și societăți constituite. El a zis, și fiind vorba de biserică, s'a ținut de cuvânt: *Singulis quibusque Ecclesiis sua jura servamus*. — Al doilea: *discretio*, care-i tot una (în limbajul său) cu bunul simț și cu discernământul în aplicarea legii, în alegerea părții mai bune, în determinarea mai binelui posibil. — Al treilea: *blandimentum*: istețimea celui mai mare de a fi drept fără a fi odios, și de a plăcea fără a căuta anume aceasta. — Așa, cum a făcut, aproape totdeauna, dânsul, în drumu-i greu spre înălțimile la cari l-a ridicat adevărul faptelor *).

DUMITRU NEDA

* Bibliografie: P. Batiffol: St. Grégoire le Grand. (Paris. 1931). — F. Sagré: Précis de Patrologie. II. Paris. 1930. — G. de Luca: Imprime di S. Gregorio Magno. (L'Osservatore Romano, din 14. III. 41). — S. Vailhé: Constantinople. (Dictionnaire de Théologie Catholique. Tome III, deuxième partie). — Ș. a.

OAMENI ȘI FAPTE

IMPĂRĂȚIA SATANEI

Cunoscătorii stărilor haotice din împărăția țarilor, și a sufletului desechilibrat al moscoviților, erau în drept să se aștepte la catastrofe în acea parte de lume. Anevoie s'ar fi putut gândi însă cineva ca Rusia pravoslavnică — „Sf. Rusie” — o să fie așa de repede, și în așa măsură, stăpânită de cele mai feroce unelte ale iadului împotriva lui Hristos și a tot ce-i creștin. De mai bine de două decenii lumea a fost mărturia înmărmurită a organizării unei puteri satanice cum nu cunoaște istoria. Astăzi, când și oștirile române luptă împotriva acestui colos al distrugerii, care amenința omenimea întreagă, începem să ne dăm seama de fărâdelegile săvârșite de ei până acum, și de gândurile negre care-l munciau pentru ziua de mâine. Și nădăduim că, nu peste mult o să treacă pentru totdeauna în rândul vifonițelor cumplite cari au fost, dar nu vor mai fi.

Pe plan religios — singurul de care ne ocupăm aci — nota caracteristică a bolșevismului este ura furibundă împotriva a tot ce este, ori aduce aminte, de religie, și îndeosebi de creștinism. Patriarhul roșu, Lenin, se lăpădase brutal de Dumnezeu, și voia ca toată lumea ce se va „ferici” sub cărma lui și sub teroarea principiilor sale, să profeseze acelaș crez marxist, materialist, ca dânsul, și să practice aceeaș morală din care a fost scos total orice element suprafiresc. Tovarășul său de luptă ideologică, și urzitorul cu sânge rece de crime înfiorătoare, ovreiuil Trotzki, îl susținea din răspuțeri cu toate mijloacele ce-i stăteau la îndemână în calitatea sa de organizator și stăpân al armatei roșii în anii dintâi ai regimului comunist. Un alt ovreiu — Emilian Iaroslowsky — devenit suflet al mișcării ateiste și anticreștine, susținut fiind și de stat, a deslănțuit o avanlanșă de tipărituri imunde și de bârfeli în școală și de pe scene și ecrane, cum nu se mai pomenise. Seminarile au fost închise, bisericile pângărite, slujitorii altarelor surghiuniți ori răpuși. În cei dintâi 6 ani de guvernare bolșevică au fost uciși (după cum scria „Le Gaulois” în 23 Februarie 1923) nu mai puțin de 58 episcopi și 2215 preoți. Și aceeaș soartă au mai avut-o, în acelaș

răstimp: 11.775 profesori, 10.800 medici, 84.650 ofițeri, 461.000 soldați, 16.500 ofițeri de poliție, 78.500 oameni aparținând poliției și jandarmeriei, 22.450 proprietarifonciari, 550.250 burghezi intelectuali, 293.351 lucrători și 731.510 țărani. — Toți aceștia au fost executați pe bază de sentințe judecătorești din cei dintâi șase ani ai stăpânirii bolșevice. Câți au mai fost însă dați morții de atunci încoace, sub dictatura călăului Stalin, fost seminarist ortodox, și câți au pierit de foame, de frig și de tratament barbar, în lagărele de pe insula Solovky, bunăoară! În această gură de iad se află în permanență cam 700.000 prizonieri, pentru cari se dau — 592 paturi. An de an mor cam 70—80.000 de nefericiți, a căror pătimiri înfiorătoare numai Cel de sus le știe în toată grozăvenia lor.

Catolicismul a avut enorm de suferit. Trupele desrobitoare au găsit, la intrarea lor în Ucraina apuseană, doi preoți catolici germani: unul orb, și altul nebun de groază. Ceialaltii, peste 150, câți fuseseră în eparhia de Saratov prin 1918, au fost maltratați și asasinați în chip barbar. Așa parohul Clemente Weissenberger din Salz a fost împușcat, în 1918, dimpreună cu 85 credincioși. Înainte de a se comanda: Foc! a ieșit din rând și a binecuvântat pe cei osândiți. Pentru care lucru i-s'a tăiat mâna cu care dăduse binecuvântarea, și numai după aceea a fost împușcat. Parohul Hofmann de pe Volga a fost jupuit de viu. Preotul Friesen, rectorul seminarului din Saratov, a fost chinuit în închisoare până a 'nebunit. Preotul Hirsch s'a stins din viață în urma sbiciuirilor și a tifosului infometării. — La fel s'au purtat și cu preoții și călugării catolici poloni și ruțeni apucați sub talpa lor. Omenimea de bun simț va rămânea incremenită când va afla de ce au fost în stare cărmuitorii roșii și cei ce au stat în solda lor.

Regim de fanatici — și de criminali — nu se putea să nu se bănuiască și ei unul pe altul și să nu se stârpiască după aceleași metode de cari se folosiau față de alții. Primul guvern bolșevic era compus din Lenin, Trotzki, Tomski, Zinoviev, Kamenev, Bukharin, Rikov și Stalin. Lenin a murit de boală. Trotzki a fost răpus în surghiun. Tomski s'a sinucis. A mai rămas Stalin. El însă a socotit de bine să rămână singur și a executat pe toți cei patru tovarăși. Firește că tot pe temeiul de sentințe „pronunțate de justiția țării și după obiceiurile pământului“. Așa a fost osândit mareșalul Tucaevsky, așa nenumărați alții. Pentru cari isprăvi — culmea cinismului — agenția oficială Tass a lăsat să se înțeleagă că „guvernul din Moscova a fost surprins constatând că ziarele lumii întregi nu și-au manifestat simpatia unanimă“.

Bolșevicii au trîmbițat pretudindenea că în Uniunea Sovietelor

Rusești proletarii sunt cei cari conduc și poruncesc. Adevărul e că aci stăpânește cea mai sălbatecă satrapie, răzimată pe-o birocrație imensă — opt milioane de funcționari devotați partidului, ori mai bine zis: opt milioane de tirani tiranizați de G P U (po-litia secretă) — și pe o armată care stă la ordinele lui Stalin și a intimilor săi. Dintre cei 1143 „aleși“ ai proletarilor pentru a-i reprezenta și a le apăra drepturile în „statul țării“, 476 sunt privilegiați notorii de-i regimului (F. Nitti: La désagregation de l'Europa), cari huzuresc în bine și taie și spânzură după plac.

Teroarea bolșevică a izbutit să abrutizeze mai ales pe ruși. Romancierul Bruno Brehm, care trăise în Rusia ca prizonier în timpul trecutului războiu mondial, a rămas straniu impresionat de ce a întâlnit în vara acestui an.

„Compar poporul rus de atunci, scrie Brehm, cu supușii so-vietici de azi și constat că Rușii de odinioară nu mai există, au fost stărpiți, li s'au smuls sufletele.

Când am căzut prizonier în Septembrie 1914 și, grav rănit, am fost transportat înapoia frontului, am văzut trecând regiment după regiment, și imaginea lor mi s'a întipărit pentru totdeauna în amintire. Oamenii umblau ușor, cântau și vorbeau în timpul marșului. Aveau fețe de oameni blânzi. Curioși ca copiii, ne priveau și ne pipăiau. N'am auzit o singură vorbă rea.

Am întâlnit acum lungi coloane de prizonieri. Zadarnic căutam pe Rusul de altădată. Ci care treceau acum prin fața mea înfățișau ceva străin și nou, cum nu mai văzusem. Nu mai erau Rușii de odinioară pe care îi știam de pe vremea când eram prizonier, sau pe cei ce i-am întâlnit mai târziu în taberele din Boemia. Erau cu desăvârșire alți oameni. Nu mai aveau fețele de odinioară. Aveau piepturi strâmte, nu mai vorbeau. În locul țăranilor vânjoși de odinioară, am văzut un popor degenerat. Ici și colo, ochii lor mă străpungeau cu o ură nestăpănită. Privirea se oprea asupra unor fețe care purtau pecetea bestialității.

În vremea cât am fost prizonier nu am văzut numai Ruși care se rugau. Am văzut și atunci fețe comune. Dar printre Rușii de atunci am zărit și fețe de țărani blânzi, de medici cumiști, de ofițeri îngrijiți.

Din toate acestea nu se mai găsește nimic. Tot ceea ce făcea pe vremuri valoarea acestui popor, s'a stins, a fost stărpiț.

Chipurile cele mai expresive sunt astăzi cele ale Tătarilor și Kirkizilor, care par a se fi sustras mai bine degradării. Rușii de odinioară au dispărut, ei nu mai știu să zâmbească. A pierit răsul.

Este o privescătoare înfiorătoare să ai în fața ta un popor cărui

i s'a smuls sufletul. Dacă aceasta este cultura proletară, ne aflăm în fața unei crime din cele mai mari din câte s'au săvârșit de-a lungul istoriei omenirii. Mă întreb dacă acest popor se va mai putea însănătoși vreodată. El arată astăzi bolnav, decăzut, bătut și violentat. Dacă îl privești, ți-se împietrește sufletul. Dacă întorci privirea, te cutremuri ca și cum te-ar cutremura frigurile". (St. Ionescu: De la Petru cel Mare la Stalin).

Acesta-i „omul colectivist” produs de monstruasa uzină bolșevică. Cerebralul amoral, Lenin, a dat cuvântul de ordine: „Adevărul bolșevic trebuie să fie gata de orice jertfă, chiar și să folosească metode ilegale și să disimuleze adevărul, numai să facă, în orice chip, opera comunistă”. (Lenin: Le radicalisme). Și vedem că ucenicii i-au ascultat cuvântul.

Nu rabdă însă Atotputernicul ca răul să fie biruitor până în sfârșit Pius XII, de binecuvântată pomenire, a rânduit, în consistorul papal din 30. VI 1930, ca deatunci începând, în toate bisericile latine, rugăciunile dela sfârșitul sl. liturghii să se facă „ut afflictis Russiae filiis tranquillitatem fideique profitendae libertatem (Redemptor humani generis) restitui sinat”. Și bun e Dumnezeu: nădăduim să vedem nu peste mult că rugăciunile zecilor de mii de preoți și a milioanei de credincioși vor fi ascultate de Tatăl îndurărilor.

D. N.

SE. ROBERT BELLARMIN, DOCTOR AL BISERICII

Apariția sfinților aureolați cu podoaba științei sunt adevărate semne și teofanii. Hristos și Biserica se înfrățesc în exaltarea acestor eroi ai harului, capodopere — „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu” — a iubirii împrumutate și generoase: Hristos cap, iar Biserica mamă crescătoare de sfinți.

Admirația celor ce cred, îndeosebi a celor luminați de simțul creștin, descopăr în eroii desăvârșirii ridicați la gloria altarelor, o reînoire categorică a miracolului. Căci sfântul, înainte de a fi un mijlocitor și făptuitor de minuni, este el însuși un miracol moral al grației divine. Ceeace nu e în stare să exprime pe pânză pictorul, nici sculptorul în marmură, nici poetul în fermecătoare cântări, reusește sfântul în faptele, înfățișarea și viața întreagă. Se ridică prin jertfă și lăpădare de sine la așa perfecțiune a virtuții, încât devine portret viu a lui Hristos, miracol de transfigurare, mlădiță crescută pe trunchiul bimilenar al Bisericii, pecete dumnezeiască a învățătorei celei adevărate.

Urtaș al sfințeniei și științei a fost și Robert Bellarmin (1542—1621); expresie strălucită a geniului italian din veacul al XVI-lea.

(Cfr. J. Thernes, S. I. *Le Bienheureux Robert Bellarmin*). La 17 Septembrie 1931, Papa științelor, Pius XI, a împodobit cu nouă glorie memoria Sf. R. Bellarmin, adăugând nimbului sfințeniei, coroana strălucitoare de Doctor universal al Bisericii. Aniversăm deci cu lumea întreagă catolică zece ani dela acea proclamare solemnă.

Numele de Doctor universal al Bisericii se conferă acelor scriitori de seamă bisericești, cari nu numai prin eroismul vieții sfințe, și perfectă ortodoxie a credinței, dar mai ales prin știință eminentă sunt cinstiți cu acest titlu prin aprobare solemnă de Biserică. Știința acestora trebuie să lumineze de strălucire extraordinară, încât, să formeze caracteristica esențială a vieții. (Cfr. Franzelin, *De scriptura et traditione. Thes. XIV-VI și Benedetto XV, De servorum Dei beatificatione*). Erudiția lor aleasă privește, pe lângă știința profană remarcabilă, o cunoaștere adâncă și temeinică a depozitului credinței, doctrinei Bisericii, scrierilor Sf. Părinți și Teologi, precum și adâncirea științei sacre și problemelor vremii.

Deși deslănțuirea de patimi, intrigi rafinate și aprecieri nedrepte, au ținut în umbră figura covârșitoare a lui Bellarmin, totuși, când divina Providență a îngăduit, sfințenia și doctrina lui s'au impus în așa măsură ca izvor de lumină și roade binefăcătoare pentru Biserică și suflete, încât întrunind cerințele de lipsă a fost proclamat, doctor universal al Bisericii. Și într'adevăr formațiunea temeinică culturală, încredințările literare și teologice împlinite cu succes, rolul delicat și excepțional în conducerea Bisericii, valoarea operelor nedesmințite, sunt dovada eclatantă a dreptei proclamări. Câteva crâmpee din viață și înfăptuiri ne vor întări din acest prilej comemorativ în această convingere.

Dăruit cu inteligență ascuțită și spirit adânc pătrunzător, memorie rară și tenace, se remarcă repede prin progres uimitor în studiile literare. Se impune aprecierii și admirației contemporanilor fiind supranumit „copilul minune”. Ca student iezuit al Colegiului Roman este ales și socotit capabil să apere în discuție publică, în prezența eminentilor filosofi, valoarea și temeinicia întregii filosofii catolice.

Activitatea bogată în învățământ și apostolatul vestirei adevărilor evanghelice și-a început-o la Florența, Mondovi și Padova, apoi la Louvain în calitate de predicator al Universității. Succesul e desăvârșit, iar roadele îmbelșugate. Mulțimea și academicienii rămân încântați, iar tinărul predicator, la dorința auditorilor, este nevoit să-și publice în ediție specială magistrarele predici și confe-

riște. Scrisori de admirație sunt adresate lui Francisc Borgia, Generalul Congregației Iezuiților, în cari satisfacția și admirația se înfrățesc cu gratitudinea pentru binele ce-l săvârșește vestitorul adevărilor eterne în mijlocul tineretului școlar belgian.

Pentru cunoașterea temeinică și apărarea învățaturii catolice împotriva noilor rătăciri eretice, se deschisese la Louvain un Curs de teologie pentru publicul intelectual și tineretul de școală. Bellarmin abia împlinise 28 ani și este designat să predea Teologia, inaugurându-și cursurile la 17 Oct. 1570, urmând ca text Summa Teologica a Sf. Toma. În această delicată încredințare devenise candelă aprinsă a virtuții și științei, îndreptar luminos al vieții și „memento” mai ales pentru cei ce-și îngenuchiaseră conștiința în mocirla nesănătoasă a mediului universitar și social. Aci crează o ambianță de elevată spiritualitate, se oțelește și desăvârșește definitiv sufletul de sfânt și apostol al științei și adevărului. Auditorii sunt în curând cuceriiți de inteligența ascuțită și clar văzătoare, întemeiată pe vastă cultură literară și științifică, de spiritul de pătrundere a celor mai încurcate probleme, claritatea în expunere, temeinicia doctrinei și vastul aparat critic. Cursurile sunt frecventate cu deosebit interes, iar roadele bogate. Ereziile protestante și oculte rătăciri ale vremii sunt demascate și atacate în plin de dârzul campion și apărător al credinței, până la totala biruință.

Organizând la Louvain apărarea serioasă împotriva ereziei amenințătoare, formând nucleul de tineri gata de luptă și jertfă, reînviind acel „*sentire cum Ecclesia*”, Bellarmin este reclamat cu geniul său creator, la un câmp mai vast de muncă și înfăptuiri. Regretul mulțimei este unanim. Insuși providențialul sfânt reformator Carol Borromeos (Cfr. *Cultura Creștină* Nr. 12, Dec. 1938, pg. 809—815) în fața hotărârii Papii Grigorie XIII se resemnează. Excelentul profesor pleacă „*relicta celebri et pietatis et eruditionis suae memoria*” la Roma, la catedra de *Contraverse* de curând înființată la Universitatea Gregoriană.

O astfel de catedră era absolut necesară, întru cât Centurii fanatici de Magdeburg începură publicarea alor 15 volume în folio pentru a dovedi legitimarea reformei religioase inițiată de călugărul revoluționar din Wittenberg, Martin Luther. „*Falsum quod posterius immisum*”, fusese strigătul de alarmă al bătăliei, axioma tendențioasă a reformatoților pătrunși de lămurite și voite prejudecăți. Demascarea schimbărilor și falsificării radicale săvârșită de Biserica Romei creștinismului primitiv genuin, era gândul animator al vastei lucrări. (Cfr. *Cultura Creștină*, 1940 No. 1-2, pg.

100—102). După răbdare și muncă titanică s'a dat răspuns și combătut prompt și categoric îndrăsnețele și temerarele inexactități și minciuni, de către Cesare Baronio pe teren istoric în „*Annales Ecclesiastici*”. Și cu acelaș aparat serios critic și seninătate obiectivă pe teren teologic de strălucitul Bellarmin în lucrarea „*Controversae*”. Intr'adevăr pregătirea excepțională teologică, erudiția aleasă, câștigată, cunoașterea mentalității reformatorilor și firea combativă îl indicau pentru această operă monumentală.

Noua catedră dela Colegiul Roman o ilustrează cu competență rară, rămânând în expunere credincios programului dela Louvain. Cunoscător temeinic al Sf. Părinți și Școlasticilor, știe să înfrățască teologia pozitivă și scolastică, dând însă predării nota actualității. Nu se pierde în probleme învechite și chestiuni prea subtile, de puțin profit ascultătorilor, ci sesizează cu ușurință esența lucrurilor neglijând uneori amănuntele de prisos. Aceasta este epoca de aur a intensei activități intelectuale, muncii rodnice, aprigilor lupte pentru apărarea Bisericii, Papalității și patrimoniului credinței. Catolicii îl preamăresc, iar dușmanii freamată de ură nepotolită.

Insușirile sale complexe, dar armonic împletite, țîșnesc în această vreme în opere nepieritoare, înscriind în istoria Bisericii pagini de glorie neîntrecută. Figura sa de uriaș al gândirii domină toate marile realizări și probleme ale vremii. Revizuește operele Sf. Ambrosiu. Indreptează textul ediției Sistine a Bibliei. Ia parte la celebrul interdict din Veneția. Il găsim prezent în controversa anglicană și galicană cu privire la drepturile Papii în materie temporală, la duelul doctrinar despre predestinație între Molina și Banez, în procesul lui Galileo Galilei, iar în calitate de Cardinal în multe misiuni diplomatice.

Valoarea științifică excepțională a Sf. Bellarmin o dovedește scrierile cu caracter *teologic, catehetic și ascetic*. Cele patru volume intitulate „*Controverse*” sunt lucrarea principală și titlul de glorie, ce l-a consacrat definitiv în galeria distinșilor teologi. Limpezimea și forța de argumentare, sinteza dovezilor predecesorilor complexitate cu ale sale, claritatea în expunere și metodă, stilul elegant, concis dar ușor, erudiția istorică, patristică și dogmatică, sunt însușirile caracteristice ale monumentalei opere îndreptate împotriva rătăcirilor protestante. La apariția acestei lucrări, răspândită cu rapiditate uimitoare, glasurile protestanților au amuțit. „Iată o carte — spuneau — care ne-a distrus”. (Cfr. I. *Thermes op. cit.* pg. 52).

Pentru instrucția pastorală și morală de utilitate deosebită tipărește micul dar marele *Catehism*, elogiât de autorități necontestate. Cele 300 ediții și traduceri în 50 limbi diferite, sunt măr-

tunii nedesmiințite a valorii scrierei. După Sf. Scriptură și Imitațiunea lui Hristos, credem că e cea mai răspândită lucrare. În planurile Conciliului Vatican micul Catehism trebuia să servească pentru a fi model pentru marele Catehism universal. Aprecierea nemuritorului Pius XI o găsim justă: monument genial de inteligență, știință și umilință.

Operele ascetice sunt manifestări grăitoare ale vieții interioare, credinței vii și iubirii față de Biserică, Sfinți și Hristos. Prețioase tratate cunoscute și gustate de inimele cucernice. Titlul ne indică argumentele tratate. *Fericirea eternă a Sfinților; Scara de a urca la Dumnezeu; Plânsul porumbiței; Cele șapte cuvinte de pe cruce; Arta de a muri.*

Stima și entuziasmul cu care au fost primite și răspândite scrierile Sf. Bellarmin, elogiile aduse de autorități competente, este un fapt istoric din care se desprinde luminos o nouă dovadă pentru excelența doctrinei sale. Episcopi și teologi de seamă întrebunțează *Controversele* ca text normativ în Seminarii, Universități și centre intelectuale. Temeinicele sale scrieri sunt un *arsenal* în care apărătorii credinței găsesc armele de nebiruit. Sunt, cum afirmă contemporanii: *oștre vie înarmată* și de neînving împotriva dușmanilor religiei. Din acest motiv în contra lor s'a deslănțuit cea mai fanatică prigoană și reacțiune din partea protestanților.

Clemente al VIII-lea, ridicându-l la cinstea de Cardinal, mărturisește: „Biserica nu cunoaște altul, care să-l egaleze în doctrină”. Card. Mermillod, prezent la Conciliul Vatican, scrie: „Bellarmin a ilustrat acest conciliu”. A fost numit, *ciocan zdrobitor de eretici, atlet robust al credinței, un nou sfânt Augustin al vremilor noastre, un nou Iraneu destinat de Providență să combată rătăcirile.* Iar Pius XI apreciază: „strălucirea inteligenței geniale, știința vastă și sublimă, cultul adevărului ce-au făcut din Bellarmin astru luminos pe cerul Bisericii și valoros controversist al adevărului catolic”. De aceea, declararea solemnă de Doctor universal este numai o confirmare și încoronare a elogiilor aduse și a mărturiei din registrul morții: „om de seamă, teolog eminent, aprig apărător al credinței, ciocan zdrobitor de eretici și în aceeași vreme cucernic, prudent, umil și iubitor”.

Gloria ce nimbrează acum aureola noului Doctor, este gloria Bisericii și afirmarea vitalității ei în a da oameni sfinți și de știință. Iar credincioșii avem un nou patron desăvârșit în doctrină și viață, prin mijlocirea căruia vom primi lumină și tărie pentru câștigarea celor rătăciți și apărarea sfintelor drepturi.

SEPTIMIU TODORAN

FRAȚI NEDREPTĂȚIȚI

Sunt mulți la număr și buni la inimă acești frați ai noștri, și trăiesc pe pământul strămoșesc al Moldovei, în capitala căreia își au și vlădicia. Ne gândim la *Românii catolici de rit latin*, despre cari s'au spus multe cuvinte pe cât de supărătoare, pe atât de nedrepte. Au fost destui, nu numai străini, ci și români, cari să-i declare pe toți secui ori unguri sadea. Pentru conferința de pace din 1920 s'a confecționat chiar și o hartă în acest sens: „Charte ethnographique des Ceangos de la Moldavie”, reclamând pe ceangăi (mai după adevăratul lor gând: pe toți romano-catolicii din Moldova) pentru Ungaria. La un radio din vecini s'a formulat anul trecut o pretenție la fel.

Cei vizați n'au rămas datori cu răspunsul. Fruntașii lor, bisericăștii și mireni, au înaintat guvernului din București o întâmpinare vibrantă de cel mai categoric și mai curat naționalism și patriotism român. Scriu ei în acea întâmpinare către cărmuirea din București:

„*Domnule Ministru*, respectuos Vă rugăm să bibinevoiți a da publicității următoarele: În urma comunicatului dat de Radio-Buda-pesta, că pe lângă Ungurii din Transilvania se găsesc în Moldova alți 200.000 Unguri, răspundem cu adevărul:

Or fi în Moldova atâția catolici, însă nu trebuie să se confunde cu originea ungară. Cum se poate să se aducă unei astfel de populații o astfel de jignire, când în aceste sate se vorbește o limbă curat românească, și nu se știe o boabă ungurește; când această populație poartă cel mai frumos costum național, admirat de toți vizitatorii acestor sate; când obiceiurile acestor sate nu se deosebesc cu nimic față de satele ortodoxe; când strămoșii acestei populații au avut parte, rând pe rând, de durerile și bucuriile neamului românesc, luptând pentru independența și întregirea neamului și, desigur, și deacum înainte pentru menținerea României Mari.

Istoria ne vorbește prin cronicarii săi de sate ca Scheia-Tămășeni, în care au avut loc lupte încă de prin secolul XIV și XV. Istoricii noștri sunt datori a arăta maghiarilor originea românească a acestor locuitori, cari au simțit totdeauna numai românește.

Suntem români, suntem de aproape 1000 de ani veniți din Răsăritul Ardealului pe aceste locuri și în toate satele de pe valea Siretului ca: Scheia, Butea, Rotunda, Buruenesti, Adjudeni, Răchiteni, Tămășeni, Sagna, Bubanca, Oțeleni, Hălăucești, Mogoșești, și așa mai departe, cari sunt sate cu o populație ce n'a știut nici odată o altă limbă decât cea românească. Acești locuitori, cari au trecut Carpații și s'au așezat pe aceste locuri din sec. XIII-lea, sau chiar și mai demult, nu sunt decât români persecutați de stăpânirea

străină, retrași pe văile Moldovei și a Siretului, unde au trăit luptând pentru pământul lor, unde le sunt îngropate osămintele străbunilor.

Aceste mii și mii de români protestează, astăzi, contra insinuărilor vâșmașe. Ca români vom și să apărăm țara și drepturile noastre. Dacă Ungaria are cetățeni de ai ei pe pământul nostru, să nu-i caute printre rândurile noastre, căci amarnic se înșeală. Noi nu avem idei comuniste, nu vrem latifundiarismul maghiar, și în sufletul nostru vom și răspunde oricărui dușman, de oriunde s'ar ivi.

Astăzi, noi locuitorii catolici români, porecliți ceangăi, ne ridicăm într'un singur glas și protestăm, că astăzi când în făptura noastră națională nu figurează nici urmă din ceea ce a fost acum o mie de ani, și la o mare parte din noi n'a fost nici în cele dintâi timpuri, ținem să se audă la potrivnici, că nici o privire a străinilor nu mai poate reînvia asupra acestei populații din Moldova, care este una cu neamul nostru, de Român*.

Apărarea dreptății lor române și catolice o face și păr. *Dr. Iosif P. Pal*, superiorul Franciscanilor Min. Conv. Români, într'o lucrare bine documentată: *Originea Catolicilor din Moldova și Franciscanii, păstorii lor de veacuri*. (Săbăoani. 1941). Răsfoind această tipăritură, află că frații noștri Români Catolici din Moldova au avut de suferit pentru legea lor chiar și în veacul trecut. Au fost ortodocși cari, în 1857, răzimați pe „argumentul”: catolic = ungar, au cerut ca toți catolicii moldoveni să fie excluși dela împământenire. Mîntea luminată și sufletul larg al lui M. Kogălniceanu s'a împotrivit însă unei asemenea nelegiuiri. „Pe nenorocitul de sătean catolic care, ca și săteanul ortodox, de 300 de ani rabdă toate greutățile țării, frate cu el și la bellic și la boeresc; cum pe aceștia — zice Kogălniceanu înfruntând pe Sturza — împământeniți prin suferințe seculare, să-i resping dela sânul mamei, și să le zic că n'au drepturi, că pentru dânsii speranță nu este, că ei sunt străini și, fără drepturi vor muri!...” Și când ne gândim că străbunii lor din episcopia Milcovului, încă în veacul XIII — precis: în 1228 — erau cunoscuți ca Valahi, nu ca unguri ori Cumanii, de episcopul Teodosie, care învață la omenie creștinească pe protopopii secuii ce se burzulisera că se schimbaseră numele episcopiei Milcovului în aceea de episcopia Cumanilor: „Ce vă supără schimbarea numelui...? Oare în Biserica lui Hristos nu se cuvine să pască alături lupul și mielul? Pentru ce nu și Secuiul cu Cumanul și Valahul? (Această eparhie cuprindea și pe Secuii de peste Carpați, până dincoace de Brașov). Indată după moartea voievodului moldovean Lațcu, care se știe că trecuse la catoli-

cism, Papa are de gând să dea, pe la 1374, de vlădică acelor „unguri” cari aveau deja și la Siret episcopie, pe franciscanul Anton din Spoleto, care știa românește fiindcă făcuse în Moldova vreme mai îndelungată apostolie, și ridicase numărul românilor catolici cu mulți convertiți dela ortodoxie. Din reședința sa dela Avignon, Papa știa că acei valahi catolici nu erau mulțumiți nici cu slujba preoților unguri, nici cu limba lor, care-i motiv în plus să le dea episcop cum doresc ei.

Ciudați „unguri” acești moldoveni catolici, ale căror rânduri s'au îngroșat și cu o mulțime de români uniți trecuți acolo din Ardeal! La 1782 pr. Anton Mauro face cunoscut Congr. Propaganda Fide: „Se mai găesc Moldoveni uniți în părțile dela Valea Seacă, și ar fi bine pentru sufletul lor a se da poruncă Episcopului dela Blaj, din Transilvania, ca să trimeată un ajutor și pentru aceștia, deși unii dintre zișii Moldoveni frecventează biserica noastră”. — Blajul acelor vremi n'a trimis preot pentru acei refugiați, iar ei îndărăpt, în Ardealul din care plecaseră, nu s'au mai reîntors, ci s'au făcut una cu frații moldoveni români de rit latin. Numele fiilor sufletești ai vlădicului latin dela Iași le arată originea: Radu, Oprea, Omușoru, Moraru, Tălmăcel, Cobzaru, Ciobanu, Turbure, Colța, Pușcașu, Olaru, Ciorbă, Jitaru, Fănanu, Ciopotaru, Balan, Dascalu, Argintaru, Ciocoiu, Lupan, Vornicu, Patrașcu, Ciubotaru, Sumanaru, Bârsan, ș. a.

După vorbă, după port, după obiceiuri bune și credințe deșarte, acești frați se arată de ceea ce sunt aievea: români ca toți românii, și țin la ce au apucat din bătrâni. Chiar rău să fie acel ceva din punct de vedere teologic. Arhiepiscopul Bandinus se tângule — în 1648 — că lupta lui împotriva superstițiilor n'a prea dat roade. Românii catolici au aceleași credințe deșarte ca ortodocșii: cred în descânțece, farmece și vrăjitorii, și nimenia nu-i poate scoate dintr'a lor: că-i rău s'arunci gunoiul afară Vineria; că-i nenorocire gata să calci pragul cu piciorul stâng; să îmbraci o haină deandoaselea; să-i ieși cuiva în cale cu cofa ori donița goală; să lucri în cele 9 Joi după Paști, ș. a.

Adevărat că unele nume sună curat ungurește. Aceasta însă, de cele mai multe ori, e poveste cu tâlc: preotul de mir, ungur, a răsturnat pe ungurește nume românești. Așa s'a făcut din Ursaru Medveș, din Pescaru Halas, din Lupu Farcaș, din Feru Vass, etc. Chiar bunicul Preacuv. Iosif Pal, în registrele parohiei Hălăucești, la 1871, e trecut: Petrus Pauli Dumitraș, adică Petru a lui Pavel Dumitraș. Pentruca aceeaș mână, ceva mai la vale, pe fratele mai mare al aceluiaș credincios să-l treacă drept Anton Petru Pal! —

Bătrînul popă secuiei mincinos Stefan Bocskor, de după 1800, ca și tovarășul său de șovinism Inocențiu Petraș care, vreme de 47 de ani (până la 1886) a uneltit în România împotriva limbii române, n'au fost singurii cari au încercat să înăbușe în acei frați ai noștri gândirea și simțirea română. Sângele, însă, apă nu se face. Dovadă, între atâția alții, soldatul Lupu Andreiu din Liuzi-Călugăra (Bacău) care, la 13 August 1877, în războiul neatârării, fiind dus în fața lui Osman Pașa, a fost ispitit, cu bani, să tradeze armata română. El însă a răspuns: „Eu sunt prizonier și nu trădător; vei face din mine ce-ți va plăcea, și voiu muri mai bine decât să scot un cuvânt cu care să fac rău patriei mele”. — Și a murit numai-decât, moarte sâlnică. (Decorația i-se păstrează în biserica satului).

Năpasta siluirii multor mii de conștiințe române catolice a mărit-o mult și nepăsarea disprețuitoare a celor cari, odată ce improșcau cu „létină spurcată”, se socotiau scutiți de orice îndatorire frățească față de toți „papistașii”, și-i lăsau pe mâni ce s'au dovedit, nu odată, a fi fost mâni de călăi. Ori mai de grabă și mai bine zis: Inveninați colți de lupi.

Au avut parte, cu toate acestea, și de păstori sufletești conștiențioși și demni și sub raportul respectului față de graiul și sufletul român al majorității romano-catolicilor moldoveni. Indesebi au cultivat însă conștiința și limba română a enoriașilor lor smeriții fii ai Sărăcuțului din Assisi, ostenitori prin parohii. Aceștia, mai cu seamă cei veniți din Italia, urmând pilda lui Anton de Spoleto cel de demult, le-au învățat graiul și le-au vestit pe Hristos în limba lor. În 1630, fr. Paul Bonnici își destăinuie vicarulul patriarhal din Constantinopol bucuria că, în răstimp de șase luni dela venirea sa în Moldova, și-a însușit așa de bine limba moldovenească de parcă i-ar fi nativă: „come la nativa”.

Astăzi Franciscanii din Moldova sunt români după gândire, după simțire. Ei fac admirabilă apostolie în acest sens. Acum câțiva ani mi-a fost dat să asist la o sf. liturgie, săvârșită de pâr. Iosif Tălmăcel din Bacău, în Mărginenii din apropiere. Și am auzit, pe lângă tot ritualul latin, cântare românească și predică românească în biserică; vorbă românească — și numai vorbă românească — în afară de biserică. Am fost, tot atunci, și prin parohiile române păstorite de franciscani: Hălăucești, Bacău, Prăjești, Săbăoani, Liuzi-Călugăra, Tg. Trotuș, și pretutindenea m-a isbit același sully de românitare. Am mai auzit, nu-i vorbă, ici și colo, și cuvânt unguresc. Dar am impresia că senzația generală și printre cei ce vorbesc această limbă, e cea exprimată de-un tânăr dela Săbăoani dlui Onisifor Ghibu: „Limba aceasta e o pacoste pe capul nostru”.

Cu ajutorul lui Dumnezeu, și pe lângă osârdia Părinților Franciscani, frații noștri atât de neîndreptăți de-alungul vremilor, vor scăpa în curând, definitiv și pentru totdeauna, și de această pacoste.

D. NKDA

O FIGURĂ ELVEȚIANĂ: FERICITUL NICOLAE DE FLÛE

Nu de mult a fost reluată cauza canonizării mai multor fericiți. Intre aceștia se află și un fericit de origine elvețiană, pe care sufletul și devoțiunea credincioșilor din confederație de mult timp îl considerau de sfânt, premergând declararea oficială a bisericii, care de sigur nu va mai întârzia mult. De aceea e bine ca această figură atât de luminoasă, care va împodobi altarele bisericii lui Hristos, să fie cunoscută și de noi, pentruca și noi cu toții să-i putem aduce tributul nostru de cinste și închinare.

Vieața. Puține amănunte cunoaștem despre tinerețea fericitului Nicolae. S'a născut la începutul secolului al XV-lea dintr-o familie de țărani elvețieni bine înstăriți, fiind cel mai mare fiu al lor. Departe de zgomotul lumii, la picioarele falnicilor Alpi, înfrățit cu codrul și cu poenile lui, a crescut în frica lui Dumnezeu, pe care evlavioșii lui părinți și în special iubita lui mamă îl servia cu atâta dragoste și pe care îl putea vedea la tot pasul în minunile naturii zidite de atotputernica-I mână, când hoinăria cu vitele prin deșeurile munților. Mama sa, creștină foarte practicantă, i-a povestit atâtea despre Dumnezeu, despre Preacurata, despre sfinți la gura sobei. Mai ales despre sfântul pustnic Matei Hattinger, pe care-l cinsteau într'un mod special locuitorii din Nidwalden, patria fericitului Nicolae, i-a vorbit foarte adesea măicuța sa.

Incetul cu incetul, sub acțiunea binefăcătoare a harului cereșc și sub influința evlaviei mamei sale, sufletul bunului copilăș s'a format tot mai bine pentru a fi lăcaș al Sf. Treimi. Inclinat spre o vieață solitară, se retrăgea adesea în locuri neumblate de picior omenesc pentru a sta acolo, în taină, de vorbă cu Ziditorul său. La vârsta de 16 ani avu o vedenie pe locul unde mai târziu își așază chilia sa; ceeace dovedește și mai bine cât de în strânsă legătură cu Dumnezeu a trăit. Iar copiii săi povestiră, după trecerea la cele veșnice a tatălui lor, că el se scula adesea în toul nopții și se ruga ore întregi.

Dar pare că pentru un moment chemarea sa spre o vieață retrasă de rugăciune și post nu s'a făcut destul de bine auzită sufletului său, pentrucă la etatea de 28 ani fericitul Nicolae se căsători, fiind binecuvântat cu 5 copii și tot atâtea fete. La vârsta de 40 ani urmând tatălui său, care se bucura de încrederea întregului popor, fiind unul din cei mai iubiți capi ai săi, fericitul Nicolae ajunse cap al comunei sale, apoi consilier și jurat. I-se oferiră și alte funcții mai înalte, însă omul lui Dumnezeu le refuză hotărât, căci presimția că Dumnezeu îl cheamă pe alte căi... Ca bun cetățean al patriei luă parte la mai multe răsboaie, contra Zürich-ului, luptă la Ragaz în

1446 și participă la campania din Turgovia (1460). Și în aceste grele împrejurări s'a distins prin spiritul său profund creștin, intervenind pretutindeni în favorul dușmanului învins și al populației civile și fiind dușmanul decis al oricărei nedreptăți.

In singurătate. În 16 Oct. 1467, după ce și-a îndeplinit atât de bine datorițele către patrie, — fiind foarte conștiincios în oficiile sale și apărându-o de dușmanii din afară cu arma în mână — și către familie — fiind un soț model în căsnicie — fără a neglija câtuș de puțin și datorițele față de Dumnezeu, fericitul Nicolae ascultă chemarea lui Isus: „Vino după mine”, părăsi slujbă și familie și se retrase în singurătatea dela Ranft. Nu după multă vreme se răspândi pretutindeni faima vieții sale sfinte, mai ales a posturilor sale lungi, așa încât în anul următor adunarea poporului (Landsgemeinde) hotărî să-i ridice o capelă, unde să se poată ruga în liniște. Aceasta fu consacrată după un an de episcopul auxiliar al Constanței, după ce acesta puse la încercare adevărătatea sfințeniei vieții sale și a posturilor sale lungi.

Zi de zi sporia numărul acelor care îl cercetau în această singurătate, fie pentru a-l spiona, sau a-l încurca cu întrebări meșteșugite, fie pentru a-i cere sfatul sau pentru a avea un cuvânt de mângâiere din parte-i. Și era cercetat nu numai de oameni simpli și neînvățați, dar și de oameni mari, care veniau să-i ceară sfatul, înainte de a întreprinde ceva mai important.

De aci din singurătate a intervenit foarte adesea fericitul Nicolae în chestiunile politice ale țării sale, fiind adevăratul conducător al confederațiilor nu numai pe teren spiritual, dar și politic. Astfel a intervenit la încheierea păcii cu Austria, veșnicul dușman al elvețienilor și mai ales a reușit să împace neînțelegerile dintre confederați prin convențiunea dela Stans din 22 Dec. 1481, devenind astfel un adevărat erou național și părinte al patriei și ocupând primul loc în istoria Elveției. În urma acestui fapt faima lui s'a răspândit și mai mult, trecând peste granițele patriei, așa încât fericitul Nicolae fu silit să se servească de un sigil special pentru corespondența sa politică.

Moartea sa. După o viață lungă petrecută în singurătate fericitul Nicolae trecu la cele veșnice în 21 Martie 1487. „La moartea sa plânsetul fu atât de general — spune un biograf — ca și cum fiecare și-ar fi pierdut pe propriul său părinte”. Fu deplâns de întreagă confederația și fiecare guvern cantonal porunci să se oficieze servicii funebre în onoarea lui.

Deși moartea l-a răpit dintre ai săi, fericitul Nicolae nu și-a părăsit cu desăvârșire pe conaționali săi, căci imediat după moarte

la rugăciunile pe care le adresau Bunului Dumnezeu prin mijlocirea sa a răspuns cu așa mulțime de haruri încât a fost numit „*medicus Helveticorum*“ (doctorul elvețienilor). Această ploaie de haruri cerești n'a secat nici până în ziua de astăzi și de sigur că va fi tot mai bogată în viitor, când și alții mulți îi vor cere ajutorul.

Sfântul și zilele noastre. Omul politic și omul credincios, iată două concepte care par că se exclud reciproc. De fapt foarte puține exemple din istoria bisericii le-au putut realiza pe amândouă în mod desăvârșit. Intre aceste puține exemplare se află și fericitul Nicolae. Nu e el cel dintâiu, pentru că înainte de el smeritul abate din Clairvaux, Sf. Bernard, condusese cu sfaturile sale episcopi, papi, popoare și regi din apus. Nu știi ce să admiri mai mult în figura Sf. Bernard: Sfântul care se retrage din zgomotul lumii în singurătate și își chinuște trupul, sau omul politic care străbate întreaga Europă pentru a câștiga pentru convingerile sale pe prinți și regi. Ceva similar e și la fericitul Nicolae de Flüe. Și dacă în acest caz nu găsești pe literatul din Clairvaux, sau geniul oratoric al aceluia, ci un simplu țaran cu frica lui Dumnezeu, cu atât mai minunate sunt relațiile sale cu atâtea personaje celebre de pe atunci și cu atât mai strălucite sunt succesele sale spirituale și politice. Spre deosebire de Sf. Bernard, nu e el care vrea să aibă contact cu lumea, nu fuge el după oameni, ci oamenii vin și-l caută în singurătatea dela Ranft.

Secretul succesului fericitului Nicolae — ca și al tuturor sfinților — e același: Spiritul de rugăciune și de jertfă, intima lui legătură cu Dumnezeu, după cuvântul lui Isus: „Cine va rămâne în mine și eu în el, acela aduce roade“. Iar viața lui e o pildă pentru toți: Pentru politicieni, cărora le spune să nu caute avantajii personale, servindu-se de politică, ci să aibă în vedere numai binele public; pentru judecători, care trebuie să fie drepti în toate pentru bărbați, ca să se îngrajească de educația religioasă și intelectuală a copiilor; pentru cetățeni să-și iubească până la sacrificiul vieții proprii țara, iar pentru toți ceilalți pentru a-l urma în orice clipă a vieții pe Dumnezeescul Mântuitor.

Să ne obișnuim și noi să spunem adesea rugăciunea preferită a sa: „Dumnezeul meu și Domnul meu, ia dela mine tot ce mă îndepăriează de tine, Dumnezeu meu și Domnul meu dă-mi tot ce mă aduce la tine; Dumnezeu meu și Domnul meu, desparte-mă de mine și dă-mă în întregime Ției“

IOAN VESA

INSEMNAȚI

„Educație comunistă“

Acesta e titlul sugestiv al conferinței prolixă rostită la Moscova în ziua de 2 Oct. 1940, de *M. J. Kalinin*, Președintele Sovietului Suprem. Dar nu preocupări de înaltă spiritualitate, educație și cultură, rezervate marilor gânditori, este tema rafinatului vorbăreț. Dimpotrivă, avem de a face cu un model tipic de vorbărie monotonă, stereotipă, obișnuită în presa și publicațiile comuniste. Titlul conferinței este un pretext. În realitate oratorul prezintă o iconă dureroasă, un sever rechizitoriu al prăbușirii producției, economiei și administrației publice.

Argumentarea revelatoare e simplă. În substanță se reduce la acești termeni. Pentru o producție cantitativă suficientă și calitativ bună se recere muncă sistematică și serioasă. Pentru a obține munca serioasă e nevoie de stărpirea boalei iresponsabilității ce se manifestă în boicotaj și neglijență. Pentru a evita acest neajuns trebuie stimulat și încurajat muncitorul, prin formarea conștiinței socialiste, emulație, remunerație și teroare. Această deosebită centrală a cuvântării, presupunând — ce este de necrezut — normala dezvoltare a vieții comuniste, este mascată cu abilitate sub motivul realizării unei perfecțiuni superioare.

Conferința este destinată propagandei interne. În ea se înfrățește naivitatea surprinzătoare cu realismul brutal și ridicol. Minciuna cu adevărul. Lauda cu amenințarea. Constatarea progresului economic cu nevoia urgentă de a reface totul. Câtă ironie și contradicție în acest fel de a vorbi bolșevic! Se recunoaște cu sinceritate falimentul politicii economice și totuși rămân amețiți de utopia marxistă, fără să renunțe la normele sistemului păcătos, care sunt motivele de căpetenie ale prăbușirii interne.

Astfel cuvântarea astutului Președinte se poate compendia în aceste paradocse ce grăiesc dela sine. (Cfr. *La civiltà cattolica* pg. 113—123). Noi — afirmă la orice ocazie — am cimentat definitiv socialismul lansat de Lenin; dar e necesar ca indivizii și

masele populare să fie încă educate pentru ideea și conștiința socialistă. Revoluția în sfârșit a triumfat; dar — cum spune tovarășul Stalin — „biruința încă nu este definitivă”, iar clasele exploatatorilor n’au dispărut în întregime.

Am desființat — continuă — clasele stăpânitoare, dar în U R S S există o clasă dominantă a proletariatului, care încă nu este suficient educată în concepția socialistă pentru a i-se încredința desrobirea Statului jandarm. Suntem un șantier enorm; dar „n’am ajuns gradul de producție existent în Europa și ne găsim încă departe de cel din America”.

Comunismul biruitor învață: „producție cât mai abundentă și de calitate ridicată”; însă „suntem nevoiți să mărturisim limpede, că suntem nemulțumiți de calitatea produselor noastre”. Munca în „raial bolșevic” este o datorie de onoare, însă directori, ingineri, muncitori și cei ce sabotează, „vinovați de a fi pus în circulație mărfuri de calitate proastă pot fi osândiți la închisoare dela cinci la opt ani”.

Propaganda bolșevică a afirmat cu mulți ani înainte, că problema cantității a fost fericit rezolvată. Kalinin însă mărturisește: că „numai în viitor producția va acoperi nevoile tuturor”. Muncitorii comuniști „eroi în stare să înfrângă pe toți dușmanii clasei muncitorești”; de altă parte sunt îndemnați în cuvântare: „să-și însușească conștiința de a fi bolșevici și numirea de cetățeni cinstiți”.

Colectivismul a biruit în toate sectoarele. Dar țărani din „colhozuri” „au nevoia unui curs de colectivism, întru cât nu și-au însușit obișnuința muncii colective”. În vreme ce Constituția staliniană sancționează proprietatea comună a pământului, officinelor și instrumentelor de muncă, Kalinin se ridică cu asprime împotriva „tălharilor ce păgubesc proprietatea colectivă”.

Această propagandă și situație de duplicitate nu privește numai cazuri izolate, ci întreagă Rusia. E vorba de necesitatea reeducării radicale a maselor în întregime. Iar acest contrast strigător între propaganda declamatorie și aplaudată și realitatea tristă a situației, trebuie extins la toate ramurile de activitate și manifestare: credință, școală, familie, muncă, patriotism, morală și igienă publică.

Astăzi când întrezărim prăbușirea și nădăjduim agonia totală a bolșevismului, aceste declarații culese din sursă competentă sunt adânc grăitoare. Se adună roadele unui regim neomenesc și violent. (S. Todoran).

„Vizite” calvinești la preoții români din Țara Făgărașului

Fără să vrea binele nostru, calvinii, încercând să ne „lumineze” și să ne câștige pentru legea și, printr’asta, pentru neamul lor, ne-au făcut și un bine la care nu s’au prea gândit: au contribuit la scoaterea preoților și a credincioșilor ortodocși români ardeleni din robia limbii slavone în biserică, și i-a obișnuit cu limba lor la sfintele slujbe. Indrumarea pe care o dădea patriarhul Dositeiu al Ierusalimului lui Atanasie al Bălgăradului pe care l-a hirotonit episcop în București la 22 Ianuarie 1698: „Să se cetească (sf. slujbe) toate pe limba *slovinească* sau *elinească*, iară *nu rumânește* sau într’alt chip” era cam ... întârziată, mulțumită și „apostoliei” calvinești printre ai noștri.

Un document, păstrat în arhiva bisericii reformate din Făgăraș, și publicat de dd. *Valer Literat* și *Martin Jărcy* în Anuarul Institutului de Istorie Națională (VII—1936—1938. București, 1939), în românește și ungurește (pag. 582—619), lasă să se întrezărească o stare de lucruri ce grăiește prin sine mai limpede și mai convingător decât lungi „orășii” rîtoncești, ticluite cu prea străvezii scopuri.

Rămănem la fapte: Princesesa Susana Lorántffy, printr’un decret de la 2 Aprilie 1657, a instituit o seamă de „vizitatori” (= inspectori) cari să cerceteze și să raporteze cele constatate, pe temeiul de mărturie dela fața locului, despre știința și purtarea preoților români din Țara Făgărașului, cari fuseseră scoși de sub jurisdicțiunea viădicului dela Alba-Iulia. În Februarie 1658 „vizitatorii” aceștia s’au și apucat de lucru, cercetând preoții și gramaticii (un fel de dascăli) din 39 sate. Din procesul verbal dresat cu acest prilej (pe fața dinafară însemnat: *1658-beli vizitat(t)ioja az old Papok(na)k*, iar pe cea dinlăuntru: *Examen Pastorum Districtus Terrae Fogaras, Anno 1658* se vede că inspectorii nu se mulțumiau numai cu examinarea preoților și dascăliilor făcută de dânsii, ci se îngrijiseră să aibă din fiecare sat și câte un grup de jurați cari să mărturisească și ei în cauza ce se desbătea.

Amăsurat celor spuse de jurați (câte 4—8 de fiecare parohie) și constatate și de comisia vizitatorilor, preoții și „gramaticii” din Țara Făgărașului, la 1658, sub raport intelectual și moral, se prezintau în felul acesta: 1. *Veneția de jos*: Popa Gherman și Popa Radu. Nu știu cele Zece Porunci. Popa Radu stă rău și cu cetitul. Popa Gherman n’a cuminecat, la moarte, pe-un iobag. — Satul are trei gramatici, dintre cari unul e fiul popii Radu, altul e al popii Gherman. 2. *Comana de jos*, are un preot Neagoe care știe ceti... cam așa, și slujește mai ales pe sârbește. 3. *Lupșa*: Popa Stanciu

știe cetitul în românește, Tatăl nostru, Crezul... cam așa. 4. *Comana de Sus*: Popa Dobre e căsătorit a doua oară, dar știe cetitul, Tatăl Nostru, Crezul și Zece porunci. 5. *Vadul* are 2 preoți: pe Sin și pe Radu. Cel dintâiu știe și să cetească românește, dar al doilea ba. 6. *Ohaba*: Popa Coman știe cam așa Tatăl Nostru, Crezul, Zece porunci și să cetească. 7. *Șercălța*: Popa Mitrea știe Crezul și Tatăl Nostru, dar nu știe Zece porunci, și în biserică vorbește mai mult sârbește decât românește. Scrisoarea românească o știe... cam așa. 8. *Bucium*: Popa Ionașcu nu știe Zece porunci și nici scrisul românesc nu prea se pricepe să-l cetească. 9. *Hârșeni*: Popa Neagoe stă rău cu cele Zece Porunci și la cetitul românesc e aproape slab. 10. *Ileni*: Popa Comșa Ilereanul și Popa Comșa Beriveanul. Cel dintâiu știe stricat Tatăl Nostru și Crezul. Scrisoarea românească o cetește rău. În biserică vorbește mai mult sârbește decât românește (adecă bolborosește o slavonă sui generis). 11. *Mărgineni*: Preoții Stanciu, Ilie, Oana și Ion au „darul” beției și slujesc mai mult sârbește decât românește. — „Gramatici” sunt patru. 12. *Mândra*: Popa Neacșa slujește mai adeseori pe limba sârbească. 13. *Iași*: Popa Radul slujește mai mult sârbește. Cetitul românesc îl știe cam așa. 14. *Săvăstreni*: Popa Aldea și Popa Stan știu stricat Tatăl Nostru, Crezul și Zece porunci; cetitul scrisului românesc numai puțin. 15. *Berlvoii Mici*: Popa Aldea și Popa Nicudă știu și ei, „ca toți ceialalți”, stricat, Tatăl Nostru, Crezul, Zece Porunci. 16. *Săsciori*: Popa Ion și Popa Coman au năravul de a se îmbăta, și la cetitul scrisului românesc stau rău amândoi. 17. *Copăcel*: Popa Ion și Popa Vasile slujesc mai ales sârbește. 18. *Dejani*: Popa Comșa Liseanul știe, „după felul lor”, Tatăl nostru și Crezul. Scrisul românesc îl cetește cam așa, dar slujba bisericească și-o face adeseori sârbește. 19. *Drăguș*: Popa Bărbat și Popa Lazăr: Toate le știu numai stricat, și stau rău și cu cetitul românesc, „dar nu pot părăsi scrisul sârbesc”. 20. *Breaza*: Popa Stoica știe Tatăl nostru, Crezul, Zece porunci „nu așa stricat ca ceialalți” și își dă silința să învețe, măcar că-i om în vârstă. 21. *Dridif*: Popa Toma și Popa Comșa, îndeplinise sârbește slujba bisericească.

Nu stau mai sus decât aceștia, pe treapta cunoștințelor, nici preoții din celelalte 19 parohii cercetate de vizitatorii calvini ai Susanei Lorántffy, și n'avem nici un motiv să credem că n'ar fi fost la fel de îndrăgiți cu toții de slujba sârbească (= slovenească). Și dacă așa au fost stările în Țara Făgărașului cea atât de apropiată de ortodoxia de dincolo de Carpați și atât de mult sprijinită de mâni boierești române tot de dincolo, ne putem închipui ce va fi fost în restul pământului românesc ardelean. (dn).

Din „catehismul“ unei religii noi

În Germania există un fel de sectă religioasă: „*Gottgläubige Deutsche*“ (= Nemți cari cred în Dumnezeu). Aceștia își au publicația lor săptămânală, *Nordland*, ce apare la Berlin. Numărul din 15 Sept. c. al acestei publicații aduce un fel de catehism al numitei grupări. E întocmit pe întrebări și răspunsuri ca următoarele:

De ce credem noi, Naționaliștii, în Dumnezeu?

Noi, Național socialiștii, credem în Dumnezeu pentru că în noi germanii venerația Divinului (des Göttlichen) și credința în el sunt întipărite de neșters în sânge și în ființă.

Noi, Naționaliștii, credem: 1. în Divin; 2. în unitatea Universului (Weltall); 3. în Maica Pământul; 4. în Destin; 5. în forța creatoare a Sângelui nostru; 6. în Poporul nostru și misiunea sa; 7. în Führerul nostru; 8. în Comunitatea populară național-socialistă; 9. în Noi înșine.

După această „mărturisire de credință“ făcută așa, în termeni mai generali, se trece la lămuriri de amănunt. — Câteva din aceste lămuriri catehactice:

În ce se manifestă Divinul?

Divinul se manifestă în kosmos, în firea văzută neînsuflețită și însuflețită.

În ce se personifică Divinul, în chipul cel mai elevat?

Divinul se personifică, în chipul cel mai elevat, în popor.

De ce se personifică Divinul, în chipul cel mai elevat, în popor?

Divinul se personifică, în chipul cel mai elevat, în popor: 1. Pentru că singuraticul, după natura sa, reprezintă numai un mijloc spre viața și ființa poporului; 2. pentru că poporul e unitatea vitală a oamenilor voită de natura divină și ea; 3. pentru că singuraticul numai în sânul poporului său își poate desvolta dumnezeieștile sale facultăți și energii, precum iarăși numai în cadrele poporului poate trăi.

Ce urmează din faptul că Divinul, în forma sa cea mai înaltă, se personifică în popor?

Urmează că serviciul făcut pentru Führer, pentru popor și pentru patrie, este serviciu divin.

Ce înseamnă: „Credem în unitatea universului“?

„Credem în unitatea universului“ înseamnă că: 1. universul e o unitate indivizibilă pentru care deosebirea între „dincoace“ și „dincolo“ reprezintă ceva potrivit firii; 2. că infinita varietate a universului e supusă legii universale a oricărei existențe.

De ce credem în Maica Pământul?

Noi credem în Maica Pământul: 1. Pentru că Maica Pământul e temelia oricărei vieți și a oricărei ființări; 2. pentru că Maica Pământul nu e o „Vale a lacrimilor“, ci e locul vieții noastre de luptători, aspră dar plină de veselia datoriei, străbătută de mântuire și de fericire.

Ce-i Destinul?

Destinul este cauza primă și tainică a legalității.

Ce însemnează a crede în Destin?

A crede în Destin însemnează 1. A fi pătrunși de legalitatea existării; 2. a trăi conștient amăsurat legilor naturii; 3. a străbate cu încredere neclintită și cu siguranță mai presus de ori socoteală, calea pe care te invită o chemare internă s'o străbați.

De ce credem în forța creatoare a Sângelui nostru?

Credem în forța creatoare a Sângelui nostru: 1. Pentru că recunoaștem în Sângele curat comandamentul (das Walten) Divinului; 2. pentru că Sângele nordic e cauza primă și baza comunității noastre politice; 3. pentru că Sângele Germanic a creat operele cele mai magnifice ale culturii tuturor timpurilor.

Ce înseamnă a crede în Poporul nostru și în misiunea sa?

A crede în Poporul nostru și în misiunea sa înseamnă: 1. A fi de convingerea nesdruncinată că Poporul nostru reprezintă cea mai înaltă valoare a întregii umanități terestre; 2. a urma voința naturii, amăsurat căreia poporul cel mai bun e chemat să fie cărmuitor (zum Führertum); 3. a înțelege că faptul de a fi cărmuit de poporul cel mai bun, în urma necesității lucrurilor, e o binefacere pentru celelalte națiuni; 4. a lucra neobosit, a se jertfi și a lupta, pentru înălțarea și biruința Poporului nostru.

Ce înseamnă a crede în Noi înșine?

A crede în Noi înșine înseamnă: 1. A ne simți, conștient, reprezentanți ai Divinului; 2. a fi convinși despre forța propriilor facultăți și energii divine; 3. a renunța, cu mândrie, la orice scăpare în „dincolo“.

Ce înseamnă a renunța cu mândrie la orice scăpare în „dincolo“?

Asta înseamnă: 1. A rămânea credincioși Pământului; 2. a urma eternele legi ale naturii și a se ști apărați de aceleași; 3. a nu umbla visând hotare absurde.

Când mă simt una cu universul?

Mă simt a fi una cu universul când în Pământ îmi văd mama, în plante și în animale frații, și prin urmare în lumea întreagă multiplicitatea ființei mele.

Rândurile acestea de „catehism“ ajung pentru a se face să cunoaștem ce este mișcarea organizată și răspândită sub numirea de „Gottgläubige Deutsche“, mișcare susținută de regimul național socialist. (dn).

Antimisul ¹⁾ din 1717 a lui Kir Damaschin, Episcopul Râmnicului

În anul 1732, Episcopul Inochentie al Râmnicului dăruiește — „de pomeană” — bisericii din „Valea Șincei” un antimis sfințit de antecesorul său, de harnicul și iscusitul traducător al cărților sfinte, Episcopul Damaschin, numit pentru învățătura lui și „Dascălu” ²⁾.

Dintre vechile antimise cunoscute până azi, — în ceace privește: frumusețea limbii, claritatea stilului și conținutul dogmatic al textului — nici unul nu se poate compara cu antimisul lui Damaschin.

Iată-l:

„Acest dumnezeesc Antimis, pe carele se săvârșește dumnezeiasca cea fără de sânge sfințită taină, s'au sfințit cu darul de viață făcătorului Duh:

„Și s'au blagoslovit prin mâna iubitorului de Dumnezeu, Episcopul Râmnicului, Kir Damaschin, 1717”.

Pe marginile din stânga și din dreapta ale antimisului, Episcopul Inochentie al Râmnicului scrie, cu cerneală, următoarele:

„Acest Antimis cu sfintele Moaște, l-am dăruit de pomeană, Eu, Smeritul Episcop Inochentie al Râmnicului: Bisericii din Valea Șincei, 1732”.

„Valea Șincei” nu este — cum s'ar părea — o localitate.

Ea este o „vale”, pe hotarul comunei Șinca; iar biserica, — de care ace pomenire Episcopul Inochentie, — era înălțată tocmai pe locul unde azi este clădită biserica ortodoxă din comuna Șinca Nouă ³⁾, jud. Făgăraș.

La anul 1732 — când se dăruiește acest antimis bisericii din Valea Șincei, — comuna Șinca Nouă nu exista.

Șinca Nouă ia ființă în anul 1761, când locuitorii comunei Șinca — cu excepția familiilor: Bârsanu, Bălanu ⁴⁾ Ursu și Vodă, refuză a se militariza și, părăsind satul, unii în frunte cu popa Gheorghe Popocea, trec și se stabilesc în Țara Românească ⁵⁾; iar ceilalți își durează alt sat, la depărtare de 10 Km., pe Valea Șincei în sus, tot pe hotarul comunei Șinca.

Incepând, deci, cu anul 1761 avem două comune cu numele

¹⁾ Antimisul este proprietatea subsemnatului.

²⁾ Dr. IOAN BĂLAN, *Limba Cărților Bisericești*, p. 254.

³⁾ Cfr. ȘT. METEȘ, *Viața bisericească din Țara Oitului*, pag. 112.

⁴⁾ Din familia aceasta își trage originea și I. P. S. Dr. Nicolae Bălanu, Mitropolitul Sibiului.

⁵⁾ PUȘCARIU IL., *Documente pentru limbă și istorie I*, Sibiu, pag. 393.

Șinca: Șinca de jos sau Șinca Veche, și Șinca de sus sau Șinca Nouă¹⁾).

Azi, se numesc: Șinca Veche și Șinca Nouă; iar locuitorii lor, cei din Șinca Veche „șincani“; iar ceilalți — „văleni“!

Biserica din Valea Șincii, — căreia i-se face dania Episcopului Inochentie, — este „biseriцуța cu pomel și cu moară pentru călugări“²⁾, ce se găsea pe „moșia avitică“ a familiei istoricului Gheorghe Șincal³⁾; moșie care, în anul 1748, era proprietate fiscală, în folosința iobagului și hagiului Popa Avram, care vizitase Ierusalimul și era călugăr și preot la mănăstire; cu 5 călugări și o călugăriță; și cu avere de: 1 cal și 9 stupi⁴⁾).

Mănăstirea din Valea Șincii, — precum și celelalte „schituri“⁵⁾ de pe hotarul comunei Șinca — a fost incendiată la 3 Iunie 1761.

Dintre cele 5 mănăstiri de pe hotarul comunei Șinca. 1. *La Trestloara*; 2. *În Strâmba*; 3. *În Valea lărguță*; 4. *Pe Crețul* și 5. *ne numit locul*⁶⁾ a mai rămas nedistrusă singură numai mănăstirea „din Crețul“, care, fiind săpată în stâncă, s'a păstrat până azi.

În anul 1732, când Episcopul Inochentie dăruise antimisul amintit, biserica din Valea Șincii se găsea în dependență canonică de Episcopia Râmnicului.

Probabil, cu prilejul hirotonirii preotului rânduit pentru biserica din Valea Șincii, i-se încredințează acestuia, de către Episcopul Inochentie, — antimisul dăruit „de pomeană“ bisericii sale.

Preoții, cari se sfințeau în Țările Române, aduceau — dela Domni, boeri, vlădici, — diferite daruri pentru bisericile lor ardelen.

Pentru biserica ort. din Lisa se aduce, în anul 1761, un antimis dela Ep. Grigorie de Râmnic.

Tot dela acest episcop ridică antimisele și oamenii agitatorului Sofronie, pe cari, apoi, le împart bisericilor din regiunea Abrudului⁷⁾).

ROMUL MOLDOVANU

¹⁾ Dr. AUG. BUNEA, P. P. Aaron, pag. 331.

²⁾ ȘT. METEȘ, op. cit. pag. 112.

³⁾ P. POPOVICI, Din Cronica lui Gh. Șincal, p. 5.

⁴⁾ Dr. Aug. Bunea, P. P. Aaron, pag. 332.

⁵⁾ Șt. Meteș, op. cit. pag. 113.

⁶⁾ Cultura Creștină, 19 9, pag. 167.

⁷⁾ Șt. Meteș, Relațiile bisericii românești ortodoxe din Ardeal cu Principatele Române în veacul al XVIII-lea, pag. 26—58.

C R O N I C I

Abateri vremelnice

Zilele năcazului actualizează intuitiv maxima morală: *Necessitas frangit legem* — Nevoia-i mai tare ca legea. Preoțimea catolică germană, cuprinsă și ea în vârtejul războiului și a tuturor mizeriilor împreunate cu acest flagel cumplit, văzând că împrejurările noul reclamă măsuri noi pentru a satisface lipsurile sufletești ale credincioșilor, a cerut, prin cei în drept, și a primit dela Sf. Părinte, îngăduință de a se abate, pe întreg răstimpul războiului, dela anumite rândueli cari nu admiteau abateri de felul celor învoite acum.

Și anume — după cum e informată agenția *Kipa* — printr'un rescript din 11 Iunie c. al Sf. Scaun, s'a dat voie ca în Germania, în Dumineci și sărbători, — avându-se în vedere faptul eventualelor alarme de bombardamente — sf. liturghie să se poată sluji și după masă. Nici când nu se va începe însă mai târziu de ora 5 după amiazi.

Tot pentru a se veni într'ajutor zidirii duhovnicești și creșterii întru Domnul, Sacra Congregație a Sacramentelor, la cererea Em. Sale Card. Innitzer, arhiep. Vienei, a acordat un privilegiu însemnat întregului ținut al vechei Austrii — acum Ostmark — privitor la primirea sf. împărtășanii de către elevi: Toți elevii din Internate, precum și tinerii din lagărele de concentrație, ori cei cari au de făcut cale lungă până la biserică, au voie să primească Sf. Trup chiar dacă ar fi mâncat și ar

fi beut ceva — vezi bine că foarte moderat — în prealabil. Favorul acesta a fost făcut pentru toate Duminicile și sărbătorile, pe vreme de-un an de zile.

Grija păstorilor sufletești catolici din Reich și marinositatea Sf. Părinte a cuprins întru ale sale și sufletele celor căzuți pe câmpiile de luptă. Pentru toți aceștia — pe întreagă durata războiului, și încă doi ani după aceea — s'a decretat că toate sf. liturghii ce se vor sluji pentru ei se vor bucura de „privilegiul altarului“, care știm că, după doctrina catolică, înseamnă câștigarea unei indulgențe plenare, decumva sufletul pentru care se aduce Sf. Jertfă are lipsă de aceasta, ori e în stare de a primi haruri cerești. (n).

125 ani dela întemeierea Oblașilor Mariei Neprihănite

S'au împlinit în acest an 125 ani dela întemeierea unui ordin călugăresc, care și-a câștigat merite nepieritoare pe teren misionar și a scris multe pagini de istorie a creștinismului pe diferite meleaguri cu sângele propriilor săi fi: *Călugării Oblași ai Mariei Neprihănite*.

Întemeietorul lor e un preot francez: *Eugeniu de Mazonod*. Născut la 1782, dintr'o familie nobilă, înzestrat dela natură cu un suflet foarte bun, generos și sensibil, a simțit o deosebită atragere spre cei săraci, pe care a căutat să-i servească odată ce, învingând piedeci fără seamăn, a putut să se vadă preot. În 1810, împreună cu alți 5 to-

varăși într-o veche mănăstire carmelitană, înjghebată o nouă comunitate religioasă într-o sărăcie de nedescris; însă roadurile pe care ei le aveau în mijlocul parohiilor dela sate erau peste măsură de mari.

În 17 Februarie 1826 Leon al XII-lea binecuvântă cu aprobarea sa apostolică această nouă familie de călugări, cu numele Misionarii Oblați ai Mariei Imaculate. Nu după mult timp fondatorul putu ca să-și trimită fiii în Elveția, Anglia, Irlanda, Canada (84), Ceylon (1847) și Africa de Sud (1852). Între timp întemeietorul Oblaților fu numit episcop al Marslliei, unde timp de 33 de ani fu un păstor model, stingându-se din viață în 21 Mai 1861. În anul 1835 a fost introdusă cauza beatificării sale și poate nu peste mult timp Biserica îl va cinsti pe altarele sale.

Testamentul său spiritual a fost acesta: „Practicați caritatea, caritatea, caritatea, iar în afară zelul pentru mântuirea sufletelor”. Și acest testament al său e împlinit astăzi de mai bine de 5.500 misionari Oblați, care răspândesc evanghelia lui Hristos în toate continentele. Între ei se numără 20 episcopi și un cardinal, arhiepiscopul din Quebec (Canada) Villeneuve. Ei conduc o universitate, mai multe școli superioare. Înă principală preocupare a lor sunt săracii, cei părăsiți, muncitorii, necredincioșii și păgânii. Pius al XI-lea i-a numit pe Oblați „specialiștii celor mai grele misiuni”, pentru că ei preferă întotdeauna munca cea mai grea. Așa de ex. ei sunt aceia care se ocupă mai intens cu evanghelizarea eschișoșilor.

Deviza lor: „Am fost trimis să binevestesc săracilor” a fost ținută sus, cu toată vitregia greutăților pe care au trebuit să le învingă. Iar azi când după 125 de ani de existență privesc la tot ce au făcut pentru Biserica lui Hristos și pentru omenire, pot fi mândri de realizările lor și pot privi cu încredere în viitor, căci de sigur mult bine îi mai așteaptă. (Ivo).

Mareșalul Pétain

Guvernele franceze revoluționare din ultimii cincizeci de ani au dus Franța, prin legislațiile lor sectare, pe povârnișul peirii. Dezastrul din Iunie 1940 a fost încoronarea operii lor netrebnice. Însă „Dieu aime les Français”, Dumnezeu iubește pe Francezii și de aceea le-a trimis, în momentele cele mai critice ale istoriei lor, salvatorul în persoana *Mareșalului Pétain*, despre care vrem să scriem câteva rânduri cu ocazia împlinirii unui an de mărețe înfăpturi naționale în calitatea sa de șef al statului.

Născut în comuna *Cauchy-la-Tour* (depart. Pas-de-Calais) în 1856, și-a făcut studiile secundare în colegiul catolic *Saint-Bertin* (Arras), unde s'a arătat un elev conștiințios, supus fără cea mai mică sforțare disciplinei școlare. Ca elev, n'a căutat niciodată să se impună colegilor săi sau profesorilor, dupăcum mărturisește un vechiu prieten al său, *Mgr-ul Julien*, și cu toate acestea a inspirat repede încredere depină și admirație conșcolarilor și profesorilor săi. Profesori și elevi deopotrivă au întrezărit din bună vreme, în acest fiu robust dela țară, pe viitorul oșier.

Dupăce și-a terminat studiile secundare, a intrat în celebra școală militară *Saint-Cyr*, unde și-a făcut datoria cu aceeași conștiințozitate ca și în colegiu. A trecut destul de repede din grad în grad. În 1914 a ajuns colonel, iar în 1916 a organizat apărarea Verdun-ului, pentruca în Mai 1917 să ajungă comandant-șef al armatelor din Nord și Nord-Est și pentruca meritele sale ostășești să-l creeze în 1918 mareșal al Franței. Academia franceză încă l-a cinstit, înșirându-l printre cei „40 de nemuritori” ai săi.

Ca elev, ca oșier și diplomat, *Mareșalul Pétain* s'a arătat totdeauna și pretutindeni, dupăcum se arată și

astăzi ca șef de stat, francezul integru, omul care vorbește puțin și care muncește mult și săvârșește lucruri mari. A fost totdeauna un dușman neîmpăcat al flanșului politic, al surlelor și mai ales al sectarismului. Legislațiile idioate prin care guvernele masonice au încercat laicizarea sufletului francez l-au măhnit adânc, și de aceea de îndată ce a ajuns să ia în mână cârma statului și a imperiului francez, cel dintâu gând i-a fost să reconstruiască tot ceea ce au distrus guvernele masonice.

Astfel, a desființat francmasoneria, această hidră din cauza căreia s'au abătut atâtea necazuri asupra poporului francez; a îndepărtat din oficiile statului pe toți cei ce în mod conștient sau inconștient s'au înhamat la carul hidrei; a epurat armata de elementele indesezirabile; a redat libertate deplină învățământului confesional catolic, învățământului tradițional, aproape bimilenar al poporului francez; a reintrodus religia ca studiu și practică în școlile statului; a redat libertatea ordinelor și congregațiilor religioase expulstate în mod așa de nedemn de guvernele din 1904—1905; a reincreștinat tribunalele, spitalele și azilele de stat; a creat favoruri de tot felul pentru familiile numeroase și lipsite de mijloace; a căutat și caută mereu îmbunătățirea sorții muncitorimei, lăsându-se călăuzit de doctrina Bisericii expusă în nemuritoarele enciclice papale *Rerum Novarum* și *Quadragesimo Anno*, și altele multe de tot, care au îndemnat poporul să-l numească pe mareșal „le père de la France”.

În Franța de azi mai este încă mult de realizat pe toate terenurile. Mareșalul a promis poporului să-i realizeze tot ce-i va sta în putință. Și se va ținea de cuvânt; cheazășie fi stau trecutul și prezentul său.

De încheiere, mai amintesc ceea ce am auzit din gura unor francezi suspuși, că acest mare șef de stat a avut în trecut, dupăcum are și în prezent, alese sentimente față de țara și neamul nostru. Și noi ne vom revanșa cu aceeaș nobleță. (I. V.)

Jubileul Academiei Române

Înființată în 1867 ca „Societate literară română” (— așa s'a numit la începuturile sale Academia Română —), acest cel mai înalt așezământ de cultură românească a împlinit 75 ani de viață binefăcătoare. Cuvântul rostit de cel dintâu președinte al ei, canonicul Timoteiu Cipariu, drept răspuns la însuflețita vorbire a ministrului de externe Ștefan Golescu, cu prilejul serbării inaugurale, a rămas idee călăuzitoare în activitatea de până acum a Academiei Române: „Am început a ne libera patria; am început a ne libera limba. Am început, Domnilor, abia am început. Dar nu am terminat. Și rămâne ca să continuăm, ca să terminăm”.

Întreg trecutul Academiei Române, după cum așa de frumos au reliefat în discursurile lor dd. Rădulescu-Motru și Alex. Lapeșatu, e dovadă că instituția aceasta și-a înțeles și și a respectat angajamentele sale față de neam. A cultivat fără preget, și lumina, limba și istoria română în primul rând. Apoi tot ce e cultură cu adevărat și poate contribui la propășirea și înălțarea neamului nostru. Realizările ei naționale și culturale sunt multe și mari, și nupot fi pomenite decât cu venerație. Numai daniile ei în tipărituri de ale sale, făcute atâtor biblioteci de dincoace de Carpați, au însemnat, mai ales în vremurile de restriște ale trecutului destul de apropiat, valori de neprețuit. — Printre cei mai străluciți membri ai ei se numără și uniții noștri: Timoteiu Cipariu, Gh. Barițiu, Iosif Vulcan, Ion Micu-Moldovan, Aug. Bunea, Nic. Drăganu, Liviu Rebreanu. (n).

In memoriam

Înalt și svelt, și plin de vigoare, ca un brad din munții Bistriței-năsăudene de unde era originar, colegul *E. Pintican*, — tot așa de drept, sobru și recitilii fusese în toate acțiunile sale de profesor și om. Eminent profesor și dascăl eremit cu o cultură formată în școală germană, a fost deprins în activitatea lui de educător cu punctualitatea și precizia în toate. Ura linguiștile și *miaciuna*, nu putea să tolereze „chiulul școlăresc” ... ceea ce odată îl făcuse aspru și temut în fața elevilor, — „carte” se învăța la profesorul de germană. Voință neclintită, caracter ferm, muncitor neobosit, impetuos și fără frică, iată calitățile colegului-erou care l-au împins și i-au dat putere cu o iadului bolșevic. Cine nu-și amintește din unde Blaful unde a dascălit întâi și de a trecut apoi la liceul dăstat din Sibiu de un tânăr profesor de germană, venit proaspăt, ca profesor suplinitor, mai anii tre-nuți? Pliu de vigoare, credincios de al nostru, dintre acei granicieri rămași încă peste graniță, profesorul Emil Pintican, astăzi face parte din daleria eroilor Neamului.

Drept este că, de când cu îngrămădirea norilor prevestitori de furtună la orizont, din anul 1938, — camaradul Emil — și-a trăit viața mai mult pe zonă, decât acasă și la liceu. Era cum s'ar zice: profesor de rezervă și ofițer activ. În lunie, acest a venise numai într'o permisie fugară să-și treacă notele de sfârșit de an în cataloagele speciale.

Și iată-l reintors la datorie, intrat cu întreaga sa ființă în vâlvătaia focului ucigător, de-acum încolo numele lui va fi trecut în catalogul eroilor neamului și crestat pe răbojul veșniciei. Și câtă durere! Bărbat în plină putere, tare iubea viața și dansa l-a părăsit ca o necredincioasă haină. Crud destin; nemi-loasă ursită! Dar sârmana lui mamă, — aflată încă pentru moment, la Bistrița, sub călcăi strein, — ce va zice când toți frații se vor strânge, de pe unde

sunt, la vatra strămoșească și bunul ei Emil va lipsi dela hora mare a unril tuturor! De undeva, de sus din câmpurile Elisee el va privi satisfăcut și ferice însă, că prin moartea sa a contribuit la făurirea unei noi țări și mai mari de cum a fost!

Iar fratele nostru, eroul-coleg, își va dormi somnul de veci în cimitirul titanilor, alături de dumbravă, înfășurat în tricolorul românesc, pe care l-a iubit și pentru care și-a dat viața. (Prof. *Gr. Someșan*).

Puneri la punct

De când conflictul sângeros se deslănțue cu violență nebunească, provocând pagube ireparabile, privirile diplomației și presei sunt îndreptate spre Vatican. Belligeranții și neutrii, indiferent de simpatia ce o au față de Sf. Scaun, vreau să știe ce zice și ce gândește Papa. Semn lămurit că glasul Lui de „maestru al adevărului, judecător și părinte” are ceva de spus, iar cuvintele își au greutatea necontestată. Însă orice gest sau manifestare a Sf. Părinte, în vremuri cumplite de involburare, iau proporții neașteptate, exagerându-se și răstălmăcindu-se înțelesul potrivit intereselor.

Impotriva acestor mistificări și răstălmăciri a adevărului se ridică *L'Osservatore Romano* (9-10 Iunie), regretând atitudinea linguișitoare a onora cari, în vreme ce ignorează misiunea divină a Bisericii „și activitatea ce o desfășoară în funcție de aceasta Augustul Suveran, se erijează în exponenți ai opiniei publice, interpreți și comentatori ai diieritelor manifestări papale”.

Exemplificând, adaugă ziarul: „Sf. Părinte își exprimă aprecierea asupra însușirilor personale ale unui om de Stat care i-a făcut vizită? Iată: un ziar lipsit de discernământ va întrebuința acest act de politeță față de vizitator, ca o dovadă că Sf. Scaun aprobă politica reprezentată de acel

bărbat de Stat, iar mâine o stațiune de radio se va frământa să aducă ascultătorilor dovezi despre preferințele Sf. Scaun față de părțile în conflict, sau se va degrada să culegă glume nereverențioase, nici când spuse din partea aceluia cărora se atribuie, dovedind prin aceasta în mod elocvent, cât este de neîntemeiată teza, care pentru a fi sprijinită nu găsește decât argumente așa de puțin doveditoare. Se verifică la rezezeală adânci schimbări politice și teritoriale în Balcani? Iată prilej binevenit pentru presă, — chiar și pentru agenții dela care te-ai putea aștepta la mai mare simț critic — să afirme că Sf. Scaun lucrează intens la trimiterea de noi reprezentanți diplomatici. Sfântul Părinte îngăduind exprimarea formală a simțimentelor filiale va primi în audiență o personalitate catolică? Se va afirma și repeta cu toată certitudinea, că o astfel de audiență are semnificație și scop politic. Altă dată se visează fără nici un pretext ca ținute în Vatican adunări secrete și conveniri politice, în vreme ce acestea nu există decât în imaginația încăpăținată a unor*.

În *Osservatore Romano* din 22 Iunie a. c. este publicată următoarea notă: „În unele ziare este reproducă o informațiune a agenției „La Corrispondenza” care scrie că „toți știu că e purtătoare de cuvânt a sferelor înalte vaticane”. Toți știu însă că chiar contrarul este adevărat. Amintim că a trebuit în ultimii ani să desmințim de opt ori presupusele știri vaticane publicate de „La Corrispondenza”. Atât este de ajuns pentru a ne convinge că și ultimele știri publicate de aceeași Agenție privitoare la Vatican sunt lipsite de orice temelie.

Mințile însă desinteresate, desbrăcate de prejudecăți și orgoliu, judecă altfel prezența Papii în actualul conflict. (S. Todoran).

Convenție între Sf. Scaun și Spania

La 7 Iunie a. c., nunțul apostolic în Spania, Mons. Gaetano Cicognani, și ministrul de externe spaniol Serrano Suner, au semnat la Madrid o Convenție cu privire la numirea de episcopi.

Acordul cuprins în zece articole prevede stipularea unui Concordat, care va fixa definitiv relațiile dintre Biserică și Stat. Articolul 6 spune textual: „Guvernul se obligă să încheie cât mai curând un nou Concordat, inspirat de dorința de a restabili sentimentul catolic al glorioasei tradiții naționale, iar Convenția actuală va avea putere de drept, numai până când normele ei vor fi încorporate la noul Concordat”.

În Convenție se acordă Conducătorului Statului privilegiul de a alege în scaunul episcopesc pe unul dintre candidații propuși de Sf. Scaun. Această concesțiune deosebită, scrie *Osservatore Romano* din 16 Iunie, „vrea să fie o recunoaștere din partea Sf. Scaun a meritelor câștigate de noua Spanie față de Biserică și, în aceeași vreme, o dorință vie, de a se realiza aspirațiile Guvernului spaniol întărite în acord privitoare la restaurarea sentimentului catolic al glorioasei tradiții naționale”.

Guvernul se obligă, până la încheierea noului Concordat, să observe dispozițiile primelor patru articole din Concordatul din 1851, (art. 9) și să nu legifereze în materie mixtă, sau în orice materie ce privește Biserica, fără avizul prealabil al Sf. Scaun (art. 10).

În cele patru articole ale Concordatului din 1851 se spune: 1. Religia catolică, apostolică, romană este singura religie a Spaniei și se bucură de toate drepturile ce-i compet în temeiul „legii divine și prescrișelor sfintelor canoane”. 2. În conse-

oampă instrucția de orice fel și grad în școale, se va face în conformitate cu învățătura catolică, iar Episcopii au dreptul „de a supraveghia puritatea învățăturii, credinței și moravurilor, și educația religioasă a tineretului, iar în ce privește deprinderea acestui oficiu, și în școlile publice”. 3. Prelații nu vor fi împiedecați în exercitarea drepturilor, ci se vor bucura de sprijinul autorităților publice „de câte ori vor solicita acest lucru, înosebi când vor fi nevoiți să se împotrivescă perfidei omnești ce încearcă să pervertească sufletele credincioșilor, să corupă moravurile, sau să împiedece publicarea, introducerea și desfășurarea cărților rele și dăunătoare”. 4. În „toate celelalte materii de drept și deprindere a autorității ecleziastice și a slujbei sfinte, episcopii și clerul se vor bucura de deplină libertate conform sfintelor canoane”.

Astfel de înțelepte legiuiri nu pot să fie decât aducătoare de fericite rezultate și pildă de urmat pentru State. (S. Todoran).

Pentru ziua misionară

An de an Biserica, în a treia Duminică din luna Octomvrie, cheamă lumea catolică să jertfească din prisosul ei pentru acei soldați ai lui Hristos, cari luptă pentru sfânta cauză a evangheliei. Aceste apeluri sunt în ultimii ani tot mai stăruitoare și mai calde, pentru că tot mai mari și mai grele sunt dificultățile pe care le întâmpină crainicii iubirii în lumea misionară. Războaiele ultime au alungat din via Domnului pe mulți dintre misionari, care adesea au trebuit să îmbrace în loc de odăjdile sfinte haine militare, iar în loc de cruce să ia pușca; multe instituții ridicate cu atâtea jertfe au fost distruse de câteva bombe; multe biserici au fost devastate de furia

năvălitorilor. Și trebuie să constatăm că lumea răspunde cu tot mai mare elan la aceste apeluri: Cu cât sunt mai vitrege timpurile, cu atât mai generoase sunt sufletele.

Apelul Secretarului Congregației „De Propaganda Fide” începe cu această constatare: Deși vremurile sunt grele, deși multe neamuri sunt condamnate să îndure atâtea mizerii de pe urma războinului, s'a constatat cu cea mai profundă emoție că anul trecut contribuția credincioșilor pentru cauza misionară a fost mai mare decât a anului precedent cu câteva milioane de lire italiene.

Cu toate că unii misionari au trebuit să părăsească pozițiile lor, iar alții sunt internați, munca n'a încetat. Ea e continuată de clerul indigen și de surorile indigene. Biserica nu numai că menține vechile poziții în lumea păgână, dar face progrese continue: Numai în China au intrat în anul Bisericii anul trecut peste 100.000 adulți. Iar seminariile pretutindeni înfloresc, având 3648 seminarisți mari și 13.000 seminarisți mici. Acestea sunt baza bisericii misionare și e foarte dureros când uneori câte un episcop trebuie să refuze vreo chemare nouă din lipsa de mijloace. În lumea misionară sunt atâtea opere importante, universități, spitale, orfelinate, tipografii etc., care trebuie să-și restrângă activitatea din lipsă de mijloace. Deci fiecare să contribuie cu ce poate, fiind sigur că ce face pentru un frate al său, face pentru Hristos.

Nu ne îndoiim că și credincioșii noștri vor răspunde ca și altădată acestui apel, iar contribuția bisericii noastre mutilate va fi, ca și banul văduvel, motiv de bucurie pentru Capul suprem al creștinătății, iar pentru Tatăl ceresc ocazie de binecuvântări cerești peste neamul nostru oropsit! (Ivo).

BIBLIOGRAFIE

P. ION M. GĂRLEANU: Sfântul Francisc de Assisi — Poem liric,
Tipografia Serefică Săboani-Roman 1941.

Viața Sfântului Francisc de Assisi este model de viață creștină. El și-a făcut din Evanghelle carte de căpătâi, din trăirea în Dumnezeu și pentru Dumnezeu, program de fiecare clipă. Este în luptă continuă cu sine însuși, cu legile și înclinațiile spre omenească ale lui. Urcușurile spre perfecțiune sunt purtate de străfăcile aripi ale dragostei creștine, față de aproapele, față de lumea găzilor și a animalelor fără de cuvânt și, în general, față de întreaga natură; capodopera mâinilor lui Dumnezeu.

S'au găsit și se găsesc oameni cari au creat din acest Sfânt, îmbrăcat în azur și tumină; un model pentru viața Franciscanilor; prin munca lor, continuă programatic opera lui binefăcătoare pentru suflete și Biserică.

Mai mult, s'au găsit poeți cari și-au strunat lira în slava acestui binefăcător al omenirii. Poemul liric al Păr. Gărleanu este o modestă contribuție românească la această slavă.

Poemul ne prezintă fragmentar viața Sf. Francisc. Epicii lipsește cu totul, accentele lirice stăpânesc fiecare pagină, fiecare vers. Întreg poemul este o odă, în care poetul, cu mult sentiment; colorat și cu o mânuire dibace a versului, preamărește pe Sfântul din Assisi.

Iată admirabilul portret al Sfântului:
*Cu capul gol, în rasă plectită,
Desulț, cu cingătoare de frânghie,
Francisc vrăjtit de „Doamnă Sărăcie”
Măsoară vremurile de ispită.*

*Incruce, el pe inima rântă,
Își leagă brațele ca dalușie,
Să treacă'n larg senin de veșnicie
Comoara-i de iubire negrădită.*

*Și norocos de'nalta sa chemare,
Își fine fruntea spre pământ plecată,
În semn de pace și de renunțare....*

*Nebună lume, cum să crezi vre-odată,
Că nevinovată, trista-ți bucurie
Îl va trezi din sfântia reverie?*

(S. Francisc de Assisi)

Pășim împreună cu poetul în pământul sfințit al orașelului umbrian:

*Assisi, coroandă de perle,
Pe creste pleșuve de munte;
Assisi, oraș de biserică,
Ce glorii porți scrise pe frunte!*

(Assisi)

Urmărim în ciclul „Iubitorul de vitejii” tinerețea sfântului, dornic de măririle omenești.

*Și măsoară'n mînta gloriei
Una după alta mil,
Cum aprinde luna'n mare
Valuri, valuri argintii.*

(Sluga sau stăpânului)

Sau:
*E tare ca brațul iubirii!
E vesel ca focul din zare!
Și doru-i de arme, de slavă,
Măsură în fire nu are.*

(Leprosul)

Acest îndrăgît de viață, se schimbă în marele iubitor de suflete, de natură și de Hristos. Pentru poet, ocazie de alte trei cicluri de poezii, pline de efuziune lirică.

Întâi pe S. Francisc adresându-se
întâilor ucenici:

*Fii binecuvântați de-a-pururi,
Eroi blașiți ai răstignirii!
Voi hotărâți la cruce — alături
De Regele sfânt al florii*

*Voi bateți căminul sărăciei,
In cântec de bucurie,
Iar domnul nostru — vad de viață —
Vă dăe 'n alții de 'mpărăție.*

(Întâilor tovarăși)

Ucenicii lui au ajuns și în părțile
carpatine:

*Așa apostoli într-o vreme
Din colul anilor ullați,
Au străbătut câmpii și dealuri
In umbra mândrilor Carpați.*

*Și-au trecut din somni morții
Și ei și nobilul popor,
O Românie glorioasă
Se închea în crezul lor.*

(Misionarii franciscani)

Sfântul este înrăiț cu întreaga na-
tură:

*Gândul lui — căderi de soare —
Se resfră cald și lin
Și pe codrii de pe creste,
Și pe tufele de spin,*

*In făpturi frăție așlă,
Frați, surori și mari și mici;
Frate și focatul soare
Și umilul licarici.*

(Sfântul înrăițiri)

Dr. CONSTANTIN COLONAȘ: *Cartea căsătoriei*. „Cartea Româ-
nească”. Buc. 1940; pag. 406; prețul 150 lei.

Ca o *Amanita muscaria*, a răsarit în
vitriolele librăriilor din țară *Cartea căs-*
ătoriei, scrisă de d-ru! Const. Colonaș.
Clupercă atârțătoare, atât prin culorile
copertei cât și prin felul viu în care e
scrisă, dar mai ales prin tratarea unei ma-
terii ce parecă niciodată nu ajunge să sa-
ture curiozitatea, (mai ales a tineretului)
— a fost culeasă la repezeală, vârsându-și
venitul în sufletetele celor ce au citit-o.

Pe lângă cicurile amintite, E. Că-
leanu mai adaugă unul: „Învățtoare”,
în care prezintă pe urmașii întru
viață sfântă și eroică ai Sfântului
Francisc și încheie cu „Rugăciune”:

*Coboară da, Părinte Sfânt,
Să dai aripi iubirii,
Să legi de veșnice măriri
Tot gândul omenirii.*

Ceace trebuie să amintim în legă-
tură cu poezia părintelui Gârlescu, este
deosebita îndemănare de a credea:

*De pe muntele de zgură,
Dimineața vază în
Și lamă purpurie
Și mros de rosmarin.*

(Stuga și Stăpâni)

*Plouă luna atropi de aur
Pe păratele — adormite.*

(In pădure)

*Stelele, purtând pe umeri
Mantii de brocat,
Se adună 'n ceruri cete
Ca să fînd șfat.*

(Privighetore.)

O puternică afuziune lirică, o dibaca
mănuire a versului, și o deosebită în-
demănare în descriere, iată calități de
adevărat scriitor. Adăugând utilitatea
preției și a datelor din viața S. Fran-
cisc, ne dăm seama cât de binevenit
este gestul părintelui Ion Gârlescu.

V. Stancu

Nu că autorul n'ar fi avut bune inten-
țiuni scriind această carte, și nici îndoie
ar fi lipită de povăț de real folos pen-
tru cei căsătorii. Dar aceste două ca-
lități nu sunt suficiente pentru ca o carte
să nu fie rea. Pe lângă bună intenție
se mai cere și o specială chemare, mai
ales când vrei să te faci dascăl al mul-
țimii și pe lângă unele îndrumări bune
e necesar să lipescă paginile sale.

oăci răul prin virulența lui va întunece binul, mai ales când este și cantitativ mai mult.

De fapt, era necesară o carte a căsătoriei care să pregătească pe viitorii soți la marea taină ce, odată primită, trebuie să se continue în întreaga lor viață pământească, iar pe cei căsătoriți să-i sfătuiască cum să trăiască simțind marea ființă a tainei căsătoriei, și astfel să contribuie la cimentarea familiei românești atât de mult înșercată, zguduită și acoperită de un imens val de imoralitate. Era chemat însă dl. C. Colonaș să scrie această carte — piatră de hotar pentru un viitor mai bun al celulei familiare? Am răspunde afirmativ dacă nu i-ar lipsi ceva dlui Colonaș. Căsătoria e un act atât de intim legat de om și de destinul său, încât pentru a putea trata despre ea cu competență, e necesar a privi omul în integritatea lui de ființă rațională cu destin supranatural. Ori, dl. Colonaș n'are această viziune integrală a omului, așa după cum o are de ex. *Dr. René Blot* autorul cărții: „*Le corps et l'âme*” (Paris, 1938) — carte care, lipsită de incertitudinile filozofice ce le descoperim la *Alexis Carrel*, putem spune că face parte din aceeași familie cu „*Omul, ființă necunoscută*”. — D-rul Colonaș consideră pe om numai în parte, deci staturile lui sunt parțiale și nu nasc din considerarea întregului om, așa după cum ar trebui ca însăși medicina să-l considere, adică, fără a ignora, nu numai influința climatului, a mediului biologic și social asupra organismului, dar și a valorilor spirituale și morale asupra tonului vital al fiecărui individ. Omul nu e numai trup, ci și suflet; nu e destinat numai la o viață trecătoare, ci la una veșnică, supranaturală. Aceste lucruri le ignoră dl. Colonaș, a cărui morală nu e morală, căci e departe de a fi creștină, singura morală adevărată. Iată de ce nu-l credem chemat să scrie Cartea căsătoriei. Tot din acest motiv cartea ce ne-a prezentat-o, a fost susținută.

Dacă ar fi însă numai atât, paguba n'ar fi chiar așa de mare. Dar dacă-l analizăm conținutul, vedem că lucrarea dlui Colonaș e deadreptul imorală. Nu numai fără morală, dar contrară moralei. Răul întins pe multe pagini e așa de virulent încât cititorul nu se alege cu nimic bun din toată truda autorului. În loc să fie dus pe căile moralei, doritorul de a cunoaște tainele căsătoriei e îndepărtat cu totul de ele. Așa că, acest autor pentru care povestirile biblice sunt „legende”, zadarnic se scuză la pag. 131 zicând: „Cartea are un scop prea moral decât să îndemne la imoralitate”. Ea însă nu edifică, nu ajută omului să fie mai om, ci un animal cât mai desăvâșit culegător de plăceri. Singur în aceasta izbuteste dnul Colonaș.

Dar să analizăm numai câteva probleme ridicate de autor.

1. Ce este omul? În ce stă demnitatea lui? Mi-e și scârbă a reda răspunsul dlui C. Uitănd de suflet, omul e prezentat ca un animal; ba și mai puțin. Femeia, care atunci când „înălțată la cea mai amețitoare treaptă a demnității omenesti” e redusă la ce e mai joanic în om (p. 23).

Tot de aici derivă și mândria și prestigiul bărbatului (p. 37).

Nu e de mirare că, cu astfel de concepții, autorul va avea și curajul să afirme că menirea soțului ideal stă în a ști să prelungească cât mai mult extazul plăcerii din raporturile dintre soți (p. 174); și nici nu se putea ca omul demn, care în căsătorie caută numai scopul secundării, să nu fieri diculizat și redus la nivelul animalelor (p. 192).

— Sărmană logică, sărmană demnitate! Omul care în toate acțiunile lui se conduce după rațiune, e considerat animal, pe când cel condus numai de simțuri e adevărat om. — Dar orice comentariu e de prisos. Exagerările sunt prea enorme ca orice om cu minte să nu se scârbească. Aprobe-le „oamenii” în sensul d-rului C.

2. Problema castității e tratată și ea

în favorul instinctelor, care împing la la unirea sexelor, cu scopul de a procura plăcere. Nu că autorul ar uita de rodul acestei uniri: copilul, dar se ocupă așa de mult și dă atâtă importanță plăcerii, încât — deși am fi ispitii — nu putem asculta părerea lui cu acea a Dr. Herbert Doms care, în „Vom Sinn und Zweck der Ehe” (Breslau) — carte scrisă cu toată demnitatea morală —, rupându-se de părerea tradițională care susține că scopul primar al căsătoriei este copilul, cearcă să dovedească, că acesta este numai un scop extrinsec, pe când scopul intrinsec al căsătoriei este comunitatea de viață permanentă a soților, prin donarea completă unul altuia.

Der să revenim la castitate. Abținerea până la căsătorie e considerată de d. C. ca dăunătoare, pentru că e o nedreptate (sic!) pentru aparatul genital a-l ținea „încătușat în prejudecăți învechite și a-l stavili prilejul de a-și manifesta energiile lui!” (p. 47) Frumoasă lecție pentru adolescenții! Tu copile, ajuns la pubertate, cantă să-ți folosești energiile pentru a deveni mai târziu nu un bărbat învățat sau un militar destoinic, nu un sfânt sau un bun meseriaș, ci, nici mai mult nici mai puțin, un mascul cât mai desăvârșit! Dr. C. îndeamnă tineretul deja dela 17 ani să caute „dărnicia taritată a vânzătoarelor de femei” și apoi să cucerască „găscuțele” de pe stradă. — Vreți o mai diabolică chelamare spre destrău și desmăț? Ce se va alege de vraga tineretului dacă astfel trebuie să fie înrolat? Căci zadarnic va veni d. C. să spună tineretului că e suficient ca tânărul de 17 ani să-și satisfacă numai (?) de două ori pe săptămână dorințele-i carnale, cine va asculta, odată ce poartă spre grădina viciului e deschisă? Mai ales că pofta sexuală e ca o eczemă pe care cu cât o scarpini mai mult, cu atât mai tare se extinde. Il așgur apoi pe Drul C. că i-ar aduce un frumos câștig bolile venerice ce vor stăpâni

mai tare trupurile tineretului ce i-ar urma statul! Scuze, că tânărul trebuie să învețe din timp cecece are de săvârșit în căsătorie, nu e decât un satanic paravan. *Oesterien* în „Handbuch der Hygiene” afirmă că tineretului de ambele sexe nu-i va fi greu să practice continența „dacă ar reflecta că tot viitorul și fericirea lor în căsătorie depinde de felul cum au trăit în tinerețe. Tineretul trebuie să știe că o sănătate înfiorătoare, energia și o conștiință virilă sunt roadele cele mai bogate și fructele cele mai frumoase ale continenței tinerești”.

Curioasă poziție a drului C. față de problema sexuală a tineretului, când orice ar zice, toți medicii cinștiți sunt pentru abținerea. A îndruma pe un tânăr în criză la satisfacerea poftelor e o soluție greșită din punct de vedere medical. La această concluzie au ajuns membrii *Grupului din Lyon pentru studiul medicale, filozofice și biologice*, deodată ce la Paris apărea un tratat de *psycofiziologie sexuală* („Psychophy” *siologie sexuelle*”, 1936) scris de *L. Strominger*, docent la Facultatea de medicină din București și care, deși puțin preocupat de considerațiunile morale ale problemei sexuale, totuși admite posibilitatea unei lupte de minte și voință contra înclinărilor cărnil, dând chiar unele reguli dietetice și igienice. *Forest*, celebrul neurolog dela Zurich, scrie în cartea sa „Die sexuelle Frage”: „...Sănătatea lui (a tânărului casi) nu suferă de loc... Eu încă n'am întâlnit o maladie nervoasă care să fie urmarea continenței, dar am întâlnit foarte multe care au fost cauzate de sifilis și de alte deraieri. De altfel noi credem că pentru tineret, castitatea până la căsătorie e modul de a trăi nu numai cel mai moral și mai estetic dar și cel mai bun din punct de vedere igienic”. — Doctorul *Rosser* scrie: „Și eu mă simt fericit de a putea fi numărat printre cei care au curajul de a afirma că sănătatea tânărului nu suferă în nici un

caz din cauza castității. Ba chiar doresc să spun fiecăruia în particular: Nu credeți pe acei medici care vă sfătuiesc să nu trăiți caști înainte de căsătorie, căci statul lor este greșit și dăunător". În felul acesta vorbește și prof. *Hersen*: „Medicii cari sfătuiesc tineretul de a căuta satisfacerea instinctului sexual în afară de căsătorie, se fac vinovați de o ușurătate ce nu poate fi scuzată". (Drul C. simte oare vina aceasta?). — Chiar și în Străjerie se propunea tineretului castitatea ca cel mai bun paznic al sănătății sale. (Vezi: „Almanahul Străzii Țării" 1939, p. 367).

Cum se poate deci, ca astăzi, când tineretul e chemat spre înalte culmi naționale, ce nu pot fi atinse decât printr'o aspră disciplină, cum se poate să se fi lăsat să se răspândească această carte ce îndeamnă la moliciune și desfrâu? Mai ales că „problema castității e problema tinereții, iar problema tinereții e problema întregii vieți", cum spunea în 2 Februarie 1936 *Dr. Gedda*, docent univ., într'o conferință ținută studenților dela Univ. de Propaganda Fide din Roma. — Dar problema vieții individului e problema existenței neamului. Dacă tineretul e desfănat, fără frâu va fi și la etatea adultă, iar populația descrește când imoralitatea epocii înainte de căsătorie e prea mare. Nu s'au schimbat și în Rusia lucrurile în această privință? Cât timp sub Lenin imoralitatea era la culme, mai apoi comuniștii au fost îndemnați la sobrietate.

Din aceste motive de valoare fundamentală pentru viața indivizilor și a societății, cerem dl C. să-și retragă din comerț (dacă mai sunt) toate exemplarele nefastei sale lucrări!

3. *Problema celibatului* bisericesc e atinsă și ea la p. 47. Castitatea fiind considerată o „nesocotință și o primejdie", nu e de mirare că autorul își însușește cuvintele Drului *Garner*: „continența prescrisă de biserica catolică preoților săi e o imposibilitate fiziologică. Celibatul lor nu e decât o păcă-

leală pentru ignoranți, necesară păstrării autorității acestora". Cuvinte mai lafame nici nu putea găsi drul C. pentru a lovi o instituție cum e celibatul bisericesc, pusă la încercare de multe veacuri, care a adus atâtea roade pe tărâmul culturii, apostolatului și sfințeniei. Nu sunt numai ignoranții care respectă celibatul, dar înșiși medicii — afară de aceia care nu s'au apropiat de preoții celibi — au cuvinte de laudă pentru el. *Montegazza*, fiziologul italian, de care cred că și drul C. va fi auzit, scria: „Toți oamenii, mai ales tineretul, poate face asupra sa experiența binefăcătoare a castității. Memoria e docilă și tare, inteligența e vie și fecundă, voința robustă, iar caracterul atinge o energie ce nu cunoaște deraieri. Nimic nu ne arată lucrurile înconjurătoare în culori așa de cerești ca prizma castității ce proiectează curcubeul său pe toate lucrurile din lume și împărtășie o fericire fără de umbră". — *Facultatea de medicină din Cristiana* a făcut această declarație: „În timpurile din urmă s'a afirmat în ziare și chiar în unele congrese că viața morală și continența sexuală sunt dăunătoare sănătății. Această afirmație însă, este pe dea'ntregul falsă". *Dr. Surbled* afirmă: a trăi cast este posibil și nu e de loc periculos". — După *Krafft-Ebing* (*Psychopathia sexuală*, 1876) „toți oamenii dezvoltăți normal pot trăi în castitate, fără ca sănătatea să sufere cea mai mică alterație în urma continenței".

Deci afirmațiile drului C. sunt simple palavre a unuia ce nu cunoaște problema celibatului bisericesc. Așa numește și profesorul de psihiatrie dela Universitatea din Berlin, *Eulensberg*, afirmările celor ce zic că continența e un rău: „Încercarea goală și fără de rost". Nu numai că celibatul nu e imposibil, dar *Dr. Blot* ajunge să afirme că omul pe lângă că este *Zoon politicon*, mai e și capabil de celibat.

Exemplul — citat de autor — bătrânului călugăr care se plângea că nu-

mai cu mari încercări și-a putut păstra castitatea, nu dovedește altceva decât: 1. prin lupte, castitatea se poate păstra o viață întreagă (și de ce n'am apela la *elementul eroic* care ridică pe om deasupra animalului și care consistă în puterea de a ne învinge pe noi înșine — așa cum ne-o cer pedagogii?); 2. ea nu e dăunătoare vieții, din contră o ajută să se întindă până la adânci bătrânețe.

4. Dând prea mare importanță plăcerii, simțului și senzației, autorul pune într-o falsă lumină tot *conceptul* sublim al *căsătoriei*. Aceasta începe cu noaptea nunții care trebuie să se perpetueze ca un imbold de viață, nu prin măreția binecuvântării din biserică, ci prin amintirea actului carnal (p. 134). Da, pe soți îi va lega o iubire și o potrivire sufletească, dar, „sensualismul epocii dela început (a lunii de miere) trebuie să rămână canavava neștearsă și luminoasă pe care să se brodeze cu măiestrie și pricepere toată această afelecțiune statornică și serioasă“ (p. 225), iar soții bătrâni „se vor nutri din aceste dulci amintiri (când dădeau liber avânt pornirilor sexuale) ale trecutului îndepărtat“ (p. 226). — Iată care e baza pe care autorul reazimă toate bucuriile și mulțumirile vieții conjugale: senzualitatea! Astfel căsătoria omului nu e decât o împreunare animalică. Ce degradare pentru această instituție specific omenească! Fiind un raport juridic și moral, căsătoria trebuie să fie stăpânită nu de legea instinctelor, ca la animale, ci de primatul rațiunii. Viața comună alor doi căsătoriți explică însași forma acestei uniri. Din această unire, ce cuprinde și corpurile, trebuie să nască, nu un *pui* de om, ci o *ființă* care să devină om adevărat. Deci iubirea celor căsătoriți aici trebuie să tindă: copilul, ce prin educație va deveni om. „Adevărata iubire, spune *Kirkgaard*, o au aceia cari se lubeac într'un al treilea...“.

Dar în căsătoria creștină, dragostea

între soți e întărită și consacrată — prin sacrament, așa încât pasiunile pot fi stăpânite într'atâta, încât însuși *Dr. Blot* vorbește despre *castitatea conjugală*, născută din această iubire. — Ce farmec stăpânește o astfel de familie, în care nu plăcerea ci idealul: copilul, sau jertfa: castitatea, sunt atragerile ce unesc într'o sfântă legătură pe cei căsătoriți! *Dr. C.* nu poate pricepe acest farmec, pentrucă nu se poate ridica la considerațiunii mai înalte decât *pofta egoistă*.

5. Baza căsătoriei fiind senzualitatea nu e de mirare că *adulterul*, jignirea cea mai adâncă a sublimității căsătoriei, este considerat de autor, nici ca vină, nici ca păcat (p. 211) ci din contră, ca ceva cu totul firesc (p. 319). O mai diabolică mină pentru nimicirea familiei nici că putea găsi! Recunoaște și *d. C.* că monogamia e naturală, dar totuși o prezintă ca un rod al civilizației, ca și când în vechime n'ar fi existat. Se contrazice deci pe sine, de oarece firescul însoțește pretutindeni în timp și în spațiu pe indivizi. Deci dacă monogamia e naturală — după cum ținem și noi —, alte forme de căsătorie nu au fost nici cele dintâi nici cele mai răspândite, ci s'au născut din „în-vârtoșarea inimii“ oamenilor; „la început n'a fost așa“, spuse *Isus Evreilor*.

Când autorul apără *adulterul*, o face consecvent învățaturii propuse mai înainte. Căci nu e de mirare că soțul simte nevoia să devieze în viața conjugală (p. 320), dacă a fost învățat, de altfel de dascăli improvizați, ca înainte de căsătorie să nu-și stăpânească energiile, ci din contră să le risipească oriunde poate. Ca să dovedească că pentru bărbat e necesar a avea câte odată și „alte instrumente de plăcere“ (doamnelor, iată cum sunteți prezentate de autorul „*Cărții căsătoriei*“!), pentru a-și împlini „străvechile lui instincte animalice“, împarte individul în două (nu știu după ce sistem filosofic!): sufletul soțului rămâne unit soției, iar

simplu poate face „escapade.“ — Va să zică monogamia e firească numai în ce privește sufletul soților, nu și simțurile, trupurile lor? Deci și a avea concubină sau metreesă e tot ceva natural, după cum o recunoaște în mod expres, autorul. Înă teorii de astea atât de scâlcate, nu știu ce om ar mai fi putut avea! Nici nu merită a ne mai opri la ele. Întrebăm doar, cum de atât civilizația cât și creștinismul (nu Christianismul) se ridică contra adulterului, considerându-l „un păcat, furtișag sau evadare“ (cuvintele autorului)? O fi civilizația proastă și creștinismul neînțelegător! Nu cunosc bine pe om, care, după cum ni-l prezintă d. C., e o bestie care are minte pentru a se folosi de ea în școală, în birouri, în afaceri, nu însă și în cea mai înaltă îndatorire ontologică și biologică a lui.

Nu numai bărbatul — spune d. C. — e firesc să calce sfintele legături conjugale, dar, în unele împrejurări, (p. 335), chiar și femeia. — Dar oare relele ce nasc din aceste împrejurări nu se pot evita altfel decât prin adulter? O, desigur că da, numai omul să fie considerat ceva mai mult decât un animal.

Vorbind despre această chestiune, autorul face dureroase constatări și deștălniri: adulterul, atât din partea bărbaților cât și a femeilor, e foarte in-

tina. În loc deci ca drul C. să-l combată, căci îl recunoaște ca un „îndemn statornic“ (p. 324), îl aprobă, dând astfel mâna cu autorul acestui îndemn. Astfel, ajutând în mod văzut puterile întunerecului, nu se poate contribui la fericirea familiei românești, ci numai la distrugerea ei.

Asupra altor păcate conjugale (avort, mijloace preconceptionale etc.) pe care autorul le aprobă, nu mai insistăm. Ținem doar să amintim regretul că a ajuns în mâinile publicului român o astfel de carte. Veninul vărsat din paginile ei, cu siguranță că a otrăvit atâtea suflete, a încurajat atâtea păcate și a îndemnat la cine știe câte fărâdelegi. Acum când era mai mare lipsă de îndemn la moralitate, la avânturi spre înălțimi, la smulgere din noroiu, când toate forțele națiunii trebuiesc îndreptate spre refacerea acestui neam, „Cartea căsătoriei“ a dlui Colonaș e o trădare dela aceste imperative ale vremurilor românești și o batjocură a veșniciei morale creștine. Prin urmare, dacă e vorba de valoarea acestei cărți, nu o putem cântări decât prin cuvintele lui *Glusti*:

*Il fare un libro è meno che niente,
Se il libro fatto non risà la gente.*

B. Popa

